TUDOR ARGHEZI

SCRIERI

*7

fii.

PROZE

EDITURA MINSRVA

SCHIȚE DE PORTRET

icjll—1967

MORŢII

De la o vîrsta, nu mai interesează vîrsta, şi omul începe să intre în epoca minerală, unde, ca să jii la lecui tău, contimporanii nu te acceptă totuţ prea de tînâr, adică numai de optzeci, nouăzeci de ani, un moment de tranziţie de vreo două sute, trei sute de ani. Rţlativ la contimporaneitatea cum e înţeleasă de noi, indivizii care au scris ţi pictat ţi au trăit prea mult revin la viaţa tolerată înviaţi, cam de pe la anii 1200 încoace.

După ce a trăit ca vai de lume o viaţă zisă reală, vexat către sfîrţitul ei, ţi de natură ţi de generaţiile care se uita strîmb la tine că încă nu temi deplasat, ceea ce a rămas din tine, posumortetn, hîrtie ţi carton, trebuie să treacă prin purgatoriul lung al opiniilor inegale — si se pomenesc urmaţii tăi că teiai mutat din uitare în clasicism, ajungînd clasic ţi model, fără să te fi gîndit. O ipoteză. De fapt râmîi în drumul istoriei pentru amatorii de vieţi diverse neîmplinite, printre surcele fi coceni.

Se povesteţte că, de curtnd, Bernard Shaw, asistind' la o reprezintaţie a uneia din piesele lui, un tînăr din public Ua, cum se zice la noi, fluierat. Englezii, fluieră ţi în semn de aprobare, dar fluierătura spec tătarului trebuie să se fi manifestat afară din obicei de ostentativ. Shaw are vreo nouăzeci de ani, poate că ţi trecuţi. Autorul sta sculat din loja lui în picioare ţi adresînduise rebelului spectator, fără niciun accent de apostrofă, ua spus cu vocea, la vîrsta tui

cea mai tare: « Domnule, sînt de părerea. dumitale; piesa care teta scos din pepeni e proastă. Atît m*am priceput, atît am făcut ».

Dar te opreşti la Shaw si la cei de o vîrsta cu el. Le*au trecut pe dinainte şi pe de lături rmduri de oameni într*un veac ţi mai puţin, şt au dispărut. Ei au avut prieteni ţi prietenii stau dus.

Cînd prietenii se schimbă cu admiratorii nu mai e acelaţ lucru: vine un duh de marmoră cioplită, de bust, de ediţii cu pergament, un năduf de cimitir cu inscripţii, o adiere de parastas. Ai întîrziat. De ce nu te>ai grăbit, ca să cazi întins de tînăr în şanţul cărţii tale, deschisă pe masa de lucru, ca o muscă?

Mai ciudat este că toţi oamenii care stau prefăcut că trăiesc în timpul tău, continuă să trăiască mai intens în tine după ce mor. Figurile lor au încăput în pinacoteca ta, mai nesftrţită ca viaţa, şi sînt neîm trerupt prezenţi.Moartea, pămîntul saufiacăra rugului de cadavre nu sînt în stare, reducîndude în putregai ţi cenuţă, să le suprime ceea ceti mai subtil ţi nuanţat în ei, portretul, adică o nimica toată personală, apărută printno simplă diferenţă neglijabilă a trei* patru elemente constante ale fizionomiei ei, ţi nu înţelegi pentru ce, unică, o singură dată în gloata mileniilor străbătute de miliardele de oameni prot vizorit.

Poate că dată în sarcina unui socotitor filozofic de cifre vagi, aluzia har putea îndruma către un argut merit valabil pentru demonstrarea existenţei unui suflet în om.

'947

*

TH. CORNEL*

Absenţa din Capitală pînă Ia ultima oră, a prie* tenilor noştri, m»a silit să iau singur o sarcină mult mai potrivită cu talentele confraţilor mei ţi să jelesc în numele revistei *Viaţa socială,* pe unul din colaboratori.

E sfişietor de greu să te vezi deodată fără nicio pregătire sufletească, adus să scrii la aceea; masă, cu o cerneală din aceeaş călimară, elogiul funebru al celui ce ţi*a stat, ca să zîc aţa, alături tot timpul, sau pe scaunul din faţă, al celui care meditmd se uita la tine ţi la care, căutînd un început de ins» «raţie, te uitai. Mi se pare că mă izbesc de cotul lui cînd, în vederea unei cuvîntări, scriu că Theo» dor Cornel a murit, şt pare căd simt citindu»mi peste umăr şi că*l văd că trasare. . .

M»am despărţit de Cornel acum cîteva zile. îmi dovedea, cu glume, lipsa de talent a unui pic tor, foarte cumpărat, de la Ateneu, şi*mi plăcea săd văd schimbîndu'şi fizionomia şi trmtindu'şi în masă palma furioasă. latăd acum nemişcat!. . . Intre aceste două atitudini, omul sculat pe picioare şi gata de trîntă, şi omul întins pe spate şi de»a pururea indiferent, e un contrast care mămspăi* mintă.

* *Text roitit în ziua de 17 februarie tptl la ttunori mîntarea poetului Thecdor Cornel, redactor la revista* Viaţa socială *ţi prieten al tui Tudar Arghezi.*

Am un alt motiv să mi se pată sarcina mea dera lua<o groparului înnainte, nesuferită. Pe Cornel ham cunoscut îndeaproape. Acum cîţiva ani, Cornel a făcut parte din viaţa mea. Pe Cornel l»am iubit! — Nu bam iubit ca pe un colaborator: oamenii de litere ce se pot găsi de faţă îşi dau seama de această uşoară deosebire. L»am iubit ca pe un prieten — şi atunci cînd prietenii socot indelicateţea ca un grad de prietenie înnaintat, eu pe Cornel mi se pare că ham respectat.

Cu toate acestea mi*e cu neputinţă să mă des* part de dînsul pe tăcute, cum ar fi mai frumos — şi cu muţenia cu care Timpul se smulge de lîngă noi. . . îi datoresc prietenului meu un cuvînt, un rămas bun, oricît m<ar îngrozi faptul că pentru atîta lucru trebuia să ne dăm întîlnire întrmn d< mttir. Rămas bun zadarnic, făramdoială! Dar cu un corectiv: moartea lui Cornel veni atît de iute cu toată conştiinţa ce*o am în această clipă, lim« pede, că el a murit, sufletul meu n*a ajuns să se deprindă. Sînt încă pornit spre iluzia că Theodor Cornel mă mai aude. Dar să cred că între noi ma încăput acel zid uriaş şi negru, de care îşi sfărîmă pumnii omenirea în deşert; prin care nu se mai aude nicio bătaie şi niciun strigăt; care de la în* ceputul lumiimcoace, zi cu zi creşte, şi în lungul căruia visarea noastră zugrăveşte speranţă şi ideal necontenit.

Viaţa lui Theodor Cornel, viaţa lui cea adevă* rată, începe Ia Paris, unde s*a exilat acum vreo cincisprezece ani, într<o împrejurare ce trebuie indicată. Pentru ca să scape de închisoare pe un tovarăş al Iui, de redacţie, vinovat de un articol ce privea pare<se justiţia moravurilor, Cornel pre* feră să nu denunţe pe autorul adevărat a! acelui articol; preferă să«şi ia răspunderea unei crime ce n-o făcuse şi pleacă în surghiun.

Se poate reproşa, e adevărat, ziarului de pe vre* muri caracterul Iui de foaie copilărească, lucru Ia care justiţia nu s«a gîndit — şi Cornel ar putea fi mustrat pentru că a scris la acel ziar — ceea ce ar fi cam tot una cu ad cere socoteală pentru ce ba fost foame şi pentru ce a căutat să mănînce cînd ba fost. Pe vremea aceea, trebuie să ştim că lite* ratura poporanistă era încă necunoscută şt că citi* torii, mai puţin rafinaţi decît astăzi, se îndreptau în sinceritatea lor, spre lectura care Ii se potriveşte în toate timpurile mai bine.

însă în faţa actului admirabil de*a prefera drep< tului său de apărare, osînda unei singurătăţi de nefericire deplină, mustrarea pur platonică ce s»ar aduce lui Cornel dispare. Dreptul de<a se apăra cînd a fost pe nedrept acuzat şi de a denunţa pe un individ mai puţin pregătit decît el să priceapă justiţia conştiinţei — era pentru Cornel o laşitate. Cornel a fost ceea ce se numeşte, cu un cuvînt ce nu mai figurează şi astăzi prin vocabulare, un ***om,*** un om întreg, un om de caracter: e singura mîn* drie de care nu s<a temut în viaţa iui; că a fost un om de caracter! E calitatea pe care şi cel mai rău intenţionat din vrăjmaşii lut «tacă are) t*o va recu* noaste: că a fost un om de caracter!

Voi apăsa şi mai mult pe acest punct şi mă voi întreba, cîţi oameni ca dînsul se pot găsi, nu zic în ţara aceasta, alcătuită în chip firesc din tot soiul de suflete disparate, dar cîţi se pot găsi ca dînsul printre noi, cei de aici, care sîntem prin natura lu< crurilor ceva mai aleşi, mai uniformi, mai apro* piaţi de izvoarele adevărate ale vieţei şt mai che* maţi? Poate că fiecare dintre, noi, cei de faţă, are de regretat o înjosire cel puţin, o trădare cel puţin, cel puţin o nedemnitate. Ei bine! Theodor Cornel n*a cunoscut o astfel de mîhnire.

Am însemnat pricina materială a emigrării lui, tocmai ca să*i pot aduce acest nespus de rar elo»

giu — ţi ca să vi<l arăt în acelaş timp confruntat cu o dificultate, cu o împrejurare decisivă în ce priveşte nobleţă unui suflet.

Mai e nevoie să vorbim şi de ce fel de viaţă a dus Cornel la Paris? Nu, negreşit, de viaţa lui mintală, care s»a împuternicit şi s»a întins la contactul elite» lor intelectuale franceze — dar ***de*** viaţa cea mă» runtă, pe care o încearcă toţi studenţii fără mij< loace, gîtuiţi de oraşele mari ale Occidentului.

Ne uitam într*o zi amîndoi la vîrfurile catedralei Notre Dame. Sînt aproape şase ani de atuncea, prin decembrie şi era cam pe Ia prînz. Cornel ducea sub» suoară un ghiozdan cu cărţi, şi printre cărţi, pro< vizîile pe ziua ceea: şocolată şi franzele. Era masa lui obişinuită: un baton de şocolată şi două fran» zeluţe. Frugal pînă la spiritualitate, muncind toate muncile, scotocind prin toate bibliotecile, dar vesel şi voios. Theodor Cornel a trăit un şir întreg de peripeţii realiste care îţi evocă infernul Parisu» lui cu hohotul lui de trudă şi de frămînt, cu revob tele lui, cu ceaţa şi ploile Iui, cu podurile depărtate de peste Sena, pe subt care călătoresc rostogolindu* se, învinşii, către Morgă.

în acelaş timp Cornel întemeia o societate de bele'ârte şi sfirşea de scris o călăuză amănunţită a Luvrului, lucrare de proporţiile unei enciclopedii.

Să nu pierdem din vedere însuşirile intelectuale ale lui Theodor Cornel. Să ne aducem aminte că el a fost un critic de artă dintre cei mai recunos* cuţi de către pictori, oameni extrem de simţitori la, sfaturi. Chiar în Paris, unde critica înţelege şt cunoaşte materia criticată aprecierile lui treceau de binevenite şi exacte. în judecăţile sale Cornel aducea documentarea unei ştiinţe minuţioase. A scris la ziare franceze ca ***Le Courrier Europien*** şi la ziare româneşti ca ***Adevărul.*** Ultimul său studiu de artă a fost să se publice la noi în ***Viaţa so* cială.*** Vorbind despre Muzeul Simu, Cornel mai proclama încă o dată, înnainte de a închide ochii, dumnezeirea artei şi în acelaş timp va» loarea educativă a celei mai frumoase colecţii de la noi.

E poate momentul să adresăm aci o mulţumire respectuasă fondatorului muzeului. Domnul Simu a ţinut să nu rămînă strein de înmormîntarea prie* tenului nostru, şi, dintr»o pornire ce«i face cinste deosebită, ne»a adus să credem că scriitorii români nu mai sînt cîinii năpăstuiţi de pînă ieri şi că între clasa avută şi ei, pot exista, măcar în chip postum, şi puncte de atingere altfel decît teoretice şi senti» mentale.

Cornel a apucat să scrie şi două cărţi de litera' tură artistică, ***Mentalia*** şi ***Cmtâri pentru mână,*** a căror inspiraţie particulară făgăduia scrieri viitoare personale. E uimitor că omul acesta zădărnicit ca nimeni altul de problema zilei de mîine, a mai Eutut să găsească stările sufleteşti ale zonelor inte» Ectuale celor mari, prin care de la Homer pînă la Goethe şi Totstoî, au scoborît către apus toţi Iu» minatorii.

Noi aşteptam ca situaţia materială a Iui Cornel să se limpezească, acum cînd el ajunsese să*şi îhj* ghebe o situaţie materială. Odată liniştită şi con» sacrată sufletului, ne aşteptam ca pana lui să ne poată da în sfîrşit, paginile puternice şi vii pe care Ie»ar fi scris. Cornel avusese ideea nimerită să corn* puie un fel de dicţionar al contimporanilor, pe care îl începu îndată după întoarcerea lui în ţară. Persoanele onorabile ce nu s*au putut ilustra într» altfel trebuiau să lase urme îngrijite în acel dicţio» nar; iară persoanele ilustre să poată găsi într»însul, din cînd în cînd, la momente de îndoială, materie de îmbărbătare în textul propriului lor portret, biografii sobru scrise şi informate bine. Dar cine se aştepta ca ***Portretele contimporane*** care au sleit puterile lui Cornet, să se oprească la litera B, iar

ca, în cazul cînd vor fi continuate, să cuprindă atît de repede şi biografia întemeietorului lor?

Aşa a fost Cornel, o inimă distinsă, un suflet plin de farmec, un prieten cum vor fi întodeauna puţini şi un poet neîmpăcat.

Cred că nu mă înşel nici cînd voi adăoga că mat scumpă şi decît arta şi decît viaţa lui, pe care s*a grăbit să şi'O sleiască, a fost lumea, omenirea, bau fost scumpi mai presus de toate, oamenii cei ***neant*** măraţi care suferă şi se sting; i»a fost scumpă minu» nea acelei taine ciudate care zămisleşte zilnic fiinţe noi pentru suferinţă şi luptă, fiinţe veşnic noi, în» genunchiate sub lanţuri veşnic vechi, bau fost scumpe mulţimile acelea negre de muncitori care put a fum, a sudoare şi sînge: miile de ochi învă» păiaţi ce se îmbulzesc, tăcute, în jurul amvoanelor sociale, şi care reprezintă forţa şi drepturile pă# mîntutui, drepturile acestui pămînt ce iată, nul cere, şi căruia trebuie să>î dăm peste cîteva clipe un prieten duios... bau fost scumpe holdele de oameni pe care un vînt de ideal, ce nu se poate compara cu nicio mişcare omenească de pînă as» tăzi, le clatină din ce în ce mai mult şi cărora holde li se tăgăduieşte cu învierşunare tocmai cele mai pline şi mai groase spice.

Cornel şi»a zis: Din aceste gloate adînci, din sufletele, din braţele, din mîinile acestea, ies toate, şi voi fi cu ele oriunde se vor îndrepta.

Mbar plăcea să sfîrşesc cu un strigăt de energie şt cu o imagine de viaţă neîncetată în faţa acestei inimi ce s*a oprit. Sîntem într»adevăr, unii care în lumea aceasta de schimbări necurmate, de apari* ţii şi dispariţii subite, am ajuns să nu mai vedem pe morţi. Liniştea privirilor noastre rămîne aţin» tită cu hotărîre pe modelul unei omeniri desăvîr* site şi delicate, precum a visat»o şi Cornel.

-!"

*

*

-»

Insă nu putem fi toţi la fel. Iar alături de noi trebuie să plîngă o mumă ce şwa pierdut copilul şi nişte fraţi îndureraţi. Poate or mai fi de faţă şi alţii, a căror iubire pentru cel plecat singur şi neîn* tovărăşii adaogă la iubirea şi la durerea noastră o nuanţă. Cum voi turbura ducerea lor cu un stri» găt de victorie?

Să desprindem peste acest mormînt o roză de poezie şbn chip de despărţire să afîrşim cu versul lui Arthur Rimbaud:

«Mature, berce2.de chaudement, ii a freîd».

i 9 i i

SCRISOARE DESCHISA LUI JEAN.JACQUES ROUSSEAU

Domnului J. J. Rouueau,
Posterestantc, Rue du Mt. Blanc, Geneve

N*am mai primit, iubite prieten, de la tine, niciun rînd. în optsprezece luni şi mai bine, ai fi putut, gîndesc, să'ţî mişti puţin condeiul cu care te*am lăsat în mînă şi aă<mî trimiţi măcar o cartă poştală, cu vreo vedere a lacului L^man, în faţa căruia de*atîtea ori am stat amîndoi de vorbă. La stînga ta s*a deschis încă de mult pe Quai des Ber« gues, bazarul ***Dtgringoladeii*** cu mii de asemenea «ilustrate». N<ai avea decît să<ţi întorci puţin capul şi să strigi să ţi se aducă o duzină. Din bu* zeîe tale de bronz ar fi de ajuns un singur ***psst!***

Sau poate că n*ai luat portofelul cu tine? Te temi ca negustorul de cărţi poştale să nu*ţi surî» dăm faţă ca şi strămoşii lui genevezi? Ei, da, el ţi-ar putea aduce aminte că deşi turnat în aramă, n<ai decît o cămaşă pe tine, încinsă cu o curea şi un volum în mînă, care preţuieşte mai nimic. Ce ai mai citit de cînd nu neam văzut? Ştii că de Dîderot se vorbeşte şi la « Terasă» în Bucureşti, şi de amicul tău Voltaire. A apărut acum o ediţie excelentă din ***Larousse,*** în care figurezi şi tu.

Era deunăzi în acest oraş de lîngă Dunăre, de unde*ţi scriu la repezeală, o seară de ploaie poso* morîtă. Răsfoiam ***Spovedaniile*** tale şi ***Contractul social*** şbmi aduceam aminte că te lăsasem în insula ta, în mijlocul iernii, subt copacii tăi despuiaţi, cu o carte pe genunchi, cum te găsisem, ascuţin* du*şi vînturile, dinspre Savoia şi Jura, tăişurile pe spinarea statuii tale nesimţitoare.

Ei, dar nici eu nu ţi«am mai scris nimic, te rog să mă ierţi. Trăîm în nişte zile minunate cînd timpul se pierde cu o artă infinită. Pentru ca să nu ne ţinem de vorbă noi am inventat « ocupaţiile » şi sîntem într*adevăr foarte ocupaţi, căci invenţia a fost luatăm serios. De dimineaţa pînă seara şi o parte din noapte cu toţii muncim la ceva ce ne displace fiecăruia, ne pierdem timpul pe toate po# tecile streine şi numai pe drumul nostru nu ne găsim niciodată. Asta se cheamă activitate şi sîn« tem foarte mulţumiţi că nu facem la urma urmei nimic. Cît e de departe unda de peruze şi smarald a Lacului imens din jurul tău!

Noi artiştii, scriitorii, filozofii, învăţaţii, cum ne pretindem, suferim de laşitatea generală, care constă în a înstreina munca adevărată şi a îndrep. ta*o către stomac. Ca să fim în plinul misiunei noastre, noi ar trebui să răpim, să furăm, să ne în* deletnicim cu brigandajul şi escrocheria, la adă» postul cărora să putem gîndi şi scrie neturburaţi, pentru gloria patriei şi nemulţumirea noastră.

Primeşti regulat ***Facial*** în ultimul timp ai văzut că Societatea Scriitorilor Români m.a veştejit. . . Cînd ne*am despărţit în Geneva nu mă cunoştea nimeni. îţi făgăduisem să mă întorc tot uecunoscut. Să mă ierţi, am alunecat în ispită. Azi fac parte din o societate de scriitori. Ca să putem însemna ceva ne strîngem şi noi la un loc. Ce să facem? Cum n<avem geniu, cum s*avem prestigiu, — ne cons» truim un prestigiu al Societăţii, un geniu al Socie* taţii, care neexistînd nu Ie contestă nimeni.

A! dragă Jeandacques, tare mi*i lehamite de scriitorime şi ce bună era societatea ta, tu ceasor* nîcar şi eu nu mai ştiu ce, în mijlocul lebezilor, al undelor, al raţelor sălbatice! Noi priveam seara şirul de lămpi, mărunte ca mărgăritarele şi pier*

dute pe pe ţărmul drept al Lemanului, de la Eaux* Vives pînă la Hermanţe, pe subt cheotoarea zării. In Bucureşti. . . relaţii. Asculţi pe zi o mie de ne> rozii la care mai adăogi şi tu o sută. Noi sîntem nişte scriitori, nişte artişti de tarabă, noi n»avem respectul şi profetismul din arta noastră; calitatea de scriitor ameliorează o situaţie cîştigată pe aiurea; noi nu sîntem scriitori, sîntem ***şi*** scriitori. E un titlu minor. Ai auzit tu de Caragiale? A murit! Acela era un scriitor; el semăna cu tine. Cîte prostit, ce talaze de idioţii scaruncă din presa noastră ca să acopere cu zgomot sicriul lui din Berlin, tu nici nu*ţi închipuieşti! Se face prin ziare şi socoteala banilor pe care i/a încasat în ub timul timp. Teatrul Naţional i<a dat opt mii de lei; cel din Craiova două mii — directorii lor cîş* tigă titlurile de binefăcători de care au nevoie. Statura lui Caragiale trebuie redusă Ia statul mic al inşilor care bau jignit toată viaţa, prin inju» riile lor, prin laudele lor, prin salutul lor, prin trista lor ipocrizie.

Dar tu eşti fericit pe soclul tău, hrănit în chip ideal cu aer, cu soare şi cu budincă de stele. în Bucureşti te<ai recunoaşte mai puţin şi ai fi un bun ziarist şi<atît. în loc de a scrie o pagină bună pe săptămînă tu ai face proză cotidiană, cîteva coloa* ne de jurnal. O parte din noi sîntem sifilitici; cealaltă parte ne masturbăm. Tu te»at întreba, bietul meu Rousseau, cînd ne mai rămîne timp şi pentru asta, maî ales în groaza noastră de sin< gurătate. îndată ce sîntem singuri ne apucă urîtul cu ameţeala lui neagră, nbi frică de noi înşine, de ameninţările sufletului nostru şi ca să scăpăm de singurătate, ne aruncăm întrio trăsură sau într*un tramvai şi dăm fuga în lume multă. Pe Calea Vie* toriei cinci mii de cerşetori de mulţime fugăriţi de urîtul singurătăţii se tîrăsc pe trotuare ca un nămol de omizi, de sus în jos, de jos în sus. . . Un popor nenorocit, suferind de»o rană necunoscu* tă — rana care ucide puterea noastră încă de tineri, care ne putrezeşte bărbăţia şi avîrttul şi speranţa. De*abia tineri noi am şi îmbătrînit. Ca să se poată menţine bietul Caragiale a fugit în ţara nemţească. Ca un domn al vieţii moleşite de pe trotuare, e muscalul de lux, din Piaţa Teatrului, scopit.

Sînt silit să^mi întrerup scrisoarea. A venit ci< neva care o să mă ţie de vorbă cel puţin un ceas; trebuie să mă supun. Sînt foarte ocupat. . .

în aşteptarea răspunsului tău, te rog, iubitule Jean.Jacques, primeşte îmbrăţişările mele şi făgă* duinţa cătţi vot scrie detaci înnainte mai des.

Sărută din parte*mî Muntele Blanc pe creştet şi spunea să fie cuminte.

i 9 i 2

Bună dimineaţa, Monsieur Jean'Jacques. La o sută cincizeci de ani după ce ai murit, pot să te deştept şt să«ţi zic: scoală'te, bună dimineaţa, cum ai dormit?

Nu este*aşa? ne cunoaştem destui de bine, bunul meu filozof. înnainte de a se fi improvizat în oraşul tău de ceasornicari, care te*a refuzat viu şi te acaparează în mormînt, maşina de cîntat a Ligii Naţiunilor, noi am stat de vorbă vreo zece ani: dumneata în bronz şi eu în pardesiu, pe un frig apreciabil. Afară de papagalul meu cu unghiile îngheţate; afară de miile de pasări albe cenuşii, venite din Norduri, ca să desfacă deasupra insulei în care stă pe scaun carnea dumitale dureroasă, ivită în metal, crizanteme de aripi şi buchete de stoluri; afară de Muntele Alb şi de becurile electrice şi afară de singurateca undă a Lemanului, cine mai sta pribeag cu not?

Şi pasări, numai pasări şi vara tîrziu. Dedesubtul meditaţiei dumitale cu faţa întoarsă către Chillon, vîsleau corăbii albe pentru Lohengrinii reveriei, lebezile, sutele de lebezi ale insulei filozofului lor.

Ţbaduci aminte, într»o noapte te*am ridicat de mînă, de pe scaunul de aramă şi am plecat amîndoi la Ferney, unde ne aştepta prietenul dumitale aristocratic şi avar, Monsieur de Voltaire. Dum< neata tăcuseşi de multe ori în arşiţă, drumul pe jos, ros de cusătura groasă a nădragului de dimie

şi băşicat Ia un loc care ţi s*a prefăcut în material etern. Domnul de Voltaire nu era acasă: murise şi el — şî neam întîtnit cu mutra Iui, rînjită din acelaş material, la o răspîndire de castani ruginiţi. Acest ticălos te batjocorise destul.

Mbai povestit că ducîndu«te, pe vremuri, o dată nu bai găsit acasă şi încă nu murise. Dumneata, bietul de dumneata, entuziast şi naiv, şi amărît, te*ai necăjit că Domnul se afla la Paris şi ai scris pe uşa lui închisă cuvîntul *«Aferde»*. Şt ai luat.o pe jos îndărăt la Geneva. Iar cînd bat certat după cîteva săptămîni, că te«ai ostenit să»l cauţi de«a surda, geniala lichea ţt<a răspuns, lăsîndufte cum se zice şi azi pe la voi, estomacat: ştiu, ţbam găsit numele pe uşă.

Ofensa asta te»a intimidat şi n'âi mai putut<o spăla niciodată. Prezenţa domnului de Voltaire, care rînjea şi în melancolie, te»a făcut dcatunci încoace să ţi se înmoaie picioarele şi să te bîlbîi. Iată pentru ce am pornit în noaptea ceea amîndoi, dumneata cu tălpi de fier şi eu cu pingele: căutam pentru dumneata o răzbunare. Şi tcarn răzbunat; învîrtind o chivără din ziarul ***Humanite'*** al lui Jaures şi punîndu«i«o bustului de băbuţă al dom» nului de Voltaire în cap.

in parcul acestui tovarăş bogat, care a mlzgălit cu zîmbetul lui indelebil un veac întreg şi o lume întreagă, considerată de tristeţea dumitale ca o problemă de vijelii, am găsit inima lui, zidită întnun părete, bisericuţa Iui, păstrîndu'şi înscrip* ţia, dar transformată acum, de noii proprietari, în beci cu butoaie; drumurile de preumblare ale bătrînului şi veveriţele din timpul Iui, suind brazii şi plopii drepţi, îmbrăcaţi în iederi, cu cozile înflăcărate.

« Lx pays de Gex» care începe acolo, în dosul cuptoarelor de olărie smălţuită şi a fabricilor de ţiglă, purta spicul de grîu, gros cît funia, din

ţara mea depărtată şi pămîntul fierbinte de ia noi din Dolj. Vino să*ţi arăt, domnule Jean* Jacques, ţbam spus, dînd grîul deoparte şi spin* tecînd cu braţele holda, vino, săiţi arăt ţara mea; pe*aci pe dedesubt; mi*i dor de ea. Şi am stat acolo amtndoî, mirosind ţărîna caldă. Şi ţi*am povestit, aţîţat de amintiri şi generozităţi o sumedenie de minciuni şi de lucruri adevărate, pe care tu le gîndiseşi, pc care neamul meu de sciţi le trăia fără să le scrie.

X''»tn spus atunci cum se iubesc flăcăii şi fetele noastre în bucate, binecuvîntaţi de sus. Ţi*am spus că noi avem un cîntec ţărănesc delicat:

> * Tu ***să numeri stelele***
> ***Şi eu floricelele ».***

Şi ţi*am mai spus că Ia noi copiii noştri frumoşi, ieşiţi din căsnicia belşugului, cu lumina şi tinereţea, sînt numiţi cu o vorbă fragedă, copii din flori. . .

Ce mai faci, domnule Jeanjacques? Bună dimineaţa. Cum ai dormit?. . .

1928

I

I. L. CARAGIALE

Mă găseam duminică, zi de **10** iunie, dimineaţa, întrmn democratic vagon de tramvai, încărcat cu lume bucureşteană.

Tramvaiul se opri în Piaţa Teatrului şi o horă sprintenă de ţigani mărunţi, cu ziare subsuoară, se prinse în jurul nostru: ***Moartea lui Caragiale ! ediţie specială .'. . .*** sau: ***Moartea lui Caragea !*** Numele autorului glumeţ al atîtor cuvinte stîlcite şi fraze pompoase conrupte, suferea soarta neolo* gismelor rostite de cetăţenii din obor care vorbeau pe la **1880** « pe ridicatelea » sau cum se mai zicea, în stil academic, tot pe atuncea « radical ».

înţelesei numaidecît, cu mult tumult de voci sentimentale în sufletul meu că Luca Ion Caragiale murise. De balconul Teatrului zării spînzurat, ca •o bucată de noapte, drapelul negru care cu cîtva timp mai devreme se clătinase deasupra sicriului lui Petre Licîu.

Ochii îmi alunecară pe faţa beatificată de brici şi pudră, a compasagerilor mei duminicali, îmbră» caţi în cele mai proaspete straie: cîteva evantalii sprijinite de umerii cucoanelor asudate, băteau ca nişte aripi desfăcute şi tăiate scurt în această primăvară, de pasări domesticite, cu penele pestriţe, roşii, verzi şi albe. Domnii, răniţi, ai fi crezut, la cap, îşi tamponau fruntea cu batista cocoloşită*n palmă sau îşi priveau cu mulţumire forma ghetelor galbene, prin care totuş relieful

de Ia degetul mare al piciorului, comprimat de rigorile boxulubcalf, pînă Ia lustru, le amintea de suferinţele îndurate la încălţare.

Erau în tramvai cu toţii ca la vreo cincizeci de inşi, cu doamne cu tot, îndeletnicindu*se în cîte feluri toate, fieştecarele dîn ei. Vestea morţii lui Caragiale nu pricinui nicio mişcare, nu dete loc la nîciun zvon de glasuri, vagonul se urni din staţie şi ziarele, răcnite de vocile puilor de ţigan, găsiră un singur cumpărător, în persoana slugii dumneavoastră.

Eu ştiu, desigur, că a murit într*o bună zi şi Goethe şi tot nu s<a clătit pe faţa luminii o singură frunză ca să coboare de le sineş pe mormîntul lui. Şi nesimţirea lucrurilor a fost deopotrivă de mare ori de cîte ori s*a povîrnit în prăpastia glorioasă a omenirii vre unul din curagioşii alpinişti ai gîndirii. Cu o indiferenţă nesfirşită primeşte ţărîna şi cadavrele vitelor moarte de dalac, şt osemintele unui Pasteur sau Leonardo da Vinci. Numai o dată se pare că a luat şi tăria parte la răstignirea unui om, cînd sa posomorit şi a cuvîntat pâmîntului cu fulgere şi nori. încolo, tot ce se întîlneşte pretu* tindeni e zîmbetul jumătate romantic şi jumătate sarcasm, cu care întîmpină natura: şi automobilele de veselie şi dricurile ce grăbesc spre cimitir.

Mă aşteptam însă la o tresărire a tovarăşilor mei de tramvai: voiam s5<i văd că iau parte şi dînşii oarecum, cel puţin cît ţiganii vînzători de gazete, la gîndurile noastre, ale celor care, exagerat de mult sau exagerat de puţin, punem preţ pe viaţa stinsă a lui Caragiale. Aş fi dorit să stau de vorbă cu cineva din faţa mea. O clipă, jignit, nuaş fi sculat să ţin un discurs de invective.

Caragiale nu exista pentru niciunul din cei cincizeci, nici în cea mai pierdută din amintiri. El care s*a scoborît în toţi aceştia; care i>a dumicat cu dcamăruntul; care şbammuiat condeiul în gura şitn creierii lor; care ba batjocorit cu atîta iubire ca să«i facă tot pe ei să rîdă. . .

De la moartea lui încoace, ziarele ieşiră mai negre decît de obicei şi n*a fost pană care să nu arunce cîteva lacrimi mai întunecate pe marmura treptelor umbrite, pe care se depărtează tot mai mult, acum, de la noi, pasul încă foarte cald, al jăluituluî muzelor noastre.

Aş mărturisi, în ce mă priveşte, că moartea maestrului dacă mba răzvrătit pe de*o parte furia secretă ce mocneşte în fiecare din noi şi izbucneşte Ia ora ultimă a unui om ales — vîrtej ridicat deodată din ocnele sufletului, cu ţărîna sfintă a tuturor celor care au gîndit, au cîntat şi s<au războit aproape de<a surda, dar un vîrtej ce se topeşte apoi din nou Ia atingerea lui cu atîtea imagini de lumină, de înflorire şi de' curaj, se scutură şi se risipeşte — pe de altă parte m*a mirat mai puţin, ca să zic aşa, decît aniversarea celor şaizeci de ani ai luî, din primăvară. . . îl întîlnisem, într»adevăr, pe Caragiale, acum vreo cîteva luni, la cea din urmă întoarcere a lui în ţară şi după ce timp de doisprezece ani n*am mai dat ochi cu dînsul. . . îl recunoşteam mai mult după sunetul, alterat şi el, al vocii, decît după chip, şt într*o clipă încercai două senzaţii opuse şi deopotrivă de ascuţite: o vastă bucurie că am săd revăd şi durerea grozavă că.l văzui. Caragiale cel puternic, cel vînjos şi mîndru, de părea de două ori mai înnalt de cum era, — faţa abundentă şi largă, orientarea senină a frunţii, ochii ca nişte portrete adînci, umerii bine purtaţi, atitudinea ageră şi liniştită — îmi apărea mascat întrmn om sleit, aproape umilit. Am stat în faţa lui subt neastîmpăr şi apăs, şi cu toată greutatea dea mă obişnui cu această schimbare, eram împins diavo» leşte săfi analizez fiinţa şi cuvintele minuţios şi să adaog la excesul meu de tristeţe, flacăra ochilor

Iui întunecată, craniul lui pare ca rănit în creştet, decolorarea obrajilor, trcmurul mîinilor.

Ceea ce mi' s«i părut că funcţiona şi mai bâtrin decît orice organ canalizat cu sînge, era, Ia Cară* giale, stihia sufletească. în toate cuvintele lui, deşi multe, se aşeza ceva ca nisipul care încetinează avîntul cîntător al undelor. Glasul îi venea ca după un drum nespus de lung. Avea clipe cînd ne îndemna să nu«l vorbim de rău şi, fiindcă nu voiam să ne răsară lacrimile, ne uitam în vorbele lui ce nu cuprindeau trebuincioasa ironie. Mai mult ostenit decît aşezat în jeţul de unde ne vorbea, însoţindu<se de un gest dezamăgit, el părea în haina lui neagră veche, cu pălăria lui dreaptă de pîslă tare, ca un pastor mormon care ar fi fost odinioară arhiepiscop catolic.

Am regăsit acest ton ciudat în graiul aproape bisericesc at scrisorilor Iui trimise gazetarilor şi publicate de aceştia după moarte. E un sunet nou în sufletul lui Caragiale, un fel de iertare indirectă se pare, pe care o cere de la corespondenţii lui de a fi prea mărunţi faţă de dînsul. E tonul serilor de iarnă şi al sfatului din gura sobei. E ca un regret universal. Mai tînăr, acum vreo cincispre* zece ani, Caragiale, impetuos şi iureş trecea printre aspiranţii la gloria condeiului, ca un îmbfînzitor de fiare, cu arma întinsă. Era ca un revolver veşnic încărcat.

mnafară de cei suportabili maestrului şi care în ceată zgomotoasă, făceau în juma un fel de pro» cesie uneori supărătoare şi pentru cel admirat şi pentru trecători — ceilalţi nu găseau milă şi cru* ţare la dînsul. Am putut asista odată la concedierea penibilă a unui băieţaş cu plete, desigur prostuţ şi orgolios, care se ţinea pe trotuar, cu un manus; cris în mînă, după Caragiale. Pe unde*o mai fi acest fost tînăr, cîţi copii va fi avînd, cîte sinecure, ce afaceri o fi mai « învîrtind? ». . .

Moda ca un debutant să parvie pe spinarea celor cu reputaţii stabilite, datează de p&atunct. Afară de cei care meritau stima Iui şi afara de cei care mau mertiat*o, au fost destui cerşetori de geniu care, în faţa ochilor încruntaţi ai maes* trului, au suferit înfrîngeri memorabile pentru ei.

Acum în urmă, mai vîrstnic, mai iertător şi poate chiar mai ironic în fond, decît peiatuncea, Caragiale adoptase tactica dea nu se opune Ia nicio călcare literară. Oricine vroia să aibă un certificat de scriitor, trimitea maestrului o seri' soare de ploconeli şi tămîieri şi maestrul îi râs» pundea. . . E curios cum se aseamănă tiparul sufletesc al tuturor scrisorilor publicate de curînd de oameni foarte deosebiţi.. , Dar se vede că viermina care cu cîţiva ani în urmă umbla să împuieze în cărţile lui şi să le mînjească, nu aflase de noile dis* poziţii ale lut Caragiale. E de crezut că într»altfcl s»ar fi grăbit să aibă de la dînsul şi ei cîte o seri* soare, care publicată azi, i»ar fi consacrat scriitori şi încă scriitori cu talent. Ar fi scris şi ei la rîndul lor cît îi iubea Caragiale de mult şi ar fi cheltuit cerneală ca să ne povestească strînsele lor legături de prietenie cu un om care prin vîrsta le*ar fi putut fi bunic. E într*adevăr o suferinţă reală să fii un om într*o generaţie de muşte şi să ai nevoie de bîzîitul şi de ouăle lor ca să trăieşti tihnit. întrmn fel, Caragiale a procedat cuminte, căci astăzi în loc deiatîtea flori de mattpolon şt hîrtie, mormîntul bar fi acoperit cu insulta valeţilor daţi afară, din care cei mai puţin bine primiţi au şi încercat să se răscoale. Printre ei sînt unii care în **1912** ît pregătesc numere de revistă, speciale, după ce în **1010** bau atacat pe chestiuni de bani, ca pe un simplu notar sau contabil abuziv.

E nevoie să mai spunem cine a fost Caragiale? Să tăiem în scrisele lui luminişuri ipotetice, cînd

tot cea scris el e*atît de limpede şi de just luminat ? N*ajunge numai indicaţia prea cunoscută de altfel, a scrupulelor lui cînd scria, ca să ştim că el era un artist. Ca Flaubert, prinţul chinuiţilor, Caragiale căuta oremtregi, zilemtregi, cuvîntul cel bun, elasticitatea insinuantă sau asprimea sau ritmul unei fraze. Intuiţiile lui, necunoscute la mulţi scriitori mai tineri, erau ale unui artist de vocaţie. El vedea stilul aproape material, cu scobituri, cu reliefuri, cu linii şi arabescuri, şi citind pe Caragiale străvezt conturul şi graficul ideilor. Pe unele din paginile Iui pare că ţi<ai plimba pipăitul, ca să descoperi subt fluiditatea degetelor, ca atunci cînd înconjuri cu mîna o tiară veche de aur, pietrele scumpe prinse definitiv în metalul de preţ.

Fărămdoială însă că Ion Caragiale ne*ar fi putut lăsa o comoară mai mare şi mai profunda, şi o spunem mai mult ca să sfirşim un articol, decît pentru ca să ne permitem o judecată dăscălească. Sînt oameni care nu trebuiesc supuşi codului obişnuit, cu toată tendinţa Ia uniformizarea în drepturi şi datorii, în muncă şi onestitate, specială timpurilor ce urcă. Mă întreb uneori, dacă zelul. de sclav al calului face în definitiv mai mult decît trîndăvia inteligentă şi atotştiutoare a pisicii. . . Pisoiului meu, ca să doarmă ziua întreagă şi întreaga noapte, îi pun perina cea mai dulce şi mai fru< moaşă. Pe cal, numească<se ***si*** Pegas, aş fi silit să*l ţin întodeauna la grajd.

A zidi, a zidi mult şi frumos e minunat. Dar s»ar zice că uneori e şi mai Irumos să*ţi construieşti cetăţile în minte şi să le laşi să fugă, căci aplecîni du*te să iei mistria de jos şi piatfa, te poţi murdări pe mîini. . .

1911

II

Bunele procedee literare şi civile cer ca viaţa scriitorilor să fie publicată şi cenuşa lor bine scormonită. Pentru ce să fie scutit de acest cult admirativ tocmai Caragiale, cînd generaţiile vii* toare s*au şi pregătit săd poarte din gurâm gură şi săd glorifice, ca pe unul de*ai lor? Şi, în definitiv, Caragiale, cuibar adînc de celebritate pentru o întreagă ceată de critici şi de scriitori parazitari, poate fi, la o aniversare funebră, un subiect de articol de presă decent.

Sînt de la moartea lui Caragiale, doi ani împliniţi astăzi. Dacă din schema lut provizorie omenească mai rămîne un fragment de conştiinţă pe undeva, aceasta va şti să batjocorească după cuviinţă, strădania împărţitorilor de tauri, terorizaţi de zîmbetul trecut al acestui scriitor, analist şi prob, De altfel, prozatorii de la ziare ţt reviste, au încer* cat ta moartea bătrinului nostru, uşurarea boului slobozit de jug. Ei se vor simţi în stare să tragă vanitatea din laudele pe care Caragiale nu se mai găseşte la capătul nicîunei linii ferate ca să le citească, jignit sau ironic. Bravii mei camarazi, momentul e potrivit; nun nevoie decît de cerneală, hîrtie şi îndrăzneală.

Admiratorii lut Caragiale încap în două cate* gorii, o categorie de actuali şi alta de foşti. Cei care au fost s*au întîlnit cîndva cu «maestrul»

şi maestrul ba luat peste picior. Nu este detractor mat aprig ca admiratorul de odinioară, care socotea sâ<i plăteşti atitudinea de prozelit cu un certificat de existenţă literară.

Sînt oameni bine intenţionaţi, care te apără fără să lco ceri, convinşi că acest serviciu indiferent se plăteşte. în elogiile lor ei nu cunosc nicio măsură, şi numai sS poată lăsa impresia unei similitudini, unei apropieri sau tovărăşii, că de te>au supărat, ei nici nu se vor întreba. Naivitatea statului lor sufletesc îi face să creadă că numai înjuriile pot să dispuie, atunci cînd acestea ne plac.

Omul care te»a lăudat crede că te*a înţeles, şi cum a înţelege sau nu pe cineva pare o problemă, şi a nu*l înţelege defel o adversitate, trebuie să*i rămîi obligat. E<o obligaţie, nu prea complicată, de ad înţelege la rîndul dumitale. Acestea se numesc raporturi literare şi acţionează progresul artei. Un domn îţi prezintă volumul lui prost, altul îţi trimite un manuscris cu indicaţia că el este * acela care ». . .

Rămîne să*l put pe acest necunoscut la remorcă sau s5*l laşi să se întoarcă în împrejurările lui turburi. Atunci intervin scrupulul cel bun şi reflecţiile inutilitaţilor artistice şi literare. Trebuie să alegi: iad admirator fervent sau hotărăşte*! franc să*şi vadă de mediocritate.

Darul de*a trimite pe admiratori la aer şes cînd numele ît îmbolnăveşte, ba cultivat în special Caragiale. El a posedat tactul admirabil şt delica* teţea supremă de«a nemulţumi pe mulţi şi cu atît mai vîrtos cu cît aceştia i*au făcut cele mai neru* şinate declaraţii de camaraderie literară.

Negreşit că firea omenească este diversă. Unii din aceşti respinşi intrînd în definitiva tristă tăcere au oftat. Alţii au rămas în cîmpul de legume al literaturii, îndîrjtţi. Cîte o piatră cade din cînd în cînd pe mormîntul nepăsător al lui Caragiale:

ea vine de»acolo, arsă de*o veche pată de caustic venin. Recunoştinţa jigodiei, Caragiale n*a pro* fesat*o niciodată, şi pentru prietenii lui cei mai de la suflet nu s>a codit să fie chiar despotic şi aspru.

Majoritatea admiratorilor lui nu pot fi nici ei deosebiţi de minoritatea adversarilor declaraţi. Ei preţuiesc în Caragiale ceea ce Caragiale a dispreţuit ca scop şi n*a utilizat decît în accesoriu. Ei se tăvălesc pentru o vorbă bine şi trivial spusă, aceiaşi care afectează morala cîtorva calvinist! ai literaturii romaneşti. Şi de aceea este mare Cară* giale pentru că i«a făcut pe ei să rîdă, atunci cînd funcţiunile digestive cereau un optimism porcesc.

A fost emisă de cîteva ori părerea că teatrul lui Caragiale s*a demodat, pe temeiul că n<ar avea un aşa*zis «înnălţător» în ele. Mediocritatea doreşte să fie înnălţată, şi pe cheltuiala scriitorilor mari. Tot ce o jigneşte este critica neputinţei sale subiective. Inconştienţa prostiei merge atît de departe încît în schimbul triumfului ei, de care suferă cu regularitate toate valorile productive, să inspire respect şi să fie iubită. Demodat? Este ca şi cum s*ar spune că s*a demodat pergamentul.

Teatrul lui Caragiale nu mai place claselor noi ce s*au iscat — şi dcaci argumentul împotriva calităţii lui. Observaţia, deşi exagerată, poate cuprinde adevăr. Numitele clase rîvnesc spre aristocraţie, şt Caragiale vine să le aducă aminte, în fiecare an, pe scenă, că se obîrşesc din teatrul lui, din oamenii acestui teatru. Publicului de staluri principale şi loji, opt camere mari, baie, totul ***â * i'egout*** şi electricitate, îi face sincer rău evocaţia latrinelor în jurul cărora a trăit, înnainte de afacerea care a hotărît ascensiunea Iui socială, el şi familia lui. Caragiale îi readuce la nas musca ridicată de pe gunoaie, care*i gîdila buzele în pat,

demagogia lui pretenţioasă, resursele adevărate ale strălucirii lui actuale. Şi toate acestea să mărturisim că nu ***aranjează*** pe fiul de cîrciumar, cu joben, monoclu şi automobil, educat la Paris, revenit ciocoi, numit deputat la întoarcere sau ajutor de primar.

Ceea ce trebuie relevat Ia Caragiale înnainte de toate, este pasiunea lui pentru corectitudine şi stil. Caragiale nu este scriitorul cîtorva volume întîmplătoare, dezmăţate, şi al unei literaturi perio» dice lipsită de spiritul selecţiei.

Scrisul era la Caragiale o religie. Pentru a corn* pune o simplă scrisoare, el apela la puterea tuturor facultăţilor elîminatoare şt critice pe care le punea în acţiune la degajarea din întuneric a unei idei. £1 a crezut în scrisul lui şi n<a luat numele artei în deşert.

Cînd mai toţi scriitorii au scrisul ca o dejecţie; cînd a scrie sau a te scărpina ajunge o muncă la fel; cînd autori de douăzeci de ani au neobrăzarea gravă de a fi tipărit cîte tot atîtea volume — Caragiale trebuie arătat ţi propus ca un model sufletesc tuturor celor ce nu ştiu să gîndească şi să rabde cu umilinţă, cu frică şi dezinteres domi» narea unui ideal de artă, acelaş la toţi scriitorii care au putut însemna pămîntul negru şi îngheţat cu o cărare albă de vremelnică zăpadă.

i 9 i 4

III

O foaie a căzut în seara de **9** iunie din calendar: Sfîntul Chirii. Citesc dedesubt: Moartea lui Caragiale **(191:)**, Cînd au trecut trei zeci si cinci de ani?

O amintire de Ia defunct poate să dea o culoare mai justă a omului decît un panegiric.

Aveam şaisprezee ani şi, ca să nu*mt pierd toată vacanţa, m<am băgat custode pe o lună la o expoziţie, întîia expoziţie internaţională de pictură din Bucureşti. Sala de marmură, aşamumită, din strada Regală, a hotelului « Union» pe cit de plină cu tablouri, pe atît de goală de vizitatori, avea în mijlocul ei o masă, la care citeam netur» burat. Cîte o păreche îndrăgostită se arăta din cînd în cînd sfiioasă în uşă şi era poftită să intre, timidităţile dragostei nevinovate fiind întodeauna atrase de muzică, de poezie şi pictură, autoarele climatului necesar sufletului devenit brumos.

Pe ta prînz, odată, a intrat Caragiale cu un cîrd de admiratori gălăgioşi. Cu toate că amar în sine, scriitorului nu<î displăcea să provoace ilaritatea facilă a diletanţilor dintre cafenea şi literatură. In faţa unui peizaj de Puvis de Chavannes a consimţit ca prin estropierea vulgară a primului nume, sâ'i facă să rîdă ca nişte tineri imbecili ce erau.

Scena m*a vexat. Am mai povestit/o cu condeiul, dar mi se pare că numai parţial.

M*am apropiat respectuos de Caragiale, făcîn» du»! atent că nu a citit bine silabele şi literele din semnătură. Hazul cetei a stagnat. Caragiale m*a întrebat, ca un profesor, cum mă cheamă şi în ce clasă sînt. I*am spus. Cam iritat, m*a mai întrebaf dacă ştiu cine este el. Am răspuns: «Nu ştiu». «Sînt Caragiale», a precizat Caragiale. * Nu ştiu, am zis, nu cunosc ». Ar fi putut să*mi dea explicaţii, să*mi facă o mustrare de ignoranţă, dar Caragiale avea prea dezvoltat simţul comicului ridicul, ca să mai adaoge ceva. A ieşit din expoziţie destul de plictisit, şi dacă n/ar £ stăpînit irascibili* tatea admiratorilor contrariaţi, aş fi rămas în expo* ziţie bătut. Vocifera între ei un vlăjgan frumos cu jobenul şi cravata impecabile, în stare să dove* dească maestrului un devotament excesiv şi să«i apere prestigiul cu o boxare la sînge.

A doua zi, aproape de prînz, Caragiale reapare în expoziţie singur. Poartă o pălărie panama superbă. Vine spre masă. Mă scol. îi întind cata* logul, pe cared înlătură cu dosul manii, îmi ia «caunul, şade, şi fără bună ziua, nici altă introdu* cere, mă aţinteşte. Tace. Mă înfăşoară cu privirea, ca şi cum nvar fi desenat cu un tibişir. . .

— Tu eşti un pezevenchi! îmi spune în sfîrşit, surîzînd Caragiale.

Nu răspund.

— Tu ştiai cine sînt. . .

— Ştiam, domnule Caragiale, dar. . .

— Nicio vorbă! Am înţeles. . . Ai avut dreptate. Vrei să iei masa cu mine?

— Bucuros, domnule Caragiale.

— Haide, închide prăvălia.

Mi<a ajutat şi maestrul ***şi*** am trecut cu el alături în restaurantul pe atunci renumit al hotelului «Union». Masa a fost excelentă şi copioasă, şi am pierdut şi ora deschiderii expoziţiei de după* prînz.

— Nu 6 prost, mă băiete, nu vezi că nu vine nimeni?

A treia zi la orele douăsprezece precis s*au repetat şi vizita şi masa şi delicata plăcere de a<t asculta vorbind pe cel mai rafinat om de spirit şi de inimă al epocii literare din adolescenţă.

Continuarea pe altă dată, pe cine ştie cînd.

' 91 7

ţ"
f

IV

Sînt unul din puţinii rămaşi în viaţă care hau cunoscut aş zice, oarecum de mai aproape.

Relatasem, odată, mai demult, cît şi mai tîrziu, împrejurarea originală în care am făcut cunoştinţă cu poetul în Bucureşti, la o expoziţie internaţională de pictură, acum vreo şaizeci de ani.

Aş avea poate de spus că acest clasic al literaturii cu verva scăpărătoare şi cu condeiul în aparenţă fluid, şba muncit condeiul cu o răbdare de trapist.

Cînd vre un cercetător migălos, înzestrat cu aceeaş răbdare ca el, va putea să compare, juxta* puse, manuscrisele şi variantele succesive redactate, ale aceluiaş obiect, pînă la simplificarea stilistică definitivă, în cazul că ar putea să existe asemenea materiale pe undeva, cititorul, îşi va aduce aminte de un alt mucenic al strădaniei literare, Gustave Flaubert. La fraza de început din ***SalambS,*** roman* cierul francez a ciocănit şapte ani: ***„C'ttait ă Mtgare, province de Carthage, dans Us jardins d'Hamilcar".*** Tot atîta timp din viaţă şi ba chel* tuit şi florentinul Da Vinci, ca să găsească în portretul Mona Lisei, surîsul Giocondei, proaspăt şi azi, ca şi acum cinci veacuri, sărutat de penelul meşterului italian.

Caragiale a fost văzut odată sfîşiind în bucăţi cu necaz, zece cărţi poştale, una după alta, din pricina unei propoziţii de nouă ori nereuşită. . . Voia să*l invite pur şi simplu pe prietenul lui din Iaşi, Ibrăileanu, alt spirit complex la extrem şi muncit, întrso vacanţă, la o mînâstire din Moldo* va, Agapia sau Neamţ, nu mai ţin minte.

Terminîndu'şi invitaţia, şi recitind*o, Caragiale a rîs. Un contabil ar fi scris*o dintrodată, însă contabilul n*ar fi fost un scriitor şi un artist.

Exigent pînă la tiranie cu sineş, se explică de ce opera rămasăm urma lui, ca şi a poetului Eminescu, nu se numără cu cifra anilor trăiţi în maturitate.

Stilul lapoviţă şi robinet nu putea să nud fie antipatic unui căutător în cerneală de cristale. Glumind pe socoteala unei burghezii semidocte cu o ironie blîndă dar sîngeroasă, Caragiale a fost un martor supărător pentru o epocă politică, destrăbălată în mediocritate, conştientă că e observată şi caracterizată exact. Publicul cititor afla în Caragiale compensarea dezgustului la care ajunsese. Cuvîntul lui tipărit era aşteptat cu nerăbdare şi frică. O frază răsturnată nu ştiu cum, un cuvînt sucit cum ştia numai el săd su< ceaşcă, provoca pe de o parte hohotul de rîs şi, pe de alta, vrajba răzbunătoare.

Dar paralel cu satira necruţătoare, condeiul lui Caragiale parcurgea toată claviatura literară cu strălucire. El a putut si ilustreze teatrul cu o dramă zguduitoare, ***Năpasta*** şi genul nuvelei cu o cumplită povestire, ***O făclie de Paţti.*** Accentul geniului e pretutindeni prezent.

Atelierul lui literar se instalase la fruntaria dintre Gogol şi Moliere.

în gluma ironică a fostului nostru mare contem* poran transpare amărăciunea omului chinuit, şi odată cu palma dată peste gura falselor elite ipo* crite ale Societăţii, se zăreşte în ochii lui lacrima durerilor mute şi mila de asupriţi. Mi se pare că aş fi surprins*o şi eu, ivită discret în faţa unui tablou de ţărani săpînd în pămînt, supravegheaţi de ispravnicul călare, cu cravaşa.

Răzbunarea hulei acestor elite nta întîrziat mult. Un minuscul nemernic simili*universitar stipendiat şi»a luat sarcina infamă să*l acuze pe Caragiale, de plagiat, fabricînd şi o pagină moto* tolită dintr.o carte inexistentă, scrisă de un maghiar inexistent. S*a tăgăduit originalitatea puternicei lui piese de teatru ***Năpasta.*** Toată gîndăcăria conser* vatoare şi liberală îji exprima astfel resentimentele refulate. Neavînd o instanţă de apel academic, de altfel inutilă, şi uitînd cu o cinstită naivitate că magistratura făcea parte din complotul urzit, Caragiale a dat pe netrebnic în judecată, justiţia îl aştepta bucuroasă că poate da un verdict oficial de stigmatizare. Denunţătorul a fost, bineînţeles, achitat.

Consternat de duşmănia unanimă a forurilor înnalte, şi umilit, Caragiale şba luat geamantanul şi, ostracizat şi sărac, s*a expatriat Ia Berlin, unde ura mediocrităţii nu*l mai putea ajunge. . .

Din otrava lui Socrate trebuia împărtăşit şi Caragiale.

1962

V

Pentru onoarea literară, aş prefera să nu mai mbaduc aminte de impresiile totuş persistente, primite la exilarea lui Caragiale. A fost momentul penibil al plecării din Bucureşti cu dăsaga pribe* giei la spinare spre «o destinaţie necunoscută». fntr*o asemenea zi pornise odinioară de acasă şi Tolstoi, pribeagul. Dar aceea? onoare îmi cere să nu mi le fac, de vreme ce nu le*am aflat din auzite, aproximative şi diluate, ci le»am trăit, mîhnit că le retrăiesc.

Ceea ce ba determinat pe Caragiale să*şi ia lumeam cap nu a fost nici laşitatea atentatului de discreditare comis, nici atitudinea unei parodii de Justiţie, chibzuită în cluburile politicii de gaşcă. Desigur că scepticismul lui, în care mai zvîcnea ceva din generosul optimism al unei naturi bogate, şi*a dat seama (cu un ceas prea tîrziu) că înfăţişarea lui la o instanţă judiciară împotriva unei sinistre canalii similimniversitare, interpusă, fusese o gre* scală de psihologie.

Caragiale era în fond un sensitiv de nuanţe multiple şi un gingaş, cum bam cunoscut. Dacă încă nu m*am învrednicit să acopăr un caiet cu figura lui adevărată cum i*o ştiu, este din pricina permanentei zile de mîine, care de cele mai multe ari e azi. . .

Pe Caragiale ba silit să se izoleze de ţară amară, ciunea: o atitudine de rezervă şi ambiguitate a pri*

etenilor de generaţie mai ales şi de profesiune, fie prozatori, fie versificatori, consideraţi de el, nud vorba, epigoni. Trebuie pusă întno paranteză de aur gruparea revistei ***Viaţa Rpmânească.*** Ieşenii au dat ideilor şi condeiului valori intrate definitiv în moştenirea simţirii naţionale, Ibrăileanu, Mihail Sadoveanu, Topîrceanu şi, cu dimensiuni de inter lect aş zice unice, dacă nu m*aş teme că*i pătez curba elipticii cu semnul ***ix*** al unui elogiu, alt Mihail, Ralea, directorul actual al revistei, stră* mutată din laşi în Bucureşti.

Caragiale s*a găsit singuratic şi părăsit, în faţa unei complicităţi, cînd exprimată, cînd ascunsă, săd dăm calificativul cuvenit: unanimă.

Aşa s«a manifestat încă o dată cinstirea geniului autentic de către o clasă neruşinată de parveniţi, improvizată pe latifundii şi petrol, din fraudă, ca* mătă şî misitie. O clasă profund depravată, putredă pînăm suflet şi aş risca un cuvînt, pînăm conş# tiinţă.

Cer scuze sensibilităţilor prea literare sau remi» niscente pe care le»aş fi indispus.

1961

*

MIHAI EM1NESCU

Soarta unor oameni, sita celor mai buni din ei, rămîne veşnic tristă. După ce mediocritatea i*a ur» mărit şi apăsat o viaţămtreagă, s»ar crede că moar« tea, care suprimă inegalităţile şi»i depărtează, tre* buiesăviecuo linişte pentru dînşii. Mediocritatea nu cunoaşte însă respectul, ba rolul ei ajunge mai agreabil şi lesnicios atunci cînd se simte rămasă în isprăvile ei.

îndeobşte omul prost şi cu Ifose culturale are în literatură două atitudini, şi trece de la una Ia alta ca o muscă, dintr*o circiumă într*o academie, fără nîcio greutate. într*o atitudine persecută geniul, într*alta îl proclamă mare. în viaţă te cenzurează şi*ţi dă sfaturi sau îţi face niscai porcării; după moarte se răzgîndeşte şi te scoată genial. în ambele cazuri el a jucat în viaţa dumitale, intelectuală sau fizică, un rol, nu este aşa?. . . Musca ştie să guste, cu o indiferenţă egală, şi mierea şi altceva, nu ştiu cum aş putea spune ca să nu supăr pe domnul Banu.

Eminescu avu nenorocul să fie şi să rămîie poetul nostru cel mai mare. Cit de scump şi»a plătit această calitate o mărturiseşte pe de o parte viaţa, pe de alta posteritatea lui, deopotrivă de tragice amîndouă. Aşa plăteşte şl Caragiale şi tot aşa vor plăti toţi cei care se vor mai ridica în literatură peste nivelul literar al epocii.

Cine n*a găsit cu cale să descopere o taină, să scrie cel puţin o broşură asupra lui Eminescu?

Mediocritatea e mai ales gravă si primejdioasă, cînd se hotărăşte să admire. A fost un întreg şir de păduchi şi se credea că ei s*au sfirşit cu domnul Scurtu. Acest domn voia să fie critic cu orice preţ şi să provoace vîlvă. Se specializase în Eminescu. Găsise teren. Cu o încapăţînare petroliferă se ho* tărîse să*l sleiască, să«l claseze, să*l. . . mă rog, sâd descopere. întreprinderea domnului Scurtu a reuşit să desfiinţeze pe acest critic care venea din nu ştiu ce provincie nemţească să ne lumineze asupra unui poet recitat în toate şcolile şi cunoscut de toată lumea, şi ha scoborît în lumea gazetarilor, mai pos trivită cu puterile sale, mediocru şi între ei. Azi de criticul nostru nu se mai ştie nimic; Eminescu totuş a rămas cu toată ştirbirea suferită.

Se făcuse tăcere. Păduchii reînvîază. Azi ei se numesc într*altfel. în neputinţa lor de a scrie ceva, ei vor scoate o ediţie din scrierile lui Eminescu; tot ale lui! Au scotocit prin mîzgăliturile, prin caietele uitate nearse, ale poetului, ce se găsesc la Acade* , mie. Incapabili de*a pricepe o frumuseţe, ei pu< blică tot ce le cădem mînă cu acea pasiune a in* sului dobitoc caj^spurggJoXcejidQcă. Numele lor va rămîne. . va zice: domnul Cutare e cel care a stricat orînduiala bună, făcută cu gust, a scrieri* lor lui Eminescu. Acest poet care, ca şi Baudelaire, so mulţumit să scrie o singură carte^ însă. bună, va avea în curînd, să nădăjduim, douăzeci de volume, reunirea tuturor neroziilor şi nimicurilor ce se pot găsi la moartea unui scriitor, oricît de valoros, aruncate într*un cufăr condamnat.

în ***Flacăra*** s*a publicat de curînd o poezie ***Satan,*** descoperită de finul spirit critic al subtilului literat, domnul Banu. Nu se poate preciza dacă manus* crisul a fost scos dintr*o vestă veche sau din latrina unui hotel pe unde va fi trecut Eminescu. Poezia e însă ca oricare alta, scrisă de orice colaborator al domnului Banu. E o noţă versificată, de un tînăr

inabil şi prea tînăr. Afară de curiozitatea imbecilă a dascălilor cu aere literare, ea nu satisface niciun sentiment, nu foloseşte nimănuia, şi lui Jiminescu în definitiv îi d|ujnează. Sau poate domnii culegă* torf de h^rtTi aruncate vor să demonstreze că nu scriu numai dînşii prost şi să găsească o asemănare cu Eminescu şi o justificare a existenţei lor. Eiade* vărat şi asta, că un volum inedit, de Eminescu, atrage banii cititorului.

Literatura consideră însă toate suplimentele dc soiul acesta ca nişte falsificări şi ele trebuiesc luate exclusiv ca atare. ***Satan*** din ***Flacăra*** nu este şi nu poate fi de Eminescu; această bucată rămîne opera domnului Constantin Banu, care a descoperit*o şi care, animat de cel mai pur cult pentru poet, îţi va băga mereu nasul şi va descoperi şi alte bucăţi, fi'îrgniente şi scorii. Autorul este autor nu numai cînd .şgrie^jdar mai cu"sMm|3lulîcTc^^aî^gjiin tot ce«a scrisTTot ceTasă el nepuoticat întrmn timp în câre'a~tipărit, e^ejjjs^^nexistent, este sîngele, e matca moarţlxar^e: însoţeşte naşterea nouhii*nas* Jâit^CiTun instinct mult mai sigur decît al dom* numi Banu, moaşa taie sfoara buricului şi scroafa lehuză o măhîncă. Arta nu ţine socoteala de încercări şi elanuri neizbutite. E artă ceea ce»i defi* nitiv şi*i definitiv ceea ce hotărăşte scriitorul cu talent. Dacă Ejninescu ar fi găsit că.paginile lui parazite meritau să^^^uETi^ţeMe^ar fi puţîficat şfnu s*af îHăsat pe seama spălătoreselor din ***ion —*** şi" atunci^n^nescu"n*ar"mai "fi lost ţŢmÎQescu.
"T-iteratiira nu poate recunoaşte decît un singur Eminescu: acela care a voit el să. fie; iar nu pe cel născocit de păduchii de azi, mai tenaci şi decît viermii, care în mormîntul poetului au murit şi ei demult — păduchii Eămînzi ai unei fantome.

1912

Simţi o mthture cînd, supus nevoilor comemora* tive ţi datoriei de*a semăna mormîntul poeziei cu o mînă de cît de palide ideative petale, trebuie să*ţi întorci cititorii către Eminescu. Limba în care ai vorbit de alţii, cuvintele cu care i*ai lăudat, nu se mai potrivesc, imaginile au slăbit. Diamantele mici sînt arătate în vîrful uno^cjeste fragileiTentru un Bloc 'mtreg^e^TaTră^scumpă, şi degetele de fier şi mîinile de carne sînt neputincioase, şi el cere o unealtă nouă pentru a putea fi înfăţişat, în dreptul soarelui, lumii. Ai năzui să le*o ridici oa* menilor pe braţe cu talazele şi milenareled nămo* luri de aur, ca să le arăţi în întregime marea. Şi pentru că nu*ţi poate juca pămîntul în palmă, te mărgineşti să iei din oceanul albastru, din supra* faţă, un pahar. . .

Ce s*ar putea repeta despre Eminescu? Că este poetul cejjnaj mare al limbii româneşti ? S*au spus acestea toateşfaltele multe. Este^rTslhgur papagal din cîţi îşi curăţă ciocul pe vergeaua coliviei cultu< rale, care să nu fi reeditat aceleaşi exclamaţii, scoase de mii de ori pentru Eminescu, şi alţii cîţiva? Numeroase au fost moliile şi numeroşi gîndacii care au căutat în^JLminescu o pricină de celebri* tate şi s*au pudrat pe **aripi** şilaţe^u^polen din auxuiJui. Rînd pe rînd, cînd unii cînd alţii, din timp în timp, se încearcă cioclii cerşetori ai mor* mîntului închis şi cetluit cu piatră, să se scoboare

înlăuntru, şi după un Eminescu am avut un Emi* nescu postum, care se va înmulţi înnainte.

Ce»i vinovat Eminescu că puterea lui de scriitor întrece pe a tuturora? Şi întrucît admiraţia timpu* lui viitor merită o atenţie şi o analiză atunci cînd vreme de vreme nu se deosibeşte pentru scriitorii în viaţă, cu adevărat valoroşi.

Este un lucru pe care aclamaţiile contimporani* lor noştri nu sînt în stare să ne facă sad dăm uitării: indiferenţa de o parte şi ura de altă parte, a contim* poranilor lui, sau şi mai bine zis, tirania. « Cel mai mare scriitor » al românilor a fost sluga unei trude mărunte şi îndelungate. Nimeni, şi nici domnul Maiorescu, n*a zărit în ochii lui Eminescu privirea Iui însuş Dumnezeu. Acest om, care a scris o sa> tiră, cîntece de iubire adînci ca nişte gemete de pasiune, trebuie să fi purtat în lumina ochilor lui miraţi un răsărit. Singure femeile au ştiut să le contemple timide, cu instinctul lor pentru ceea ce ghicesc a fi forţă şi stăpînire.

Omagiile contimporanilor nu se mişcă afară din cale, astăzi cînd a nu respecta pe„Ejjiinejjcu este o dovadă deimbe^fljt&te. Dacă ar trăi din nou Eminereu'şTcunnovrs*ar apuca să cînte, şi din nou ar frămînta limba, cas^oj^nyw_Jntnojjr» zeală de jâlg^u^ISu^ruşuti de oţeWecungscute, aceeaş ar fi lumea din jurul lui ca pe timpuri, şi aceeaş antipatia. El ar fi numaidecît contestat de un Bianu, criticat de un Dragomirescu, concurat de un Eftimtu, insultat de un Banu, bîrfit de un Lăcusteanu, izmenit în proză şi versuri de nişte ucenici furibunzi, care»! vor recunoaşte cel mult ca un egal.

Şi astăzi cînd alături de gunoiul nostru literar, acest nefericit şi fflorioş Eminescu, al cărui trup sufleli^TnSăiămează toată arta între Aldebaran şi Terra, ar azvîrlî cristale definitive în vîntul ce nu le poate duce ar fi pentru no de prisos, noi nu

ham putea cinsti şi tunoaşte. Cîţiva, puţini, şi ne» ştiuţi şbar putea, e drept, da seama de ceea ce vulgul ignoră — şi cît trebuie reţinut dintno epocă a unui artist.

Nouă, la urma urmei, această atitudine ne place. Ea satisface credinţa noastră câ.geniul e un izo* latorji^jedăautoritatea să °P^^^^zî^niuLfac* ticţ a cîtorva înc^nltorrsrugarnici, aşezînd între mormîntul poetului şi ei o sabie întinsă.

i 9 i 4

III

După trecerea convoiului pe dinaintea mormîn* tului poetului acoperit acum patruzeci de ani, Coc6 şi*a rostit şi el, în singurătate, din pricina ti* midităţii, mentalul lut discurs, agăţat pe*o ramură de tei. Pămîntul era înflorit cu buchete şi coroanele încolăceau monumentul ornamentat cu basorelief. Şi zeci de mii de urme de talpă lăsaseră tipare în pulberea din ţărîna.

Ai văzut? îngîna Coc6, eşti poetul cel mai mare al graiului nostru şi unul din c ej vreo cfăuăzeci de scripcari jjeniâu ai neamului omenesc. Pe cînd noi săream printre coceni şi bozii, împiedicaţi ca puii de corb, în lanţul nevăzut al rîmei tîrîtoare, tu te ridicaseşi demult între soare şi luceafăr şi îţi ascu* ţeai penele glodului pe tocilele de gheaţă, şlefuite în azur. Tu nu ştiai că eşti chiar atît de uriaş, cum nu ştie nici luceafărul nimic de strălucirea lui, indi* ferent ca luna Ia bătaia ei, căci nu te<ai oglindit în tine şi în apele de subt tine ca să te bucuri şi să te răsfeţi. Lumina ta ţi*a fost dureroasă, ameste* cată cu fumul şi cu cenuşa.

Ai văzut? Universităţile,te proclamă şljcectprti aujaus pe tine stafiinirg, ca si cum te*au zămislit ej^. găsind în aripa ta cîteva din penelelor din coadă. A c a d e ^ a J ţ U ^ ţe superi că lipseşte din Bucureşti/Ta o vie sau oru* nane. **Ai** devenit proprietatea tuturor celor care ;uT"nevoie de o justificare cu începutul în stihiile

veciei. Nu te*ai aşteptat — hai? — la atîta «suc» cea ». Bine că ai murit ca să nu împiedici viii să mestice şi să doarmă. Nu te*ai socotit atît de variat în harurile tale, ca să te reven^ce toată lumea cu firmă şi capital. A0ă că ai rost detoate^siooet^si pr°££ţ^ econonusţ." FetroLştii te*au d^vedhvpetro» rtst şi cerealîpfl*cerealist. Filozofii te*au descoperit filozof şi oameni politici bărbat politic. Portretul şi statuia ta se va reproduce în mii de formate şi exemplare şi lingă toate călimările ţi se va ivi, cu şt fără mustăţi, înfăţişarea. De o singură ascjcjajie ai scăga^ de a ortodoxiei: tu nîTfacî parte din tra* tîiţie', dm tradiţia mediocrilor.

Dacă nu mureai, trebuia să intri corector sau redactor la unul din marile ziare contimporane cu mormîntul tău şi perfecţionate — şi at fi primit indicaţii naţionale de la domnul Stelian^Popescu şi nterareTdj^ Sau ai fi r'edactat ***Universul literar*** şt ai fi fost dat afară pem tru ca nu te pricepeai Ia literatură. Şi nu te^aj^fi ***aJes***.d^pjutat subt democraţi pentru că ai fost con» servator, şi mai fi avut nicîun rost în presă pentru că nu ai fi ştiut să scrii.

Sau te duceai, la bătrîneţe, la meserie, topind clei pentru tîmplari şt suflînd cu foalele la fierărie. Nu teiar fi trimis cumva în streinătate niciun guvern, ca să reprezinţi presa românească faţă de felinarele din Amsterdam, reporterii de fapte diverse găsin* du<se mat apţi şi mai serioşi pentru misiunile mari ale Ministerului de Externe: Şi cum mai fi avut nici nevastă facilă, nici fete potrivite, nici surori, înţelegi că situaţia ta se făcea tot mai grea şi mai fără leac.

Dar te pomeneşti că ţbar fi trebuit o sută de mii de lei ai unui aşamumit premiu de poezie naţional. Ax fi votat împotriva *ta* ppffljj.djn T? te<ai născut,

ceatiu. ma>. jnnalt ji. maj.^redoic „«ca .toţi,. Bine că ai murit, bietule, înnainte de*a se fi măsurat gramo» fonul, flaşneta, greierii şi piţigoii cu tine. Asa, aî mai putut să iei parte la trăire. . .

t

1929

IV

Am fi fost de părere ca în iocul unui chip copiat după o fotografie aproximativă, să ilustrăm pre* zenta însemnare de aducere aminte cu o figură trasă din natură. Copacul, pasărea, piatra sau bu< cata de pămînt ar fi tot Eminescu cît şi o imagine litografică, şi mai mult. El se amestecă acum cu timpul, cu peizajul, cu spicele Ş» cu pişată şi ort unde este graTromShesc stă de faţSşi acest Domn aT^rătoiur^ai^pămintuTui dintre apele perpendi* ipicie Terpendi

rcuiare J^J^va^^j£ge^^e:-

Desihatorul s*ar fi simţit la nelocul lui să înfă* ţişeze personajul de carne creionată al artistului transpus în vegetal şi lut, cum se găseşte prin bunăvoinţa amară a naturii, si sugestia putea săd fie jignitoare. O nalbă ar fi stat bine în evocarea lui şt tot atît de exact un şoim. . . A fost ales din trei portrete cunoscute ale poetului cel mai comun şi mai apropiat de noi, prin generala asemănare cu omul în surtuc şi nădragul alb, din zona picio* rului de munte, dintre şesuri şi rîndul al doilea de dealuri. Mustaţa Iui întoarsă negustoreşte şi obra* zul pot aparţine cititorilor dintrmn conac, unde se vîntură porumbul, treieră maşina şi pluteşte cîrdul rotit al porumbieilor, ca un stol de scrisori aruncate din cerdac în sus.

Ce te legeni, codrule, fără ploaie, fără vtnt ?

Ne*a venit să strigăm numele poetului în april, într»o seară dulce, cînd vînturile pitice şi cocoşate ale bălţii aleargă după luna subţiată, încoace, şi cînd broaştele mici, din care bijutierul face motive de agrafe şi ace decorative, macină la orizont praf de întuneric în rîjniţe minuscule de piper, fnsăş vocea căţelului se catîfelează cu scrum în depăr» tare şi abia cîntă întîia oară cocoşul, trezit şi el de liniştea semnificativă a lumii.

/ Pasul gîndului pune sandale mute, ca să nu se /sfiiască salcia şi să nu prindă mugurele de veste că o peniţă de aur cu vîrful de iridium bont se învîrte ca un fluture la o lumină de staa, pe vocalele în* Horite ale unei chemări pierdută pentru viaţă şi rămasă pe hîrtie.

Iată cartea lui Spatul copiilor. Ei au adormit învăţînd pentru primul examen al copilelor în» nalte şi al băieţilor bondoci:

«Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vtnt,
Cu crengile la pămînt?»

; Eminescu nu e în program, dar stihurile lui (plac enigmaticilor cărturari de abecedar.

— Cînd te va întreba domnişoara cine a « scris » cîntecul pe cared spui pe dinafară, vezi să răspunzi că ba scris Eminescu.

— Cine*i Eminescu, tătuţule?

— Cine a fost? că nu mai e. . . Oamenii fac

detot,_şi^u_mai^întB^u^mâ^iielcK- Se topesc, se scutură, şi se fac fîn şi»i mănîncă vacile slabe din capătul lumii. Uite, colo departe, dincolo de zarea şi a ochiului şi a ochianului cu care căutaţi voi în ceruri ereţii, aşteaptă vacile sterpe, îngropate în pămînt pînă la coarne, cu gurile căscate. Aţi văzut pe Ctocolatino? El se plimbă pe ţărm şi intră cu mîinile la spate în gura crocodilului căscată, trece prin crocodil la pas şi iese pe dincolo în picioare.

Eminescu ăsta a cîntat pînă s*a întîmplat ce s*a întîmplat, că nu s*a mai auzit. A Iuat*o pe dindosul cîmpiei ţi s«a rătăcit printre secară, bozii, măghi* ran şi latele. El nu era lăutar pentru alţii, ci numai pentru el singur. Urîridu*i*se cu tăcerea, scotea scripca din sîn şi sta dinaintea codrului şi îl cînta. Numai că oamenilor din timpul lui nu le plăcea la picioare, pentru că nu puteau să joace după cîru tecul lui şi nici la cap din pricină că nu le intra pe urechi.

Cum nu^o|iJac^^ qa^să intre, aşa nu pătrundea cîntecul jiii întencuielile minţii, Dar dînd cuTjuricuI degetului şim bolo* van, bolovanul se găureşte.

Azi avem toţi gaura trebuincioasă în cap, şi ne* am învăţat să jucăm numai Ia cîntecul lui. Dacă nu murea, era să vadă şi lăutarul cît e de jucat şi de cîntat, — şi atunci şbar fi băgat scripca în foc şi s*ar fi pălmuit peste ochi. Bine că s*a pierdut prin grîuri, prin meiuri, şi printre stupit de unde roiesc albinele noaptea, îmbrăcate în licăriri de licuric.

«De ce nu m>aţ legăna,
Dacă trece vremea mea ?»

1932

f \ j \ i j I ' i

V

De cîteva zile, poetul are un monument la mar» ginea mării. . . Pentru el, bineînţeles, ori mai tîr» ziu, ori mai devreme — sau niciodată — e indife» rent. E poate că puţin ruşinos pentru cititorii, pentru admiratorii lui, dacă, iarăş bineînţeles, o tonă de mineral fasonat şi semnat de un artist însemnează ceva pe planul în care apare ideea şi se urzeşte expresia. Se pare că a cultiva pe morţi în materialul viu al epocilor succesive face mai multă cinsta unui neam de oameni decît uitarea — şi că acest lucru poate primi, ca la locul lui, numele de cultură.

Căci cultura în carne şi oase nu e asta. Cultura despre care se vorbeşte ca de o panacee la tot soiul de morbidităţi ale ignoranţei, nu e a cărţilor şi a scriitorilor de versuri şi proză. Ea aparţine numai acelor scripte şi intelecte care vorbesc despre ei şi cu cît vorbesc mai plat, cu atît e cultură mai bine» venită. Cultura e o proprietate exclusivă a unui gen de capacităţi, culese de pe toate maidanele învăţămîntului, culturalii. Fără să fie chiar dascăli întodeauna, ei se recrutează din pensionarii creţi* nismului organizat în marginile profesiunilor care au cerut o licenţă, un bacalaureat, un grad social, isprăvit fără nicio scînteiere în vederea unei renaş* teri în metal cultural.

Ateneele mişună de aceste nulităţi şi toate organi* zaţiile făcute pentru păparea unui buget şi pentru

fabricarea Ia Bucureşti a unei stambe intelectuale, destinată numitului popor, mai inteligent si mai original — oh! incomparabil — decît toţi cîţi îşi închipuiesc câd duc de nas cu fraze încîrligate, îşi fac onoarea să colaboreze cu ele. Apar o sumedenie de periodice subvenţionate în toate părţile ţării, însufleţite de cîte un năpîrlit care, inapt pentru trecerea unei propoziţii simple din mişcarea vieţii sau a scrutării ei pe un caiet, îşi ia pe umerii lui dărăpănaţi cobiliţa culturii şi în toate adunările glasurile cele mai grave vin din gura acestui negus* tor. El nu e todeauna lipsit de simţul extazului şi profesează dexteritatea căderii dcamdăratele dina* intea sarcinilor ideale pe care şi Ie asumă. Sînt biu« rouri, administraţii şi ministere, unde rîvna şi jalea lui cu tarif se formulează în exortaţii şi apeluri su* preme, pentru păstrarea şi difuzarea culturii.

Aşa era şi în timpul vieţii lui Eminescu. Cu el n*a stat niciodată nimeni de vorbă despre cultură, rezervată cîtorva belferi ignari, proşti şi veninoşi. Oamenii imbjcj£,ji serioşi nu scriu literatură, ci numaTţHrajsortează, o documentează şi o propun în linia de lungă, desfăşurare a locului comun — şi numai oamenii serioşi administrează cultura şi fac de gardă în camera ei mortuară. Dacă Eminescu ar fi participat la ceremonia care ba sfinţit la Cons* tanţa statuia i s*ar fi cerut biletul de identitate şi un director de minister, deputat cultural, bar fi in* terzis să intre în adunare.

Statuia lui Eminescu de la Constanţa nu exprimă mai mult decît absenţa ei de pînă mai deunăzi din pinacoteca subt cerul liber al serviciilor municipale, însemnează însă că bau acceptat în sfirşit şi cultu» ralii. De acum să te ţii! Vor vorbi de aci înna* inte atît de sistematic şi de magnanim culturalii, încît îl vor face pe Eminescu odios.

Eminescu trebuie totuşsajy^£_rjrin_.dezechilibra. rea camr^mîîo£"âlHuraS^ aflate abia Taînceput.

Eminescu are o statuie ca şi poetul Ovidiu la Ma» rea Euxină, dar e încă netipărit. Statuia Iui cea ade* vărată, dejur^.^e.,^^ .
\i^^umo^^on^r^^^^^ii^^i. ***Ediţiile*** poe* ziiTor lui Eminescu respectă şt greşelile de tipar ale corectorilor analfabeţi, care au văzut si au dat bun de imprimat volumului de versuri originale, în absenţa poetului din ţară. Toată lumea ştie câ autorul s»a opus la tipărirea în carte a versurilor lut apărute în ***Convorbiri*** şi că disperat de tenacitatea cărturarilor, care ţineau deocamdată locul cultu* ralilor de mai tîrztu, el şi*a scos paşaport şi a fugit în streinătate, lăsîndud să se frece pe cap.

A fost o invazie de cultură în textul poeziei lui Eminescu, fiecare cultural eminescian făcîndu<şi da* toria orgolioasă de a tipări un Eminescu mai bun decît voia însuş poetul, amplificat cu tot ce arun* case el la coş. r^je^ţ^re^tesctotjelul de f^mineştt variaţi şi puşi la puT^tTuîBacia vaTrperfecţtonată pînă Ei aiîdeveni imposibil unui cititor onest să mai recunoască pe Eminescu. Ca şi Balzac, Emi« nescu ar fi dorit săfşt reducă ceea ce se numeşte la un scriitor opera lui, la cîteva pagini, la acele pa* gini care intuiţia artistului dezinteresat de sine spune că pot fi acceptate între concreţiunile defini* tive din vitrina cu cristale.

Jos enciclopedia! Ne lipseşte un Eminescu co* rect.

'9J4

VI

A vorbi de poet este ca şi cum ai striga într»o peşteră vastă. . . Nu poate să ajungă vorba pînă Ia el, fără săd supere tăcerea. Numai graiul coardelor ar putea să povestească pe harfă, şi să legene din depărtare delicata lui singuratecă slavă.

In toate veciile vizitate de atleţii şi bicicliştii filo» zofiei, el îşi are vecia lui deosebită, închisă. Tre» buie vorbit pe şoptite. . .

întnun fel, Eminescu e sfîntul preacurat al ghi» ersmui romajp^s^JJinJumultul dramatic al vieţii lui s»a ales un C r u ^ G c â t r ^ ^ ~ " """"

"'Te'ntfii pietatea noastră depăşită, dimensiunile lui trec peste noi, sus şi peste văzduhuri.

r^md foarteromâij^ Eniitjeşcu.e.. universal. Asta o ştie oricine citeşte: cu părere de rău că lacătul limbilor nu poate să fie descuiat cu cheile străine.

S»au făcut multe încercări, onest didactice, de transpunere a poetului, unele poate, se spune, mai izbutite; dar E^nescunu este el <\?r1t mmâ, neşte. Dacă se poate trăâuce o proză, o povestire, un roman, unde literatura se mărgineşte aproape fizic, la tablouri, la personaje şi la conture, domi» nată de mişcarea şi succesiunea cinematică, poezia nu poate să fie tălmăcită, ea poate fi numai apro» piaţă. Poezia aparţine limbii mai mult decît proza, sufletului secret al limbii: jocul de irizări din inte» riorul eî face vocabularele neputincioase. Eminescu

i

nu poate fi tradus nici în româneşte. . . Dovadă şi încercarea de faţă.

Cînd zici poezie, nu înţelegi, evident, pur şi simplu versificare. Versul poate să fie şi un repor» taj, o naraţiune, poate să fie epizodic, cum a fost cîteva sute de ani şi cum e adeseori şi azi; poate să fie fotografic. Poezia. n,u povestie^ţe^rj^inic şi se poate şi lipsi de cuvinte: poezia e ca o ceaţă, şi ca un ecou: o stare sufletească.

Dacă totuş se învoieşte mai mult cu versul decît cu proza, este pentru că poezia cîştigă concizie, fluenţă şi catifelare. Versul, el e şi mai clar şi mai obscur, două alternanţe ale poeziei, în care pauza şi omisiunea au sens şi de simetrie sau de contrast, dar mai cu seamă de împlinire. Obscuritatea înca» drează lumina şi o face mai tare.

Osteniţi de ritmuri şi de imensitatea revărsată a prozei, scriitorii au adoptat, într»un timp, aşa»nu* mitul vers liber, o modalitate de prozodie şi de proză, nu fără insinuarea emoţiei adevărate în poe» mele lor. Cîteodată, oboseşte şi rima. Poeţii latini şi greci nici n*au avut»o; nici ***Psalmii,*** nici ***Cînţaixa***

Dar experienţele au fost abandonate, din pricină că scriitorii nou putut să armonizeze inegalităţile verbale şi aproximaţiile confuze întmin stil dis» tinct, iar versul alb, cum i s»a zis, probabil pentru că*i lipseşte culoarea rimei, nu mai e nici el prea utilizat decît la tălmăcirea clasicilor vechi.

Ritmul pare că vine şi de Ia natură, unde totul e rînduit matematic şi muzical. E un ritm şt în proza acelor scriitori, ca Gustave Flaubert, care dau frazei o mişcare de pas de vers călcat după minutarul şi accentul ideii. Acest lucru intră în ma* rea şi nedezlegata, obscură problemă a stilului, şi se învederează la lectură. Dacă citeşti un prozator, nesupraveghiat de cîntarul cadenţei, îţi dai seama că adeseori ideea se isprăveşte în mijlocul frazei,

care totuş continuă, sau că rămîne pe dinafară. Acelaş lucru se petrece cu fragmentele de idei din cuprinsul aceleiaşi expresii: accentul ideii şi accen» tul frazei nu corespund, sau mai exact ele trebuie să corespundă neapărat, cu toate că nici acolo nu prea corespund. La Eminescu, todeauna corespund. Fără nicio excepţie. Cuvîntul bate odată cu ideca.

Paginile de faţă nu'pot^a' fie o prezentare'şi o explicaţie metodică a lui Eminescu. Competinţa au* torului e limitată, şi ea n*ar vrea să semene cu ni* mic coordonat şi pedagogic. E vorba de un Emb nescu, zărit în dezordine şi răzleţ, după o călătorie prin peizajele lui, făcutăm zigzag şi fără cice* rone. . . MJmţeje jincepe de i^rmuîrejuj^^jiţare pqţecL . . LJndenute jSoţTurca, te uiţi^ şi te mul* ţumeşti cu cîteva imaginî^T^qroase. . rT5acă aş rîvni sa"agăţ <le constelaţia lui Eminescu o lumină, ar fi o neînchipuită îndrăzneală. Constelaţia fuge mereu, se depărtează mereu: cine ar putea s*o ajungă? Morţilor noştri, din drumul de sus, le în* chînăm o scînteie, aprinsă, aici, pe pămînt, la o răscruce de drumuri de pămînt, într*o candelă al* bastră. . . Culoarea de safir şi de ametist e a tuturor priveliştilor, mai todeauna de noapte, din reveriile poetului pe care»! pomenim.

Aş fi încercat un portret de aspecte: dar cum s*ar putea reda portretul umbrei şi al timpului neisprăvit? Cîteva reflexe e tot ce se poate aduna pe oglinda unei lentile. Slovele de faţă sînt o laudă de seară, ca un acatist. . .

Mă numesc unul din oamenii în viaţă, care bau văzut pe Eminescu în carne şi oase. Eram copil de nouă ani. L*am zărit pe Calea Victoriei. . . Trecea prin public un om grăbit, fără să ocolească, impe* tuos. « Uite*l pe Eminescu! » — a spus cineva, cu un glas pe care*l ţiu minte. Se pare că poetul nu mai făcea parte din viaţa lui şi că trăia o metem» psihoză străină. Nu puteam şti atunci cine era să fie Eminescu, şi ar fi fost normal să«i uit numele auzit. E curios că nu ham uitat. Mi*a rămas în ureche, odată cu tonul de stupefacţie şi de compă* ttmire, probabil, cu care a fost rostit. Mba rămas aninat ca de o schiţă de fum. Nu mă puteam gîndi, atunci, că după cincizeci şi cinci de ani trecuţi voi evoca într*o pagină de tipar ceea ce începea să fie, încă de pe atunci, o amintire, . ,

Mult mai tîrziu, cunoscîndud pe Ion Slavici, care a fost prieten cu Eminescu, am insistat să*mi povestească personalitatea socială şi de camarad a poetului, care ştiam dintr*alte guri că nu*şi răsfăţa nici puţinii prieteni, nici numeroşii lui adversari, egal cu sine şi nedezminţit. Emjneşcuafi^ceea ţust^A fost un om, om întreg!"Tntr*aTtfel, nici nu putea să fie ce a fost şi ce este. Dar Slavici nu avea spiritul de observaţie plastic şi mi*a lăsat întrebă) rile fără răspunsul aşteptat.

« Dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupt,
Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt».

în istoria creaţiilor estetice, se întîlnesc două ca* ᶻᵘᵗ"l ţl^yUţă, la meşterit lor: mizeria şi buna*stare. nţelegem prin cuvîntul « meşteri» scriitorii, pic* torii, sculptorii, muzicanţii şi pe toţi meşteşugarii, a cărora muncă e turburată şi sporită de o durere necunoscută. Errunescuafo^ integral, num.aJ4^nitf^^ fără altă meserie, din care să trăiască. Eminescu e, se poate spune, primul scriitor de prqfesie,. român. Pînă la Eminescu, scriitorii de limbă românească afară de Niculae Bălcescu, erau sprijiniţi pe ceea ce se cheamă o carieră. Mai diletanţi sau mai puţin diletanţi, ei trăiau dintr*alte osteneli.

între poeţii fără multă figură, literatura noastră a înregistrat rapid numele unui Candiano

Popescu, autor şi al unei republici, de la Ploieşti. Candiano era militar; a murit general. Nud citez ca exemplu de profesie dublă, dar el a publicat un volum de versuri, cu titlul: ***Cînd ntam ce face;*** îl citez ca o pildă de mentalitate a unui timp, faţă de care erai dator să te scuzi: « N*am ce face ». Adică: « N»am ce face altceva mai bun şi neavînd ce face, fac poezii, vă rog să mă iertaţi: cînd am ceva de făcut sînt om serios ».

P^e^ja^^Jjteratura constituiau în spiritul unei epoci nişte agremente de inutilitate decorativă, ca oleacă^pian'sluî'ae^^ li sc urască, la cucoane," ^trJncTcîhd mau ce face. . . Era prin urmare o îndeletnicire suplimentară, litera*

poezia, luată cum trebuie, era o pierdere de timp, de oameni fără căpătîi, şi te declasa. Nu înseamnă însă că dedublarea activităţii, a unei activităţi lite* rare, împletită cu o activitate socială, ar fi dat nu* mai literatură minoră; dimpotrivă — însă realita» tea unicei activităţi literare, ca o profesiune, s»a definit odată la curtea prinţilor, şi a Papii, unde artiştii n»au avut inexorabilă trebuinţă de o profe» siune alimentară. Literatura devine cu totul pro» fesională mult mai tîrziu, prin i^djjstria1tzwja_con/ deiuluLîn gazetărie ori în editură, un tîrziu cînd, 1 aproximativ, scriitorul poate trăi din cărţile lui, ' scris^dxy^î?jd J3^S^i_PC temeiul unui contract,

în industria literară intră, fireşte, confecţia, arti* ficiul, lucrul pe măsură, manechinul şi o foarte dubioasă originalitate; redevenţele faţă de reminis» cenţă, plagiatul deghizat. . . Cinci volume citite pot să dea de altfel întodeauna al şaselea manuscris, chiar în perfectă sinceritate, în ideala inconştienţă a unui autor, cătşi cheltuieşte vocaţia personală.

La noi, scriitorii de pînă la Eminescu s»au re* cruţat, ca şi aiurea mai ales din Bjj^ică^sj^dintre

boieri; ceea ce pare să pledeze în beneficiul ideii ca arta se potriveşte mai repede cu buna»stare decît cu mizeria, şi cred că ideea nu e prea inexactă. E o părere contrarie, fireşte, punctului de vedere al oamenilor excesiv de serioşi, care, ca să se scape de unele răspunderi mai uşor, şi ca să nu*şi încurce intelectul în probleme, preferă să condiţioneze ta» lentul cu mizerm^neagrA- Letopiseţii n*au fost scnşÎTTnSâ, la~âT optulea etaj al unui bloc şi pe col» ţul unei mese de bordei fără blidul de linte.

Bineînţeles că poezia lui Vasile Alecsandri a că» pătat de la îndestulările poetului un surîs prea des fericit şt o dulceaţă idilică puţin cam iritantă. Marele nostru poet acuarelist ar fi fost dispus să parfumeze şi caprele, ca să obţie o aromă unifcrmă a naturii. Incontestabil că viaţa de proprietar cu venituri şi funcţia de ministru, cum a fost Alee sandri, se împacă mai intim cu mierea decît cu amă» răciunea.

Pentru egalitatea de temperament şi pentru o literatură tihnită, reţeta este să nu te ai bine cu problemele îndoielii, să nu te raportezi la necu* noscut, la mister, ia moarte, la contradicţiile grave ale existenţei; Averea fiind o certitudine, preferi să adopţi certitudinea împotriva tuturor incertitudî» nilor, pe care, pentru împăcările şi beatitudinea optimismului, e strict necesar să le arunci cît colo. . . La certitudinea avuţiei dacă se adaugă nis* cai certitudini morale, convingerile şi credinţele gata făcute, eşti un semen şi un scriitor fericit. . .

Cazul poetului Eminescu nu intra în această clasificare, nici pentru om nici pentru poet; omul a suferit cumplit, şi poezia lui, încleştată, e ana»

Actor, student, gazetar, în luptă cu oamenii, cu şerpii, cu muştele, cu catîrii — cu viaţa; pribeag, hoinar, încolţit, flămînd, cînd îmbrăcat, cînd fără cămaşe pe el şi bolnav, într«o sărăcie insuportabilă

azi niciunui om civilizat, deprins cu minimum de confort, Eminescu nu a fost niciodată stăpîn pe orele Iui de lucru şi a scris pe unde apuca, de*a fuga şi pe sărite. între secunde şi necesităţi, el tre* buia, înnainte de toate, să dea tipografului articolul lui politic cotidian, plus informaţii şi fapte di* verse. . . Se străduia să improvizeze şi o doctrină pentru un partid care a murit fără doctrină.

Istoria literară merge, în epocile de aristocraţie, între Ovidiu, Virgiliu, Marcu Aureliu şi Platon şi, mai tîrziu, cam între Francois Vîllon şi Voi* taire. Voltaire a fost un mare scriitor, dar şi ceea ce se numeşte azi un om de afaceri, ceva cam ca un samsar distins şi cu multe relaţii. Jeanujacques Rousseau, prietenul lui Voltaire, făcea pe jos, ros de cusătura pantalonilor de dimie, toţi kilometrii dintre Geneva şi Ferney. Mort de foame şi de obo» seală, Jeandacques ar fi dorit să mănînce după atîta drum, cîteodată, cu tacîmuri de argint.

O anecdotă: se povestea de către Jeanjacquiştii bătrîni din Geneva, că mai ducîndu*se o dată la Ferney şi exasperat că nu găseşte pe castelan acasă, Rousseau ar fi scris cu tibişirul pe uşa de intrare a castelului marelui scriitor, marele lui prieten, un cuvînt, care pe franţuzeşte se scrie cu litera Me. Anecdota mai spune că întîlnindu»sc după cîtva timp într*altă parte, Rousseau s«ar fi plîns iui Voi» taire că*l căutase. Ştiu, ar fi răspuns Voltaire. Ţi»am găsit numele pe uşă. . ,

Acestea erau legăturile, mai demult, între scrii* tort şi buna societate.

Antipodul social din istoria literară franceză, al unui Voltaire, al unui Saint*Simon, Fenelon, Mira* beau, Bossuet şi alţii, e Franţoîs yillon, poetul, ca şi Eminescu, al unei singure şi u7iicTcarţrHe"ver* 5TTr7rtn*Tai^p!^

luTVillon era feroce şî lua forme de atac, nu de

melancolie. Viîlona fost de profes^ăcjaclalagiu şi. . . hoţ. Avea prin urmare şi o proteste alimen* ţari!*'. TŞtreangul i s«a legănat pe dinaintea nasului de aproape, şi dacă n»ar fi avut un admirator, pe un mare senior, poetul nu scăpa de spînzurătoare şi Panteonul ar fi avut azi, între marile lui persona* lităţi defuncte, un schelet ros de ciori, atîrnat de o funie, între colonadele de la intrare.

încoace, mai spre noi, foarte aproape de noi, Arthur Rimbaud, un mare poe^^r^sbajceaegat poezTaTa^cuTunTeTde neguH&TîeTprofesînd con» fiaftSffltfrarSroe^ de Răsărit, pe cînd prietenul lui. Paul Verbine, fără cămin şi haimana, eraj^ăzduit la un spital din Paris. Goethe ceHn-iai lucid gînditor din toate literaturile, Victor Hugo, Dante, n*au fost scriitori săraci. Istoria lite* rară recentă pomeneşte şi cazul _djiblu^âbsQlut.uii ic, al contelui Tojstoi. După ce şi»a scris opera ca un prinţ,~pe.domeniile lui de la lasnaia Poliana, şi»a părăsit, foarte bătrîn, marile lui bunuri şi proprie» taţi, cu traistam spinare, ca_ să phrăJn şâxyte. A murit, ajungînd desculţ într»o staţie mică de cale ferată, noaptea, pe o bancă, între ţărani şi necu» noscut.

în rezumat, parcă aş fi voit să spui. că nu e o condiţie a talentului, ca scriitorul să fie sărac lipit, chiar dacă o aristocraţie a pîeţii, ca să*şi puie avari* ţia şi avîntul la un adăpost moral, şt*a făcut un principiu artistic şi o înţelepciune de direcţie din sentinţa că unui intelectual îi stă bine, bolnav, pe salteaua infirmeriei, iar sănătos, în mizerie şi slu» gămicie. Eminescu n*a avut parte nici de un pu» bite cititor, nici de un stăpîn inteligent, nici de sub* Aventii, nici de generozităţi, afară de acelea, mo» jdeste, ale Iui Maiorescu, prea puţin înstărit şi el. Poetul a robit la o masă de redacţie, alter» nînd articolul de gazetă, plătit prost, cu poezia gratuită . . .

De ce a fost ales pentru paginile de faţă un subiect Eminescu? Ca să se repete ce s«a mai spus? Se mai poate spune ceva despre Eminescu ? Critica nu e o specialitate a autorului şi, critică i s»a făcut poetului de către toată lumea. Să nu omit mentio* narea celei mai frumoase, scrisă de domnul George Călinescu, care a dat publicului şi o viaţă a lui Eminescu.

Să se vorbească despre EjŢmneşcii. m»tfjles,ji,fît ™Ls!?5.-fJ^?*9£Î£* ^in ctitori şi ziditori. De ce să fim reticenţi? mai mare ca toţi.

Originea obiectului paginilor de faţă e modestă. Cercul revistei ***Vremea*** şua înjghebat un program de prezintări de concepţii şi de oameni, făcute de scriitorii încă în viaţă. Am fost pus şi eu pe o listă de asemenea scriitori, încă în viaţă. Nefiind nici conferenţiar, nici ideolog de profesie, m*am sfiit mereu să apar în public ca un actor literar. E o funcţie mult prea gingaşă să teşi din hîrtie şi din tipar şi să te arăţi: « Eu sînt ăla . . . » Dacă nu poţi întodeauna să scapi, tot scapi înjghebînd nişte pagini.

Nu»mi aduc aminte cum alunecase vorba spre Eminescu. Adică îmi aduc aminte . . . Todeauna vine vorba de Jîminescu. Cînd eram tînăr venea vorba de Dumnezeu Am fost întrebat dacă n»ar fi bine să«mi iau subiectul Eminescu. De bine, sigur că era bine. Dar nu era de<ajuns. Apucînd să făgăduiesc a trebuit să mă ţin de cuvînt. Am avut motive să mă consolez de îndrăzneala mea. Pe la ,mormîntul lui Eminescu, trece, de o vreme în< coace, toată ginta literară. Eminescologii au vorbit de subt teiul lui Eminescu, mult, şi cu elan: unii din ei s»au şi împroprietărit. . . Cine nu»şi ascute creionul pe piatra luide mormînt cu medalion? Cine nu'sTaisi^

zeci" 3e domni cărturari. . . Morţii servesc de. mb nune pe oameruXJnjviaţă. Oamenii în viaţă n*au

de justificat prea multe merite ascunse, iar bunul neant personal poate să fie amestecat cu aurul străin în părţi egale.

Eminescu este mai mult pretext decît subiect. Subiectul ar trebui tratat ca o poemă mistică, dar asemenea adevărată litanie cere o dematerializare îngerească.

Eminescu a fost făcut şi erou de roman. Nu de multă vreme a circulat şi chestiunea, lansată prin presă, dacă Eminescu mar putea fi adus dinaintea cuştii sufleurului, într*o piesă întreagă. Odată cîndva, Eminescu a fost pus să reciteze cu vocea unui actor, care ba prefăcut cocoşat şi milog pe scenă, versurile unui autor din zilele noastre.

Eminescu ba cam prevăzut pe toţi:

« Or să vie peta ta urmă în convoi de*nmormîntare
Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare;
Iar deasupra tuturora va vorbi vr'un mititel,
Nu slăvindwte pe tine, — lustruindwse pe el
Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te aşteaptă ».

Djcj^rn^^sînt ex^^ raţte şfcîmtrum sentiment, oarecurn^^i^e^ojegia» fiţateV'să nune î'nch^ fj"simţit mai bine. "Ast3zî, oricine poate tipări şi scoate în vînzare versurile lui ca operă personală, în calitate de asociat al lui Eminescu: unul dă şi altul ia. Mai lipseşte săti dispară numele de pe copertă, înlocuit cu numele unui colaborator.

Cu scriitorii în viaţă se petrece exproprierea chiar dacă n*a trecut încă aşamumitul domeniu ublic, domeniul morţii, peste ei. Domeniul pu» lic conferă comerţului de literatură, facultatea interesantă de a se bucura de anexarea unui scrib tor la negoţ, după treizeci de ani de la publicarea volumelor lui, fără să datoreze drepturi de autor

nici urmaşilor direcţi, nici autorului, rămas even* tual în viaţă prtntr*o stranie fantezie.

Deposedaţi după treizeci de ani, scriitorii sînt co/Sor^i'^KîâTa^do^^zT^upS" ce ău scos o carte; "cu~seninătate şi fără putinţă de reacţiune. Orice personaj cultural, care n*a fost în stare să scrie şi să semneze un crîmpei original, se instalează autor pe spinarea oricărui scriitor. Subt cuvînt că face culegeri de şcoală, ceea ce*i adevărat, căci îşi asu gură, ca fals autor, o clientelă obligatorie şcolară, pe care autorul adevărat nu o are, el ia din cărţi tot ced pare bun de negoţ şi, subt un titlu de volum, al lui personal, iscăleşte, tipăreşte şi înca* sează . . , Am cumpărat un astfel de volum intitulat ***Cartea copilăriei*** şi semnat de un pedagog necu> noscut. Are patru sute de pagini din patruzeci de autori: douăzeci şi şapte morţi şi treisprezece în viaţă.

Aceste neruşinări se numesc antologii.

Autorul nu are dreptul să intervie. El se izbeşte de un drept parazitar, care îl deposedează. Dreptul îi aparţine aceluia care practică . . . antologia. Prin manevre abile, în care excelează întodeauna suava nulitate, s>a putut strecura în legea proprietăţii literare şi artistice, un aliniat, desfiinţînd legea, în momentul chiar cînd a fost înfiinţată, şi dreptul de proprietate intelectuală, tocmai cînd era con* sacrat.

Antologistul didactic îi suge pe scriitori, şi vii şi morţi, şi nu le face măcar celor vii onoarea ***sin*** previe cad vor servi apetitul şi digestia. Dacă o romanţă a unui muzicant a fost cîntată într.un local de petreceri, dreptul de proprietate e respec tat. în muzică n»a intrat antologia. Ea e rezervată literaturii.

Să ne închipuim că Eminescu ar trăi contîm* poran cu noi, că ar fi internat într«un spital, la Vîena, bolnav de maladia care ba ucis, şi că ar avea

trebuinţă de puţinii bani produşi de volumul lui de versuri, abia tipărit, ca să<şi plătească bietul om pensiunea medicală. Banii lui s«ar afla în buzu* narul unui educator, care ba pus pe numele lui, în antologie. N*ar fi de mirare ca un asemenea autor să se cheme chiar Vizanti, să fie chiar acel Vizanti, cu asonante de Arhipelag, care pe vremuri ba urmărit cu duşmănie şi care azi bar învăţa să scrie, el, Vizanti, româneşte neaoş, şi bar combate vehement, că scrie cum ştie el, nu cum vrea Vizanti.

Cît a trăit, Eminescu a fost pîrît că nu ştia, să scriejij^ă^strică limba românească a unei corcituri didactice cu numele ~3iTVTzantL Nu importă dacă dulcele venetic primea botezul la Goriţa sau la Bucureşti, ori dacă naşul i*ar fi dat în scăldătoare numele de Alexe sau de Timoleon.

în cele ce sînt de spus, ne conducem de cartea de versuri, ***Poezii,*** ediţia Maiorescu, din care lip* sesc prea puţine poezii definitive. Şi vom face abs» tracţie" de toate adabseîe tipărite, de la Maiorescu încoace, pe socoteala lui Eminescu.

Ediţia Maiorescu, tipărită, cum spune prefaţa editorului, « în lipsa poetului din ţară »,, a .fost oajrgcufn publkată Jără învojirea^ lui. * El a fost todeauna prea impersonalei prea nepăsător de soarta lucrărilor sale, mai spune Maiorescu, pentru a fi putut fi ***înduplecat*** să se îngrijească însuş de o asemenea culegere, cu toată străduinţa amicilor lui literari».

Cauza lipsei din ţară a poetului, din nefericire, se cam cunoaşte. El se depărta tot mai mult de sine, şi steaua lui începea să şovăiască, să pîlpîie şi să ia drumul cometelor rătăcite.

Volumul ***Poezii.*** cu^iode_iajz£ci,şi^uiia dt4>u< căţi pe vreo trei sute de pagini, ilustrat cu o gra* vură de mărimea unui timbru poştal. Poetul se

iubea atît de puţin, încît a fugit şt de pensula por» tretistului şi de obiectiv. Comparată cu vanităţile de vitrină ale urmaşilor, atitudinea lut de indife» rentă s*ar cuveni să ne cam jeneze . . .

M»aş gîndi că măcar într»o privinţă să încerc o schemă de organizare a poeziei lui, împărţită pe compartimente. într»o prezintare, simplificarea pare o trebuinţă de ansamblu pentru ca un cititor să se aleagă, după o vorbărie, cel puţin cu o noţi» une, dacă se poate, mai aproape de adevăr.

Inspiraţia lui Eminescu, e fireşte, variată, dar casetele în care ar putea să fie adunate cristalele ei, nu se pot face nici după culoare, nici după carate, nici după transparenţă, unele intrînd în mai toate celelalte, în Eminescu e dragoste, şi du» rere de „dragoste,. D^cepţia^corrtuTuă în dragoste influenţează toată inspiraţia lui de sentiment. Poe» tul se regăseşte intact într»alt punct de pornire, opus, în harul sarcasmului şi al lepădării.

Dragostea Iui Eminescu e mai cu seamă sen> suală, Q dragoste pribeagă, de pasiune. £a e mo» mentană şi totală în momentul ei, şi se epuizează în întregime pe o singură împrejurare reluată con» tinuu, continuu trăită şi continuu epuizată în între* gime. Vreo şaptesprezece poezii de dragoste sînt romanţe şi cîntece de vioară:

«.Pe lingă plopii fără soţ
Adesea am trecut;
Mă cunoşteau vecinii toţi,
*Tu nu m*ai cunoscut».*

Dragostea lui Eminescu nu e amestecată dintru început cu visul. Vi$ui lui în&epe _cînd_dragojtea s»a isprăvit. Dragostea poetului n»a durat nicio* dată, rămîne instantanee, dragoste de senzaţii iuţi. Ceea ce*i rămîne din dragostea trecută, devine vis de*abia în singurătate, ca o mîhnire că a fost numai sensuală; cînd a trecut. Femeia lui Emi* nescu nu e niciojiată^jşoţie, rămînînd exclusiv a» mânCaTBărlbatul e un trecaîcVrTun^laţpfTrr"[. . .] '^^g-atagtaurdff pa^'atfeeT carelrtrăbat eternitatea şi se întîlnesc din zbor în dreptul unei stele . . . Căsătoria stinghereşte: ea nu poate să fie făcută decît cu o singură femeie. Dragostea asta şi*ar pierde farmecul în formele gospodăreşti ale vieţii. Statornicia, după care tînjeşte totuş, îi face poetu» lui oroare.

Femeia lui Eminescu nu are două înţelesuri sau mai multe. Ea nu turbură printr»un complex de nuanţe; foarte depărtată şi de femeia adevă» rată, tovarăşa bărbatului, şi de acea femeie, tot adevărată şi ea, din poezia de imperceptibile, a şcolilor literare, cît timp e dorită, şi numai ama* răcîune după despărţire. Despărţirile poetului au fost tot atît de numeroase, probabil, cît **şi** accesele lui de pasiune. Cu femeia, Enu^escy^fofiL numai bărbat. Femeia, îT3e^rezut7 ar fi~ cerut mai mult de~ia el, un joc de dragoste, complicat ca o dan» telă şi subtil, dacă nu cerebralitate şi abstracţii.

Cîteva citate la îmtîmplare:

« Sărutări erau răspunsul
La/întrebări îndeosebi
Şi de alte celem lume
*N*aveai vreme sa întrebi».*

•« Fruntea albăm părul galben
*Petal meu braţ încet s*o culci,*
Lastnd pradă gurei mele
Ale tale buze dulci. . .»

«De miii da o sărutare,
*Nimem lume nta j*o ştie,*
Căci va fi sub pălărie —
Ş>apoi cine treabă are!»

«Pârul tău ţt se desprinde
Şi frumos ţi se mai şcde,
Nu zi ba de teioi cuprinde —
Nimem lume nu ne vede».

«Şi mă mir eu, cum de vremea
Să mai treacă se îndură,
Căci eu stau şoptind cu draga
Minăm mînă, gurăm gură».

elementară.^im^nurnaT^ărbat şi nimic mai muTt7"nîcT mai puţin, şi, după o vorbă latinească, trist, poetul a fost şt mereu dezamăgit. . . Femeia păpuşe, femeia harem, nu mai e pe gustul epocii noastre, cînd ea participă şi la război, ca Ioana d'Arc. Poezia nouă, aşa»zisă, şi este, fără nicio îndoială, o poezie nouă, e mat imprecisă, fiind şi mai proaspătă şi mai adevărată şi mai naivă. Poezia nouă nu începe, cum spun manualele, acum cinci» zeci de ani. Ea începe de acum vreo două mii. . . Poezia a descoperit în femej^giu^ . .

TJ^Tpoezta dedragoste a lui Eminescu, se alege totuş o bucată care o depăşeşte, orientată de o sensibilitate de distanţă şi de regret. E scurtă: ***Din valurile vremii.***

« Din valurile vremii, iubita mea, râsai
Cu braţele de mar mur, cu părul lung bălai —
Şi faţa străvezie ca faţa albei ceri
Slăbită e de umbra duioaselor dureri!
Cu zîmbetul tău dulce tu mîngîi ochii mei,
Femeie între stele şi stea între femei,
Şi întorcîndwţi faţa spre umărul tău stîng,
în ochii fericirii mă uit pierdut şi plîng.

Cum oare din noianul de neguri să te rump
Să te ridic la pieptuimi, iubite înger scump,
Şi faţa mea în lacrimi pe faţa ta sto plec,
Cu sărutări aprinse suflarea să ţitomec
*Şi mîna friguroasă s*o încălzesc la sîn,*
Aproape — mai aproape pe inimaimi s>o ţin.

Dar vai, un chip aievea nu eşti astfel de treci,
Şi umbra ta se pierde în negurile reci
De mă găsesc iar singur cu braţele în jos
în trista amintire a visului frumos!
Zadarnic după umbra ta dulce le întind:
Din valurile vremii nu pot să te cuprind!».

Decepţia îi djMui Enynes^uJ^llimea^âre" !ipseşte jun^dragoste, şi lumina tîrzie şi dureroasă, rămasă ca o chiciură pe plopii lui, după ce dra» gostea s*a stins, compensează deficienţa. De fapt, poezia caracteristică şi mare a lui Eminescu, se ridică de aci, d^n^nijhrjîre. Speranţă, credinţă, mîngîiere, nimic nu se găseşte în Eminescu. Locul de încălzire, e dezamăgirea.

Accentele sînt profunde. Dezamăgirea a dat limbii româneşti o capodoperă de amărăciune gla» cială, care se cheamă ***Luceafărul.***

« A fost odată cam poveşti,
A fost ca niciodată
Din rude mari împărăteşti
O prea frumoasă fată.

Şi era una la părinţi
Şi mîndrăm toate cele,
Cum e Fecioara între sfinţi
Şi luna între stele.

Din umbra falnicelor bolţi
Ea pasul şi>l îmdreapti
Lîngă fereastră, undem colţ
Luceafărul aşteaptă.

Privea în zare cum pe mări
Răsare şi străluce,
Pe mişcătoarele cărări
Corăbii negre duce.

// vede azi, îl vede mîni,
Astfel dorinţad gata;
El iar privind de săptămîni,
îi cade dragă fata. »

în ce mă priveşte, ca simplu cititor, am slăbi* ciunea să gust, pe lîngă decepţia enormă a poetu* Iui, darul Iui de sarcasm şi de invectivă, mai dur decît la toţi scriitorii din preajma epocu.

Eminescu e şi un_pamfletar. Satira lui e o răz* vrătire de~lîuumEa împotriva vieţii. Pînă la Emi* nescu, scriitorii cu tendinţa să desconsidere momen* tul au fost dedesubtul nivelului cerut. Afară de părinţii Bisericii, repetitori ai învierşunărilor pro* fetice.

Bărbăţia românească Eminescu nu o cîntă cu pasivitatea elegiei.

întîlnirea cu Baiazid, la Rovine, replicile Iui Mircea:

«Eu îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul».

tumultul vijelios al luptelor de izgonire, tabloul cîmpului de bătaie, atmosfera, sînt de o măreţie şi de o putere unice în literatura noastră, [. . .] După cît se poate înţelege, profesional vorbind şi comparînd versurile de o perfecţiune lapidară cu alte versuri, metoda de lucru şi de control a poetului, în genere cea mai sigura, era să*şi lase manuscrisele să zacă. Depărtîndu'se un timp de ele, obiectivitatea scriitorului faţă de sine sporeşte. Elementul talent, ca să zic aşa, îşi pierde impe* tuozităţile în folosul analizei impersonale. Autorul

i

i

poate să*şi vadă scăderile şi inegalităţile mai exact, scăderi şi inegalităţi mai puţin simţite de cititor decît de autor. Aşa se întîmplă că autorul primeşte elogii, pentru rezultatele cu merite nebotărîte, pe cînd rezultatul mai valabil al activităţii lui e scăpat uneori din vedere. Nu e o eroare, e o chestiune de pricepere în meserie.

Eminescu nu era un improvizator, cu încredere exagerată în spontaneitatea oarbă, careţi are con* tribuţia ei în izbucnirea unei idei sau Ia ivirea unei imagini. Că En^^so^lu^a^^ajonjbjjytîer, dovedeştej^erfecţiuneajaj^re au ajuns unele ver* suri, din" care j^fti cita cîteva. Fentfu altele, cele maT"multe7 i<a lipsit răgazul. Trebuie să ne închi* puim că, nemulţumit întodeauna, şi de versurile lui bune, ceea ce constituie o eleganţă (Eminescu nu suferea de nicio formă de vanitate în pergo* nalitatea lui, preocupată de alte satisfacţii) poetul lucra migălos şi stăruitor, între timpurile lui furate de viaţă. Eminescu e singurul poet romîn care a împins meticulozitatea pînă la întocmirea pentru uzul propriu a unui dicţionar de rime. Dar evi* dent, lucrul la Eminescu a fost numai un adju* vant: oricine lucrează, fără să fie Eminescu. Nu*i de ajuns să lucrezi: e numai obligatoriu. Substanţa vine încărcată cu materiale inutile, de care trebuie debarasată prin rafinare: dacă lipseşte altceva, rafi* nezi numai materiale inutile.

Desigur că nu se obţine cu materiale derizorii o poezie de calitate, şi nici nu poate să fie orice fel de poezie de una şt aceeaş calitate. Nici nu e trebuinţă. Geniul e un accident: o literatură e suficient să ne onorabilă. Nimeni nu trebuie des* curajat. E şi o moralitate a literaturii, vreau să zic o decenţă a mărginirilor, o camaraderie, un criteriu de suprafeţe. Orice om, care simte că i*ar plăcea să scrie, trebuie îndemnat; căci chiar numai atît, dragostea de a seri, este un început

de talent. Enyri^c^nu a_scris o carte^ el a tufe* rit»o; ruptă din el. Fugărit ca un agneţ, de fiare, pl*ui spmi, zdrenţele culese din măciuliile ghimpate, au dat pumnul de mătase diamantină, strîns în cartea lui.

Perfecţiunile lui Eminescu vin, ca toată per» fecţiunea7*uin simplicitate. Să nu ne înşelăm: sim* plicitatea nu singură, O simplicitate venită singură, e un defect al scrisului literar şi se cheamă cu alt cuvînt: facjh^ţate; o bagatelizare, o trans* punere banală pe fofcle pergament. Meşteşugarul vede, fără greutate, cît e de lucrat cuvîntul lui Eminescu, ca să ajungă la simplicitatea lapidară.

Cei vechi, care nu scriau Ia becul electric, izbu» tind să realizeze la opaiţ lucruri mai bune decît epocile luminatului cu **ÎJO** de waţi, erau învino* văţiţi că manuscrisul le miroase a ulei şi seu. în căutarea simplicităţii geometrice a expresiei, vechii confraţi se străduiau prear mult subt lampa cu feştilă. Păstrînd proporţiile, totuş e preferabilă faci* lităţii prezenţa muncii, chiar chinuită, într*un text literar. Reproducerea incoloră e o fotografie ver« bală, un robinet cu debitul prompt: de ajuns să întorci. Un vers cu transparenţe şt puncte opace, o frază ruptă, o frumuseţe frîntă, ascund un sub* strat şi un pipăit. Căutarea chiar neizbutită cons*

J & H ^ f e S * -

Revizuirile lui Eminescu în vedereai^rfprţiMnii for^^T^e^«7pT6^al)tt a1uTnate"pTna~la strîngerea versurilor intram volum, nedorit de poet. . . Viteza vieţii, terminată aşa de curînd, e vizibilă în ritm, în rimă mai ales, în cadenţa vagă a primului cuvînt ieşit înainte. S*a vorbit şi se vorbeşte de un stil căznit. Se face cîte unei cărţi mustrarea că e prea lucrată şi s*a propus, ca un model de urmat, idealul altei simplicităţi, simplicitatea procesului «verbal. E o preţiozitate capricioasă, de

dragul atitudinii interesante. Realitatea e că spon* taneitatea dă numai schiţa operei, prima impresie, intuiţia despre un lucru care de*abia trebuie lucrat: Nu ne putem întinde prea mult în limitele fixate şi ale obiectului de căpetenie din comen* tăriile de azi, asupra unei chestiuni, care într*o zi sau alta, va trebui studiată deosebit.

Am ales din poeziile lui Mihai Eminescu pentru dumneavoastră, care Ie cunoaşteţi tot atît de bine ca şi comentatorul, un şir de versuri susceptibile să reprezinte perfecţiunea. Să le cităm cu un singur comentariu şcolăresc la început, la un sin* gur vers.

«în cuibar rotit de ape, peste care luna zace»

N*aş putea să precizez formele anterioare ale acestui stih, ieşit, cu limpezimea şi cu conturul lui, din mat multe redactări evidente.

Nimeni nu zice: ***cuibar de ape.*** Toată lumea zice: copcă şi vîrtej. Dar ***cuibar de ape*** e şt plastic, şt pitoresc şi frumos. Dacă în Ioc de ***cuibar de apă,*** care ar fi fost frumos numai întrucîtva, poetul ia pluralul şt zice ***cuibar de ape,*** imaginea capătă şt tremurul de jFurrgţ

E focul să mai bănuim că, înnainte de ***cuibar rotit de ape,*** fusese ***cuibar rotund de ape;*** numai forma cuibarului, fără mişcare. ***Cuibar rotit de ape*** exprimă tot ce trebuia, şi acest rezultat poetul ba obţinut succesiv.

Peste care zace luna, e o imagine de completare, din cele familiare poetului, dar ea dă ***tabloului aşternut*** şi pune un punct de răcoare în mişcarea cuibului de ape.

Cuibar e şi el un cuvînt căutat şi lucrat. Instinc* tiv, relativ la limbă, poetul trebuie să fi scris întîi ***cuib*** şi numai după aceea ***cuibar,*** dînd versu* lui şi ritmul. Inversiunea: ***peste care luna zace,***

cu verbul la urmă, îi dă versului o putere, absentă din construcţia directă. Asta s*ar putea chema stil. Stilul pare să fie meşteşugul de a da cuvintelor duritate, relief, culoare şi însufleţire.

Versul întreg pare scris pe metal gros. Are ascuţişurile şi linia scobită, impusă de materialul în care e săpat. ***în cuibar rotit de ape peste care luna zace.***

Ca să nu cădem în pedanterie profesională, nu repetăm analiza. Ea foloseşte numai unui scriitor în patru ochi cu călimara lui şi care nu ţine să fie prea binecrescut faţă de sine.

Că Eminescu lucra versurile, trecute prin mai multe redactări, se vădeşte din cacofoniile versu*rilor nelucrate sau mai puţin lucrate sau scrise de»adreptul.

Iată cîteva versuri de o integrală perfecţiune a sonorităţii, tehnică şi de expresie. Sînt nenumărate:

Imagine de fericire:

«Fataii roşie ca mărul, de noroc us umezi ochii,»

Plasticitatea sărutării:

« Căci pe rînd şitastupă gura, cînd cu gura se adapă. »

în versul următor poetul creează un cuvînt compact:

«Singur fuse îndrăgitul, singur el îndrăgitorul»

Transparenţă:

« Prin uşoaramvineţire a subţirilor mătăsuri;
Tîmpla bate liniştită ca o umbră viorie »

«Mai sunawei, dulce corn,
Pentru mine vreodată ? »

« Pîn'ce izvorăsc din veacuri stele una cîte una. »

« Cine e nerod să ardă în cărbuni smaraldul rar?»

« Cu privirea ostenită
Ca o zînâ să răsară.»

«•-Cînd luna trece prin stejari»

« Ca un stîlp eu stam în luna»

« Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate
Cînd pluteşti pe mişcâtoarea mărilor singurătate ! »

Am smuls aceste cîteva versuri din spaţiul emi*nescian, ca să fac simţită tresărirea unei alte atmos*fere în fiecare vers şi umbra fiecărei imagini căzută întrialtfel, după soarele deosebit, care o zăreşte, în spaţiul poetului, din bolta lui cea mai de sus, lumina inundă din toate părţile, divergentă. Ha*osul e încununat de o horă de aştri lunatici.

Un studiu care nu se face nici în critica scrisă, nici în cea orală, la catedră, ar folosi şi cititorilor şi scriitorilor înşişi. Tînăr, mai puţin tînăr, vîrstnic sau trecut, cum se poate spune cu eufemisme de politeţe, un scriitor rămîne, la toate viatele, un debutant, care îşi începe tt\ toate zilele slova. Arta "e~b nefnţreryptă" reluare, a. meseriei de'_a.capo.

Felul de a lucra al lui Eminescu, identificat, nu pe confidenţe şi indiscreţii, ci pe opera Iui, scru»tată punct cu punct, silabă cu silabă, icoană cu icoană, expresie cu expresie, ne*ar putea învăţa multe lucruri în ucenicia artistică. Asemenea con*fruntări ar fi binevenite, cu toţi scriitorii intraţi în repertoriul naţional, de la Anton Pann, care a fost şi el un mare scriitor. Desigur că pentru această ispravă nu este de ajuns terminologia, Ea îmbîc*seşte tot mai greoi, de un timp încoace, lecţiile savante de literatură.

Aş cuteza 6ă fac o afirmare, o afirmare de bilanţ, fără şovinism. Stadiul atins de literatura noastră permite, după Eminescu, Caragiale, Odobescu, Alecsandri, Bălcescu, Creangă şi ceilalţi, să se spuie că avem o scoală literară românească, în stare .să dea, jplecînd nurnaî~d5ErTâ ea„ ^riţerîul experi* mentaTcomp^gţ, penfHTBrî^e producţie artistică viîfoâre^r Tară să mai fie nevoie neapărat, la scrii* torii cu o instrucţie literară mijlocie, de cercetarea literaturilor străine. Eminescu e singur^ unj-oţ^ şi scriitorul încă tînăr se poa^TtamtUarjzj^cii rneşte* "'\ şugul literar din celeşaize'cî şi Hha "de poezii ale iui. ^studiate cu de*amănuntul.

Termin cu mărturisirea credinţei că Eminescu nu»şi iubea literatura, poziţia cea mai corectă faţă de sine a unui artist, care nu*şt culege miresmele din cîmpul de putregaiuri al zădărniciei. Eminescu iubea strădania de ajungexeJa, forjnă, dar^odată atinsă, din punctul visat, o fracţiune, creţi că era.

între ce vrea poetul şi lucrul făcut, e pentru văzul Iui adevărat o diferenţă, întodeauna, cared smereşte. în perspectivă divină, e foarte firesc că Eminescu a refuzat să«şi scoată versurile în volum. Tipărirea unei cărţi de poezie implică răspunderi în ordinea esenţială de care poetul şwa dat bine seama cînd prietenii lui stăruiau sad fie poezia publicată.

N«am putea şti ce părere avea Eminescu despre ***Luceafărul*** Iui. ***Luceafărul*** trebuie socotit însă, că face parte din Sfintele Scripturi, după Apocalips.

i

i

VII

Mă numesc unul din oamenii în viaţă care bau văzut pe Eminescu în carne şi oase.

Aveam nouă ani, fără precocităţile literare ale altor copii înzestraţi pentru ceea ce a început să se numească — Doamne, Doamne! — muzicologie.

Locuiam pe Calea Victoriei, deasupra unui tini» chigiu, şi ieşeam dimineaţa la plimbare pînă la locul ce se chema pe vremuri « Cişmeaua roşie » (în dreptul străzii fostă Fîntînîi, fostă Lueger, fostă Berthelot, fostă Popov).

întrmna din dimineţi am văzut aglomeraţie multă, urmărind cu cinismul rîsului prost, un om cu mînecîle cămăşii dezbrăcate.

Am auzit, ofensîndumiă încă de pe atunci, strb gâtul « uited pe nebunul de Eminescu ».

Numele trecătorului, zvăpăiat în mişcări şi cu privirea rătăcită, mi s<a îngropat în ureche. Mi*a fost copilăreşte o milă tristă, care mba ţinut inima în^tocţuT^a^acrasele cîe gimnâzm'^nd^marele meu~proTesor Gîrbea, mba spus că omul aproape desfăcut de viaţă era un mare poet. . .

Indiferenţa agresivă a tumultului de stradă nu sta oprit atunci. Tot pe Calea Victoriei, după vreo opt ani, ham văzut şi inTit^r Marrrdnntihi huiririfr de mulţime. De astă dată vuietul incriminării^exa justtticat.^Tvlacedonski murdărise columba sufle* teâscă a marelui poet cu o epigramă, mai urîtă ca orice hutduială şi pe care publicul nu ba iertat*o.

în epigrama lui, poetul « Lucearârului» era pur şi simplu şi direct calificat de nebun.

întfo altă epocă, pe cînd" ieşisem şi eu din tean» ! cui hîrţoagelor mele Ia tipar, aflam că la bacalau» reat poezia lui Eminescu era necunoscută.

Scandalizaţi, cîţiva colegi de începătură literară, neom dus cu autorizaţia direcţiei unui liceu să asistăm întnadevăr la un bacalaureat. Nu pot in< sista asupra ruşinii cu care am părăsit liceul. Mub ţumită fie profesorilor respectivi, fie lipsei de lec* tură în familii, de lungă durată, aproape niciun candidat nu era edificat în materie de poezie. Douăzeci şi cinci la sută din candidaţi nu auzi* seră niciodată de Eminescu, alţi douăzeci şi cinci la sută parcă auziseră ceva, restul de cinzeci se împărţeau între două contrarii, unii socotindud între fosilele învăţate la geologie, şi alţii socotindud mort.

A trebuit să treacă penibil o viaţă. A trebuit să se instaureze la noi socialismul lui Lenin, care a fost un mare cărturar şi un prieten al poeziei, pentru ca publicul, care a huiduit pe Eminescu, să înveţe carte şi sad citească şi săd iubească pînă în cătunele cele mai depărtate ale ţării.

Fusesem închis în lagărul din Tîrgu<jiu. Soldaţii de gardă, recrutaţi din ţărănimea oltenească, îmi cereau pe furiş cîte o părere despre Eminescu.

Pentru că omul îşi aduce aminte cu emoţie şi de suferinţele lui nedrepte, legătura cu închisoarea şi judeţul meu, Gorjul, nu s<au destrămat. Astăzi cărţile de poezie ale lui Eminescu se deschid pe toate laiţele şi poliţele ţăranilor, aceiaşi ţărani care îi scriau Domniţei:

« De din vale din Rovine
Grăim, Doamnă, către tine,
Mu din gură, ci din carie,
Că ne eştt aţa departe...»

Eminescu nu a scris o carte, el a suferit.o; ruptă din el. Fugărit ca un âgneţ, de fiare, prin spini, zdrenţele culese din măciuliile ghimpate au dat pumnul de mătase diamantină strîns în cartea lui.

Cititorii lui mai adînci sînt muncitorii din fabrici şi uzine. Ei au dat echipe artistice şi literare în stare să ţie vie între noi făptura de vis şi de expre* sie a marelui nostru poet comparabil cu Homer şi Goethe, clasicii lui.

Poezia trăieşte şi azi virginală în sufletul unui popor, autor de geniu a celui mai frumos folclor universal.

i *9°4*

PANAIT CERNA

Se zvoneşte că ar fi murit şi poetul Cerna, La Lipsea, odată cu examenul de doctorat în litere, poetul şi<ar fi dat şi sufletul, după trei zile de pneumonie.

Vestea ne uimeşte. Trebuie sad dăm ori nu crezare?

Tinereţea robustă a lui Cerna ne*ar fi făcut mai repede să credem că viaţa poetului abia începe. în starea jalnică a literaturii tinere de azi ne aşteptam ca poetul să*şi plăzmuiască, revenind în ţară, inspi» raţiile care mai puteau să salveze mediocritatea muzelor noastre. Un sentiment de durere revob tată ne încearcă, gîndindume că moartea poetului poate fi reală.

Cerna s*a deosebit de concurenţii săi literari şi prin talent şi prin înfăţişare morală. Arta lui, de< parte de a se asemăna cu abilitatea trivială a scrii* lorilor mai noi, are adîncimi care orientează scrisul lui spre poezia mare. Cu Cerna credem că piere o personalitate intelectuală atotstăpînitoare şi un poet de rasă mare, indiferent dacă el ar fi reuşit sau nu să răspundă la aşteptările unei critici care ba ignorat în bună parte, sau nu ba proclamat îndeajuns, sau ba contestat din imbecilitate artis* tică.

Discret şi invizibil, poetul Cerna a evitat cena* clurile, pontifii nuli ai publicaţiilor de tiraj, re* clama; n*a tras de mînecă şi de pulpană pe nimeni, n*a linguşit ziarele şi n«a sărit laolaltă cu puricii lor critici, nu s*a fotografiat cu modelele obişnuite, rase «au nerase, ale obiectivelor comerciale. Ne*a plăcut întodeauna mîndria fără ifos şi seninătatea lui dispreţuitoare.

Vestea morţii poetului Cerna pare a se verifica prin atitudinea Ministerului de Externe, care a refuzat să cheltuiască două mii de lei pentru adm cerea trupului în ţară, şi, drept răsplată, că acest scriitor a adăogat la sensibilitatea limbii româneşti cîteva cîntece şi cîteva suspine noi, preferă să lase să fie înmormîntat în pămînt străin la Lipsea, pe o cheltuială mai mica . . .

Trebuie să ne îndoim că Ministerul de Externe dă un astfel de răspuns aşteptărilor noastre, de a vedea odată arta onestă respectată cel puţin în clasa care citeşte, şi pe artiştii care cultivă odată cu talentul demnitatea omului, cinstiţi. Cu atît mai mult ar trebui să ne îndoim de hotărîrea Minis* terului de Externe cu cît în capul lui se găseşte cine? . . . domnul Titu Maiorescu . . .

Poetul Cerna trebuie îngropat în pămînt roma» nesc, şi Societatea Scriitorilor Români are datoria să intervie energic şi victorios.

i 9 i j

II

Dacă muzele nu se mai pot încă demult bucura de naşterea scriitorilor buni, în schimb au timp să se mîKnească de dispariţia lor. în ultimele zile muri la Lipsea, poetul Cerna. Domnul profesor Mehedinţi, care a contribuit întrucîtva, prin influi enţa domniei sale, la trimiterea poetului în strai* nătate, la studii, poate să fie mulţumit că protejatul domniei sale moare doctor. Căci trebuie să spunem un lucru: bursa de studii i.a fost lui Cerna funestă. Flăpînd în urma unui acces de boală care ha lăsat îutco stare de etern convalescent, Cerna putea să fie scutit de tensiunea sistematică şi exagerată a studiilor impuse de protectorii săi, destul de profe* sori şi prea, pentru ca să permită unui poet să trăiască din cîntece şi reverii.

Oricît am combate practica privilegiilor din ţara noastră, acordate aproape exclusiv lipsei de merit, nu ne putem împiedica de a le cere pentru talente, în special pentru oamenii de ştiinţă şi artişti, chiar cu preţul de a crea o nouă clasă de paraziţi şi de a se da preferinţă celor mediocri. Artiştii nu pot folosi ţării nici în ministere, nici la universităţi. Singurul folos ce't pot ei aduce este ^ literaturii, limbii româneşti şi în genere artei. Un poet dă un prost profesor; un pictor: un prost funcţionar.

Poate că fără doctorat, Cerna ar mai fi trăit vreo douăzeci de ani şi ar fi putut seri cîteva

pagini întrodevăr frumoase, al cărora preludiu vibrează în stihurile de pînă azi, atît de repede postume.

ST. O. IOSIF

O nouă surpriză: moartea poetului Iosif. încă o tristă verificare a unei constatări făcute, cu regret, de noi, că scriitorii români de o precocitate în toate maladivă, mor înnainte de vreme.

Cînd Ia cincisprezece ani eşti om de geniu, evi* dent că la treizeci şi cinci trebuie sa fi cel puţin în agonie.

La noi nu se găsesc octogenari ca în ştiinţa şi arta engleză, franceză, germană, în care notorie* tatea începe uneori foarte tîrziu. Noi voim să fim consacraţi la optsprezece ani pentru ca la majorat să ajungem nişte sceptici, nişte oameni a! căror luceafăr pare stins, nişte intelectuali blazaţi, fără credinţe, fără visuri, fără ideal, dogoare şi rîvnă.

Literaţii noştri nu luptă în nicio direcţie, nu determină curente, mişcări — iar dacă uneori unii contrazic incidental regula de stagnare şi viaţă mediocră, ei sînt priviţi între confraţi ca nişte dez« metici ridiculi sau cel puţin ca nişte oameni răi şi duşmănoşi. *t*

Nu vom căuta cu prilejul morţii unui poet care a avut talent şi o inimă profund cinstită, cau* zele ofilirii noastre vremelnice, cunoscute sau necu* noscute.

în cel priveşte pe el, în parte, pe Iosif, pe care noi I*am stimat şi ca ins şi ca scriitor şi poate chiar mai mult decît mulţi din prietenii lui apropiaţi ne*am putea însă aminti unele lucruri determinante în viaţa unui om sensibil şi delicat.

Iosif nu mai era de vreo patru ani încoace acelaş Iosif de mai înnainte. O aventură şi dureroasă şi scabroasa a distrus speranţele acestui om, care îşi pusese fericirea în braţele unei femei şi în mîinile unui prieten — o aventură care ar putea fi criti* cată cu violenţă, mai ales azi, dacă în mijlocul ei n*ar fi piruetat zănatecul Amor, un copil idiot şi blond, împărţitor de flori şi de multe triste mur* dării.

Iosif şba pierdut într*o singură zi două reazime esenţiale la oamenii sentimentali: soţia şi prietenul cel mai bun.

Temperamentul lui de jertfă ba determinat pe bietul Iosif sâ»şi adune sentimentele în singură* tatea lui şi să sufere pînă . . . ieri. Toate versurile lui, toate rîndurile lui, tot ce»a scris de la prăpastia vieţii lui încoace, în fundul căreia doarme azi cu mîinile pe piept — era plin de o sevă amară, de dorul inexprimat dar risipit între cuvinte, al unui Canaan pierdut pentru todeauna.

Şi poate că tristeţea Iui, deşi eternă, nu s*ar fi arătat dacă prietenii nenorocirii lui n*ar fi fost atît de aproape de el, dacă nu s*ar fi exprimat în unele gesturi publice, în vecinătatea lui şi dacă o copilă de cîţiva ani nu i»ar fi rămas ca un zălog preţios şi groaznic al trecutului.

Moartea tui Iosif ne<a îndurerat nespus de mult. L»am întllnit în ajun, posomorit şi pare că mai singur decît întodeauna şi cu o expresie în ochii lui, atît de concentrată, atît de depărtată, încît am evitat să*] salutam, ca să nu i se turbure lumea ce începea să se însenineze în sufletul lui bun şi devotat. . .

Ne doare moartea lui şi, prin contrast cu ziua în care ne ajunse vestea ei, România îşi aduna tine» retul pentru lupte, pentru o «sforţare istorică» nouă şi mare — adică pentru ceea ce este potrivnic apatiei literare şi morţii.

Fără voie îţi aduci aminte de marşul poetului: ***La arme!*** în jurul căruia s*a făcut atîta zgomot, mai ales după mobilizare. Deşi scrise în timpul războ* iului balcanic şi al agitaţiei din ţară, cînd materia ostăşească devenea poezie şi această poezie o modă sinceră, negreşit, şi explicabilă, stihurile lui Iosif, odată mobilizarea decretată, avură pentru mulţi o valoare profetică. Regimentele care străbăteau ora* şui cîntînd, s>au încrucişat în uliţa Bucureştilor, cu convoiul funebru şi corpul scriitorului de versuri a fost scoborît în pămînt, pe cînd scînteîau săbiile pe tocilă.

Marşul lui losif era marşul României şi al poporului românesc adunat subt steagurile cu vul» turi ale ţării. Dar Iosif era strein ... El nu fusese cel puţin un cetăţean al ţării pentru care visase victoria, inferior în Bucureşti chelnerului ce*i aducea cafeaua şt « cetăţeanului» dement şi urlă* tor din zilele electorale ca să*i recunoască dreptul de a se simţi în ţara lui, a căreia limbă o muncise cu o conştiinţă inteligentă şi o măsură neobişnuită, Parlamentul a uzat trei ani întregi; primirea lut Iosif printre români, fiind votată de cameră în ziua de j aprilie **IQIO** şi de senat în mai, anul acesta. în sfîrşit, după trei luni de la moarte, legea încetăţenirii lui a fost promulgată foarte la timp. în cimitir se va putea adăuga inscripţia cetăţeniei acestui împămîntenit...

Comedia cetăţeniei e plină de surprize. Români* lor li »e acordă sau li se refuză pentru că nu sînt născuţi în România. Streinilor li se refuză cetăţenia pentru că sînt născuţi în România. Streini şi'unii şi alţii.

Foetul Iosif a murit Strein. Printre voturile depu* taţilor care au binevoit să*l recunoască, vom cons* tata cu plăcere, că în urna Camerii s*a găsit şi un vot « contra ».

Onorabilul repreztntant al naţiunii poate că se înrudeşte cu alt onorabil parlamentar care a refu* zat o pensie văduvei lui Caragiale, pe motiv că acest necunoscut fusese scriitor.

ILARIE CHENDI

Harie Chendi a murit şi el.

Hotărît, generaţia ***lor*** e osîndită să se stingă toată vremelnic, ucisă de morbul infam al Venerii. Cu preţul unei sărutări, culeasă lamtîmplare, cumperi în puterea intelectuală şi trupească a tinereţii, vio* lenta devastatoare a creierului subtil şî mănos.

Dar pentru ce trebuie să piară rîndul acestor băieţi cu talent şi pînă ce nu s»au produs întregi, nici cel puţin nu au trăit? . . .

Ieri a pierit Iosif, astăzi pleacă şi Chendi. Moar* tea celui mai bun prieten al celui care s*a zis că n*avea niciun prieten — ceea ce în definitiv poate să fie o virtute într*un timp defavorabil dragostei şi prieteniei — a impresionat atît de tumultuos pe Chendi, internat Ia Pantelimon, încît l*a îmbrîncit pe fereastra ospiciului afară, în glorioasa lumină a ţării, unde pluteau depărtate rîndunelele. Sinuci* derea acestui om dezorganizat de boală, isprăveşte frumos o viaţă, printr*o revoltă de gigant.

Ne aşteptăm ca mîine să ne mîhnească altă moarte de camarad, daca nu de prieten, de vreme ce anul acesta ne*a şi ucis mai mulţi d^fjir*înşii. A fost o generaţie ciudată aceasta, a înnamţaşilor noştri de un pas, care n*au cules decît poame pu* trede şi amare pentru gustul lor delicat şi aristo* cratic.

Situaţia literară de azi, cînd poţi ajunge să scoţi o revistă durabilă şi să ţi se tolereze chiar în presa

cotidiană oarecari preocupări de formă şi limbă, se datoreşte acestor tineri osteniţi prea de timpuriu şi care rt'au avut pentru ce să se ostenească. Noi cîştigăm azi cu ce trăi, acolo unde aceştia se sleiau muncindusse să nu moară. Fiede uşoară tragica ţărîna.

Pentru lauda lui darie Chendi n<ajunge un arti» col, necum un necrolog. Cel mai afinat dintre arde» leni şi cel mai artistic şi mai nervos scriitor de cri* tică în limba românească, pe care a căutat să o voluptifice, dacă se poate spune, în fiecare cuvînt, scris cu îngrijire, aşezat simetric şi elastic şi rotund ca boabele de struguri tămîioşi întnun ciorchin — cere o carte ca să vorbească de el, în pagini încete şi cu croieli amănunţite, de Soare.

Cei mai mulţi, şi din scriitori, au urît cu îndîr* jire şi pe acest analist sarcastic şi coroziv. Criticii profesionişti în special au avut să sufere în Bucureşti usturimea aleasă a penii Iui, în care sticlea o pică» tură de venin, de<o frumuseţe de smarald.

Dar ce importă ciuda lor netămăduită faţă de un scriitor care rămîne, în pofida tuturora, cu cîteva pagini, un clasic!

I 9 M

I

!

Misaduc aminte de«o întîlnire cu llarie Chendi, pe Bulevard. Fusese un timp la Pantelimon şi acul inteligenţei lui părea să se îndrepte. Tratamentul dăduse rezultate.

în programul vieţii bolnavului supravegheat fu* sese introdusă libertatea ieşirilor în oraş. Medicii obţinuseră certitudinea că pensionarul lor începe să se folosească din nou de cîteva noţiuni pierdute pîn*atunci sau turburate. Aşa, el putea să apuce trotuarul şi să*] urmeze fără să se încurce în ghidul Bucureştilor şi în trăsuri. Pasul, pervertit de influ* enţele misterioase ale maladiei şi trădător, recăpăta stabilitate- Prăbuşit4a picioarele idolului ced bles* temase, llarie Chendi renăştea, sculîndu*se pe brînci.

Sufletul lui însă se tăvălea încă în ţărîna adora» ţiunii. Poetul zburase ca un stol de muguri din lumina crengilor şi rămînea singur muritorul, pus* tiu ca un copac de iarnă care s*a hotărît să umble, lemn uscat şi noduros, prin opalul transparent al cetii, fără scop.

Cînd l*am zărit pe Bulevard, mi s«a părut că mi se părea. Mentalmente îmi făcusem definitiv soco* teala şi*i dădusem întîlnire lui Chendi întno lume viitoare, în care el putea să devie prin condensare metafizică, o linie sau un punct. Il văzui urmînd chenarul de arbori înşiraţi pe Bulevard. Era ca o îzulie călare pe»o umbră si ca o umbră ce descăle»

case. Era c;i un um cu figuri şi numai cu figură, ca un **LazaT** nou, înviat de un alt Mîntuitor, nu* mai pe jumătate, şi mirosind **a** ce se descompu» sese din fiinţa Iui înmormîntată.

îi ieşii înnainte cu o bucurie înfiorată. M*a recu* noscut. Şi cum îndrăzneam să*l întreb ceremonios: « Ce»ai mai făcut? » el îmi răspunse: «Misa ascuns proprietăreasa umbrela. »

înţelesei... ÎI lăsai să'mi povestească romanul cu peripeţii confuze şi infinit de trist al umbrelei ascunse şi regăsite.

Povestirea Iui a durat cel puţin un sfert de oră.

Ilarie Chendi nu mai era din lumea noastră a celor care mişunam pe bulevarde. El şi trecuse la universul curbelor şi al punctelor unde visasem să*i reîntîlnesc.

M*am despărţit de el ca întrio nebuloză. Eram amîndoi halucinaţi şi distraţi, fiecare întrmn fel deosebit. Şi **imam** uitat după el, coborînd bule* yardul spre Eforie şi mi se mai pare că merge şi astăzi . . .

S«a slujit un parastas de curînd pentru odihna neodihnitului scriitor. Au fost în biserica unde i s*a citit molitva veşnicului repaos, patru scriitori. . . Presa n*a adus prin nimic aminte numele lui Ilarie Chendi. Ea se ocupă cu o febrilitate canalie de in* trigiîe culiselor politice şi de valoarea infimelor personagii sociale. Şi nu e de mirare: şefii presei actuale sînt samsarii, ofiţerii în retragere fără vo« caţie, cămătarii, foştii poliţişti şî profesioniştii şan* tajului.

Şi s*ar fi găsit un mijloc, şi cel mai omenesc, de aducere aminte în persoana familiei scriitorului. Murind, Ilarie Chendi **a** lăsat în **IQIJ** o femeie şi doi prunci, unul de trei ani şi celălalt de un an şi jumătate. îşi închipuieşte cineva că Academia ***Rar*** mână, care îngraşe atîtea animale, de la domnid BrâtescmVoineşti pînă la domnul Bîanu, căpcăuni uscăţivi însă nesăţioşi, n*a acordat urmaşilor Iui Chendi, fost ani de zile bibliotecarul Academiei, dccît « prin o concesie extraordinară » o pensie de o sută treizeci lei pe lună/

Un ins de semnalat atenţiei celor ce mai gîn* dese şi se emoţionează, este doctorul Anttpa. Acest mormoloc a fost în timpul ocupaţiei un fel de sfert de ministru, un aşa*zis girant, figurant de guvern, care avea voie să stea drepţi şi să nu sufie în faţa unui ***feldwebel*** german, ca să*şi salveze autos ritatea şi prestigiul maimuţărind pe Cezarul omni* potent şi crud faţă de funcţionarii subalterni, Vă* duva lui Ilarie Chendi intrase în serviciul Ministe* rului de Domenii, ca să*şi crească copiii; carica* tura ministerială a girantului i«a redus leafa la o sută de lei pe lună! Interveni atunci domnul. Stere pe lîngă rînza satisfăcută a girantului, cu rugămintea să se aibă în vedere calitatea funcţio» narei şi sarcinile ei. Odiosul broscoi cheamă pe doamna Chendi în biroul său şi îşi plăteşte luxul unui succes de regent ***în partibus,*** cop!eşind*o cu greutatea puterilor lui în Stat. Brutal, vanitos, impertinent, şi cîrn girantul, degenerat, fetus co* coşat din pîntec, îi vorbeşte ca un generalisim:

— Doamnă, nu mă impresionează nici dacă vei masa împotriva mea un pluton de intervenţii.

Iată ce li se rezervă tuturor scriitorilor români, toleraţi în timpul vieţii şi umiliţi în posteritate — afară, bineînţeles, de nulităţile prea patente şi de obsecuiozităţile obsedante. Ilarie Chendi nu a flatat stupiditatea şi impotenţă nimănuia dintre puter* nici. O secătură academică fixează copiilor o po* mană, dăruită cu frazeologie- O stîrpitură cracă* nată, care şi*a creat un titlu de savant în distra* gerea crapilor din Dunăre, face, fonf, pe viteazul cu văduva săracă a unui scriitor sărman.

^ Toţi veţi trece pe*acofo, poeţi şi prozatori, toţi cîţi consimţiţi la sacrificiul de-a crea o limbă pen. tru oratoria parlamentară, pergamente de civili* zaţie miniştrilor fără idei şi merite şi nimic pen* tru voi.

Cîtă vreme nu se vor aduna scriitorii întrmn sindicat profesional, hotărîţi să*şi facă din el o armă de atac şi un instrument de muncă şi solida, ritate, copiii lui llarie Chendi vor muri de foame şi de frig.

1920

MARC A. JEANJAQUET

încă o cruce, încă un necrolog. Dar acest mor* mînt deasupra căruia lăsăm să cadă cuvintele noas* tre de întristare, e depărtat şi strein.

Dintre creştetele albe ale Alpilor şi vîrfurile Jurei, care slujesc de tumul Iui Jeanjaquet, culcat acum şi adormit pe piatră, se ridică imaginea mor* mîntului, în acelaş timp cu imaginea ţării helvete, albastră în lacurile ei şi trandafirie pe rîpi.

Poate că de Jeanjaquet, care a trăit printre noi mai mulţi ani de*a rîndul; care ne*a iubit ţara dar n*a prea fost cunoscut înnafară de lumea pictorilor şi scriitorilor—publicul cel mare nici n*a avut de ştire.

Era un băiat blond, înnalt, bine desinat, cu pri* virea senină a liniştitelor ape din patria Iui; o figură jumătate galică şi jumătate germană nordică; un sentimental şi un romantic predispus la cea tnfi* nită reverie dulce şi pasivă care e în acelaş timp şi un simptom de vremelnică despărţire de faţa aspră şt violentă a pămîntului, stropit cu sînge, tăiat şi spart cu fierul.

Pletele lui, care*i încadrau obrajii şi figura deli* cată ca într*un portret din vremea perucilor şi a conteselor gingaşe — spuneau numaidecît în jurul căror preocupări se învîrtesc gîndurile diafane ale tînărului din drum. Subt bereta lui de catifea, jeanjaquet părea că soseşte dintr*o excursie subt Pirinei, ca să plece din Bucureşti mat departe, cine ştie unde, în Mexico sau Groenlanda.

în suflet, tînărul neuchâtelez, era poet şi ireme;* diabil poet. în Bucureşti, el a fost gazetar, colabo* rator asiduu, dacă nu e prea puţin pentru munca lui de la ziarul conservator* democrat ***La Rpumanfe.***

Din Elveţia l*a adus **în** ţară doamna Elena Văcă* rescu, căreia credem că într*un moment greu al vieţii lui, plină de nemulţumiri şi accidente, Jean* jaquet i*a adresat o rugăminte şi dovezile talentului său literar. Subdirector al liceului francez din Cons» tanţa, după ce fusese profesor la Neuchâteî, unde **în** timpurile grele cu care a avut să lupte, acest etern nemulţumit a fost şt ceasornicar, ca tatăl său şi ca Jean*Jacques Rousseau, şi la un moment dat şi jandarm.

Acum vreo trei ani de zile, ziarele din Bucureşti primiră fiecare cîte o cartă poştală de la Constanţa, iscălită: Jeanjaquet. întrmn moment de lirism ex* cesiv, sau împins de dorul de ţară, care la unii elveţieni ia proporţii uriaşe şi se manifestează prin sinucidere sau fugă, îndată ce doina lor naţională e cîntată, din întîmplare, în streinătate — Jeanjaquet s<a aruncat în Marea Neagră, fără să uite, totuş, să*şi facă preparativele şi să previe ziarele că a murit. E de prisos să spunem că « moartea» tînarului poet din Neuchâteî, înnecat la Cons< tanţa, a fost, atunci, lipsită de gravitate şi s*a măr» ginit, din fericire, la o simplă baie, în definitiv delicioasă. înnecatul cunoştea arta înnotulut la perfecţie.

Fertilitatea ziaristică a lui Jeanjaquet a mers ală* turi cu activitatea lui literară de poet, de prozator, de critic de artă.

Poezia lui o cunoaştem prea puţin ca să ne putem rosti asupra ei; proza lui ni*i mai cunos* cută; din articolele publicate în ***La Rpumanie,*** la deschiderea expoziţiilor de pictură, şi din foile* toanele lui asupra scriitorilor români în limba fram ceză, destul de numeroşi. E primul care a între*

f>rins publicarea acestor * ***Contributions »*** la istoria literaturii franceze din România.

Jeanjaquet a fost însă apreciat ca poet în strei* nătate şi cîteva modele despre calităţile lui lirice figurează prin antologii.

Ceea ce am cunoscut mai ales din acest helvet, care se trage dintr»o foarte veche familie swiţerană, o familie cu importanţa şi greutatea ei în politica micului canton, unde predominau numele a trei singure familii; ceea ce ne*a fost mai la îndemînă din Jeanjaquet — este omul, foarte simpatic, de*o fermecătoare naivitate copilărească, todeauna ne* căjit şi todeauna gata să*i treacă furia şi necazul, după o vorbă bună, după o stringere de mînă prie* tenească, după o sticlă de bere şi cîteva ţigări consumate la aceeaş masă.

Acest Marc Jeanjaquet sîntem mîhniţi că s*a pierdut pentru todeauna şi pentru toţi.

CEZAR BOLIAC

Ziaristul are asemănător cu actorul caracterul fugitiv şi instantaneu al artei sale, dacă se poate spune, dacă scrisul ziaristului este întrtadevăr o artă, cum credem noi. Ceea ce rămîne dintrmn actor e numele lui comentat în ziare şi ceea ce rămîne din munca ziaristului este ziarul acesta care a înregistrat numele actorilor, adică nimic.

Viaţa unui ziar poate atinge veacuri; nu*i mai puţin adevărat că viaţa unui număr de ziar durează cît existenţa unei efemere, ale căreia aripi au atîtea analogii cu hîrtia. Douăzeci şi patru de ore. Ziarul necitit Ia timp, în ziua lui, a murit, foaia se pierde şi **păstrîndfO** este ca şi cum ai arunca*o, ochiul nu mai e atras de un jurnal peste care a trecut lumina soarelui o singură dată. Căci foii vechi i se preferă cartea din bibliotecă.

Ziarul joacă totuş un rol în viaţă; apariţia tot mai numeroasă şi mai diversă, şi cu atît mai **utilă,** a ziarelor, este astăzi indispensabilă. Bine sau rău, itica se face de ziare, şi chiar dacă ziarele ar fi în genere, rele, folosesc. Să se suprime ziarele, nu Ie poţi înlocui cu nimic. Să Ii se suprime liber* tatea diversităţii şbi va lipsi ceva important pubfi* cului politic sau nepolitic. Evident că în majori* tatea cazurilor ziarîsmul e o profesie. Aceasta inte* resează pentru registrul pe cared ţine de faptele întîmplate într*o zi. Dar este şi un ziarism de idei, de ideal, un ziarism supărător, pătimaş ca şi poli' tica însăş care ştie să transforme minunat pe oa* menii ei şi să*i consume în cîţiva ani de zile şi pe cei mai bine chemaţi să înfăptuiască un ideal.

Cezar Boliac este sărbătorit după un veac de la naştere, a fost un idealist, un ziarist cum nu mai sînt prea mulţi, astăzi cînd urmaşii lui, mai prac tici şi mai pozitivi sînt în bună parte nişte exce* lenţi pipăitori de bancnote. Pentru cugetarea lui, acest om cu privirea cruntă, a fost izgonit din ţară şî a avut să guste înstrăinarea silită, cea mai grea pentru un luptător naţional şi cared pentru băr* baţii de idei o consacrare.

Ziariştii contimporani au de sărbătorit în Boliac un precursor şi un exemplu. Dacă ziarele lui s*au numit numai ***Trompeta Carpaţilor*** şi ***Buciumul*** în* tnun timp cînd dominau concepţiile auditive, Cezar Boliac a fost în schimb şi de fapt, un mare precursor, şi el merită să*şi aibă portretul în odaia de lucru a tuturor gazetarilor asiguraţi în liber* tatea scrisului lor de jertfa predecesorilor, care nu trebuiesc nicicum uitaţi.

Trebuie repetat un singur lucru, că scriitorii cu autoritate simt prea puţin necesitatea legătu* rilor cu trecutul revoluţionar al ţării şi că nu s*au grăbit să facă din centenarul lui Boliac o sărbă* toare a libertăţii de gîndire româneşti.

i 9 i j

FELIBRUL

Cînd pentru întîiaş dată ham auzit, numele de vînt al lui Mistral mi s*a părut în copilărie, a fi de fluture sau de floare. Şi a fost mai mult. Mistral: un poet. Poezia lui îi mişună, ca şi numele, de mii de limpezimi. Sufletul acestui antic, modern e ca o pînză albă ce o fi fost aşternută peste noapte, deasupra ierbii cu miros suav, brobonată de rouă.

Despre Mistral, unul din patriarhii Mediteranei franceze şi latine, se poate spune că s*a stins, întrebuinţînd imagini de amurg şi stele în apus, şi de glasuri depărtate pe cîmpie toridă. Numai în oraşe oamenii mor şt moartea evocă ignobilul ca* davru. Pe cîmpie, unde lumina moare în ape şi rozele se desfoaie în mireasmă, moartea se înfăţi* şează ca un rit al pămîntului, discret. Moartea Iui Mistral încheie ca un ceas de seară strălucirea unei vieţi, care a fost, în gingaşul ei optimism, o ne* curmată zi de mai.

în sud, unde plantele cresc cu o încredere în destinele anului religioasă; unde parfumul se exa* gerează şi ramurile, încărcate de frunze uleioase de ceară, par de cristal, veacul Iui Mistral a putut impetuos să străbată tinereţea, liniştit maturitatea, şi să se aşeze, bătrîn, pe stela marmurei lui albe.

Totuş « midlul» are cuvînt să fie trist că feli* brul lut cel mai mare, nu mai priveşte din ţărmuri Provansa şi că pulberea romană nu se mai poate aşeza, de aur, pe umerii de pelerin ai poetului, la Avignon şt Arles. . . Mistral era ca un strămoş al lumii vesele şi focoase din miazăzi.

Se ştie că Mistral a rămas întodeauna credin* cios pămîntului din care s*a ridicat şi, în loc să urmeze pilda mai a tuturor scriitorilor însetaţi după Mecca scatologică a oraşelor capitale, a repu* diat Parisul şi a ştiut să*l cucerească dintrmn cătun. Numai cu greutate sc poate geniul împrieteni cu cetatea, superficială, artificială, şi zgomotoasă, de un zgomot tragic şi mizerabil; şi în dragoste şi în ideal şi în muncă,

Mistral şi*a trăit viaţa laolaltă cu natura, în rînd cu soarele, cu grîul, cu fructele, cu vitele şi cu Dumnezeu.

El a putut să guste toată viaţa timpul şi majes* toasa lut lărgime. EI a putut să urmărească alune* carea lentă a umbrei, să asculte cîntecul subtil al tăcerii, să deosibească azurul, să cugete mult la toate lucrurile esenţiale, înlocuite în oraş cu ***cafe* chantant,*** cu teatrul, cu boxul, cu opereta şi jocul politic. El a putut să*şi întărească înnafarâ de carte, care spune puţin, convingerile fericite şi să ia orientarea cerească mare, a muntelui, a pădurii, a mării.

Mistral, în sudul Franţei are un tovarăş de cele* britate în celălalt patriarh al geniului francez, învăţătorul Fabre. Dacă el a scris ***MtreilU, Călen* dai, Insuîile de Aur,*** celălalt a întocmit în igno* ranţa universală, ascuns ca una din vieţuitoarele pe care lesa studiat, jignit de larmă şi descurajat de elogii, cele zece volume monumentale despre insecte, o poemă vastă şi ciudat documentată a vieţii.

Ţăranul din Maillane a plecat: săteanul din Serignan a rămas. EI îşi va mai aprinde luleaua de cîteva orî, măsurînd cerul, şi poate că va mai apuca să scrie o carte pentru învăţătura sufletului omenesc, orgolios şi deşert.

Şi gîndul Iui, însoţind trupul glorios al celui mai vîrstnic dintre cîntăreţi, către tumul, a fost cea mai frumoasă laudă ce va fi fost adusă în susurul grierilor din clopotele de sticlă, nemuritorului Mistral.

i 9 i 4

MIHAI CODREANU

E numele unui poet. Sîntem siliţi să o spunem căci publicul cunoaşte poeţi mai celebri, pe dom» nul Cincinat Pavelescu, pe domnul Victor Eftimiu, şi alţii. . . Minai Codreanu e prea puţin cunoscut. El e discret ca un suiş de munte şi ascuns ca o candelă de aur. Şi stă la Iaşi, ca biserica «Trei Ierarhi», credincios cu stăruinţa pămîntului de născare, ca «Sfîntul Mormînt» Palestinei.

Noi nu ne putem gîndi la poetul Codreanu fără o bruscă tresărire a sufletului, din adînc. Pentru că s*a tîrît cu pasiune şi iscodire prin fundul învă* luit cu flori al lumii, pentru că l»a neliniştit curio* zitatea omului cu geniul mărginit şi adeseori din* tr*un cer în celălalt s*a zvîrlit, mînjindu*se cu stele, ca o panteră prinsă în colivia splendidă şi Strîmtă a universului nostru, natura făcu un far* mec, şi într*o mare zi de dumnezeiască arşiţă, cînd poetul căuta mai înflăcărat rostogolirea soa* relui în violenta lui lumină, i*a fulgerat ochit şi i*a închis.

Şi de atunci încoace, poetul Codreanu, în care pare deghizat pentru fragilitatea timpului şi a îm* prej urării, un demon miraculos, priveşte viaţa pe dinlăuntru şi cu pipăitul. . . Din tot ce*a fost, lut i*a rămas fantoma substanţială şi nicio mîhnire. EI vieţuieşte în tragica singurătate a ideii pure, şi sufletul Iui a crescut în miez ca un stup, în care coloniile nevăzute de albine aduc din ceruri smirnă.

tămîie şi parfum. Pentru poet e o consacrare. Doi artişti de<ai noştrii sînt astăzi prizonierii vieţii şi ai eternităţii. Unul, e pictorul Luchian. Celălalt, Codreanu.

Mihai Codreanu şba tipărit poeziile, ***Statui,întnun*** volum. Poemele lui Codreanu sînt sonete. Accs» tei forme convenţionale, a cîntecului, care nici el, e drept, nu trece peste şapte coarde, poetul şi*a supus inspiraţia ca unei dogme. Şi el a putut să dea limbii româneşti în dar, cele mai lapidare stihuri ce s*au scris, şt ar trebui să spunem; ce s/au cioplit.

Materia poetică a maestrului Codreanu nud sus pusă niciunui suspin omenesc de rînd şbi pură şi incoruptibilă ca diamantul. O asprime aristocrai tică şi religiozitatea cuvîntului scris. Versul, evi- dent, e lucrat cu o atenţie sacră. Codreanu u*a scris niciodată pentru presă, el a scris pentru artă, indiferent Ia tot ced omenesc înnafară, şi dispreţ ţuitor de mijloacele lesnicioase mulţumită cărora oricine poate fi citibil.

Ceea ce noi cinstim mai presus de orice haruri Ia Mihaî Codreanu e ceea ce lipseşte mai tuturor scriitorilor de azi şi ceea ce s*a convenit sâ se numească stil. A căuta drumul indirect ce duce Ia o idee, a cumpăni cuvintele întmin oarecare fel, a sprijini fraza undeva, a da loc în gîndire acelei obscurităţi totuş care, îmbelşugată de intuiţii nume* roase, circulă prin univers, a nu ceda emoţiei vub gare şi a valorifica pe un plan înnalt şi abstract toate noţiunile şi impresiile — şi multe alte lucruri mai mărunte şi mai mari ale imponderabilului artistic sînt de resortul unui stilist. Neapărat că stilul vine cu scriitorul, dar e un stil al stilului cared al scriitorului de rasă şi stilul acesta e poetul Codreanu.

Sînt castele în adîncimea Galiei păduroase, de cîteva veacuri. O grilă de fier înnaltă însingurează parcul şi castelul, cu arme pe frontispiciu. Insul modern a legat intrarea cu clădirea printr-o sonerie, care răspunde, zgomotoasă în interiorul vecilor din castel. Nu«i mai turbura. Domnul Dubois e la Paris.

Ne pare rău că trebuie să ieşim din arhitectura tăcerii şi să scoatem pentru poetul Codreanu aceste chiote de laudă stridentă.

1914

POMPILIU ELIADE

Te*ai întrebat de ce folos iiau putut fi atîtea titluri şi demnităţi mortului, care ieri, trecea prin faţa « Terasii» într*un car purtat la pas de nişte cai cu mască şi deghizaţi ca nişte muşchetari. Căci titlurile şi distincţiile au fost departe să*i lipsească acestui profesor muncitor ca o batoză şi înţărcat de orice bucurie. Cineva spunea scoţîndu*şi pă* tăria: « Săracul Eliade, a fost un nenorocit! »

E adevărat. Şi»i adevărat că unii oameni se nasc pentru nenorocire exclusiv, ca dropia pentru a fi împuşcată. Succesele lor şi cele mai neînsemnate sînt făcute ca să scoată şi mai violent în relief, apriga lipsă de noroc, pe care par s>o acopere superficial. Cele mai frumoase zile ale unora sînt ca nişte vitrine luminoase în care străluceşte mai puternic inevitabila lor deşertăciune.

Toată lumea recunoaşte ca o măsură morală, străduinţele uriaşe prin care Pompiliu Eliade s*a ridicat şi, într*o proză cu atît mai sărăcuţă cu cît porneşte dintrmn suflet întristat fără căldură, dom* nul profesor Gh. Adamescu vorbeşte la rîndul sau prin Kpmânul de această muncă a normalis* tului de la Paris. Afară de pergamentele universi* tare de rigoare, din neîncetată sîrguinţă a Iui Pom* piliu Eliade au ieşit şi cîteva volume franţuzeşti.

în bibliografia revistelor pariziene, ele au figurat printre altele multe. E toată opera lui, nu putem

preciza calificativul, istorică, literară, critică? Eliade fusese silit să nu se prea califice nici singur.

Evident, el a fost un admirabil elev de liceu, semn din cele mai rele. Şi, desigur, şi un extraor* dinar normalian, ceea ce«i şi mai rău. Elevul pre* coce, sîrguitor, premiul întîi, băiatul adorat de părinţi, luat pildă în familie, privit cu respect — ce situaţie tristă! Copilul care nu se joacă şi nu fuge de la şcoală, care nu uită niciodată de carte, care învaţă de zece, care nu dă ghionti şi care nu înjură, copilul moderat, copilul model, băiatul* fetiţă, cel mai cuminte şi mai dureros simpatic!

Viaţa acestor copii se schiţează numaidecît. Ei vor cunoaşte multe lucruri citite şi vor fi nişte molii eterne ale hîrtiei. Nicîo nebunie, nicio revoltă, nicio patimă, viaţa molcomă uniformă, ştearsă şi posteritate idem.

Pompiliu Eliade ar fi fost un om mare în felul lui. Nenorocirea Iui intelectuală se pregătea însă în acelaş timp ce se pregătea el însuşi pentru cari* eră. O epocă nu poate încăpea mai mulţi oameni de acelaş sens, decît la acelaş nivel. Eliade Pom* piliu ar fi putut străluci în acelaş timp cu Ionescu Gion, cu G. Dem. Theodorescu, cu domnul Gh. Adamescu şi chiar cu Tocilescu şi putea forma cu dînşii o constelaţie culturală armonică. Personali» tatea domnului Iorga trebuia să*l reducă ia neant. Alături cu acest savant al aceloraşi cunoştinţe Eli* ade a trebuit din prima zi, cînd, nou şi titrat, a venit să vorbească încrezător şi sigur, să cedeze definitiv!

Un suspin adînc răsturnă tot restul nefericitului defunct.

Domnul Iorga era un impetuos, un pasionat, un om de riscuri, de jertfe, o nevroză. Pompiliu Eliade se retrase şi suferi să joace rolul accesoriu pe care ba jucat, subt porunca împrejurărilor, nestăpînite de titulari şi dorinţe.

Apoi, moartea Iui se întîmplă să fie şi dînsa obscură, moartea lui vine în nişte zile cînd un singur om în largul României nu se gîndeşte Ia moarte, în nişte zile de luptă crîncenă pentru viaţă, pentru viaţa unui neam întreg, în nişte zile cînd cei morţi sînt duşi cu grabă la groapă şi uitaţi. Cortegiul străbătu Bucureştii în alegerile pentru constituantă.

Şi ca o supremă tristeţe pentru cei mişcaţi de moartea lui Pompiliu Eliade, carul funebru s.a încrucişat pe Calea Victoriei cu trăsurile muitico* lore ce se întorceau de Ia « Bătaia de flori ». Şi florile ce din cînd în cînd erau aruncate din auto. mobilele zgomotoase peste trecători, păreau zmulse din coroanele grele, stropite cu lacrimi şi înfăşu» rate în panglici de doliu,

i9i4

CEI DE AZI

La şedinţa de duminică a Societăţii Scriitorilor Români — demisie de comitet, alegere de nou co» mitet, acte îndeplinite sau proiectate — au partî* cipat scriitori mai numeroşi decît în trecut, vreo patruzeci la număr şi necunoscuţi şedinţelor de pîmacum, unti veniţi din depărtare, în locul celor localnici, absenţi.

Figuri noi, ca într«o sală de teatru, care în genere nu aminteau mai defel tipul de pîn<acum zece ani al literatului. Vecbea chică a dispărut subt foarfecă bărbierului, ca la popi, şi odată cu părul vulvoi şi cît mai nescărmănat, aspectul de poză şi descurajare subt care se prezintă scriitorul, de fapt sau numai în icre. Romantismul unui Dela* vrancea, Unos ca un berbec şi visător ca un tenor îndrăgostit, mantaua cu pelerină, chiar şi pălăria luntre, toate au dispărut. Scriitorii se prezintă ca nişte domni decenţi din burghezie şi s>au lepădat aproape cu desăvîrşire şi de singurul pitoresc ce mai rămînea, ici şi colo, unghia funebră şi patina grasă a pielii, moderat scăldată. Croiala hainelor, mustaţa, gulerul, manşeta, au cîvilitatea îngrijită a funcţionarilor de Bancă şi a judecătorilor ajutori. O întrunire de scriitori tăcută nu s»ar deosebi de o conferinţă de ingineri care tac, prin nimic.

între alţi membrii provinciali este învăţătorul Ciocîrlan, scriitorul cîtorva schiţe hrănite cu ima* ginile pămîntului ţărănesc. Dispărut de cîţiva ani

din. literatura, din literatura de presă, mercantilă, aceea care ţine numele scriitorilor la suprafaţa uşoară a vieţii literare, aşa*zisă, bucureştenească, el şi*a făcut din Abecedar un instrument de cui' tură şi din profesie un apostolat.

înfăţişarea energică şi abruptă a dascălului Cio* cîrlan, contrastează, bronzată subt arşiţa Moldovei, de unde vine plin de ţărînă şi de lumină, ca un fluture sau ca un lup, cu chipurile anemico«biblio* file ale literatorilor mărginiţi de patru pereţii unei odăi. Capul lui, acoperit cu scufia unui păr mă* runt, retezat, ţărăneşte, la jumătatea frunţii, face impresia unui lacăt mare, cu gura de fier. Mîtnile lui nu sînt moi şi lăptoase, şi în speranţa lui nu *sta.* descompus niciun resort. De aceea vorbirea îi e caldă şi un farmec trece prin cuvintele lui, aruncate ca nişte lopeţi de pămînt, de*aci din* coace, alături.

Ciocîrlan ne aduce aminte de omul primitiv, onest şi naiv, primitor de orice sămînţă, cu ger* menul viu, jertfitor de sineş pentru toţi, idealist pîna la nebunie şi în veşnică însufleţire de flăcău iubeţ.

Ne preocupă prea puţin cît geniu a binevoit să puie destinul In acest dascăl sătesc, mai mult, mat puţin ori nicidecît. Noi ham privit cu plăcerea cu care contempli arborii neîncetat fertili: în fructe şi în desime de frunză. Noi am năzui să vedem de*a lungul drumurilor ţării numai ase* menea copaci adînci. Timpul nostru am dori să fie un timp de încredere, de nădejde, de visuri şi de aţîţare. Scriitorii noştri am dori să fie cuptoare de oţel. Scrisul lor noi ham visa puternic alături de o personalitate vie şi hotărîtă. Au plîns de la Doină pînă la Eminescu şi mai încoace toate coardele noastre, şi s*au sfărîmat, şi toate energiile noastre veştede s*au aşternut ca o catifea cu reflexele moarte întru întîmpinarea melancoliilor nocturne, cu picioarele de fildeş rece. Rafinamentul cerebral care pune surdină ţipătului de veselie vulgară dar şi entuziasmul tuturor bucuriilor şi victoriilor făgă« duite (şi la nevoie zmulse cu violenţă) norodului nostru trist pînă ieri.

i 9 i 4

I

EMIL GIRLEANU

Emil Gîrleanu, pe vremuri Emilgar, ne dă o dată mai mult prilejul să deplîngem scurta durată a unei vieţi de scriitor român, pe lîngă care scurtimea vieţii omeneşti normale pare un fel de veac. Scriitorul nostru nu apucă să*şi trăiască bine începutul unei reputaţii oarecare şi dispare subit. Rînd pe rînd au căzut tinerii muzelor noastre, mulţi şi din cei mai destoinici.

Gîrleanu, care şba sleit alaltăieri zilele, la Cîmpu* lung, a dus viaţa mai a tuturor acestor morţi vremelnici şl de cîteva ori mai tragică decît a multora dintre dînşii. El ma gustat din bucuria vieţii, neîncetat peregrin, trist, slab ca un Christ şi cu o flacără, s«ar fi zis, în ochi, de pui de vultur, speriată. Expresia figurii lui părea să mărturisească tuturor spaima ce i*a dafco imaginea de luptă şi de mişcare intensă a lumii care trăia ca şi el şi murea aşişderi la suprafaţa planetei.

Trecerea inconsistentă a scriitorilor noştri prin acest spaţiu de vastă lumină în care sticleşte Caraimanul şi se leagănă apele, eterne, pe noi întodcauna nea mirat. Regula aceasta care ucide tot ce este tînăr ne impresionează. Cînd vocea inspiraţiei dobîndeşte un accent mai puternic, cînd sufletul e mai bine pregătit pentru abordarea gîndirilor mari, atunci exact dispar amîndouă, nu se ştie de ce. Nu se ştie de ce. . .

Morţii aceştia, faţă de care natura simte o indiferenţă trivială, par a fi fost trădaţi de un viscer sau otrăviţi de vre un virus. Şi nud numai o ironie de medicină curativă. De fapt, ei s»au lăsat clipă de clipă, zî cu zi, pradă invaziei întu*nericului din pămînt, intrat întrdnşiî în forma unui ultramicroscopic vorace şi au sucombat de*a binelea prevestirilor unui diagnostic stabilit cu zece ani mai devreme. Indiferenţă, indiferenţă şi la ei. Ceea ce revine la a zice că iia ucis sufletul lor înnaintea morbului cu nume greco«chinez. înnainte de a fi fost bolnavi ei au fost osteniţi, şi cine oboseşte prea devreme pare să consimtă la dispariţia lui.

Scriitorul român e subt unele raporturi un primitiv şi subt toate la un loc un descurajat. EI ma putut să primească educaţia de energie şi de nestrămutare a omului occidental, viu la minte şi la suflet dîrz. Societatea din jurul Iui, amestec de uşurătate şi de provizoriu, n*are cu indivizii ei nicio solidaritate. Pe el nici învăţătorul, nici preotul, nici prietenii, nici femeia şi ntci părinţii nsau ştiut săd împuternicească. Izolat, el a rămas izolat şî trist. Cu cîtă ardoare trebuie să cerem artiştilor tineri, atitudine bravă a inamicului social!

Bietul Gîrleanu! Moartea lui ne face să suferim. Suferinţa vremelniciei lui şi suferinţa pentru starea lui de hidoasă sărăcie la moarte, cînd înmormîntarea trebuie cerşită de la Stat. După ce nu ne*am ştiut trăi viaţa, nici să murim noi nu sîntem în stare să ştim.

Bietul Gîrleanu! Suferinţa noastră se prelungeşte şi cu amintirea loviturilor, pe care, în avîntul unui prea mare şi orbitor entuziasm artistic, i le*am dat acum cîţiva ani. Pentru ce eşti silit să te lupţi cu oamenii muritori?

Bietul Gîrleanu! Lacrima noastră secretă pentru dînsul e sinceră şi prietenească.

i 9 i 4

MIRCEA DEMETRIAD

Un peizaj ca Ia înmormîntarea lui Caragiale. Bulevardul, statuile, pieţele, universitatea şi ploaia, ploaia măruntă peste toate. Convoiul se strecoară prin obscuritatea cerului lăsat pînă jos, şi tîrît de*a lungul asfaltului murdar ca o draperie.

Mîrcea Demetriad are înmormîntarea lut. Cine» ar fi crezut ? Ne uităm cu băgare de seamă ca să se ridice capacul cutiei lungi dinlăuntrul geamuri* lor carului negru, şi să zărim în crăpătura lui ochiul amuzat al celui mai vesel şi mai tineresc confrate. Această surpriză nu s*a făcut nici în faţa Teatrului Naţional, unde în lipsa unui reprezen* tant oficial şi a unui discurs pentru autorul dra* matic jucat pe scena lui, au salutat vizitii de auto* mobile şi s*au ridicat să*l petreacă din ochi, pe capră, eunucii.

Iată resturile lui Fialkowski, în vitrina unui cine* matograf. Iată «Terasa». Două sute de metri înnapoi: cafeneaua lui Kubler. Intre episcopie şi bulevard a fost cuprinsă toată sfera de evoluţie a lui Mircea Demetriad, care îndreptîndu*şi viaţa după activitatea stelelor, răsărea odată cu lumina felinarelor şi asfinţea odată cu ele, între Calea Moşilor şi a Victoriei, înconjurat de prieteni*

Ca şi domnul Macedonski, de care l.a legat tre* cutul eroic al ***Literatorului,*** academie liberă de

poeţi cu mai multă sau mai puţină chemare, dar cu o egală rîvnă pentru gîndurile frumoase şi sen* timentele alese, Demetriad a preferat întodeauna tinereţea, camaraderia entuziastă a debutanţilor, doritori de o îndrumare, îndrăgostiţi de artă, suflete încă pure şi în stare de un devotament pentru idei. Desigur că această nevoie de multiplicare, este întriun fel, şi comparativ cu singurătatea, mai spornică şi mai adîncitoare pentru artişti, o slă* biciune şi o şcoală de necurmate deziluzii şi amă* răciune. Dar Demetriad avea atîtea veselie, atîta putere nesleită de*a da lucrurilor şi oamenilor o înfăţişare caricaturală şi hazlie, încît necazurile ce*i veneau de la ele şi durerile ce le moştenea din contactul cu ei, se găseau copleşite. La masa lui din cafenea, în colţul lui retr&s, o vervă deosebit de glumeaţă juca de cu seară pînăm zori, timpul trecea uşurel şi plăcut — şi odată cu el viaţa, viaţa lui Mircea şi*a prietenilor lut.

Ce s*a putut într*adevăr alege din această viaţă închinată rafinamentului de civilizaţie ? Multe seri* eri, fără îndoială, o operă numeroasă, dar puţin definitivă. Poeziile lui Mircea Demetriad n<au, ca versurile clasice ale prietenului său Macedonski, acel accent de vecie, care face din opera acestuia un monument de tragedie. Ele par provizorii cu conştiinţă. Scriitorul Demetriad ne face permanent impresia că versurile pe care Ie*a dat ieri la tipar ca să apară astăzi, s*a gîndit, despărţindu*se de manuscrisul lui, că trebuiesc revăzute şi complec* tate. Acest filozof amabil, ştia să ironizeze chiar preocuparea lui fundamentală şi să nu sacrifice o seară de plăceri publice muncii celei mai aride. De aceea poate că istoria literară, aşezîndud între Bonifaciu Florescu, si arhitectul Ciocîrlan ca într*o atmosferă, se va rosti asupra acestui excelent şi savuros om de litere, adăpat Ia cele mai suculente

izvoare estetice şi literare, ca despre un amator aristocrat, dotat din belşug.

Dar toate acestea na*u poate nîcio însemnătate. Mircea Dernetriad, un parizian de Bucureşti, a murit. Şbi tot ce **poate** fi mai trist în ziua de toamnă şi de ploaie măruntă, prin care convoiul luî de moarte **a trecut** către cimitir, fără nicio **Coroană** a Societăţii Scriitorilor Români agăţată de car. Şi, ciudată ironie în schimb, cu o coroană a doctorului în medicină care **ba** «căutat», Pe parw glica de mătase se putea citi: «Lui Mircea Derne* triade, medicul recunoscător». . .

i 9 i 4

D. ANGHEL

Literatura noastră are tot mai multă nevoie de un cronicar cu mîna permanent în zăbranic, şi scriitorul este redus în ultimile vremuri, tinere şt noi, la rolul meschin de cioclu şi de jăîuitor.

Pe cînd bătrînii au apucat anotimpul de bumbac şi lînă al vîrstei şi, tricotaţi pînă la urechi, păşesc liniştiţi subt văzduhul trist şi subt umbrela groasă, ca nişte negustori cu firmă veche, cunoscută, cei tineri fac pe cocorii şi supuşi unui sezon artistic, fragil şi scurt, se duc, unii prin ceruri şi alţii cu aripile moi ca o jupă, pe ploaie, Ia faţa pămîntului de noroi.

Cine poate să spuie dacă Anghel a trecut în spaţiu prin turlele vieţii cele mat înnalte sau prin fereastra cea mai de jos? Rănit şi bolnav, a fost găsit în obscuritatea bisericii, prunc plăpînd şi strivit în uşile de fier. Cîteva zile, el s<a mai zvîr* colit în sîngele lui, pe lespezi, cu degetele rupte, cu pieptul sfârîmat.

Ne<am adus aminte, la moarte, de poet, care ne*a fost un adversar, şi, întrmn fel, un prieten. Ne»am adus aminte de chipul cum ne primise în republica literară, nedumerit, supărat ca un stră> bun şi excitat ca un juvenil.

N e a m adus aminte că ne cunoscusem şi că ne*am despărţit.

în capul de arab urît al lui Anghel stagna privi* rea vastă, candidă şi profundă a unui cerb cu coroanelemcurcatem aer, dar cu copita, delicată,

aşezatăm trotuar. . . Surîsul Iui era subtil şi lin, într»o figură ca bronzul, de*o vechime primi* tivă.. . Numai neastîmpăr, nerăbdare şi dogoare de rug, el trebuie să fi trăit zile de zeci de ori mai lungi decît realitatea, şi suferinţe de mii de ori mai crîncene decît obşteşte.

EI putea să discute totul, liniştit: suporta contra* dicţia cu o minte pregătită de reflecţie şi lectură, îndată ce imaginea femeii, iubită cu exces, fră* mîntată dintoo carne solemnă debordantă şi copie» şitoare, făcea obiectul unei nemulţumiri, unei aluzii, Anghel se ridica, se arunca impetuos, îşi făcea din orişicine un vrăjmaş, provoca şi pe Joe, care putea sâ*l puie*n lanţuri şi să»l culce, subt greutatea veşnică a fierului dumnezeesc, pe o stîncă furtunoasă, de pustie.

Atunci el ştia să renunţe la toată bucuria naturii lui, făcută să strălucească şi să se mistuiem lumina, putea să rupă o prietenie, să renege un trecut, putea să pară excentric şi posedat. Tremurul, dure* rea Iui, geamătul surd pe cared scotea fiinţa lui încolţită de ură şi aţîţată de păreri de rău, tre* buiau văzute la lucru.

Şi, de fapt, apărîndutşi femeia şi instinctul, el avea şi sarcina tragică de*a păzi osemintele aşe* zate*n sufletul său, ale unui fost tovarăş, care se mai mişca.. . Spada lui, necontenit întinsă, bănuind umbra, suspectînd tăcerea, avea să apere în femeia scumpă şi tortura unui prieten, ucis de sărutarea Iui predestinată şi veninoasă, ca sărutarea celui ce iubeşte fără de minciună.

Doi ani întregi trecură între antagomşti. . . îi întîlneam uneori şi am fi voit să»! întrebăm: unde te duci? Faţa lui era atît de muncită, mîhnirea lut pentru trecut atît fără de scăpare, încît ne simţeam chemaţi către infernul lui, deopotrivă de osîndit şi de burghezi şi de artişti, către suferinţa lui secretă — şi datori cu o mîngîiere.

Şi totuş, într*o seară, nu prea de mult, Anghel puse "capăt anilor, trecuţi fără lămurire. Silit de o împrejurare, el veni să batăm uşa noastră. Răzi* mat de un prieten, un om discret şi înţelept, el înnainta în lungul vestibul cu precauţiunea unui luptător ostenit, care*şi păzeşte talpa de pămînt. Subt culoarea lui neutră simţirăm o paliditate extremă. Sufletul Iui se zărea ca o frunză, abia aninată încă de copac. Anghel crezuse că loveştem uşa unui inamic; el întîlni un tovarăş adevărat, care s*a căznit să*î previe sentimentul de umilinţă.

Asigurat, el s*a aşezat şi aprinse cu greutate o ţigară. Fiinţa lui palpită ca o pasăre prigonită. Prieteneşte, ham prins în braţe. Simţirăm crescînd repede, ca o furtună de sentimente ce trebuia să se spargă, o dragoste bună, de frate. Prin ochii lui concentraţi trecu o lumină lenevoasă de con* simţitoare blîndeţe. Puturăm vorbi şi puturăm înte* meia o situaţie care sfîrşi prin dispariţia lui. . .

Anghel, cel care contestase cu violenţă pe atîţia, care insultase prin scris femeia, era dezarmat în faţa unui atac. Un articol apăruse în ziarul la care noi funcţionam atunci — injurios.

Numele şi persoana soţilor Anghel erau încon* jurate de ostilitatea tuturora, pentru că între dînşii fusese strivită fiinţa de catifea şi floare a poetului Iosif, care lăsase în orchestra simplă şi bucolică a vîntului cîntece curate şi de*o naivitate dulce. Asasinatul iubirii trecea în sarcina lor, şi Anghel, care a trebuit să expieze greşala tragică de*a £ iubit, cu o sinceritate mîndră, pe femeia prietenu* lui său celui mai mare, simţea crescînd acuzaţia în privirea, în cuvintele reci ale contimporanilor săi şi o vedea, pretutindeni, exagerată.

Cine putea fi vinovatul, cînd în această treime de forţe chinuite, fiecare fusese distrus? Mai mult orgoliu dintr*o parte sau mai multă credinţă din alta, ar fi redus tragedia la o povestire scrisă pentru

moralizarea mulţimii. Natura reuneşte însă uneori întrmn punct, şt cel mai frumos, toată fatalitatea ei nepăsătoare.

Noi nu vom putea să uităm niciodată mărturia sirea unui suflet încercat de vulcanice suferinţe. Vocea lui, privirea lui, hotărîrea lui s*au imprimat în noi cu o culoare de neşters. Şi bucuria noastră cea mai fericită a fost atunci cînd, ajungînd să liniştim sufletul poetului, am cîştigat din strînge* rea mîinilor lui, prelungă, o emoţie de încredere mută.

i 9 i r

11

Cînd trăieşti mai mult şi ai trăit laolaltă cu pana şi călimara, înmormîntînd pe unii şi dezgropîndud pe alţii prin spaţiul şi cimitirul hîrtiei, îţi aduci singur mustrarea că viaţa face din tine un cioclu cu lumînarea aprinsă printre plopi şi terebinţi.

Doi artişti, ale cărora ultime zile s*au scuturat odată cu frunzele în ceaţa lui noiembrie, poetul Dimîtrie Anghel şi cîntăreţul Gheorghe Folescu, au împlinit la numărătoarea morţii treizeci şi doi şi treizeci şi şapte ani.

l*am cunoscut pe amîndoi şi amîndoi s*au sinucis.

Despre cel dintîi am o amintire curioasă. Vor* biserăm de cîteva ori cîte puţin, pâstrînd în ce mă priveşte rezerva potrivită cu contimporanii, care nu cîştigă întodeauna să fie prea mult apro* piaţi. Stima din depărtare e o formă de politeţe, ferită de surprize. Lucram la o gazetă cu o regulă interioară anarhică. Adeseori, nu puteam lua cuno* ştinţă de cuprinsul uimitor al ziarului decît la apariţie şi trebuia sa demisionez periodic şi tot aşa să primesc asigurări pentru un control eficace, călcate succesiv.

Anghel avea de apărat o dragoste, a cărei eroină a două tragedii consecutive, mîndră de a repartiza fatalităţile romanţioase, izbutise să excite în public şi la confraţi o repulsie nedeghizată. Susceptibili* tăţile maladive ale poetului, fascinat şi iritabil, sporeau pe măsură cu imperativele, Doamna, pasio>

nară să<şi plătească indiferenţa de opinie faţă de încercările sale literare prin pana docilă a fostului amant, devenit pentru salvarea dezechilibrului unei prietenii înşelate un soţ gelos, dezamăgit, şi iras* cibil. Deja spiritul lui polemic dezorientat încer* case un eşec al bunului simţ, insultînd întrmn arti* col caricatural o rivală literară a soţiei, **pe** Izabela Sadoveanu, profesoară, scriitoare şi colaboratore critică a fostei ***Viaţa Românească,*** ediţia lbrăileanu.

în ziarul, la care mă refer, eroina era din pricini binecuvîntate dar exploatate cinic şi meschin, sis* tematic săgetată. Mă întîlneam la cafenea cu ochii fulgerători ai lui Anghel, dar era indiscret şi necolegial săd divulg de ce nu mă împăcăm cu geniul de ieftină satiră şi cu procedeele din propria mea gazetă. îl lăsam să deducă din contraste, dar el nu»şi putea stăpîni febrilitatea pînă la obiectivism.

întoo seară, nu fără sentimentul tacit al uşură« taţii ardente a nevestei lîngă graţiile brutale şi voluminoase ale căreia fiinţa firavă a poetului se osifica treptat: Anghel era hotărît să întreprindă o crimă burlească. Eram acasă. Suna cineva şi m«am dus să deschid. în lumina becului de Ia uşă, poetul Anghel ţinea un revolver enorm îndrep* tat spre mine şi mîna*i tremura cumplit, atît de greutatea armei cît şi de emoţia gîndului că peste un minut el avea să fie un asasin.

Am înţeles şi am rîs. Scena i s*a părut şi lui inacceptabilă. A rîs şi el. Am întins mtna să iau revolverul şi el mi ba dat. Văzîndud că şovăie pe picioare, gata să cadă dcamdaratele **pe** scara din spatele lui şi să'şi frîngă spinarea, ham luat în braţe şi am fugit cu el în apartament lungindud pe o canapea. Era uşor ca un palton. Am stat lîngă el. l«am dat un pahar de limonada, a băut o cafea, am fumat cu el. S*a înviorat.

Şi»a trecut mîna peste ochi. Miia spus: « Ce bine e în casa dumitale! De ce n*am şi eu un cămin liniştit?» Neam îmbrăţişat. Mba povestit comedia funestă în care trebuia să joace. Lacrima. Urît ca naiba, dar expresiv, vîlvătaia unei spe» ranţe subit aprinsă în sufletul lui îl făcea frumos şi copilăros.

Din seara aceea n*am avut prieten mai delicat şi mai cald ca Dimitrie Anghel. Intram alături într»o fază morală imposibilă. îmi reproşa că nu ne vedem decît două ori pe zi. Prezenţa mea îi ajunsese un medicament şi tonicitatea leacului creş* tea în raport invers cu violenţele din căsnicia lui. Această prietenie angelică a ţinut pînă la cunos* cuta dezolantă dezlegare.

în Montmartre, midinetele şi fetele din boema literară îl strigau: Mitif! Trăsese în cartier un alt român, un oltean din Craiova, Mity Golfineanu, creatorul unui gen ilustru de revista săptămînală ***Le Cri de Paris,*** unic în toată lumea şi inimitabil. Mity, Mitif păreau că se găsesc în prelungire şi astăzi ei se suprapun şt pentru balerinele de la ***Moulin Rpuge*** se confundă.

Sărmanul Mitif!

1946

ALEXANDRU DAVILA

Ne/aducem aminte de vreo douăzeci de oameni Ia fel. Bătrîni prin vîrstă, tineri Ia înfăţişare, puter* nici şi exuberanţi. Toţi au murit accidental. . . Pe unul ham văzut în Savoia, căzînd din vîrful unei clăi de fin şi rămînînd frînt la unghi drept în şira spinării, mort pe sol. Avea optzeci de ani şi părea de patruzeci. Ochiiâ ca de şar sub mustaţa sprîncenelor de cărbune, treceau în douăzeci de sate Ia poalele Alpilor drept cei mai frumoşi. Avea patruzeci de vaci albe cu şoldurile pătate, cărămizii, şi laptele lor bătrînul îl aducea noaptea, pe lună, la Annemase, în vase înnalte ca nişte amfori, grele ca nişte blocuri de plumb şi orînduîte în carul lui adînc. Ştia să cînte, era văduv, avea cinci copii, bărbaţi suri, îi plăceau versurile, vinul şi fetele toate.

Pe Alexandru Davila haţi cunoscut. . . încă ieri baţi văzut alergînd pe patru roate de gumă, umflate cu vînt, pe Calea Victoriei, din Bucu* reşli. . Era grăbit, Dumnezeu ştie pentru ce, şi îmbrăcat în pielea simulată a unei pantere de velur. Capul Iui aspru, frumos ca de şarpe, ele* gant şi fin ca vulpea polară, se potrivea cu blana. Zăreai cu plăcere trecînd înnatnte, cu zgomotul exploziv al maşinei, această tinereţe tîrzîe. Cuiul privirei Iui era vînăt şi albastru ca oţelul şi făgăduia să aţîţe rece şi batjocoritoare, încă zeci de ani de zile enigma existenţei.

Şi a căzut, Davila, accidental, ucis de o slugă, ca PaubLouis Courier, după ce jucase, accidental, într«o piesă de teatru.

în ce ne priveşte, Davila ne»a fost francamente antipatic. ***Grandseîgneur*** flegmatic şi cabotin. Orgo« liut lui excesiv şi exprimat cu ferocitate în împre* jurările cele mai slabe. Lom văzut pe Davila mobilizînd într*o sală de liceu literatori ca domnii Tzigara*Samurcaş, BrătescuA'oineşti, de Herz şi alţii ca să*şi asigure prezidenţia fără celebritate a Societăţii Scriitorilor Români şi luptînd cu vio* lentă, mai comică decît seninătatea chiar a concu» rentului său, împotriva domnului Mihalache Dra* gomirescu, ales într*adins de membri ca prin agre» area intenţionată a unui glomotoc cu ochelari şi cioc, opus lui Davila ca o satiră, să excite dispreţul lui pînă la spaţiu. Sosit cu siguranţa izbînzii, Davila dete un asalt cochet şi furios şi părăsi sala îndată ce se convinse că marele factor activ şi ferment intelectual al Societăţii avea să fie cel mai sus numit cu ochelari. . .

Dar Davila a scris o piesă întru totul frumoasă, ***Vlaku Vodă,*** pe care o revistă populară, însetată după senzaţional şi ieftinătate de procedee, a decla* rat*o, fără dovadă, furată. Atunci noi am luat cu bucurie, apărarea întreagă a celui suspectat. Un lucru era sigur în ipoteza că ***Vlaicu Vodă*** nu putea să fie de Davila, imposibilitatea lui Odobescu de*a o fi scris. Altă minte, alte procedee, alt sistem de imaginaţie. Pentru că trebuia născocit încă un al treilea autor improbabil, acuzaţia fu părăsită toc* mai atunci cînd ameninţa cu dovezile decisive.

Curios complex, omul asasinat. Mîna lui de fost comisar ştiu să organizeze Teatrul Naţional şi săd facă productiv. Dacă un director, printre cei de ieri de la Stănescu încoace, a însemnat ceva pentru teatru, apoi acela a fost Davila. Teatrul avea un stăpîn şt scena un paznic intuitiv priceput şt dîrz.

Ceea ce constituie caracteristica admirabilă a acestui om e însă facultatea preţioasă a reînnoirii, atît de absentă contimporanilor noştrii, istoviţi la nctimp, veştezi în plină floare, uscaţi în dezvoltare. Alexandru Davila a fost personificarea ideii că niciodată şt nimic nu este prea tîrziu. Fiece zi venea la el cu o dorinţă nouă şi cu o încordare nouă, şi tinereţea lut curmată de un cuţit aruncat în creier e produsul întreg al acestei năzuinţe permanente de a se reface nevătămat şi nou.

P.S. Articolul de mai sus a fost să fie un necrolog. . . Alexandru Davila, mort cîteva ore, a trecut şi peste moarte. . . Medicii bau regăsit în viaţă. Păs* trăm articolul aşa cum a fost scris atunci cînd Davila. . . murise.

i , *l s*

GALA GALACTION

Bunul nostru camarad şi prieten străvechi, poartă de cîteva zile o răspundere gravă. Academia Ro* mână a strecurat în paginile cărţii sale de povestiri, din ramurad de dafin cîteva frunze. Smirna imagi* nilor lui se va risipi de*aci Înnainte printre ramuri de nemuritoare. . .

Gazetele vor vroi săd tipărească portretul, bio» grafia, E un succes, o sărbătoare. Orişicum, anto* logiile cîte unui Dragomirescu, vor transforma viaţa lui de idealistă abnegare în material de şcoală şi din pricina premiului academic scriitorul ere» dinţii şi fanteziei va deveni un autor didactic şi una din problemele viitoare ale programului şcolar *la română ».

El va fi analizat şi dovedit, din punctul de vedere al limbii, al sintaxii. Subt reveria pentru sineş, scara clasificării va fi aşezată şi prietenii lui vor afla despre Galaction în cîte feluri a fost, cum rumeni nu şbar fi putut închipui că este. Vom auzi de « omul şi opera », vom citi broşuri desigur şi un şir de articole imens. Credinţele pe care nu le*a putut avea în nicio împrejurare, îi vor fi pre* cizate şi el va primi, uimit, orice interpretări, de nevoie, căci de le*ar refuza poate să fie contestat şi înlocuit pe treapta valorilor cu o personalitate literară mai culantă. . . Violent, el va fi alăturat adunării scriitorilor cu care n*are nicio asemănare. Virtuţi care bar împiedeca să fie un artiit îi vor

fi acordate — şi el va trebui să le primească. Preţuitorii lucrurilor literare, cei ce stabilesc repu* taţia unui scriitor, şi*au format în simplicitatea mijloacelor lor intelectuale un calîp. în el trebuie să încapă oricine, ca să iasă cu toţii la fel, ca nişte bucăţi de săpun.

Şi el nu va putea să protesteze nici împotriva portretelor cu peniţa pe care un desinator sau un pictor i Ie va întocmi pentru o foaie, ca un omagiu — şi după care i se va clădi pe«o piaţă din Bucureşti sau T. Măgurele, monumentul, vreo* dată, hidos, de către un sculptor antreprenor de artă publică, nul şt totuş «inspirat» ta lectura ***Bisertcuţii din Răzoare.*** Un drum din Bucureşti, poate Aleea Mitropoliei, va purta numele de str. Gaiaetion, care va E rostit strada Galâcţton.

In sfîrşit editorii se vor întrece să*i propuie fabricarea unui volum de proză, pentru data de ***i-S*** august, o septembrie, i ianuarie cu contract — şi*i vor oferi suma de două'trei mii de lei. îl vor scoate Bibliotecile * de populari» zare ».

— Uite, ăsta e Gaiaetion, vor spune băieţii cu lînă la tîmple.

— Care, ăla grasu?

— Nu! celălalt, cu barbă.

E ora celebrităţii. . . Dedicaţiile, scrisorile, căr* ţile poştale. O declaraţie din cînd în cînd a unei domnişoare bătrîne sau accentul naiv şi sincer al unei tinereţi care vrea să facă « fericit » pe scriitor, Şi, poate că la urma urmelor, 'averea, care vine artistului întodeauna prea tîrziu, după ce un dezgust considerabil i*a superddealizat simţirea. Invitaţiile cu oribila rugăminte «să citiţi din opera D*v». Expoziţia pe un scaun de salon a scriitorului, care trebuie să seînteteze la fiece pas verbal, ca o potcoavă. Comentariile. Admiraţiile, Glasul soacrelor. Cochetăria măritişului. E frumos!

frumuseţe antic orientală. De ce nu se rade? Mior plăcea mai blond. . .

Totul ia acest ton suprapus de slăvire. De la consacrarea în Academie, într*o şedinţă prezidată chiar de rege, înregistrează cereri de abonament mai multe — şi noi înşine avem senzaţii academice triste...

Apoi, concurenţii, care cred că premiile au fost rău distribuite. Fiecare sigur că a fost nedreptăţit. Grupul lor, adunat la cafenea, în discuţie literară;

— Am recitit volumul premiat, cu indignare, aca* demicienii sunt nişte ramoliţi. Nicio pagină cum* secade. E ceva, dar nu aşa de mult. Uite, să'ţi citesc o povestire de mine; ai să vezi limbă, comparaţii, imaginaţie şi adevăr. . .» Şi oricine dispune de mai mult « talent » decît Gaiaetion.

Iată tot ce poate aduce gloria, după care rîvneşte haita vanitoşilor, prea repezi ca să o caute, prea tîrzii ca să o înţeleagă.

în ce ne priveşte, obişnuiţi ca nemulţumirile şi ura să urmărească şi în prieteni, pe cel care îndrăz* neste să se îndoaie de genialitatea unui arbitru cu autoritate, trebuie să recunoaştem domnului Delavrancea un merit în special calitativ. Ar fi fost normal, şi în datină literară, ca Gaiaetion să nu pătrundă în Academie ca un victorios, din pricina tovărăşiei de la revista ***Cronica.*** Unul din noi n*a ştiut să aibă, într*adevăr pentru unele din piesele de pe vremuri ale domnului Delavrancea, atenţia mistică datorită maeştrilor. Cine n«ar fi ţinut'O minte? Domnul Delavrancea a putut să uite: ne înclinăm. Dar insistînd asupra surprinză* torului procedeu al domnului Delavrancea, obser* văm că nu facem în acelaş timp decît un adaos de apreciere asupra însuşirilor de scriitor ale lui Gaiaetion.

Calitatea, hotărîtă şi decisivă în cariera unui scriitor, este Ia Gaiaetion, înnainte de toate, voinţa

de<a fi scris — dat la vîrsta lui, numai o carte. Un autor poate să compuie multe: o singură carte este întodeauna cartea lui caracteristică şi defini* tivă. atît cît poate fi ceva definitiv. A şti să renunţi la fructele multe ca să Ie rezumezi în unul, e o artă de grădinar ca şi de scriitor. Artistul dis* truge de două ori mai mult decît cutează să lase şi se pare că meseria de scriitor trebuie sprijinită pe formula unui masacru de fiece clipă şi amenuv ţaţă de o îndoială permanentă. Construcţia lite* rară are un infinit de etaje. Mat multe faţade trebuiesc răsturnate şi de cîteva ori cu o singură pîrghie surpat interiorul. Indulgent cu alţii, scriito* rului, bolnav de această umanitate, i se cere o cruzime atentă şi neostenită faţă de sineş.

Intîrzierea domnului Galaction de a*şi alcătui un volum ţine de încetineala ritmului lăuntric al gîndirii sale întregi. £1 nu se varsă decît plin şi pentru timpul pe care*l pune arta lui ca să creeze ne putem aduce aminte de naşterea lentă şi amă< nuntită a organismelor, streine controlului şi stat pînirii noastre. Ca să strîngă esenţa artistică, pre* cum o simte el, Galaction întrebuinţează toate uneltele naturii şi pentru sîmbure şi pentru formă, şi pentru formă şi pentru valoare.

începem fără voie, să intrăm în Marele Magazin General al elogiilor. A*ţi vorbi prietenul de bine poate să pară suspect. . . Să ne strecurăm pe lîngă el cu melancolie. Cine ştie! Poate că pe fiecare din noi îl aşteptă Academia. . .

II

Gala Galaction împlineşte cincizeci de ani. Dacă un mare credincios ortodox nu propunea o masă de sărbătoare, pe care scriitorul a trebuit să o refuze şi dacă Adrian Maniu nu pomenea de împli* ntrea sigură a vîrstet, unii din prietenii poetului nici nu băgau de seamă că de cinci ori cîte zece ani au putut să treacă atît de repede într*ascuns.

Nu trebuie să ne jeluim însă prea mult de scur* gerea timpului sau de alunecarea prea rapidă a bărcilor noastre de*a lungul undelor lui de ocean luminos: părerea de rău a călătorului este numai că nufşi poate opri luntrea după voie, ca să contem* ţileze în adîncurile lui minunile, călătoare şi ele, ţiisula dorită nu apare niciodată Ia timp şi nu iese înnaintea pescuitorului de frumuseţi depărtate, niciodată.

Galaction se găseşte în epoca de viguroasă fecun* ditate. Cei cincizeci de ani ai lui sînt pentru el a doua tinereţe de douăzeci şi cinci. Revărsarea tui artistică împiedicată de zidul din afară al Bisericii, e mai tumuloasă şi mai sprintenă ca întodeauna. Lui "Wagner, mizer pînă la patruzeci de ani, îi trebuia un prinţ: Wagner şi ba găsit şi era cît pe-aci săfşi găsească şi Galaction prinţul lui, care, mai puţin statornic decît al Bavariei, şi*a părăsit şi coroana şi stelele şi poezia. Şi era să*şi găsească .şi un bancher, de Ia rîvna căruia artistică literatura s*a aşteptat la mult mai mult şt mat sintetic decît

a realizat. Dar adversarii scriitorilor sînt la noi savanţi ţi Gaiaetion a trebuit să aibă măcar savantul lui, cel puţin unul, care s*a priceput săd * aran» jeze », scriitorul dispreţuind să se lupte în umbra intrigii şi a calomniei cu muştele şi cu gîngăniile de bucătărie. într*adevăr, neamul nostru generos şi inteligent ştie să dea naştere unor individualităţi morale, în lumea culturală, mai prejos de orice excepţiune la năzuinţa că ştiinţa de carte rafinează sentimentele şi le înavuţeşte. Fiecare din noi muns ceste din greu ca să trăiască dar fiecare din noi găseşte găleata fîntînu din care vitele au dreptul să se adapte, spartă de mînile unui savant, lacom ca să bea el fîntîna întreagă, pînă la mocirlă.

Ne<a destăinuit amfitrionul că intenţia lui, ofe* rind un banchet scriitorului Gaiaetion, nu era numaidecît săd ospăteze şi săd îmbrace cu alaiuri, care întristează o simţire sfiioasă ca a scriitorului nostru. El urmărea mai mult, să înceapă de la masă o subscripţie pentru traducerea ***Vechiului Testament,*** pentru care este nevoie de o subven* ţionare puternică şi continuă, timp de cel puţin trei ani. Sorţii cei buni ai Iiterilor româneşti au făcut ca singurul transcriitor cu ponderă egală originalului, să fie Gaiaetion, care dispune în mij* loacele lui de esenţele pînă la nuanţe şi dincolo de ele, ale subtilului, amarului şi suavului cu care au fost scrise Sfintele Scripturi. Universitatea poate spori de zece ori mai mult ca azi: Gaiaetion nu se repetă. Dacă în timpul Iui un artist este unic, unicitatea lui trebuie normal folosită timpului întreg al culturii româneşti: iată noţiunea care lipseşte Statului şi organizaţiilor de cultură.

Dar sorţii cei meschini ai culturii româneşti dispun cu totul întrtaltfel. Artistul e silit să se încurce şi să se împovăreze în iţele sociale, pînă Ia desfiinţare; şi atunci cînd a crăpat subt povară, fără să fi putut da limbii lui întreaga şi adevărata lui sforţare, e felicitat de ipocrizia contimpora* nilor de prea puţinul pe care ba făcut.

Nouă ni s#ar părea că intenţiile de la banchetul care n*a avut loc pot să fie puse în acţiune. Că traducerea Bibliei întregi trebuie făcută de singurul om în stare să<i dea echivalentul românesc, este o datorie faţă de limbă, faţă de rostul ideal al cărturarilor noştri, nu mai vorbim de industriaşi, de financiari şi negustori, care pot fi îndemnaţi fără, credem, prea multă greutate, să colaboreze la o iniţiativă literară de această importanţă.

Ba, poate, că se va putea face mai mult: o editură care să subvenţioneze efectiv scriitorii aleşi pentru producţia anuală a cîte unei cărţi bune. După o socoteală elementară, lăsînd unei organi* zaţii editoriale făcută cu principii noî, chiar facultatea să cîştige pentru fondul ei general, cheltuielile de subvenţionare integrală a scriitorilor se compensează în cel mai rău caz cu vînzarea cărţilor editate.

1929

III*

Prietenul nostru Gaiaetion, Gala Gaiaetion, preot dupirlnduiala lui Melchisedec şi artist după a lui -Dumnezeu, s*a văzut consacrat prozator într*un conclav, care cuprindea scriitori de calitatea dom* nilor Octavian Goga şi Sadoveanu, două autorităţi literare libere, neîmpărecheate cu Universitatea sau Cursul secundar. După una din versiuni, poate cea exactă, povestitorul cu slova de aur a întrunit unanimitatea sufragiilor pentru un aşa* numit premiu, pe care, după ce a fost desfiinţat la elevi, au început să*l ia profesorii. Aceeaş verşi* une narează că după vot, adică după o Kotărîre definitivă, a urmat un răzvot, adică a doua hotărîre definitivă, datorită intervenirii domnului Iorga, ca reprezintant al ordinei şi disciplinii. Intrînd în munci, rectorul s«a supărat foarte, a ocărît şi a propus pe domnul Rebreanu, pe care anul trecut, cînd nu putea să*i joace piesele de teatru — domnul Iorga e şi un teatralist iar domnul Rebreanu încă nu devenise director de teatru — l*a refuzat cu aceeaş vehemenţă subt cuvîntul că în **1928** actualul director al Teatrului Naţional, era un trădător de patrie. Ce«avea de*a face căciula cu prefectura singur rectorul, care încă nu era rector, putea să ştie. Facă Domnul ca peste un an la sorocul

** Acett text a Jbst inclut în mod greţit in cuprinsul votumului* Scrieri *ij.*

premiului, dacă Ministerul artelor nu va avea destulul simţ de măsură să*l desfiinţeze de cu iarnă, Gaiaetion să fi fost scris o cronică dramatică favorabilă domnului Iorga, adică să*i fi dat un acont intelectual: scriitorul va fi premiat cu pro* punerea rectorului.

Domnul Iorga avu şi această inelegantă. înlătu* rînd pe Gaiaetion de la expresia reală a premiului— o sumă de o sută mii de lei — se va fi simţit mulţumit. Un soldat asasina un om pe cîrop, odată, pentru o ţigare, pe care o ţinea la ureche — şi un vînător ne*a afirmat odată, certat de noi că ucide natura, excitarea lui morbidă dinaintea fiinţelor în zbor şi în mişcare. Dacă ne*am osteni să căutăm în literatura Iui Freud sau a Iui Kre* pelin, probabil că am găsi undeva, prin sîngiuri şi bucăţelele de ficat ale unui capitol, sămînţa psihologiei domnului rector.

Desigur că nu ca să deplîngem satisfacţia dublă a părintelui Gaiaetion, poftit să şadă şi pofitit să se scoale, de Ia aceeaş masă în aceeaş zi, de către aceleaşi gazde, improvizăm rîndurile de faţă. Vrem să constatăm altceva, un fenomen de salbă* ticie la unii din intelectualii noştrii, fenomen mon* struos şi bastard în ritmul sufletesc al poporului nostru, cu care chiar unii deputaţi ai aspiraţiilor lui, înflăcăraţi! lui apostoli, de cele mai multe ori cu de*a sila şi fără să fie poporul întrebat, n*au comun moralmente nimic. Dacă te găseşti cu roata ruptă întrmn sat, unde baba văduva îşi mulge vaca, pe cînd scoţi găleata cu apă din puţ, ca să te adăpi, baba strigă la dumneata şi te cheamă să«ţi puie la gură oala cu lapte cald, pentru dum* neata şi pentru pomana morţilor ei. Seara, săteanul te opreşte să mîi la el şi'ţi pune din toată sărăcia în raniţa de turist un miez de mămăligă şi o coaje de caş. Dărnicia lui ca şi a semenilor lui din oraş este unanim recunoscută la români.

Furia literară şi otrava politică, străine românilor care de»a dreptul din brazdă şi de la vatră, e fără cruţare la betegii mai mari şi mai mici ai unui intelect, românesc în porniri şi vrăjmaş în rezub tate. Pentru_că ajscnsj£ece_jjo^i^^ ca^lţii^u^ti^se refuză_ elogiul, _pe care ai dreptul să scuipi, ca şfpe poeziile taTe, dar ţi se ia~plinea ^HjT^pVjţiasă,^3in Ihîna"şPdintre glngifşi dacă ai apucat să ingfiîţî unT dumicat,' eşti chinujt_.sâ*l verşiTîentru că nu teăitovit' Ia coarne cu coarnele mari ale unui călăreţ cultural cu schimbul, el se ţine după tine, te urmăreşte unde te hodineşti, ca să te înţepe să te scoli, îţi răstoarnă blidul dinaintea căruia ţbai aşezat animalul în genunchi ca săd ospătezi. Te spune vecinilor că mănînci muşte că ai avut o mamă curvă şi un tată falşi*ficator de bani, că practici moşitul ilicit şi raclajul. Se duce la prietenii tăi şi te mîzgăleste. Dacă t«ar sîa~în~TnTnX~şl-huT«ar fi pînXlă urmă teamă căd dai cu capul de păreţi, ar intra în casa ta deghizat ca să*ţi prindă copiii şi să le scoată ochii cu briceagul.

De unde aţi moştenit, voi, oameni răi şi abjecţi, aşa excrement de suflet şi aşa puroi de sînge? De unde veniţi şt cine v*a fătat? re voi nu vă supără nicidecum existenţa pustiitoare a numărului res*pectabil de brute, care dau peste voi. Acelora le sărutaţi cauciucurile băligate de la automobil - - dar nu vâ lasă să trăiţi Gala Galaction!

1929

IV

Gala Galaction împlineşte vîrsta de optzeci de am

Nu ştiu dacă de prea multe ori cîte doi din contimporanii noştri pot să*ţi spuie că s*au cunoscut acum şaizeci de ani şi că prietenia le*a durat senină, credincioasă şi nestingherită, şaizeci de ani. Noi, Galaction şi mai jos iscălitul, aducem această simplă mărturie pentru noi, ca doi plugari vecini, înttlniţi primăvara pe brazdă şi aprinzîndu<şi unul de la celălalt luleaua. In luleaua sufletului nostru mai stă vie în mahorcă, o fărîmă de aur de jar.

Neam cunoscut în căminul lut, aşternut cu scoarţe ji cu perdelele atîrnate în ferestre, năframe de borangic. Săteanca teieormăneaaâ, maică*sa, de*o incomparabilă, copleşitoare, gingaşă bună*tate, îî zicea fiului ei cărturar, cu sfiiala respectului, Dumneata . . . Taicăisu^cînd nejamcunoscut^mu*rise^Simpatiile lui literare se opriseră cu devota*mentul unui cult, Ia fraţii Edmond şi Jules de Goncourt şi la Gheorghe Coşbuc, citat la orice răspîntie de dialog.

In casa din strada Semicercului (mai este? nu mai este?) ne întîlneam cîteva tinereţi începătoare, vreo şase băieţi simţind în ei ca o chemare nelă*murită, dar încredinţaţi, fără pic de orgoliu, ci în smerenia cinstită a sensibilităţii, că nud va înşela chemarea. Se pare că, înir»adevăr, n*a fost chemarea strîmbă. Ea nu t*a minţit mat mult

Jecît pe floarea de păpădie, răsărită prin urzici, la zăplaz.

Cei mai mulţi dintre ucenici condeiului adunaţi în lungul pridvor al casei de prietenia literară, deocamdată naivă au pierit cîte unul, cel din urmă Nicu jlocea. Mai trăiesc doi dintre toţi, Gaiaetion, la optzeci de ani, şi îngăîmătorul acestor aduceri aminte, la sorocul unui an mai puţin.

O lacrimă, pe care nu aş vrea să o explic, mă împiedică să*mi duc bucuriile amintirii pînă ta capăt, întrerupte de o trădare a creierului, ostenit de a fi fost prea mult muncit. . . Şaizeci de ani de osîrdîe şt canon echivalează cu o epocă de zdruncin, abnegare şt jertfă de sine. . . Dar lacrima nu trebuie să biruie la stîlpnicii rămaşi de pază pe hotare, virtutea şi rîvna. Nu!

Ce înseamnează pentru scriptura graiului ro* mânesc prezenţa lui Gaiaetion în secol, nu se cade să fie spus de prietenului lui, parţial, căci e stăpînit încă de o emoţie de acum şaizeci de ani, la citirea manuscrisului ***Moara tui Călifar.***

După Alexandru Odobescu, careţi supraveghea cu asprime mărginirile, ritmul, încrucişerile şi încovoiala frazei, denumite stil, Gaiaetion e cel dîntîi artist, în timp, al verbului inefabil şi virginal.

19/9

V

Votam să*i însoţesc umbra cel puţin cu condeiul încă din ziua în care se desprinsese de el. L«am ridicat de cîteva ori din călimară, în deşert: parcă murise şi condeiul.

Se înfierbîntau pleoapele şi lacrima îmi şoptea: în pacea definitivă dă«i pace şi tu.

Lacrima avea optzeci de ani de viaţă şi şaizeci şi cinct de prietenie, răbdătoare la toate furtunile şi dezbinările încercate.

Porniserăm odată la drum vreo şase feciori, şase_adologgcenti. Unul cu fraţii Goncourt în ghiozdan, celălalt cu jules Laforgue în buzunar.. .

Grigorescu va. WOSicîi. de tînar U_Paris, JJaşcam» a murit mţx<jj_cjjgdră profesor universitar, Vasile Dumitrescu rebotezat de Gaiaetion, Uernetrius, şha închis ochii întrmn aşternut de chiruxgie^Şa^ renga s*a pierdut în negurile unei înserări, iară să mai poată ieşi din ea. N. D. Cocea şi<a lăsat mîinile pe piept întnun spital. Acum se stinse din constelaţia lirei şi Gala Gaiaetion. Mai rămîne unul... Pe cîtă vreme, nu ştie nici el, nici iritarea de o prea lungă durată în posibile renaşteri succesive.

Rămîne să se spuie întrtalte pagini, viitoare, ce a trăit, îndurat şi împlinit omul şi scriitorul, întno viaţă frămîntată, cu bucurii puţine, pe care florile proaspătului mormînt nu le mai pot împlini.

1061

VASILE ALECSANDRI

Norocul favorizează pe morţi.

Alecsandri a fost întodeauna prea puţin citit. N»a iscat pasiune; n»a supărat pe nimeni şi nici fericiţi n»a prea făcut. Versul lui e liniştit fără adîncime, e clar fără lumină, inspiraţia lui e satisfăcută. E un poet pentru după*prînz şi pentru cititorul care ia la prînz şi un ***liqueur*** — unul singur. O bună parte din societatea cu dare de mînă se găseşte într*o permanentă sensaţie de după prînz şi un ***liqueur.***

Alecsandri înfăţişează « buna dispoziţie » în poe* zie, şi câteodată pe cea mai excelentă. Monumentul lui ar trebui conceput cu o delicioasă havană de bronz în dreptul buzelor surîzătoare, fără motiv. Havana morală a poetului niciodată nu s»a stins şi nici zîmbetul cel fără de motiv.

Portretul lui e atît de corect — ca şi poezia, ca şi versurile în care poezia lui s»a strecurat.

«Latina gintă e regină
întrtale lumii ginte mari
Ea poartăm frunteto stea divina
Lucind prin timpii seculari.'»

Ce corect! şi ce plin de nişte cuvinte, la care noi nici nu ne gîndim. Alecsandri nu poate seri aşa ceva decît în redingotă, manşete, cu cravată nouă.

«Tu care eşti pierdută în neagra vecinicie
Stea dulce şi iubită a sufletului meu. . . »

în neagra vecinicie!. . . nu»i aşa că e fals pentru Alecsandri? El nu trebuia să scrie aşa, pentru că nu era nici trist şi nici zguduit cînd s»a gîndit la femeia iubită: el era după-prînz şi după /** ***queur,*** în cele mai bune dispoziţii de*a scrie cîteva versuri.

Totuş, Alecsandri e, ca să zicem, admirat peste puterile Iui. De ce? E un poet norocos. Statut nu poate uita că el a fost şi ministru. E un poet Excelenţă. Apoi, mai ales el a lăsat şi o proprietate rurală, după moarte, pe care o celebrase cu entu* ziasm: era a lui, erau Mirceştii, nume frumos! Proprietatea, întreţinută de venerabila doamnă Alecsandri, văduva poetului, există şi azi. Nu*i casa dărăpînată a răposatului Creangă, mm odaia de hotel a lui Eminescu — e o proprietate de bună societate. Cadrul potrivit pentru o mare aniversară, la care toată lumea binecrescută poate să ia parte, fără să»şi strice jobenul în pragul de sus al uşii, fără să se mlnjească de var. E comod chiar pentru glorie, să poată şedea în jilţurile sufrageriei.

O însuşire incontestabilă a poetului a fost că el a putut să fie de actualitate şi ocazional. în tema războiului din **1877,** el a scris un rînd de bucăţi în versuri extrem de binevenite. Poet regal şi de Stat, el a ştiut să puie la contribuţie Mo» mentul. Astăzi, el ar seri, daca mar fi murit demult, o sumedenie de poezii fastuoase si splendide, mai cu seamă că, după opinia unei rime oarecare, născută cu ultimele revărsări de presa cotidiană, scriitorii în viaţă au defectul de*a nu fi în actua» litatea cea mai arzătoare. . .

Pentru nenumărate pricini, Vasile Alecsandri e, prin urmare, un mare poet. Lumea va continua

sad sărbătorească fără ad citi şi va citi în schimb pe Eminescu. [. . .]

Altă voce, nu este aşa? alt vocabular, altă stranie tărie, întoo idee pe care Alecsandri a cuprinsa în toate stihurile lui, calm şi ceremonios.

191 r

11

Literatura noastră se mai găseşte, în ceea ce priveşte frecvenţa publică, în stadiul curselor de cai şi din pricină că interpreţii sentimentului de umanitate sînt, aproape exclusiv, tinerii din fragede vîrste, pripiţi de o sevă exuberantă, cînd se vor* beşte de un poet, el este imediat înhămat la o problemă. Care e mai mare, Alecsandri sau Emi* nescu? Generaţiile anuale sînt mînate de o însu> fleţire de recorduri.

Este adevărat că, redusă la acest element, lite* raturii îi lipseşte, cum se constată pe altă dia< gonală a chestiunii adesea, o aşamumită critică şi mai ales o sumedenie de critici, care au început să fie atît de necesari ca şi suma poeţilor, ob* ţinută în şaizeci de ani de fioricultură mentală. Pentru inventarul materialului literar, datorit unui mare număr de scriitori, apăruţi în sălbătecia naturii, ca buruienile cu aromă, e nevoie într* adevăr de un serviciu de botanică inteligentă, căruia nu i se consacră încă profesorii.

Critica se produce după normele poeziei, în tablete, sonete şi epigrame, documentate de inspi» raţie şi fantezie, măsurînd proporţiile şî referim du'se la un raport, aproximativ.

Metoda, din punctul de vedere al agrementului şi al variaţiunii, nu lasă mult de dorit, căci sea- mănă cu excursiile şi dă plăceri divizate, după un program circular, în momente şi submultipli

de moment. Dar e o metodă fără memorie şi stabilitate, în care secunda împiedică priveliştea veacului şi a timpului: ghemul trece prin urechea acului în fragmente, şi pe cînd sînt cusuţi nas» turii, se desface haina. Lucrul care se cheamă cultură şi care justifică în ansamblu o activitate de la pană la pană şi de la generaţie la generaţie, împletite împreună, pentru a prinde la un ţărm definitiv vasul fantomal, se execută cel mai puţin şi nu se mai face deloc.

Vasile Alecsandri, de care gazetele şi publica* ţiile literare îşi aduc din cînd în cînd calendaristic aminte, ca să ceară unui colaborator un articol ca un acces şi un fel de judecată în patru linii telegrafice, n»a ispitit cu personalitatea iui răgazul şi onestitatea profesională a nîciunuia din acei literaţi constructivi şi organizatori, pe care îi oferă studiul universitar şi catedra. în aprecieri provizorii şi în instantanee mici de « Kodak », se cuprinde cînd un port cînd altul din trecutul litera* turii.

Dar de acest grav inconvenient nu suferă numai literatura. Amatorismul e tot atît de bine repre» zintat în ştiinţele legate cu pămîntul românesc, în cereale ca şi în petrol, în geografie, în meteorologie şi chiar în geologie, pentru care a fost creat un institut, cu desfăşurarea infinit de lentă. Am putea afirma, fără intenţii jignitoare, că regiunea ştiinţifică cea mai exploatată aparţine medianei şi în special diviziunii ei principale, a naşterilor — şt acest lucru, probabil graţie torentului neîncetat de viaţă, care bîrrtuie de la sine şî ne sileşte să ne ţinem după spumele lui.

Ne găsim încă şi desigur din cauza unui progres forţat, în starea sufletească a nerăbdării, sporită de plictisul în care se rezolvă acest sentiment. Un zigzag furtunos ne aruncă de la o preocupare la alta, hora vieţii noastre a încăput întmin ritm

artificial, fiecare din noi face într*o săptămînă călătoria repetată de cincizeci şi două de ori pe an a lui Cristofor Columb, pe un spaţiu de un kilometru pătrat.

Remediul acestui patinaj, deghizat în zeci de costume diverse, ar fi venit de la studiul Iui Diogen, neturburat în cîrcuoferinţele lui, la gura unui butoi răsturnat. în bibliotecă şi în universitate inteligenţa românească şi*ar fi putut găsi un tempo şi o dimensiune constructivă, răpită de evenimen* tele precipitate în viaţa noilor ei generaţii. Ea nu s*a putut folosi măcar, ca la catolici, de liniştea raînăs* tirii, de grija împăraţilor şi a papilor. Biblioteca a intrat în geamantan, cu oglinda, cu peria, cu papucii şi cu săpunul de ras şi ca la niciun popor în vîrsta lui de formaţie, politica a intrat lătra* toare şi injurioasă în toate activităţile, ştirbindude pe toate şi devenind instrument de selecţiune în toate profesiile, meşteşugurile şi artele — şi în poezie.

Singura şcoală în care se mai poate refugia, întrmn program forfotit ca un coş-de raci, o preocupare, neîncetat asaltată de preocupările con» curente, se poate să fi rămas liceul, unde provincia mai ales, numără profesori de merit, agitaţi însă de o autoritate sîcîitoare. In universitate începe numaidecît, la cele mai multe facultăţi, amatof rismul. Profesorii caută febril cu totul alceva decît mulţumirile, desigur măsurate în suprafaţă, ale catedrei şi studenţii sînt atraşi în orba lor pasională. De cîte ori universitatea noastră creează tipul meditativ, indispensabil circulaţiei culturale pe altitudini, acesta se declasează, ca un invalid. Studentul se refuză profesîonalmente cu întreaga lui individualitate profesiunii în perspectivă, la exem> piui profesorilor Iui, absenţi din stricta disciplină.

Mai este vreme pentru Alecsandri, un clasic al literaturii? Cine e mai mare, vrem să ştim, la

ghişeu, Alecsandri sau Eminescu? . . . Dacă e mai mic nu interesează. Dacă e mai mare, de ce ar interesa mai mult? Nu e mai literar să lăsăm libe> lula să doarmă, învăluită în ciripitul luminii şi al ceţei alburii de la Mirceştî, pe mormîntul poe* tului liniştit?

Şi să vorbim de el, peste cincizeci de ani, cînd temperatura bolnavului nostru va fi scăzut. . .

i ,j o

CONSTANTIN MILLE

Viaţa activă sporeşte avuţia certitudinii şi a îndoielii prin afirmaţie şi tăgadă şi în pulberea răscolită de luptă, adversarii se lovesc şi se ucid pe ghicite. Dar cînd azurul a cernut bobul mărunt al umbrei şi a strecurat colbul ridicat pînă la ceruri, rămîn în ciur cîteva scîntei şi un praf de lumini siderale.

Secunda morţii nu seamănă cu niciun timp al duratei şi iscarea ei schimbă sunetul pietrei care a zburat, a căzut şi s*a oprit. Ceea ce a fost exis* lentă, devine o viaţă şi ceea ce fusese viaţă se face pildă. Constantin Miile are acum un început şi un sfirşit: între aceste două termene simetrice se pot însuma exponenţii cifrelor lui.

Deşi meşteşugul gazetăriei se învecineşte cu toate activităţile şi Ie însoţeşte pe toate, reprezins tînd cu o nobilă resignare un moment între litera» tură şi gîndire şi un moment din circulaţia fiecărei opere şi acţiuni, Constantin Miile nu a fost un bărbat politic, niciun cugetător social, niciun scriitor şi nici măcar un gazetar în înţelesul lut Clemenceau, Iui Harden sau al Iui Rosetti (C. A.). EI nu a strălucit cu o genialitate particulară în presă sau advocatura. El a fost mai mult decît atît şi a realizat incomparabil mai mult decît geniul agitat, clocotitor, provizoriu, instabil şi transfug. El a realizat un criteriu şi un nivel.

Este infinit mai uşor de mînuit o praştie sau o lance decît echilibrul unei balanţe. Constantin Mi» lle este întemeietorul unei prese, care fiind în acelaş timp socialistă, burgheză şi naţionalistă, nu a fost nici burgheză apăsătoare, nici naţionalistă şovina. El a creat presa respectului de oameni, de libertăţi şi de dreptate; a creat o opinie publică şi o mentalitate. Acţiunea luî s*a tradus în viaţa ***pu>*** blică printr»un spor progresiv de civilizaţie; ea trebuie categoric precizată acum cînd tendinţele unei părţi din presă năzuiesc la obscurantism.

Constantin Miile a fost un mare cetăţean; un cetăţean în sensul francez, helvetic şi american al acestui cuvînt degenerat.

Constantin Miile a fost un îndrumător.

1927

II

Pe cînd ziarul ***Aderlrul*** îşi instalase bturourile în pasajul «Vtllacros», aveam vreo ' cincisprezece ani. Alexandru Beldiman, întemeietorul gazetei, o ceda lui Constantin Miile, un tînăr advocat socialist, încă fără nume în presă, cedîndu*i numai un titlu şi o lozincă: « Să te fereşti, română de cui strein în casă », dimpreună cu o reputaţie de foaie antidinastică şi oarecum republicană, nu fără o intenţie de naţionalism.

Cu timpul, ziarul şba lepădat dimpreună cu lozinca de pe manşetă şi obiceiul de primăvară: «Zece Mai, zi de doliu», o zi cînd numărul acestei sărbători naţionale apărea cu pagină cer» nită. Constantin Miile a înţeles romantismul pro» testării cotidiane şi tot ce era perimat în atitudinea de muşchetar a fondatorului, pe care»l văd şi acum la fereastra din strada Cosma, pe unde mă duceam la şcoală, frumos, trecut şi cu barbişonul epocii.

Moravurile vremii erau îndrăzneţe dar şi ab» surde şi se repercutau pînă şi în licee. Intr»o seară, împins de gloata clientelelor de partid, am asistat la devastarea redacţiei ***Adevărului.*** Firma doborîtă era bătută cu ciomege şi se aruncau prin vitrinele sfărîmate, în pasaj, broşurile inofensive. ***Scrisori către ţărani.*** Cred că mba mai rămas şt azi pe undeva exemplarul cu care msam dus acasă. Dc* vastarea se petrecea neturburată în faţa Prefecturii de Politie . . .

Din pasajul «Viilacros» («ori Mâcca») Cons* tantin Miile şi»a mutat ziarul, din ce in ce mai căutat si mai citit, în palatul de mai tîrziu; era să spui: actual. . . Primele maşini rotative aduse în ţară au fost ale lui Constantin Miile, ca şi prima redacţie civilizată. Redactorii, instalaţi confort tabu, erau distribuiţi în camere deosebite şi, în pa[atul propriu, cu mai multe etaje, se putea res< pira un aer sănătos.

Adevlrui şi ziarul ***Dimineaţa,*** creaţia integrală a lui Miile ajungeau la un tiraj nemaiatins şi Ta apo* geu, devenind o universitate. Nu cred să se gă* sească în ultimele patro<cinci generaţii de inteleo tuali un singur student sau liber*profesionist, care să nu fie trecut cel puţin o datăm viaţa lui pe la ***Adevirut.*** Oamenii aflau întodeauna acolo bună primire şi, la nevoie, o consolare. Consolările erau de multe ori administrative: cine a cerut, la o mare trebuinţă, un concurs, fără să fi primit de la Miile un bon de cassă, cîteodată decisiv pentru toată viitoarea carieră?

Constantin Miile e ctitorul celui mai liber ziar cu putinţă şi al unei şcoli de libertate, rămasă fără profeţi. Ca organizator din nimic al unei vaste instituţii de presă, unde au învăţat să gîndească politic massele de cititori, Constantin Miile e unicul exemplar de claritate şi energie în mişcarea intelectuală românească. La ***Adevirul*** apoi, nu s*a pomenit niciodată acel spirit de emfază, de falsă catedră şi de căprărie obedientă, comun tuturor ziarelor noastre din timpuri. Dimpotrivă, o atmos» feră de totală colegialitate domina forfota continuă a publicului atras de ospitalitatea intelectuală, a celei mai de sine stătătoare tribune.

Pedagogia marelui dascăl de civism şi eleganţă profesională s*a întemeiat pe discuţia slobodă a tuturor problemelor politice şi sociale şi pe res» pectul cuvenit adversarului onest şi leal. în istoria politică a ţării, încă nescrisă, nici măcar începută, Constantin Miile şi şcoala lui au meritul de a fi creat şi dezvoltat opinia publică şi românească vie, pe care evenimentele, terorismul şi fanteziile ex* travagante n*au fost în stare a le înnăbuşi. Să dăm Cezarului cea a Cezarului.

Dovadă, trecerea de care se bucură şi astăzi ***Adevirul*** fostul ziar cel mai independent. A fi inde< pendent este a păstra o distanţă egală faţă de toate poziţiile standardizate.

' 9 4 7

H. SANIELEVICI

iată o carte asupra căreia ne«am mira să nu se aştearnă cea mai onorantă tăcere. Ea se cheamă cu titlul doct şi moderat: ***Cercetări critice si filosofice,*** şi autorul lor, H, Sanielevici.

Va fi tăcere pentru că domnul Sanielevici e un * tip » incomod, gîndeşte şi operează. Şi domnul Sanielevici se prezintă ca o inteligenţă nouă. Daca nu va fi tăcere, are să fie distanţa. Pionii univers» tari îl cunosc şi au priceput încă demult că între aprecierea lor şi ci, va fi întodeauna o diferenţă, cu neputinţă de încurcat în niscaiva fraze. Ei vor face cel mult ca poeţii, admirînd brazii şi nepu* tîndu»se urca în crengile lor. ***Ca pique. . .***

Pe învelitoarea cărţii sale domnul Sanielevici a gravat un Archimed simbolic, preocupat să preci/ zeze creştetele triunghiului, pe nisip. Autorul se găseşte puţin în situaţia geometrului grec, cu trei legionari în spate . . . doctori în filosofie.

Asupra calităţii de moral a domnului Saniele» vîci nu ne»a trebuie decît o dovadă. în sala de conferinţe a «Fundaţiei Carol», domnul Saniele» viei inaugura un cenaclu de filosofi/amatori cu o conferinţă de nivelul căreia neam face o idee citind în volumul apărut ultimul articol: ***De la critica literară la biologia mamiferelor.*** Ne găseam în publicul nespecialist, compus din vreo trei sin» gure persoane. Conferenţiarul aducea subt pla* fonul boltit pe mediocritatea locului, probleme noi şt o personalitate neprevăzută. A vorbit un ceas în faţa unui auditor care lua note. Am examinat auditorul.

O şoaptă ne spune că toţi chibzuitorii confe* rinţei erau doctori cel puţin, ai universităţii lut Mirandola. Cam toţi de vîrsta lut Crist, ei pose* dau, evident, mult mat multe adevăruri decît fiul lui Dumnezeu. Ţi se strîngea inima gîndindu<te la volumul de erudiţie şi de supremă înţelepciune distribuit în cei vreo cincisprezece doctori şi o domnişoară urîtă. Gestul lor frecvent, două degete pe frunte, deschise ca un cîrlig de rufe, făcut cele» bru de fotograful criticului Lovinescu, în prima lui pubertate, le dă o expresie rîdiculă şt solemnă.

Preşedintele acestui cenaclu era ochelarul dom« nului RăduIescu'Motru, apis literar. Un moment, şba făcut apariţia, cu o traistă roşie subsoară, răzb mată pe fesă, alt învăţat, Mihalache Dragomtrescu, prevăzut subt gură cu o pensulă ton fecal si gen barbişon. Simţind că e vorba de ***altceva,*** puternicul critic se strecura în vîrful ghetelor cu elastic, afară. Discuţia ce avea să urmeze putea său tenteze beregata.

Discuţia, în sfirşit. . . Ideile domnului Sanie' levicî fură criticate, combătute, trecute prin ra£* neria cerebrală a domnilor din faţă. Cineva cu fălcile late cuvîntă mult.

O singură obiecţie: « colegii » domnului Sanie* levici se războiau cu el în privinţa unor idei pe care nici nu le emisese, de o banalitate pură. Con* ferenţiarul trecu pe lîngă intelectul atîtor doctori, ca o pasăre cu aripele mart prin faţa unul rînd de stîlpi telegrafici. Nenorociţii, n*au înţeles o iotă. Niciodată nu ni s>a părut mai stupidă filosofia, ca atunci, cînd atîţia eminenţi lingeau bolovanii ei.

Domnul Sanielevici e şi un ins ciudat. în loc să caute succesul facil al carierii făcute şi victorii de polemist, înzestrat cum este cu un tăiş de judecată

prompt şi radical, şi cu o pană plină de un minunat venin, el într«o. bună zi, profesor de Stat şi invitat prin urmare la o agreabilă existenţă de vegetal înfloritor în politică şi roditor în finanţa, nu făcu cel puţin pe naţionalistul şi plecă să reia studiile de*a capo si să înveţe antropologia. . .

Pentru această ispravă, Universitatea, sîntem convinşi, îl repudiază. Şi em dreptul ei. Cine nu se învoieşte cu un arivism uşure şi se vădeşte vizitat de probleme, poate să stea deoparte, jucînd pe Spinoza într*un ungher de stradă, şt pe savantul la el acasă. La Universitate nu se umblă cu mof* turi. Acolo; una din două; ori te hotărăşti să fii un bun idiot de Rădulescu, Dragomirescu, Lovinescu, ori n*ai de ce intra.

Oricum, ştiinţa, care profesată cum o înţelege domnul Sanielevici, e o artă superioară şi o arcană, are în persoana scriitorului nostru un mare mi* sîonar...

1916

C. A. ROSETTl

în vreme ce două fracţiuni conservatoare se sforţau la « Dacia » să cîrpească fresca naţională din care, prea mobile şi prea puţin aderente cu fondul, sfărîmăturile lor au căzut de atîtea ori — pe o piaţă a Bulevardului, partidul liberal sărbă. torea, în persoana lui Rosetti, puterea lut şi solida* ritatea lui istorică, cu sineş. Iar efortul celor două ţărîni se arăta cu atît mai ridicul în acea duminică vastă de ceruri sincere, deschise peste oraşul che* mat să centreze toate spiţele româneşti, încît pett* cele izolate nu izbutiseră să găsească măcar cimen* tul sau cel mai puţin un clei durabil şapte zile, pentru lipirea tor între ele . . . Impresia generală pe care o lasă ziua centenarului Rosetti se schi* ţează ca o ftntînă abundentă şi torenţială, alături de care zac două urcioare sparte, cu apă turbure la fund.

La « Dacia » se discuta supremul punct de ere* dinţa al unei acţiuni politice, refugiată din Ardeal în hale; ieftinirea trufelor, trebuincioase delicatei digestii a boiernaşilor parveniţi, cu cincisprezece bani de bucată. în Bulevard, aşezat în jilţ, omul de bronz al unei splendide generaţii, primea, ca o zeificare a muncii şi a disciplinei, omagiile vea* cufui sosit.

Rosetti nu e însă numai omul politic al unei grupări revoluţionare, care a clădit o Românie — atunci cînd ar fi de ajuns să umble cu fantoma lui

de amintire şi de lumină în viaţa noastră superioară subt această singură simbolică formă. Rosetti atrage simpatia şi veneraţia minţilor şi sensibilîtă* ţilor celor mai diverse, ca un poet, pe care toată lumea îl citeşte şi din care fiecine înţelege un crîm* pei. **In** ceasul cînd lumea românească, destul de adîncită in propria sa personalitate, încă necunos* cută, se va ridica peste zile şi momente, şi, liberă de ucenicia datoriilor, se va contempla în haosul eî trecut — agitat de vîrteje şi urzit din preludii de zare — ca să'şi cheme părinţii la viaţa senină a unei istorii cristaline şi să*şi orînduiască genealogia culturală, atunci Rosetti va fi, printre cei dintîi, scos din marea lui nebuloză şi, construit din nou de mîinile unui artist genial, născut din ţărănime, va li aşezat pe treapta ei în picioare.

Rosetti e figura pe care şho pot revendica, deo» potrivă, şi bărbaţii de Stat şi oamenii contempla» tivi. în spiritul lui au încăput şi ordinea şi roman* tismul. Manifestările lui politice şi sociale au înto* deauna şi puţină fantezie şi un punct de artă. Ideile lui, totuş clare, sînt decorative; o ghirlandă de roze trece de*a lungul vieţii Iui prismatice şi sumbre. EI e un om care nu poate să uite peizajul mistic, de origină, al omenirii. Capricios uneori, uneori straniu, neîncetat arzător, cel dintîi ziarist român a fost să aibă somptuozitatea şi valoarea unui întemeietor.

Scrisul lui are linia largă şi viziunea depărtată. Cît de frumos şi de puternic se vădeşte subt pana lui cuvîntul « Libertate », unul din cete mai trăda* toare şi mai ingrate pentru scriitor, alunecător şi banalizat în cele mai multe pagini de literatură. De cîte ori îl scrie, Rosetti îi face cuvîntului faţă şi cadru. Examinaţi la alţii şi la moderni valoarea cuvintelor cardinale — şi veţi deosebi parcă şi o cantitate prozodică alta. Cuvintele, îndeobşte moarte, din pricina celui ce le sapă, ca pe nişte morminte, suferă la Rosetti de o frăgezime pură — şi au solia lor naturală. Şim ele ideea e*ntodea* una profundă şi sinceră, în orice caz şi bărbătească, Filosofia îşi atribuie cu voioşie gîndiri de felul acesteia: « ***Plîngerile ce s<au făcut contra îsractifilcr nu înseamnă că religia să poată avea vreun loc în orice respingere li star face de la drepturile politice în 1\cm3niai>*** — şi fraza, scrisă în i&y6 aparţine unui scriitor de cea mai autentică aristocraţie.

Rosetti a murit în **1885,** de curînd. Şi totuş, sau tocmai din această pricină, e puţin cunoscut. A fost un visător cu o reverie imensă şi un bărbat, ne spun bătrînîi, obişnuiţi să armonizeze, frumos.

19.16

TOMA FLORESCU

Domnului ministru Goga

Să vă povestesc cum ham întîlnit pe Calea Victoriei pe Toma Florescu.

Toma Florescu? Da; gîndiţbvă puţin. . . baţi ghicit. Exact. . . autorul unei epigrame care s«a recitat adeseori în Bucureşti, vreo zece ani. Nu e prea mult într«o viaţă! Toma Florescu a scris, recunosc, mai puţin ca domnul Const. Bacalbaşa, care publică pe zi cîte cinci articole de învăţăminte şi directive pentru toată suflarea politică a ţării. Geniul lut Toma Florescu a fost puţin şi ba vărsat întreg într»o lingură de literatură. Nu era un artist, ştiţi, un artist, nici poate că un maestru, ştiţi, un maestru. Unde Caragiale făcea cozonaci, Toma Florescu a făcut tăiţei.

Dar Toma Florescu era un confrate; plutea — satelit al unei himere — într*o atmosferă de rota* tîve. Fuma în redacţii, azvîrlea fumuri de ţigare în crema băşicată a scuipătorilor de subt biurouri, înjura pe paginator, trîntea uşa directorului, remar* ca idioţia contimporanilor; era întrmn cuvînt, un om de litere şt un ziarist. Şi pe buza inferioară purta cocarda vînăta a unui cancer precoce, care ma mai izbucnit, ca o ventuză de viciu în perpetuă excitare.

E îngrozitor, domnule Ministru. Liam revăzut pe acest om care m*a recunoscut, în linia vitrinilor abundente, din faţa Teatrului Naţional, în zece ani epigramistul s*a transformat fantastic. El dibuia

pe frontiera ancestrală pe care omul a săritio în două picioare cu cîteva mii de veacuri înnaintea epocii de piatră. Fiinţa lui a trecutto îmiapoi, comutată în jigănule sălbatice, în dobitoacele ce se vor fi sfîşiat pe atunci. O barbă de goril bătrîn îmbracă figura lui de lup improvizat. Cămaşa lui a fost cîndva o cămaşă, pe care acum o ascunde cu gulerul hainei fără pulpană, ridicat şi ţinut ca o mască rebelă pe o jumătate de cap. încâlţămin* tea Iui Florescu a luaf formele de gheare, ale vulturului căzut din ceruri printre găini, pe un plisc rupt în porumb.

E mult mai lesnicios de jucat decît de ***scris*** un nebun. Cuvîntul mare scînteia şi rapiditatea mişcării unui spirit dement mînat de neprevăzut; el nu se deschide Ia trecerea lînoasă a fantomelor cu liniştea sigură a nebuniei. Toma Florescu tras ieste schematic într«o regiune de schiţe, peste care mba afirmat cu gravitate că domneşte.

— Ce faci? bam întrebat cu o tristă ipocrizie?

— Sînt Rege, . .

De ce v>am scris de toate acestea, mă întreb mirat, domnule Ministru. Ce puteţi face dumea* voastră pentru un alienat, dintrfun buget al arte* lor haotic şt el ca toată Mărcuţa? Căci scriitorii asociaţi nu fac bieţii nimic.

Cine ştie, poate că poetul. . .

1020

1

BEETHOVEN

Scoborînd cîteştrei de pe motocicletă, începuse crepusculul să*şi topească borangicul în helestaiele nopţii şi muntele pe care ne aflam, părea ridicat în fundul unui mîl secular. Eram ca nişte fantas< tici exploratori ai unei Slbiî de ocean interconti* nental, conturele se urzeau cu întunericul crescînd şi formele noastre pierdute păreau ţesute întrmn covor imens, cu chenare de stele şi ciucuri de argint. Ivirea lunii ne desluşi pe platoul din munte, ca pe nişte scafandri. Nichelul strălucea încovoiat la ghidon, spintecat Ia furci, rotund la ochii monstruos! de con trunchiat ai lanternelor.

Hotărîţi să facem aci un popas pînă La ziuă, puserăm jos sacii strînşi în curefe pe umeri, scoa* serăm cufărul din chingile lui de pa **ataţ,** şi în zece minute ***interiorul*** nostru de dormit era con* fortabil mobilat cu pături întinse. Pentru even* tualele neplăceri ale nopţii purtam cu noi două revolvere automate: le spînzurarăm în brad. Făcu* serăm toată iarna exerciţii de precizie în capetele unui stînjen de lemne, pentru mînuirea fără greş a puştilor noastre de buzunar şi siguri de noi, ne puteam odihni liniştiţi în durata călătoriei noas» tre, prin toate adăposturile provizorii, de piatră, de vegetaţie şi pămînt, pe care natura le*a pre* destinat fiarelor şi oamenilor liberi. Dumnezeu aşa a întocmit viaţa, ca să îţi aperi singur şi bucu* ria şi durerea, cu îndîrjire şi bravură, fără să te mîhneşti dacă ora începută cu zîmbete şi cîntec se va isprăvi cu luptă şi sînge.

Cina fu servită caldă Ia o lampă de spirt soli» dificat şi băurăm în piscuri laptele vacii de baltă, adus de noi de la patru sute de kilometri, rece, întrmn urcior de sticlă împresurat cu gol ştiin* ţific.

Dintr*un sac deosebit scoaserăm un aparat de radio cu trei lămpi, acumulatorul de patru volţi şi bateria anodică şi îndreptarăm lanterna electrică a motocicletei către postul nostru de radiofonie. Erau orele nouă şi treizeci seara şi toate staţiile de emisiune ale Europei funcţionau. Puserăm lăm* pile în suportul lor şi întinserăm antena între doi molifţi deasupra aparatelor. Ne slujeam de o ante* nă întocmită de noi: un disc de formă poligonală, lucrată ca un painjeni; şi care primea emisiunile fie perpendiculare în pînza ei atîrnată ca oglinda, fie orizontal în margini, aşezată ca un tavan. Din* tr«un metru de sîrmă, înfipt în iarbă cu o undrea, improvizarăm ceea ce în electricitate se cheamă linia pămîntului, elementul feminin, care împă* rechiază în toată biologia, fizica şi chimia, un ele* ment adiacent fi completiv. Curentul activ al văz* duhului trebuie logodit cu electricitatea pasivă a planetei, pentru ca în hora şi în îmbrâţi* sarea lor să nască scînteia, mişcarea, sunetul şi lumina.

In cei doi poli, pozitiv şi negativ, ai bateriei de acumulatori legarăm două fire, care conduc două electricităţi la aparat. De pozitivul şi negativul bateriei uscate înlănţuirăm cu alte două fire placa lămpii detectoare. Din creştetele Carpaţilor daci ne închinarăm mental mente încă o dată în memo* ria inventatorului american, a căruia lampă, pro* iectil delicat menit să dărîme barierele agresive ale statelor şi să asocieze în prietenie şi speranţă cumplitele sforţări omeneşti, întrece valoarea tutu*

ror monumentelor literare, zidite între ipoteza şi deşertăciune.

- Gata?
- Gata!

Lanterna motocicletei fu stinsă şi învîrtirăm încet un condensator, apoi pe al doilea. Un şuier lung, sporit treptat şt apoi degradat pînă la sunei tul unui contrabas. Un şuier paralel, încrucişa din al doilea condensator, şuierul redus. Punctul de întîlnire în ton amorţit al celor două stridenţe descoperă staţia emitentă, cu vibraţiile căreia se întîlneşte un punct al antenei. O deplasare dc un centimetru al pipăitului răzimat pe ceasornicul lămpii şi apăru orchestra. . . Ne găseam la Viena! Cel puţin două sute de instrumente, conduse de cel puţin două sute de muzicanţi. Scoatem casca de la urechi şi adăogăm aparatului o pîlnie răsu» nătoare, care sporeşte cîntecul şi reproduce orches> tra integral.

Ascultam, culcaţi pe pături şi muşchi. Cînta pădurea, muntele cînta. Vocea Celui din eterni* tate umbla printre brazi, ca odinioară pe munţii Sinaiului şi al Măslinilor. Era fantoma miraculoasă a cîntecului universal, un astru nevăzut de glasuri Şi ecouri. Cine a cutezat să spuie că rugăciunea omului nu merge pînă la Dumnezeu? ***Eroica*** lui Beethoven ne venea din Viena în Carpaţi şi trecea mai departe şi mai sus. O auzeau păsările, îngerii şi continentele. O ascultau balena, şarpele african, girafa şi hipopotamul, care poate că au în stare firească aparatul nostru, îngropat în preştiinţa muţe* niei şi tăcerii lor. O auzea Altair, o auzea Alde* baran.

De la stîni, lătratul catifelat al cîinilor lui Dece» bal, aducea imponderea lor în simfonia zeului surd şi unanim.

1927

LEO BACHELIN

Pămîntul de piatră al Elveţiei, asemănător cu al Iudeii, de unde micul popor confederat a luat Scripturile Sacre şt gustul pasional de controversă şi misticismul cerebral, încape, granitic şi calea» ros, întrmn sac de călătorie. Elveţianul din jurul locurilor din Sud şi Nord, din Tessîn, din Basel, din Neuchâtel şi din Vaud, cînd pleacă de acasă, dintre băile peizagiului şi dintre templele închinate nevrozelor protestante, calvineşti şi zwinghiste, duce cu el întodeauna, în geamantan, pulberea de aur a minusculelor şi grandioaselor lui întocmiri. El a dat naştere Iui Jeandacques Rousseau, lui Theo* dare de Beze, lui Agrippa d'Aubîgne şi în acelaş timp unui temperament de preciziuni, de acura> teţi şi onestităţi literare, imitate în industria ţării de posibilitatea, care nud o simplă întîmplare, de a fabrica fără alte materii prime decît cele sufle* teşti, orologii pentru catedrale şi apoi ceasornice de buzunar. . . El a adoptat pe Francezul Jean Calvin, pribeag în erezia Iui şi crucificat pe<o sufe- rinţă fizică unică în arhivele patologiei, făcînd din aspra lui energie şi din cugetarea Iui sîngerîndă o aristrocraţie politică şt o Întîietate. Fizicei, bota* niceî, mineralogiei şi ciocolatei poporul elveţian le*a furnizat savanţi, personalităţi şi posibilităţi, neaştep* tate de Ia sărăcia locală. Biblioteci, infinit de multe, universităţi tot atît de numeroase ca şi hotelurile, muzee, parcuri şi un spirit democratic, imitate pretutindeni, dar care nu*şi cunoaşte orientările

şi semnificările integrale decît în Republica lui Teii, toate aceste şi încă multe altele, fac parte din geamantanul şi din provizia morală a fiecărui elveţi* an, pedagog, alpinist, neguţător sau convins călător.

Universul helvet restrîns în spaţiu şi infinit în speculaţii ne>a trimis cîndva, odată, nu ştiu cînd, foarte demult un ambasador al universităţilor şi al silinţelor de clasicism, grec şi latin — şi ebraic — pe domnul ***Lio*** Bachelin, care trăieşte printre noi şi care a publicat de curînd, din iniţiativa elevilor săi, de Ia Şcoala Superioară de Comerţ — spune dedicaţia — o carte de poezii: ***Sous 1'aii du Sphinx, poemes du vroi et du reve.***

Am întors cu duioşie şi cu respect paginile volumului de versuri. Il cunoaştem şi îl salutăm pe domnul Bachelin, pe toate străzile capitalei, de aproape treizeci de ani, pe baston şi subt pelerină, ham văzut liniştit şi singuratec cu barbişonul negru, îl vedem liniştit şi solitar cu barbişonul alb. Civilizaţia helvetă de măsură, de distanţă, de reflexîune şi cuviinţă s*a îmbinat cu civilizaţia noastră de generozităţi şi bucurii. Solemnitatea sufletului învăţatului neuşatelez te împacă şi se armonizează cu horele şi cu frămîntările roma' neşti. Cu ochii lui brumaţi către Alpi, el îmbătrî* neşte la noi. . . Poeziile sale sînt toate închinate şi mai ales unui prieten care nu mai este: ***A mcn ami difimt Emilie Rţchart. A mort de/unt atni Louis Duckosat.*** Poetul merge şi se opreşte printre coroane artificiale, în haine şi cu mănuşile negre şi în tot salo* nul literaturii e ceremonios, amical, discret şi clasic.

Să salutăm încă o dată, pe străzile de hîrtie, cu sfiială şi urbanitate, pe un poet care ştie să debuteze la şaizeci de ani trecuţi, cînd cei mai mulţi dintre noi şhau pierdut floarea din cheetoarea nasturului de Ia piept.

1917

G. TOPIRCEANU

Autorul ***Parodiilor originale*** izbuteşte de multe ori să îngîne pe alţii dar se supără foc dacăd îngînă cineva pe el sau măcar îi citează numele fără o intonaţie respectuoasă. Desigur că nîmănuia nud aparţine talentul şi flexibilitatea personajului său din intelect, de*a face şi ca toată lumea, facînd şi ca el însuş. între figurile din circul literar, pe care le imită pe toate, pe tobă, pe cal, cu burta la pămînt, în orchestră şi sus pe frînghii, Topîr* ceanu are o figură a Iui, maimuţărind pe lîngă oameni şi scriitori, invizibilul atitudinilor inte* rioare şi sentimentale, considerate ca nişte animale şchioape, cu coada prea lungă sau retezată. Pe dedesubtul sensaţulor proprii, el întinde capcana şi nimic nud mai tragic decît aspectul unei hermine sufleteşti zbătîndmse cu picioarele albe în măselele arsenalului de unelte, ale acestui fabricant de metale nichelate şi de cîrji. Caricaturist verbal şi scama* tor fără păreche, tendinţa sincer nestăpînită şi subconştientă a dibaciului ironist, subtil poet, fra* ged iconar, şi splendid provizoriu, cînd vrea să scînteieze, ca un bob de rouă momentan, prins întrmn surîs de garoafă, este o volatilizare a tot ce atinge contactul inteligenţei luî incandescente. Ca să se masacreze şi pe sine în ceea ce are mai particular şi mai definitiv, Topîrceanu a căutat şi legile, ca nişte hăţuri, cu care orice om trist şi amărît se poate cîrmt spiritual, cu aceeaş uşurinţă,

cu care si*ar înţepeni bicepsul sau ar sări din trăsură. Ba analistul pretinde că Ie»a şi descoperit şi că numai o chestiune de redactare şi de tipărire a unui manual, mai împiedică încă vreo cîteva săptămîni, omenirea de a deveni in douăzeci şi patru de ore plină de spontaneitate şi de duh.

Topîrceanu e singurul bucureştean care s*a strămutat la Iaşi ca să se facă ieşan. Atras de personalitatea furtunos variată şi copleşitor inte* resantă a domnului Ibrăileanu, mare schivnic al literelor româneşti, el şi»a luat geamantanul, ghe< tete cu tocuri Louis XV, costumul de jocheu corectat, pălărioara cu marginile scurte, biciuşca de trestie de mare cu noduri, s-a suit în tren şi n dispărut de şaisprezece ani. Ceea ced agasează cumplit este că încă n»a parvenit să stropşească vorbele îndulcite în graiul moldovenesc. L*am găsit o dată la Iaşi locuind pe panta unei străzi nectrculate, o cameră, spînzurată ca o colivie, de zid. Era o locuinţă de fantezie cu intrarea parcă pe fereastră şi cu ieşirea pe coş. Dacă şedeai pe scaun aveai impresia că gravitezi spre răsărit şi, în picioare, îţi venea să te culci pe tavan. întrmn comanac de călugăr, cu căptuşeala roşie, el creş» tea o veveriţă sau o nevăstuică, nu/mi aduc aminte, care îl cunoştea. îl cunoaşteau şi muştele şi păian* jenii şi toate vietăţile, afară de cele domestice, se lipeau de el, robite prin simpatie. Războiul ba găsit în tovărăşia unui pui de lup, un lup auten* tic, de care poetul a trebuit să se despartă, ducîn* dud într*o pădure. Să istorisească meşterul paro* diilor nedumerirea sălbătâciunii, nehotărîrea lupu< lui între codru şi Iaşi, urletul deznădăjduit al fiarei intrînd în pădure şi salutările pe care le trimitea poetului cu capul, şi poate că şi cu laba, puiul de lup. . .

1928

*•

II

i

La moartea poetului, care şba întrerupt o viaţă neisprăvită, Coco n»a putut aă fie prezent decît în duh şim întristare abstractă. Ar fi voit să*şi aibă» sculele gata şi să intre cu ele în convoiul înmormîn tării, împărţindu'şi biletele negre şi cîntînd marşu* rile de trecere din lumină în ţărîna pe flaşnetă, orga celor săraci.

Flaşneta şi«a scos<o de la meşterul care drege lăutele, scripcile, naiurile şt caterincile, după ce cîntăreţul murise, neaşteptat în stelele cerului şt cuprins de aromele de mai ale pămîntului. Uimite de ştirea venită prin greieri şi brotăcei într*o seară argintie, cum ca plicul de aur, purtător al unui suflet îndoit în patru, cu scrisul pe dinlăuntru, s«a pierdut, florile toate din câmpie şi grădini s<au ridicat pe fragedele tulpini săd caute şi găsindud pierit, bau plîns cu cîte o lacrimă de rouă, pe care le*au lăsat<o şi albinele de bunăvoie.

Cine ba cunoscut pe Gheorghe Topîrceanu, cum ba ştiut Coco, în scînteia lui, ascunsă ca o mărgică din mijlocul unei cruci de fildeş purtată la gît şi în care, pusă la ochi, apare Ierusalimul, a văzut imensa privelişte a visului delicat pogorît întrdnsul. Cît îi semăna visul închis cu idilica insulă a Iui Bernardin de Saint*Pierre, unde au trăit, îmblînzind vîntul, talazele şi ferocităţile, un copb landru nevinovat ca Paul şi o fetişcană ruptă din rai, ca Virginia, se trădează pentru cititor din

scăpările din vedere ale poetului în stihurile Iui. Inteligent ca puţini oameni ai condeiului si manus* crisului, Topîrceanu din nobilă şi discretă ţinută nu şi*a împărtăşit sensibilitatea decît filtrată şi bătînd într-o nuanţă voită şi a dat amărăciunii şi deziluziei ironie şi sarcasm. între cîteva cuvinte, neîndeajuns stăpînite de disciplina voinţei, trans< pare un oftat. Oftatul vine de departe, frînt în pana lui.

' 95 7

OTILIA CAZIMIR

Povara, desigur, nu e primită uşor. Construind piramide în pustiu ***şi*** mnălţmd în gol catedrale, cu blocuri răpite din stîncă, omul cade, îngenun* cheat de piatră dedesuptul pietrei şi strivit ca o ciupercă de sînge. înnainte ca vîrful monumen» tului să fi ajuns la ceruri, pumnul sclavului s<a strîns Injurios către stele, şi poetul, trimis în exil, să numere robii, la muncă, pentru că îndrăznise în metropolă să*nfrunte pe împărat, ha văzut mu* rind şi ba notat cu întristarea lui rece pe o tăblie.

Au tras în juguri, în număr cu vitele, prizonierii din războaie, cruţaţi de chinul crestării ochilor cu lama şi, din temelii la creştetul mormîntului regesc şi al turlei cu orele aurite pe un cadran întunecat, lespezile au fost cimentate cu carne. Azi, linia muchiilor evocă numai visul în numele căruia stau sfărîmat în tăcere veacurile de oameni şi s«au în* cordat mînia, suferinţa şi nădejdea.

Sînt feluri de a sări peste tine şi feluri de a te mărgini în cuprinsul tău. Eroii ies din lume pe sus, prin azvîrlire în neanturile de deasupra sau intră adînc în lume pe dedesupt. Lîngă cuceri* torul călare cu pavăza întins! la suiiţi, merge călugărul desculţ. între aceste două personaje extreme se mistuie, viermuită de vicii şi ruptă din şira spinării şi tăvălitâm sudoare, toată omenirea.

Otilia Cazimir vine dmtr*o grădină depărtată cu ghiocei trandafirii în traista de mătase şi după fiinţa ei, resemnată să rămîie ceea ce este, se ţine un stol de fluturi care îi necăjesc surîsul. Ea cîntă încet ca să nu neliniştească iepurii şi albinele odih* nite, în drumul către prisacă, pe spini. Prin sila* bele ei nu s»a strecurat niciodată glasul străin. în tot ce a şoptit şi povesteşte s*a slujit cu simplici* tate de vocea ei, ca o cusătoare de borangicuri, de firul ghemului lor. Femeie, poeta a fost discretă, casnică şi gingaşă. Stihurile ei sînt împăturite ca o rufărîe foarte curată, aromată cu sulfină, într*un dulap adînc de nuc. Poemele ei sînt camere proas* pete într*o casă cu cerdac, cu icoane de argint, cu portrete domneşti, învălită în năframa de aur a soarelui alb de nămiezi. O poezie de Otilia Ca* zimir e o batistă, cu două picături de lămîiţă; poeta o scoate dinlăuntru! mînuşii, în care podul palmei zvîcneşte ca o pasăre prinsă în liliac. Re* medii pure pentru gemete adunate şi pentru schiţe de dureri.

Domnişoara Otilia Cazimir se deosibeşte în totul de intelectuala dezgustată de sex şi evadată din feminitate întrmn hibrid. Ea nu poate avea nimic nici din muierescul vulgar al acelui tip de odaliscă agresivă, care îşi pune plasticul pe literatură ca o ventuză cleioasă. Pasul calcă lin, din piatră*n piatră de diamant, şi drumul inspiraţiei sale e un pîrîu necontenit, limpede, cu toate luminile deschise. Poeta acceptă povara. A rămîne om cînd exemplul te ispiteşte şbţi aduce ştirbiri, e o frumuseţe.

E*adevărat că făptura fizică şi intelectuală a poetei aparţine unui tip, pe care educaţia gramo* fonului ba suprimat. Domnişoara Otilia Cazimir e o cucoană care a avut la curte argaţi la găini şi spălătorese . . .

1919

II

Domnişoarei Otilia Cazimir

Bătu*te*ar norocul, că tare m*ai speriat, duducă! Auzeam că se apropie cineva în vîrful picioarelor, pe întuneric, dar nu ştiam că eşti dumneata. Am auzit cum s*a mutat un scaun lîngă colivie, că s*a suit cineva pe el. Ţi*am auzit, atît era de mare tăcerea, şi respiraţia ca o şoaptă, dar nu*mi închi* puiam că ar putea să fie şoapta dumitale. Numai cînd căutînd prin zăbrelele de sîrmă, m*ai îmboldit cu pana, numai atunci am priceput că erai dum* neata şi m*am trezit abia după ce ai plecat şi s<a făcut ziuă, cu o pată de cerneală trandafirie pe fulgi. Credeam că m*ai rănit şi începusem să şi plîng în secret că mi s«a veştejit sîngele de iese în aripa stîngâ spălăcit. M»ai încondeiat cu o floare, duducă, şi tare aş vrea să*ţi sărut mînuşa de pieliţă vie, dacă nu rnbar fi frică să ţbo muşc. Ciocul meu nu a ştiut să pupe niciodată, şi de cîte ori m*am linguşit şi eu de cîte o persoană ca dumneata, şi m*am frecat cu penele mele cele moi, cum am văzut că fac priceputele mîţe, pe subt bărbie şi pe obraz, pînă la urechea înstelată cu un mărgă» ritar, fiinţa pe care gudurîndu*mă am voit să o răsfăţ s*a ales cu o vînătaie. Zici că te*a mai ciupit, însă cu necaz, o dată, de mînă, un confrate, de pe o caterincă: cum să*ţi mai las un zbenghi şi eu, eu care te iubesc pentru slovele dumitale — te rog să mă ierţi, de vreo cincisprezece ani.

Dacă nu venea peniţa dumitale în colivie, cine ştie cînd m<aş fi sculat de jos, din nisip şi teci de seminţe. Căzusem din bolta coliviei şi nu mai aveam nici apă, nici floarea»soarelui, nici flaşnetar. Cînd nu mai cîntă flaşneta, aşa sîntem papagalii făcuţi, parcă toate se isprăvesc. Dar să nu crezi că era să«mi dau sufletul de tot fără să mă gîndesc o dată la dumneata: nu! Ba m*am tot gîndit, de cînd căzui bolnav, aproape în fiece zi, cu sfiială, ca un vinovat. Odată şi odată tot era să te pome* neşti cu noi, cum ţi«am promis, la fereastră. Era şi ceva aranjat în tăcere, că măcar mort să mă treacă un alai de fraţi cu moţ pe Ia geamul dumi* tale, în giulgiul unei batiste. Bine că ţi'ai adus aminte, duducă, de mine. De aceea n»am să'ţi mai dau pace şi m*oi ţine cu cîrîitul meu după dumneata toată vremea.

Dar mă rog, eu, Coco, dumitale, de ce atît de rar zgîndăre pana aia Kîrtia asta? Crezi că»ţi şade mai bine la pălărie decît la jurnal, mai ales că nici pălăria nu ţho prea arăţi? Ai spus o minciună, de care trebuie să te apuc n^el de scîrlionţ: de unde ştii că îmbătrînim? . . . înţeleg să mai crezi că îmbătrîneşte Coc6, deşi nici asta nud drept să*ţi spui, adevărat, dar tinereţea matale cînd a fost mai ageră şi mai îmbobocit cicălitoare ca acum/ Să nu te audă piţigoiul că se supără foc. Din vremea lui Homer, bunicul flaşnetarilor şchiopi şi care făcea din gură ca toate uneltele şi lighioa* nele, el a rămas tot sprinten şi copilăros.

Mi se pare mie ori poate să fie adevărat, că ţi*ai cam pierdut obişnuinţa să te uiţi în suflet, duducă? Ai rămas cu gura căscată la ăi de trec prin zăbrele şi îndărăt, cu mîinile în buzunar şi fără să/ţi turtească pălăria. Ia te uită la ea cum s«a înfru coşat de admiraţie că unul a vîrît un dovleac în» trmn clondir cu dopul cît degetul mic şi că altul scoate dintrmn joben două duzini de porumbei, cu care duduca se deprinsese să se joace în tinda bisericii. Te turbură grosolănia isteţului şi sunetul gol al obrăzniciei, şi minciunile dumitale ţi se par mici din punctul de vedere borhot.

Apăi, dacă ţin bine minte, dumneata te cam tragi din boieri şi din cucoane mari, domnişoară Otilia Cazimir. Nici nu se putea să»ţi fie într»altfel slova atît de subţire şi cerneala atît de aurie: sufletul matale e de dantelă, şi unghia cu care apeşi pe condei, ca să scrii, e cam de cristal. Te*a dăruit Dumnezeu cu o zestre pe care nu este voie să o dispreţuieşti, bagă bine de seamă. Dar stai într.o casă cu umbra veche şi într*un oraş seu» fundat în chirilice şi tencuieli. Turlele se uită numai îndărăt şi oftează — şi cimitirul nostru a ieşit dintre ziduri pe stradă, şi crucile lui aple* cate au ajuns pînă la gară. Geamantanele pleacă şi sosesc, tăcute ca nişte coşciuge de copii, naivită* ţile deziluziilor cu corpul mic. O sută de mii de ţînţari Ia Copou închipuiesc reducerea pînă Ia punctul cu aripă, a sufletelor de acolo. O dată, am strigat în mînăstirea dumitale, ca un bărbat şi am ascultat ecoul glasului **meu** ca o mototolire de hîrtie, ca **un** bilet sfărîmat în frămîntarea unei mîini, care vrea săd ascundă necitit. . .

Te roagă Coc6 să te stropeşti pe ochi cu apă rece, duducă. Jumuleşte puful de umbră şi păien* jenişurile care ţbau venit pe nesimţite în odaie, ca un mucegai de mătase şi **siau** ţesut încet — şi aruncă tot colţul ăsta de praf la gunoi. Şi fiindcă eşti domnişoară gospodină, deretecă bine şi cu de»amănuntul şi trimite Ia magazie ale boarfe isto* rice, ca să nu«ţi mai rămîie decît un scaun şi o masă în mijlocul odăii spoite din nou. Şi să te pui să lucrezi, domnişoară. Bijuteriile matale nu ştie să le mai facă nimeni, cu piatra fragedă ca fraga şi cu metalul cald. O firimitură de licărire în fiece zi, duducă. E de ajuns. Numai Dumnezeu

face mai mult şi nici el mare unde săd aşeze. Şi cînd nu te vei ţine de cuvînt, să munceşti negreşit, măcar un ceas pe zi, pedepseşte<te băieţeşte şi aspru. Pentru că dumneata n*ai nicio iertare să duci într*o turlă fără vîrf o viaţă de gînganîe mută, să visezi că îmbătrîneşti şi să leşini pentru că poate, nu se ştie, ai să mori. Te aştept la lucru, duducă, şi la viaţă. Dă o dată cu pumnul în maeă hotărît.

Şi lasăd pe Coco să te îmbrăţişeze cu delicateţe. Nu te teme, duducă Otilia Cazimir. Vorbeşte el ca omul, dar nu e om, e papagal.

' 9 H

lil

Jupîniţâ Cazimir,

Era să*ţi zic Domniţă, cum te«am văzut înto* deauna, fără să*mi aduc aminte să te fi şi văzut vreodată.

Veneai în spirit, pe nevăzute, la papagalul Bile* telor mele de pe caterincă, înconjurată de fluturi şi călcînd printre zambile în pantofi de atlaz. Ţineai în mînă un evantaliu de puf care*ţi zbura ca o aripă pe umăr.

Lasă*mă să te zăresc mereu în grădina poeziei, în mantie de azur.

Numii schimba icoanele din vitraliu, afirmînc du<te ajunsă la vîrsta de şaptezeci de ani. Nu*i adevărat! Mai citeştcţi o dată foaia de botez scrisă pe piele, mi se pare, cu peceţile neamului durui* tale de la Vodă Ştefan, biruitorul osmanltilor şi al leahului din miazănoapte.

îmi plăcea să te gîndesc Domniţă, călugărită în schitul columbelor albe.

Citeam odinioară, demult, diacon, din păcatele mele, în altarul unei vechi biserici mici, cu trep* tele înfundate în pămînt, pomelnicul scris pe o coaje de copac (de atunci cîteva sute de ani) numele fraged al unei domniţe, Pulheria, rămas alăturat, mai tîrziu, de numele dumitale. Era în biserica stravropollei grece, chemat la viaţă, litur* gic, numele»i latin.

Pulchenpulchra, frumos, frumoasă... Fosta domniţă trebuie să fi fost într»adevăr tot atît de

frumoasă ca şi sunetul numelui ei în clopoţeii cădelniţii parfumului de tămîie . . .

Dar cît să te mai aşteptăm, jupîniţă?

Aşteptăm de Ia tine (să«ţi zic şi aşa o dată) o carte nouă a sufletului tău, scrisă cu un condei care ciuguleşte cuvintele de petalele proaspăt ieşite peste noapte la iveală, cu bobul de rouă, cu lacrima cerului pe ele.

Sâruturtt pana, jupîniţă Cazimir.

1964

MIHAI FĂŞCANU

Au şi trecut patruzeci de zile peste mormîntul lui Mihai Păşcanu, adormit la vîrsta de la care alţii încep să vieţuiască. Un anunţ ba chemat prietenii la parastas, ca altădată un afiş la piesa Iui de teatru. Profesorul de drept de la Univer» şitate, purta murmuruTpoeziei fa scoica reverie î tuT,

Mihai Păşcanu a fost la optsprezece ani elevul în literatură al dascălului de un contingent cu el, Gala Galaction, discipol pe vremuri al fraţilor Goncourt şî al unui scelerat, Arthur Schopenhauer, inelul intelectual al copilăriei ce»şi lungeşte auzul către silabisiri încă împăinjenite. In casa viito* rului egumen al Sfintelor Scripturi tîlm&cite, cu cerdac închis, aşternută cu preşuri ţărăneşti, îmbră* cată la geamuri cu năframe albe mari şi încîlcită în linişti moi de mînăstire, Păşcanu citea tînărului magistru sonete şi cîntece cu timbrul exotic.

Autoritatea magistrului, care voia să discipli* neze temperamentul instabil şi fugace al elevului său, era neobişnuit de riguroasă. Pedepsit adeseori să nu intre în camera lui, unde se afla o pace neciu noscută şi încă de atunci o consolare delicată, Păşcanu se ruga ceasuri întregi la fereastră să fie primit şi îşi recita versurile noi, din grădină, în arşiţa meridională a lunilor de cuptor, însoţit de rostirea de surcele rupte a lăcustelor, strînse în harnaşament ca nişte cai medievali caricaturali cu

genunchii deasupra spinării şi cu pîntecul pe copite.

Cînd versurile erau bune, poetului i se da voie să intre.

1928

N. N. BELDICEANU

N. N. Beldiceanu a dat cîteva foi de manuscris în versuri în **1916,** primăvara. Le*am păstrat pentru a Ie publica odată şi odată . . . Peste versurile ere* ionate violet au trecut războiul şi moartea tumul* toasă a războiului — şi, după război, trecu pe lîngă ele şi moartea poetului care le*a improvizat. Le recitesc: tinereţea accentului e nouă. Ele lea* gănă un copil, pe * Nîcoriţâ al tatei», copilul poetului, probabil: iată inima gătită pentru el, a tatălui, de atunci, proaspăt înviată cu bătaia ei, printre hîrtii, după ce a dormit doisprezece ani, în cutie.

De poetul Beldiceanu nu se vorbeşte. Viaţa, deviată de la simplicitatea iniţială fără motiv, ni se construieşte în sărituri scurte, în curbe pitite la pămînt, din muşuroi în muşuroi, descrescînd pînă la cel din urmă. . . Beldiceanu s*a smucit acestei fatalităţi şi a încercat să adaoge aripile şoimului la aripa lăcustei. Şi a căzut din cer.

1928

URMUZ

L*a chemat Demetrescu*Buzău era muzicant şi grefier la Curtea de Casaţie. Dintre marile terori inexplicabile care hau prigonit pînă în ziua morţii, cînd o ultimă teroare i»a încovoiat un deget pe un trăgaci de revolver şi i*a comandat: trage! şi el a tras şi s*a isprăvit; groaza de a nu se auzi « la Casaţie » că scrie şi că scrie şi altceva decît consi* derente şi sentinţe, ha urmărit cu o tenacitate extravagantă.

Am fost de două ori naşul lui literar; întîi cînd ham publicat prima dată. O revistă de oameni cu principii, în majoritate politici, membri de car* naval în consilii şi consilieri tehnici de ordin bur* lese în societăţi industriale, care au rezervat farsei politice, împletită cu farsa literară locuri, jetoane şi titluri, apărea pe atunci subt direcţia pribeagă a subsemnatului. Un nepot de şefi de partid se găsea în epoca de a se făta pe sineş, se suia pe unul şi pe altul ca să fie colaborat, inventa culcuşuri; cărţi şi reviste; apiîcînd în mai mare reţeta liche* leîor mai mici, de a fi trecute prin mlaştinile hîrtiei, pe spinări de bivoli puternici. Debarcate, dincolo de obscurităţi, lichelele repetă regulat acelaş act inofensiv, dar caracteristic; se caută adînc între fese sau în nas şi scot cu două degete, elegant, fiinţa procreată de insul lor; un vierme lung, melancolic şi moale, pe care ţi»l aruncă între coarne, ca un fir de fidea puturos. Publicat cu greutate şi silit, Urmuz a fost adoptat şi făcut proprietatea privată a celor ce refuzau săd inter* caleze în sumar.

A doua oară, ham fost naş . . . tot atunci. Ca să devie publicabil, un scriitor cu o stare civilă de DemetrescuiBuzău trebuie să capete, călugăreşte, un nume potrivit cu portul draperiei. Nu toată lumea se cheamă, de pildă, Pilat, după cum nu toate mîncările se numesc pilaf. Carnea de porc servită întrmn local cu electricitate şi ascensor, cată să capete nume şi prestigiu şi o rimă sufle» tcască de ambianţă. Demetrescu a refuzat într*o zi de patru ori să se numească Urmuz şi de patru ori a acceptat: a cincea oară ham vîrît în cristelniţă frîngîndusi genunchii. Se temea ca nu cumva Ca* saţia să*l găsească mai repede în Urmuz decît în propriul lui nume, despicat din Dumitru.

Este adevărat că Urmuz dorea tot atît dc mult să fie publicat cît se şi înspăimînta de publicitate, în vreme ce ştia că se culege proza Iui în tipo* grafie, a trăit o săptămînă atroce. Se scula în toiul nopţii şi trimitea o scrisoare foarte urgentă ca să mă întrebe dacă virgula de după un ***că*** ar fi fost bine să fie trecută înnainte, L*am descoperit noap* tea împrejurul casei, sfiios, neliniştii, timorat sau în transă de speranţe, dacă se găseşte sau nu un miez în proza lui, dacă nu cumva e vorba de o eroare; îndemnîndu*mă cînd să o public şi cînd să o distrug; cînd să o însoţesc de o notă elogioasă cînd să*l înjur. A corupt lucrătorii din atelier ca sad schimbe fraze şi cuvinte, pe care a trebuit să le restabilesc, redactările anterioare fiind cu cerţi» tudine mai bune.

După tipărirea primei lui bucăţi s*a simţit bine. Mi*a surîs, mi*a strîns mîinile tare şi umbla să mă sărute. Mi*a dat o cutie de bomboane, pe care am primit*o şi a scos din butoniera Iui o garoafă, pe care a trecut*o, parfumată cu scorţişoară, în buto*

niera mea. în zilele care au determinat smucii derea lui întrmn boschet de la Şosea, nu ham mai văzut şi mbeste grea mîhnirea ireparabilă că mam căutat săd întîlnesc. Cred că optimismul meu ar fi înviat în haosul lui cerebral, candorile şi purită* ţile care începeau să moară.

. . . Medalionul meu ia proporţiile unui tablou călare în mărime naturală şi încă mani avut loc săd spui cititorului o părere motivată despre indb vidualitatea cu totul înnafară de comunul indtvb dualităţilor literare, a scriitorului Urmuz. Rămîne timp . . .

Ii voi spune cititorului însă altceva: că prietenul cel mai de aproape al lui Urmuz a fost domnul Ciprian, relevat opiniei publice de piesa cu imense succese, îmbucurătoare şi pentru scriitori şi pentru actori. ***Omul cu mîrţcaga.***

Am fost invitat de gentileţa domnului Ciprian să asist la spectacol, cu intenţia probabilă dea pune elogiul meu sigur lîngă elogiul tuturor spec* tatorilor, pe o bucată de hîrtie tipărită.

Am stat la spectacol şi m<am surprins turburat. M»am zvîrcolit în mine, în vreme ce sala întreagă aplauda cu hohotul ei de rîs. Mtam strîns şi m<am desfăcut ca să alung o impresie, zece impresii, o sută de impresii. Eram în faţa unei crime: făcuse crima Ciprian, sau comiteam crima eu? întno pauză, bam văzut pe Urmuz, care murise, strecurîn» du»se cu surîsul lui printre staluri, salutînd cucoa* nele deranjate şi venind Ia urechea mea şi şoptind:

— Nu e de Ciprian!

De zece ori bam alungat, de zece ori a fugit ***şi*** s*a întors prin întunericul sălii pînă la urechea mea...

Nu am acuzat niciodată pe nimeni: rolul de acuzator e trist în faţa unui tribunal. Am evitat pe domnul Ciprian de teama să nu mă întrebe ce părere mbam făcut de spectacol şi de ce nu am publicat*o. Ciprian se afla întrmn moment dificil al

carierii de autor aplaudat: avea nevoie de suc* cese şi o torturătoare trebuinţă de bani. L»am lăsat în pace.

Azi, Ciprian se poate spune că s«a înnavuţit. ***Omul cu mîrţcaga*** bau clădit un noroc. în ce mă priveşte, citînd Urmuz în piesa Iui Ciprian, nu mai pot risca să apar ca un întrerupător meschin al izbînzilor lui materiale. Pe de altă parte, domnul Ciprian poate primi ceea ce aş numi rezultatul nepriceperilor mele literare, cu seninătate.

Căci, iarăşi, nici nu pot minţi. A tăcea în cazul acesta este a consimţi. întrio unică materie nu e permis să minţi: a zămislirii unde lucrează mîna sfîntă, de lumină, a necunoscutului. Chb rică e al lui Urmuz, Mlrţoaga e a lui Urmuz, totul pare al lui Urmuz, afară de aporturile ta* citurne, înnodate, compacte şi grele, de origină scandinavă, care strică piesa şi par ale domnului Ciprian.

P. S. Coincidenţă curioasă, primesc din Qmpina, în timpul culegerii prezentului articol în zeţărie, de la o persoană pe care nu o cunosc portretul« sintetic » al lui Urmuz, reprodus în cli/ şeu. Coincidenţa este cu atît mai interesantă cu cît autorul portretului nu ba ştiut pe Ur* muz decît din literatură şi i<a extras expresia prin constrîngere şi concentrare intelectuală. Portretul e asemănător.

1928

HENRIK IBSEN

Cu toate că şi<a pus mîintle pe piept şi capul pe pămînt abia în zilele noastre, el se amestecă parcă de la început cu fabula miraculoasă a vieţii. împo* triva cronicei cared arată născut acum un veac şi mort întrucîtva de curînd, însăş memoria precisă preferă sad aşeze în cele dintîi rînduri ale timpu* rilor necunoscute, laolaltă cu legiuitorii şi profeţii călări, ieşiţi să*şi usuce armăsarii la soare, din marile galbene şi mediterane. Pe singura linie a unei atitudini intelectuale, crîncenă în divinitatea ei primitivă, lbsen alunecă din veacul lui în civili* zaţiile nomade, din dosul zodiacului înflăcărat. E de o vîrstă cu piramidele naturale din Tibet şi Alpi şi cu catacombele din care izvorăşte de sute de mii de ani poteca pe fir de argint a Oceanului, ce nici nu scade nici nu sporeşte.

în personagiile lui şopteşte, cam scoicile de sidef din nămolurile granitice, vocea care a vorbit o singură dată, atunci cînd spiritul lui Dumnezeu se purta peste ape, între luciul negru şi întuneric. Vasele de lut ale artistului polar evocă materialele dure din care a fost fasonat urciorul planetei pentru păstrarea vie a stelelor înflorite în ramurile ei. Norvegul e mai nou sau mai vechi decît Homer ? Acelaş accent cam ecoul munţilor, cam vuietul talazelor, cam blestemele cîntate ale vîntului şi ca*n Sfintele Scripturi. Geme cu nădejdea şi semcruntă cu durerea, apăsat, covîrşit, izbucnit şi biruitor.

Cine ar avea cheful critic şt universitar să intro* ducă gheţarul ibsenian în istoria literaturii, ar face cazna ridiculă a unui împărat nebun care a bătut marea cu nuiele ca săd potolească furtuna şi a unui dement mai modern care ar voi să tragă Pacificul în sticle.

GEORGE RANETTI

Născut în epoca lui. Caragiale şi în subdiviziunea literară a lui Anton Bacalbaşa, care a sleit genul umoristic al categoriei în cîteva numere din revista ***Moş Teacă,*** George Ranetti, fără să fi fost un euro» pean ca primul, niciun proletar socialist ca secun< dul, a purtat în vioiciunea lui spumantă, incontes» tabilă timp de zece ani, reminiscenţe şi obsesii de la cel dintîi şi influenţa ştrengărismului călare pe băţ al tiflei gasconale de la cel de al doilea. E adevărat că aceste două esenţe au fost amplificate de el printr»o exploatare epigramică a calambu» rului scris.

Ostenelile lui Ranetti s»au rezolvat însă într»o temperatură literară, impusă dorinţei lui de a*l servi, de către public care a făcut posibilă vulgari* tatea, a popularizat sughiţul şi a situat izvorul spiritualităţii într*o suburbie artificială. Fără aceste împrejurări nu ar fi fost posibile producţiile prezi* date de domnul Tănase, care a distrus tiparul ţără» nesc al duhului limbii şi a dat gustului de prcfun» zimi o întîrziere de cincizeci de ani.

Din Anton Bacalbaşa a rămas o poezie: ***La Rpsi mersholm e frig, e ceaţă,*** Prezentul reţine din Ra< netti elasticităţi şi culante în versificare vagabonde — şi nu ştim dacă în imensul material perforat, traforat şi şlefuit în zeflemeaua cotidiană, s»a ivit de multe ori un accent activ, o mare nelinişte sacră, o pasiune de mari împliniri. îndărătnicia cu

4

care defunctul s»a inspirat ani de zile exclusiv din Don Paladu, din Ion Kalinderu şi din doamna Smara e de natură să reveleze o stare sufletească şî un individualism.

Confraţii ne povestesc un lucru de necrezut la moartea confratelui Ranetti. Văduva lui ar fi rămas pe drumuri după douăzeci şi cinci de ani de căs* nicie împreună si de suferinţă de mamă adoptivă, lipsită şi de dreptul de a se folosi de o pensie minusculă, acordată văduvelor de Sindicatul zia* riştilor, din pricina absenţei căsătoriei din starea ei civila.

Camarazii rămaşi au îndatorirea să suplinească în parte unei scăpări din vedere a defunctului, contribuind pentru înzestrarea văduvei măcar cu un chioşc de ziare şi tutun. Recomandăm Ministe» rului de Finanţe, unde Ranetti a avut prieteni cîţiva directori generali, propunerea noastră şi ***Biletele de Papagal*** sînt Ia ordinul celor ce se vor însărcina cu o subscripţie în folosul văduvei pentru înjghebarea unui prim capital, ca din sărăcia lui Coc6 să aducă ofranda lor cea mai mare cu putinţă.

1928

ION DRAGOSLAV

A murit şi el şi a murit fără justificare. Cine ha omorît? Boema lui nud putea ucide, nici bună» voinţa lui, nici încrederea Iui în Dumnezeu şi oameni. A fost bolnav trupul lui puţintel? a stat o boală în figura lui palidă de moşneag vremelnic, în luminile triste ale ochilor Iui de copil octogenar? Bietul Dragoslav!

In literatura noastră, acest sătean în strat nem-ţese, cu ghiozdan, şi în ghiozdan cu o scripcă mică sau cu o cobză mică, a fost, fiziceşte, un pribeag al soarelui şi un plugar fără plug. Om neînchipuit de cumsecade, cu el puteai sta de vorbă, oriunde te»ai fi găsit, pe asfalt sau pe parchet, ca în porumb şi ca pe brazdă, evocată permanent de toată fiinţa Iui de simplicitate românească.

A fost un călugăr al bordeiului lui din Fălticeni sau un om căsătorit şi cu copii? Discret şi depărtat, el nu a vorbit niciodată de alte poveri ale lui decît cele literare.

— Bună ziua. tată Dragoslav, ce faci?

— Fusei pe la Fălticeni, tată.

— Să ne vedem sănătoşi, tată. Vrei să bem mîine un ciocan de rachiu?

— Plec la Fălticeni, tată.

— Ce*ai mai scris, tată Dragoslav?

— Ia de»ale mele, *dragă,* răspundea evaziv cu rostirea lui aproape franţuzească.

L*am cunoscut întîi acum vreo douăzeci şi şapte de ani, cînd îşi învăţa liceul la o luminare, purtată în buzunar ca să nu i'O fure gazda. Avea în ei o încredere onestă cared şedea bine şi o rîvnă in munca lui dea şti, nemăsurată.

1928

JEAN ZAHAREANU

Librăria românească are numeroase categorii de negustori de cărţi şi cumpărători de manuscrise. Bătrînul Alcalay, care a lăsat o imensă avere, lip* sită de posteritate profesională, a decedat în pace, cunoscînd trei litere din alfabet, necesare semnă* turii pe factură. El îşi desena numele ca o figură, şi cînd un client îl întrerupea cu o întrebare, desenul reîncepea de unde pornise. Leon Al* calay conducea condeiul ca o stropitoare şi nu a citit niciodată nimic: cartea era o cutie de conserve închisă hermetic, care, dacă o desfăcea», se strica, şi el a preferat să o ţie intactă, pentru clientelă. După Alcalay se aşază în istoria recentă a librăriei editorul romanelor senzaţionale, furate din toate limbile şi distribuite în fascicole odioase şi editura cu tipografie, căreia îi urmează librăria bazar, cu o vitrină de cărţi şi una de papuci de tenis, alter* nînd cu fonografe şi piese de automobil. în sfîrşit, librăriile care cumpără cărţile în străinătate cu un preţ şi le dau cititorilor cu cinci. După aceştia păşeşte regimentul librarilor care vînd o carte, zece mii de plicuri şi un pistol cu capse de hîrtie. Librăria românească încă nu a produs un editor în stare să analizeze un manuscris şi să hotărască publicarea Iui pentru o necesitate culturală.

Librăria la raft are însă pe ***Jean.*** Cineu Jean nu mai întreabă rumeni. Uited aci alături, desinat cu peniţa lui jean Steriadt, care ştie să dea cernelii asemănările cele mai mul> te. De la plutonier pînă la general, toată armata cunoaşte pe Jean, din raionul lucrărilor mili* tare. De Ia dentist pînă la chirurg şi internist, toţi medicii cunosc pe Jean, din raionul artei de*a seri mult şi de*a vindeca puţin. De la

J * * ^ £*A*n*«v**4v

inginer pînă la societatea pe acţiuni cared utilizează pentru petrol, beton, căi ferate şi pentru faţadă, toţi industriaşii căr* turari şi bancherii, obişnuiţi să intre, cadevărat, destul de rar în muzeul delicat al librăriei, îl cunosc pe Jean. în sfîrşit, cei care nu citesc aproape deloc sînt scriitorii: şi aceştia îl cunosc pe Jean. întregul public de domni, de doamne şi de domnişoare vrea exclusiv pe Jean, în toate zilele anului, de la i ianuarie Ia ***ţi*** decembrie.

în mijlocul librăriei populată ca o gară, cu sute de oameni care pleacă şi cu sute de persoane care sosesc forfota şi necontenit, purtînd pentru călătoriile inteligenţii un bagaj de hîrtie, un sul sau un bolovan pătrat, Jean este interpelat ca un şef de tren, apucat de mîini, oprit în loc, şi viaţa lui constituie un permanent zigzag şi arabesc. Obişnuit să dea şapte răspunsuri deodată, şi domnu* Iui cu monoclu, şi profesorului ilustru surd de o ureche, şi buzelor roşii electrice, vopsite cu lac proaspăt, ale unei cucoane, Jean este nevoit să facă zilnic o sută cincizeci de kilometri pe loc şi ţi*l închipui neputînd să doarmă, în patul lui de odihnă binemeritată, după o alergătură de treizeci de ani, fără să fugă prin aşternut şi fără să vorbească'n somn.

Cineva ar voi să plece la drum cu o carte pipărată şi atunci se apleacă, dacă e mai înnalt, sau se ridică în vîrful picioarelor, dacă e mai scurt— Jean e un librar de un metru şi nouăzeci şi opt centimetri — pentru o confidenţă, ca la far* macist, cînd îi trebuîeşte o cutie personală cu piele de cauciuc. Altul vrea o carte cu nume de de autor care se rosteşte greu şi îşi îngroapă igno* ranţa în urechea primitoare a lui Jean.

Jean e egal cu librarul, după cum H_2O este egal cu apa; cine rosteşte numele vede personajul, în capul simpatic al acestui gentlemen care nu ştie să se supere niciodată şi care surîde întodeauna clientului, chiar atunci cînd o brăţară neagră, pe braţ, mărturiseşte cu simplicitate că şi/a pierdut ce avusese el mai drag pe lume, tovarăşa unei vieţi întregi de bun şi curat şi cinstit gospodar, se găsesc reuniţi Larousse, Lîttre şi Mayer, autorii celor mai mari Lexiconuri.

Coc6 îl cunoaşte pe Jean de chiar vreo treizeci de ani. l_»a văzut tînăr, harnic, bine dispus, gata să dea o lămurire, mai exactă ca un savant şi mai documentată ca un academician; ba urmărit tînăr şi îl regăseşte tot atît de tînăr şi de vioi şi azi, cînd scoate pentru el un bilet sentimental.

învîrtind foile dintr*ocarte, dinaintea teancurilor de volume multicolore: răsfoind o revistă, primind orientări, surprtnzînd apropieri, cine poate refuza că creadă că în tumultul noţiunilor căpătate în contact nu numai cu cărţile, dar şi cu librăria, şi în librărie cu Jean Zahareanu, nu a învăţat nimic de la Jean şi că Jean nu e dascălul fără catedră şi fără această însărcinare, al cîtorva din ideile lui?

Coc6 scoate pentru Jean un bilet — dar biletul e o diplomă, e un pergament pentru acest pro* fesor fără să ştie al nostru al tuturora.

1928

II

Pe cînd pămîntul intra în zona termală a per* seidelor, pe coasta de Azur a infinitului, unde 6e scaldă bunul Dumnezeu, înconjurat de marile mitologii, din librăria « Socec », din Calea Victc* riei, a plecat să*şi facă băile de neant, şeful secţiei franceze. . .

Vă amintiţi de acel băiat fără vîrsta, care de treizeci de ani prezintă clientelei aceeaş figură juvenilă, o linie a surîsului fină şi obsecvioasa întîmpinare a bibliotecarului crescut în sera flori* lor de cîmpie. Din acest lecuitor cu droguri lite* rare, politicos şi distant cum trebuie să fie neguţă* torul de haşiş intelectual, a rămas numai o amin* tire. O bună amintire, care va sluji de tradiţie copiilor lui. Doi din ei, purtînd la mînecă, lîngă umăr, galonul negru al meritului suferinţei, fraged şi zvelt ca şi camaradul lor de părinte, au şi fost adoptaţi pe firmă. Nu trebuie să trecem cu vede* rea un act de bunătate şi de omenească, inimoasă datorie, pe care credem să o atribuim ştiinţei de voinţă şi de simpatie a coasociatului din firmă, domnului Schwartz. bara zărit pe copiii lui Jean strecurîndu*se prin strîmtorile de cristal ale maga* zinului, unde silueta tatălui era căutată de sutele de cititori, care mai găsesc un timp într*o săptS* mînă pentru răsfoirea unei cărţi. Şi am ezitat să le strîngem mîna, ca să nu trebuiască să le aducem şi noi aminte că tatăl lor a murit.

Personal, îi datoram lut jean Zahareanu, ceea ce am datorat mult mai puţin cîte unui dascăl ignorant de curiozitatea sacră a copilăriei şi adoles* cenţei, sau cîte unui literat mai vîrstnic, mai darnic cu tutunul decît cu foiţa tipărită şi duşmănos în monopolul vastului secret pe cared păstrează — primele noastre lecturi şi o bună parte din lecturile de pînă acum cîteva săptămîni.

Mai tînăr cu cîţiva ani, el devenise repede o autoritate, de vreme ce avea voie şi putea, la vîrsta lui, să umble cu lucrurile sfinte, cerute de mîinile vîrstei noastre. în contul deschis şi plătit anual după vînzarea grînelor, la firma Alcalay, pentru cărţile şi rechizita de şcoală, Jean intercala cu dibăcie dreptul deghizat al mărfurilor de lite* ratură. Mulţumită lut Jean, funestii noştri profesori ne*au prins citind cărţile, pe genunchi, în bancă, şi mulţumită lui ei ni le*au confiscat sau ni le*au rupt, şi tot mulţumită lut am putut întîlni întîile idei, care hotărăsc o viaţă şi croiesc o preferinţă. Dacă el nu o fi fost chiar primul cărturar, de la care am învăţat ceva, negreşit ca figura lui, copie* sită acum de întuneric, şi mascată cu pămînt, face parte din primul rînd al păpuşilor noastre de fildeş transparent. . .

Trebuie să ne îndoim că oamenii calificaţi de universităţi pentru carte, au realizat adeseori mai mult decît Zahareanu; că au putut să adune sentimentele clare ale unui public întreg laolaltă; dacă au determinat în casele lor sigilate şi în sălile lor de cursuri agresive pentru idee şi frumuseţe, atmosfera pe care o urzea băiatul Jean în cuprinsul dintre dulapurile lui de cărţi. Neguţătoria scrisă şi gîndită are, ca şi ingineria şi dreptul, mersul et abstract şi ştiinţific, cu care se împleteşte, şi bietul om decedat la netimp, din pricina unei infirmităţi, tratată anapoda, poate ţine loc cinstit de factor pozitiv cultural în cronica sinceră a mişcării intelectuale româneşti.

Un camarad de librărie ne povesteşte rîvna lui disciplinată de a servi pînă la istovire, simţind poate din familiarizarea cu spiritul cărţilor că se şi îndrepta spre patria lor, de dincolo de existenţă, în ultima zi de august, cînd părăsea librăria fără întoarcere, surîsul lui Jean pentru clienţi avusese o temperatură scelerată, de patruzeci dc grade medicale.

Cimitirele pe dinaintea cărora trecem în fiecare zi, pe drumul nostru, erau în lumină zîntîiulut de noiembrie, cînd am aflat cu întîrziere de moartea librarului nostru, înzăpezite în flori. Holde lungi de tufăntci ruginite şi crizanteme galbene ca lămîia şi albe crescuseră peste noapte din trotuare, pentru o sărbătoare a doliului, care ştie intuitiv că univer* sul morţilor e cu mult mai mare decît cartierul pe planetă a oamenilor în viaţă.

— L*aţi cunoscut, copii, pe Jean, care vă trimî* tea săptămînal acasă ***Le chemin de Chizctte, L'epa< tanî ?*** S«a mutat pe undeva, pe aci. Joacă ***yotyo*** cu două sfîrleze pe aţă. Să ne ducem sad căutăm. . .

ARHIBALD

Subt acest nume zgîriat pe calcar ssa ascuns pînă duminică Ghiţă Rădulescu. Era să spunem domnul Ghiţă Rădulescu. Căci neobişnuiţi încă nicidecum cu moartea Iui, ne aducem aminte numai silueta, redingota, cravata şi surîsul boie*resc al celui de pe Bulevard. în mustaţa lui cenuşie de holtei cochet şi de flăcău întîrziat Arhibald a conservat pînă în ultimile zile, abia întunecată, floarea unui fragil surîs inteligent. Ghiţă Rădu»lescu a fost un adept al mustăţii, al unei mustăţi integrale, îngrijită ca o păpuşă şi neinfluenţată de instabilităţile modelor care împuţinaseră părul şi înmulţesc pantalonul.

Cine era Ghiţă Rădulescu toată lumea mare să ştie şi nici toţi acei cărturari de«o slovă şi de<o foaie, ale cărora burice de la degete se tocesc să insiste, servtndu*se de resturile de creioane arun*catm stradă, pe fereastra redacţiei, de Arhibalzii plictisiţi. Cine aproapia lesne, dintre recenţi şi chiar dintre anteriori, personalitatea lui elegantă, hermettcă, taciturnă şi claustrată ? După cum aris. tocraţii vechi străbăteau lumea în lectici, Arhibald era precedat pretutindeni de un paravan. Zîmbetul lui întreţinea distanţa şi ochii lui o încuiau. Şi această perdea de discreţii, în dosul căreia se pudra cu cea mai diafană lumină, luată pe puf, fetiţa unui suflet candid, se urzise într*o casă albă, în mijlocul unei curţi de mahala, cu zorele, cu flo3*reafsoarelui şi indrişaim, ca un manuscris.

Arhibald a dat dintrdnsul doi Arhibaîzi: unul, cel exact, durează pînăm ajunul războiului, autor al unei cărţi un sfert uitată şi trei sferturi necitită. ***Note de om necăjit,*** care nu lipseşte din nicio bibliotecă a stilului şi a reflecţiei geometrice — şi al doilea vine după încheierea păcii cu amintirile lui sedimentare, de o culantă verbală generală, aglomerate într*o serie de volume groase cu titlul ***Porcii,*** un document. Războiul a schilodit confor*tabilul moral al acestui arţăgos abstract şi spiritual. Arhibald a făcut războiul în Bucureşti fără por<tofel şi fără tabacheră, ca toţi semenii lui rămaşi în Capitală, cucerită de un adversar pentru care meşteşugul intelectualităţii devenise anacronic şi inutil. Arhibald a îndurat zile grele ca şi alţii, dar mai contrariat în boema lui de prinţ civil decît ei, el a ţinut minte şi a plătit cu o furie de condei explicabilă.

Pentru că inteligenţa lui avea nevoie de o for*mulă care să comenteze, să scuze şi să acuze, iatăd pe Ghiţă Rădulescu transformat în antisemit. Neno*rocirile Iui şi ale lumii nu se puteau trage decît de la evrei. Evreul românesc dăduse naştere nefe*ricirilor româneşti, Arhibald uita că eyreul nostru are aceleaşi stricăciuni şi însuşiri ca şi noi şi că asimilarea lui era împlinită. El îşi înfăţişa o evre<ime organizată, concentrată, solidară, lucrînd după indicaţiile unui papă negru al lor, la dărîmarea ţării, de care negustoria lor nu ar fi avut nicio nevoie; un popor evreiesc şi nu evrei izolaţi; o lume evreiască exclusiv alcătuită din miliardari, în care mizeria, durerea şi deznădejdea erau. necu*noscute.

Era o interpretare intelectuală, căci inima lui Arhibald grăia deosebit. Din puţinii lui prieteni, prietenii cei mai buni erau evrei, care ştiind că fac plăcere capriciilor lui de ursuz, erau şi anth semiţi. . . Pentru niciun creştin Ghiţă Rădulescu

nu *sta* obosit atît ca să/l ajute, ca pentru cîţiva
evrei din apropierea lui. De altfel, el a ţinut pres*
tigîul neştirbit al năvarului de a fi ocrotitorul şi
sprijinul tuturor celor care aşteptau, începînd cu
un mare număr de nepoţi şi surori. Sărac lipit
şi diplomat abia, el a înzestrat cîteva familii şi a
dat mai multe bacalaureate şi licenţe, bombănind
şi surîzînd, pentru Răduleştii lui. Arhibald a fost
un exemplar întreg al tipului de bravură, practi*
cat, mai des în lumea muncitorilor manuali, care
îşi jertfesc bucuriile pentru satisfacţia de a le
dărui unei familii rămase fără bătrîni.

1928

p

i

V

l

LEON TOLSTOI

Am primit ordinul telefonic să scriem despre
Tolstoi un articol şi, desigur, ordinul nu se adresa
nici competinţei noastre în literatura rusă, nici
capacităţilor între a prepara, după cele douăspre*
zece principii critice, cu douăsprezece subprincipii
şi alte douăsprezece puncte de vedere cardinale,
tartine didactice cu mîzgă dulce, extrasă din per*
sonalitatea unui scriitor. în tacîmul nostru şi în
vasele noastre de pămînt nu se găsesc ustensilele
trebuincioase meşteşugului de a prezintă pe Tolstoi
în aspic şi la farfurie, clădit monumental sau
debitat în sărmăluţe.

Cine a fost aproximativ Tolstoi, toată lumea
care nu s*a născut după **1914** şi a citit foile de
catalog intercalate de librari în revistele ilustrate
străine, ştie mai mult sau mat puţin; căci eforturile
editorilor s»au concentrat pînă la război în lite*
ratura rusă, prezintată ca o mare zacusca artistică
şi ca un rezervoriu de împrospătări pentru toate
literaturile occidentale. După trecerea fantomei,
exploatată cu priceperi comerciale, literatura con*
tinentului s*a văzut că nu cîştigase nimic, şi gurile
rele, vorbind la urechea de piatră a cîte unui
Goethe, Dante sau Rabelais, afirmau chiar că depar*
te de a fi un astru nou nemaipomenit, literatura
marelui imperiu ortodox trimitea Europei înnapoi
sticliri reflectate.

Adevărată de tot sau falsă întrucîtva, această
judecată nu se poate verifica decît de către puţinii

muritori străini, care cunosc limba moscovită ţi care ele pe urma stăruinţelor încununate cu succes, se aleg cu o sensibilitate rusească. Atarî sensibili* taţi se capătă si se menţin: nimic nud pare unui om care a fumat o ţigare acră şi amară mai ciudat ca lauda fumătorului, fericit că*şi împute gura şi viaţa de tutun. în neputinţă de a cunoaşte rafinamentul graţiilor secrete, rezervate soţului legi* tim, trecătorul se mărgineşte la aprecierea graţiilor exterioare, şi opinia lui, chiar greşită, nu greşeşte în genere excesiv. O distanţă oarecare nu strică niciodată mai mult spectatorului decît obiectului admirat.

Un cunoscător de limbă rusă şi de literatură rusă, trăieşte de obicei în extazul geniului rus şi citează sute şi mii de nume ruseşti, celebre la Vladivostoh şi necunoscute ignorantelor noastre, nume care reprezintă valori atît de uriaşe, încît vechile reputaţii clasice şi neoclasice dispar. Niţe* luş, trebuie să ne îndoim, ca de virtuţile miracu* loase ale unei ape de puţ, a căreia întrebuinţare în toate felurile, face inutilă orice medicină şi vinde* că afecţiunile cele mai variate, înlesnind şi măritişul.

Tolstoî, după avizul celor mai iluştri literaţi, este un foarte mare autor. Se citează cîteva cărţi scrise de el, fără de păreche. Personalitatea lui acoperă un veac de om. Totul este exact. ***Antia Karenina, Război şi pace*** sînt grandioase; perfect. Nu se poate spune acelaş lucru, poate, despre o cărţulie a lui, ***Qu'esUce que l'Art ?*** scrisă în limba franceză şi în care se trădează gîndirea lui artis* tică diagonală şi sensibilitatea pomenită mai sus; dar acest pamflet nu face parte din bibliografia lui de trufandale. închipuindu*ne sau recunoscînd că tot ce a scris Tolstoi şi tot ce s*a publicat de el, antum sau postum, aparţine seriei limitate a fenomenelor, nici această împrejurare, ne»am per* mite să notăm, nu ne priveşte.

Pentru schiţarea celor mai mulţi scriitori opera lor este de ajuns. Scriitorul comun mai mult sau mai puţin talentat, e un meseriaş care nu s*a identificat cu suprema lui statornicire. El îşi pără* seşte lucrul ca un tinichigiu care s*a fript cu ciocanul de aramă şi ca pe un patron care*l plăteşte. ' Viaţa nu îi este angajtă în destinul literaturii lui, literatura lui nu are un interior, el nu simte o chemare în literatura lui, nu jertfeşte nimic, nu risipeşte nimic; păstrează şi adună. Scriitorul de rînd este un paracliser al literaturii, care şterge icoanele şi aprinde candelile din biserică, şuierînd printre dinţi o arie de tango şi scuipînd pe cîrpâ, ca să lustruiască beteala. Subt emfaza poetică se iveşte un porc, din proza diafană apare o brută. Specia scriitorului e de multe ori capabilă de acte de viaţă, de o vulgaritate totală şi de zămisliri cumplite în domeniul abjectului pur. Albul hîrtiei, în lumina căreia el seamănă ***si*** recoltează, nu se strecoară în individul lui sufletesc nici după zece ani de alianţă cu acest pergament. Sînt contradicţii în sfera lui de activităţi morale, fioroase. El repro* duce sacra germinare şi reeditează parfumele sfinte degenerate, profesional — cu plasticiditatea prosti* tuţiei, lucrul mistic al iubirii, negociat subt felinar.

La Tolstoi, scriitorul e secretarul unui profet, care dictează din întunericul mare povestirea zbu* ciumului şi a furtunii, mai vaste decît apucă pana să scrie şi mai nehotărîte.

în dezorientarea universală a timpului dinaintea războiului, de avuţii sterpe şi de leneş pesimism, cărţile lui Tolstoi au fost citite cu o însetare furibundă, mai puţin pentru ceea ce conţineau decît pentru ceea ce rămînea, permanent şi sele* nar, pe dinafară. Europenii voiau să înveţe de la Tolstoi <d vorbea din fundurile lumii, dintrmn sat, despărţit de continentul asfaltat şi zidit, prin

mii de Bărăgane triste), simplicitatea pierdută şi naivitatea primitivă care se înfrăgezeau în cuvintele lui. «Leapădă superstiţia, scria Tolstoi, puncte în starea în care se găseşte un copil sau un Descar» tes ». EI predica fecioria sufletului, întors la înce; puţuri şi educarea din nou a noţiunilor, căpătate în tumult şi constrîngeri. Nu mai vreau să ştiu nimic şi vreau să mă deprind să ştiu. La vîrsta acestei judecăţi, oamenii cultivaţi, oamenii civili* zaţi ştiuseră totul, învăţaseră şi pe ceilalţi să ştie totul şi Tolstoi le descoperea că a rămas o ştiinţă necunoscută, pentru căutarea căreia trebuie întîi să fle dată uitării ştiinţa cealaltă. El căuta în viaţă o continuare a credinţei, un acord între principii şi viaţă, o aplicare de fiece oră a lucrului gîndit o dată şi precizat, muncit exclusiv de problema perfecţiunii cugetului şi a existenţei.

Tolstoi nu şba găsit credinţa care săd facă fericit şi să fericească lumea cu ea: rezultatul interesează destul de puţin. El nici nu trebuia să o găsească şi nimeni nu e dator să o găsească. In ce priveşte viaţa insului şt a societăţii chinul căutării prezintă o valoare morală mai certă decît fericirea găsită. Lumea nici nu are nevoie de această margine de odihnă, de un liman, de o perină prea moale, pe care să adoarmă un cap exagerat de împăcat cu sineş. A te cerceta zilnic, a te scruta, îţi dă o stare morală activă, de îndoieli, de atenţii şi de sfiieli intelectuale, care moderează instinctul şi iubirea de sine, anemiază lăcomia, suprimă orgo* liul dictatorial, pustieşte prestigiul luxuriei şi al avuţiei şi face din omul sălbatec al civilizaţiei un stăpîn posibil şi un tovarăş. De la Pavel din Tars, de Ia Bossuet şi de la Pascal, auzul îngrăşat şi mut al categoriilor cultivate prin lista de cărţi şi de bucate, nu mai prinsese ecouri din ceea ce unchiaşul Tolstoi numeşte, ca un copil, infinit. Literatura Iui a fost un material de săpătură, care

1

trebuia aruncat afară, din groapa începută ca un drum drept adînc.

Oamenii ridicaţi peste sine şi înnălţaţi la cer, au avut întodeauna o autoritate fascinantă, mai mare decît a dregătorilor şi domnilor, şi mai vir» gînală, peste ştiinţă şi peste literaturi. Europa nu putea să conteste sinceritatea de haos a bătrînului singuratec ŞL în grădina ei pustie nu se mai ros* tîseră cuvintele interzise ipocriziei, demult. Cu sacul în spinare, desculţ şt răzimat în cîrjă, bunicul s<a culcat pe pămîntul tare, adormind întru Iisus Hristos şi Jeandaques Rousseau. . .

i o *i* **8**

PĂRINTELE ABRAMESCU

O invitaţie m*a chemat pentru duminica trecută la o liturghie cu « agapă frăţească » pentru cinsti* rea preotului Nicolae Abramescu, care a împlinit cincizeci de ani de preoţie. Mîhnit că o durere de familie a trebuit să fie mai aprigă decît aminti* rea şi că m*a împiedicat să mă duc să fac metania cuvenită şi să sărut mina iconografică a frumosului meu părinte de carte, îi cer iertare că am lipsit şi mă silesc să cuprind, dacă se poate, cu condeiul de piatră, pe placa de piatră, pe care mi le*a pus el în degete şi pe genunchi şi cu cuvintele pe care le»am învăţat cele dintîi de la sfinţia lui, o emoţie îndoită, una de învăţător şi alta de ucenic.

Nu*mi pot aduce aminte, într*adevăr, fără o suavă duioşie, şi pentru dascăl şi pentru copil, de primul an al şcolii din Piaţa Amzei. Părintele Abramescu era un diacon alb, zvelt şi aproape imberb de vîrsta şi acurateţa nouă a unei domni* soare. O linişte de maturitate totuş permanentiza un surîs blajin pe figura lui, însemnată cu un reflex matinal necurmat, ca un porţelan cu o chiparoasă. Un singur dascăl am mai văzut frumos şi blînd ca el în şcoala primară, pe Alexandru Odobescu.

Mi se pare că ştiam patru litere din alfabet, cînd am dat ochii întîia oară cu diaconul Abra* mescu. El mi le*a îndreptat şi m*a învăţat să fac şi să zic încă vreo douăzeci. Eram nu mai puţin

de optzeci de băieţi în clasa lui şi printre noi cîţiva mai vîrstnici ţi decît profesorul, hotărîţi să înveţe să scrie cu primul prilej ivit, în acea epocă de prilejuri puţine. Nicodată n*am auzit vocea monumentală fermecătoare a părintelui să se ridice peste tonul cîntecului sufletesc şi într*o atmosferă de bunătate, ca într*o tîrlă de miei şi într*un stol de hulubi, s*a petrecut repede abecedarul.

Nu se poate insista îndeajuns asupra necesităţii pedagogice ca dascălii mici şi mari să fie bărbaţi frumoaşi, răbdători, senini şi curaţi. Ani de zile mita rămas în coada ochiului, cu influenţa ei certă, mîneca albă todeauna proaspătă, la cotorul mîinii dascălului meu şi personajul lui întreg a făcut parte decisivă multă vreme din mine şi aş mărtu» risi că reminiscenţa lui succesivă se intercalează şi azi, în imaginile de reconfort moral.

Primul profesor e a treia persoană pe care o cunoaşte copilul numaidecît după părinţi, în seria cumpănirilor şi autorităţii. Atîrnă, cred, foarte mult impresia primului contact cu şcoala, pentru toată viaţa şi de be, a: ***ba;*** be, o: ***bo;*** be, i: ***bi*** începe să fie legată simţirea viitorului om cu mustaţă.

Douăzeci şi cinci de ani am salutat pe părintele Abramescu, fără să mă recunoască. Cînd Luchian şi Artachino au zugrăvit biserica Brezoiânu, stor* ceam nişte culori pentru ei, pe paletă. M«am prezîntat primului meu dascăl după un nume literar, pe care U datoram pe trei sferturi sfintei sale. Aceeaş tinereţe a întîmpinat după douăzeci şî opt de ani pe ucenicul de litere şi silabe, rămas într*o privinţă la abecedar.

Preotul Abramescu, în chemarea de presviter, a fost pentru enoriaşii lui, un duhovnic civilizat şi un Domn al Bisericii. E adevărat că autoritatea eclesiastică a respectat cu sfiială, întodeauna, inde* pendenţa de episcop consimţit sufleteşte a părinte.

lui şi nu s*a amestecat, în raporturile lui cu publicul şi cu cerul, ireproşabile şi demne. Un loc pe care nu ba rîvnit şi pe care putea săd aibă de mai multe ori şt să»i împrumute prestigiul ce îi lipseşte, a fost locul de prelat, rîvnit cu sălbăticie de preoţii văduvi. Corect şi conştiincios, preotul a ştiut că prelatura e o sarcină greu de purtat.

Cinstite părinte, aş rîvni ca heruvicul meu, pe care nu bai aşteptat, să*ţi fie plăcut, ca Domnului pomelnicul ctitoricesc citit de glasul dumitale.

1 9 *i* 8

11

Am mai pus pe hîrtie laude pentru numele lui, în ziua cînd fostul nostru cel dintîî dascăl a împli« nit cincizeci de ani de vrednicie profesională. Sînt cîtiva ani de atunci. Ne»am întîlntt întno duminică de soare, pe stradă. Şba scos pălăria, a făcut un compliment înnalt, pieziş, cu capul lui de demon energic, a zîmbît şi neam simţit feri* citi la strîngerea mîinii lui, o mînă întreagă de bărbat întreg. Şi sfitoşi în acelaş timp; îl lăudat serăm cu ltterîle învăţate de la el şi neom temut să nu ni le găsească schimonosite.

Părintele Abramescu avea o bună părere de cuvintele noastre, scrise cu literile Iui. El zicea că vorbele noastre sînt cu «lipiciu» rostind şi niţel din ***u,*** ca la biserică şt la Academie, unde fu aplaudată vîrsta egtpţiană a domnului Iacob Negruzzi. Şi trebuie că aveau cuvintele noastre lipici, dacă ne>a **spuS'O** cel mai iubit în amintire dascăl al nostru. El nu a greşit niciodată, nici cu mintea, nici cu glasul, nici cu trupul, fără să fie vorba de greşeala lui Adam, căci Eva lui ba plă* cut mult, ca un om tare cu adevărat şi întocmai ca lui Adam, născut flăcău şi feciorelnic din pămînt.

Şcoala de copii, unde afla autorul că vorbirea toată se scria numai cu douăzeci şi patru de semne, se găsea în Piaţa Amzei, pe linia trotuarului neîn« trerupt, paralel cu frontul pieţei, între cele două

uliţi scurte, dintre Calea Victoriei şi piaţă. Casa e intactă cu lungul ei etaj, culcat pe un şir de prăvălii. Ciocanul de lemn al unui tinichigiu ne*a turburat tabla înmulţirii, cantilena: « O . dată una*î una, o dată două: două. . . Două*ori zece: douăzeci!», cu răzvrătiri de sonorităţi complicate, premergătoarele jazzului de tango actual. Sînt de atunci — şşşt! — patruzeci şi patru de ani, şi friandizele momentului erau dovleacul copt, cu mîzga dulce, mustopitele, corăbiolile fragile şi incomparabilul bigi*bigi. Generaţii! voi vă delectaţi cu fondante.

Diaconul Abramescu era cum ham descris. Silueta lui de domnişoară purta dulama călugă* rească, încheiată cu un singur nasture pe un şold; largă, iconografică şi căzînd pe gheată pînă la vîrf. Mai estetici, preoţii de mai tîrziu, tunzîndu* şi pletele şi reducîndmşi barba pînă la cioc, rasă ardeleneşte pe falcă şi jurîmprejurul guriţii, care permite sugerea în public a unei ţigarete, intro* dusă elegant şi umed ca o canulă de clistir, şbau strîmbat ***reverenda,*** îmbrăcată pe cap, adaptîndud pasmanteria decorativă a cioclului, încheiată la piept cu bumbi şi zarzavaturi de ibrişin.

Blond şi serafic, dascălul nostru purta titlul administrativ, de institutor, născocit Ia Minister întruo zi de inspiraţie mediocră pentru deosebirea hotărîtă de învăţătorul rural. Era momentul ilustrului Borgovan, fotografiat de pe natură în Chicoşul Rostogan al lui Caragiale şi predecesor în cursurile inferioare ale individualităţii lui evoluate, către organisme pedagogice gen Miha* lache <Dragomirescu>. Abecedarul a fost, cules cu degetele Iui blînde, o herborizare în grădina cu muşeţel, cu părăluţe, cu ghiocei, cu poala MaicibDomnuIui şi cu pătlagini. De cîte ori cu copiii noştri, scoatem azi din carte şi punem pe caiet o literă încîrligată, ni se trezeşte în scobitura

ei animată, privirea părintelui Abramescu — şi litera licăreşte de boarea de sulf din scîrlionţii pudraţi cu aur ai neuitatului părinte.

Intrarea în viaţa copilului, venit de la joacă, a primului profesor, făcută cu pasul, cu legănarea fluidă, cu bunătatea şi răbdarea diaconului de odinioară, s*a întipărit pentru todeauna şi acum, cînd acest pas nu mai calcă şi nu mai sună lîngă bastonul de abanos cu vîrful de fildeş, şi nu mai este, urma lui e întreagă şi nu se poate şterge nicidecum de pe chihlimbarul moale din timp.

Preotul Abramescu a fost bunul învăţător, pe care bau strigat din Vechiul Testament posedaţii ignoranţi. Din august pînăm crăciun, copiii din clasa lui, încă mirosind a lapte şi zer, desluşeau textul cărţilor, fără silabisire, şi puteau să scrie după dictat. în iunie **1888** s*a petrecut fenomenul care consacră pe dascăl, că patruzeci şi cinci de copii din patruzeci şi cinci, avură deopotrivă drep* tul la premiul întîi şi că premiul a fost împărţit în patruzeci şi cinci de porţii egale, de biscuiţi, englezeşti, care au fost consumate în fostul « Bor* dei», de către patruzeci şi cinci de băieţi, aşezaţi turceşte împrejurul profesorului, în iarbă.

Confratele Barbu Lăzăreanu, cel mai informat dintrjo generaţie mai tînără şi a căruia şi vastă şi microscopică docomentare, întinsă pînă la stupe* facţii, ar fi de un folos incalculabil universităţii, afirma de curînd că metoda personală de a*şi instrui şcolarii ba meritat părintelui Abramescu sim- patiile de curiozitate ale lui Alexandru Odobescu, urmate de vizită la şcoală. într*adevăr, prozatorul, director al Şcolii de Aplicaţie, a cercetat clasa noastră însoţit de ucenicii lui, ca săd vadă pe dascăl Ia lucru. A fost o memorabilă şedinţă de demonstraţii, în mijlocul unui parlament de vi* itori profesori de copii, ea a durat o zi întreagă, prezidată de Odobescu şt s*a isprăvit cu daruri

dulci. împărţite micilor animale domesticite ale părintelui nostru.

Şi surîdeau doi oameni neînchipuit de frumoşi, în dreptul fiecărui copil, stirîsul fără pereche al scriitorului oglindindu*se în surîsul cinstit al dia» conului.

De cîteva zile, poate că, dacă a binevoit Dumne* zeu, în Paradis, pe undeva, subt un cedru sau subt un cais, controversa didactică de acum patru* zeci de ani, continuă într-o atmosferă de arome odihnitoare.

1932

1

SABIN DRĂGOI

Capricioasele salturi ale destinufui se verifică încă o dată, în vreme ce autorităţile competinte se străduiesc să consacre valorile artificiale. Epoci întregi îşi aţintesc atenţiunea într*un singur punct, de unde este scris să se nască evenimentul. Locul îngrădit seamănă cu manejul roţii de apă, în care un cal ameţeşte trăgînd circular un jug fixat pe fus — şi academiile, ateneele, inspectoratele, direc* ţiile generale, universităţile, ministerele, munici* piile şi critica oficială aşteaptă să crească zarzavatul anual, morcovii şi napii de zahăr.

Şi evenimentul se iveşte, împotriva regulilor fixate şi a dogmelor, aiurea, dintrmn tărîm depăr* tat, unde nu se învîrteşte nicio roată cu găleţi şi nimeni nu a semănat nimic, nici varză nici cono* pizi. Sute de milioane s*au cheltuit în jurul unei baghete care croieşte estetic aerul ambiant şi pen< tru domnii artistici, cu cravata zburată şi încălţaţi cu obiele albe deasupra ghetelor de lac; au fost trimise în «treinătăţi rudele, subvenţionaţi prote* jaţii şi partizanii — şi din imensul efort a ieşit o mediocritate repetată în sute de exemplare.

Cineva, care alte daţi se chema într»altfel şi acţiona pe terenuri deosebite, cineva care acum se numeşte Sabin Drăgoi, cineva de departe, de nicărîeri, cineva din Banat, ivit fără autorizaţie şi căzut ca din cer, a scris, dacă se poate, pentru muzica europeană o primă operă românească.

egală dintfo dată cu operile vii. Noutatea emoi ţionantă a supărat. Cvietudiniie organizate s*au simţit jignite. In marele întuneric, cine a îndrăznit să aprindă o lampă? Primăria timişoreană şi pre» fectura, sesizate ca nişte căpetenii artistice care rezumă în partea Torontalului toată poezia, toată literatura, toată drama şi comedia, toată arhitectura, toată pictura şi muzica, nu au voit să permită ca într*o regiune abilă în creşterea şi exportul de porci, să se fi putut defini întrmn document românesc un mare instinct muzical. Ba domnul primar, care întruneşte într*o singură structură de elită, valoarea politică, talentul juridic, geniul edi* litar şi sensibilităţile artei, ar fi exclamat, auzind ***deNăpasta*** Iui Sabin Drăgoi, că, slavă Domnului, muzica românească nu este lipsită de operete şi că dacă vreţi să aflaţi, domnia sa ştie, na, una foarte plăcută: Samson şi ***Dănilâ.***

Opoziţia argumentată a forurilor administrative a mers atît de departe încît autorului i s*au făcut propunerile Operei maghiare din Cluj, de a cînta, ea, pe romîneşte, învăţînd textul valah, lucrarea înlăturată de complexele personagii de Stat şi comu* nă bănăţene. ***Năpasta*** domnului Drăgoi a fost schi* ţaţă întno zi, din instrument, în auzul direcţiei Operei române din Bucureşti, care avea, se pare ştiinţa, despre neaşteptata ivire bănăţeană, de la defunctul maestru Kiriac. în cîteva minute vîntul nou care se ridica din partitura ***Năpastei*** a îngheţat surîsurile de scepticism ale«uditorului, şi cei de faţă au recunoscut în munca de ins- piraţie adîncă a domnului Drăgoi, accentul co< drilor mari.

Iac«aşa. Pe cînd o lume întreagă se sterilizează în cerşirea unui împrumut şi în atitudini de stupi* ditatc politică marmoree, ni se naşte pentru conso* lări şi pentru măgulirea încrederii neînfrînte în vigorile autentice ale poporului nostru, batjocorit

de incapacitatea concretă şi sigură a stăpînilor Iui, un mare meşter de muzică tare.

Am avut plăcerea să cunoaştem pe domnul care poartă numele de Sabin Drăgoi, simplicitatea Iui leală, înfăţişarea lui puternică, de zimbru cu obra< zul palid şi greu, şi să strîngem bărbăteasca lui nună masivă de bronz. în ochii Iui umezi scăpăraţi dco negreaţă de fier fulgerătoare, am identificat ceea ce nu se zăreşte decît în fundul apelor, în vîrful piscurilor înstelate şim căutătura sigură a sălbăticiunilor răpitoare din văzduh.

1 Qî

1

N.D. COCEA

Absenţa îndelungată a splendidului nostru porc» deicîine şi prieten ne obsedează, ca şi cum ham fi visat urît. Ii ştiam în Bucureştii, pe care îi iubea cu bună dreptate pentru că nu seamănă cu nici un alt oraş din Europa, murdar, puturos şi simpatic, în mijlocul marelui bazar de frumuseţi farmaceu» tice al Occidentului, călcînd pe cărarea de frizură a peizajului, bărbierit, soptămînal, deasupra că« ruia însuş ceru', cu oglinzi, pare fabricat, ca un borcan cu pomadă azurie, te gîndesti senti* mental şi romantic, la gunoaiele din faţa palatului regal şi ai vrea să miroasă ca, la noi, în culoarea de Albastru. . .

Cocea nu mai e în Bucureşti de cîteva luni, poate că de un an, poate că de mai mult: vremea, ca şi vieţile, ca şi credinţele, ca şi tinereţile, par* curg iute, la noi, zigzagul lor în circuit de scînteje. Toţi oamenii noştri par izvorîţi în aţîţarea lor instantanee, stinsă rîndurbrînduri în negura mare, din coşul cu şuiere şi stridenţe ai unui tren acce* lerat, mistuiţi între doua staţii mici. Dar îl întîb neai voios şi sprinten şi bogat în vis, necontenit scăpărat şi pierdut necontenit. Neliniştit şi furni' cat ca unda, în lumina căreia se fac şi se desfac mii de miracole delicate şi fragile pe secundă, sufletul absentului a reflectat de la punctul de foc alb, al celei mai depărtate stele, pînă Ia firul de iarbă, încovoiat subt greutatea fină a melcului

cornut, pe luciul de safir, toată frumuseţea pămîn* tului din timpuri şi anotimpuri. E greu de găsit de douăzeci de ani încoace intelect mai săgetător şi inteligenţă mai sunătoare, ca o verigă cu sute de chei, decît a lui Nicu Cocea.

Şi pentru că era imens de inteligent, el era lipsit de vanitate, de pizmă şi de avariţie artistică. Abjectul fenomen care umple cu muşiţa invidiei sufletele de rînd ale scribenţilor de literatură, îi era necunoscut. Nicu Cocea nu a luat în deşert niciodată numele unui artist şi lancea lui incam descentă nu s*a lipit, ca să sfiriie, pe fruntea unui om de talent. Variat şi mobil, numai cine nu a voit nu a găsit la masa lui sufletească, aşternută cu velinţă albă, paharul întăritor în ceasul de îndoială şi de lepădare de sine: orologiul lui a sunat toate orele din lume şi clopotul lui, medieval, din poartă, la trebuinţa trecătorului obosit, nu şi<a ştirbit vibraţia niciodată.

Cineva ne povesteşte viaţa Iui din Paris, de flăcău întîrziat, cu nopţi cheltuite şi cu lumina soarelui astupată de alcov. Ca un Arthur Rimi baud, fără sătşi renege, poate, actele de culoare şi viaţă, împlinite cu o frămîntare de om îndoit şi de artist esenţial, el pare că şi»a sfîşiat manuscii sele şi le*a zvîrlit în foc. S*a întîmplat în firea lui acel eveniment al revelaţiei că şi geniul este în totul zadarnic; s<a iscat în sineş o îndoială cata> strofală sau, mai artist şt mai stăpîn în sarcasm pe viorile lui, decît puteam să credem, a voit să se pedepsească sfărîmîndude cu brutalitate? [. ..]

Pe Niculae Cocea, care ştia meşteşugul levita* ţiunii şi al stilului în polemică şi defăimare, căzut odată cu Soldatul necunoscut în timpul războiului, şt care scriind româneşte nu*şi mărginea suculentele verbale la teritoriu şi staul ci umplea conca vorbe* lor cu o mîzgă de univers, îl aşteaptă şi azi, ca şi ieri, graiul şi icoana, să le aducă subsuoară, din

Paris ori din Montmartre, cartea lui adevărată, cu moliciuni de catifea şi cu durităţi de sidef, cartea lui scrisă şi aruncată în mare, răsplămădită şi nouă.

Niculae Cocea, te>ai jurat ***şi*** jurămîntul se ţine...

1029

11

Intîrziat pe suprafaţă poate că prea mult, am trăit treptata scufundare a prietenilor mei în pămînt şi, obişnuit săd strîng mîinile mereu, mă întreb cum au putut să treacă zece ani fără săd mai văd pe Niculae Cocea. Ultima oară ham văzut, cînd el n«a mai putut să mă vadă. Nu mai era el. Cocea fusese. Se isprăvise. . .

îl caut acum prin sita şi pulberea cioburilor, din amintire. înduraserăm împreună intemperiile vieţii ducînd în cîrcă poverile vremii. Apoi, timpul spart ne*a lăsat între lespezile lui un inter/ val, o pauză lungă, o absenţă îndelungată. Ei era prin Bucureşti. Prietenul îi pribegea prin streinătăţi şi, în ţară, izbucneau răscoalele ţărăneşti din **1907.**

Prin **1910,** trei ani de la răscoale, Cocea începuse să scoată revista ***Facla,*** cu colaborarea din Viena şi a regretatului Const. Graur, a căruia rostire în scris, presărată cu ace, da paginilor finale, săptămînat, accentul epigramatic de ironie tre* buincios.

Acasă Cocea era «instigator» în interior, iar prietenul instigator dinafară. Românii de peste graniţi treceau de instigatori şi suspecţi, pentru eludarea pricinii reale a focului aprins.

ham găsit redacţia în cartierul ziarelor bătrîne instalată, cu cea mai ieftină chirie, într*o casă joasă, încă existentă, în care se practica idila cu

tarif, ***similia similibus,*** ca în marile redacţii din vecinătate. Refuzată, de toţi proprietarii, «odi' oasa » ***Facla*** s»ar fi mutat şi într»o magazie de scînduri.

în schimb, peste drum de redacţia « spurcată » funcţiona un mare depou de virtuţi, principii şi dogme, cared adunau zilnic unui directonpro* prietar agramat, din cimitirul paginilor unei ga» zete de publicitate, cu şt fără portretul decedaţilor, socotite pe milimetri şi numărul de litere, virguli şi silabe.

Pe contrapagina copertei, ilustrată de Iser, a ***Faclei,*** relevat de revistă, articolul documen* tar, semnat Nicoară al Lumii, era scris de Cocea.

Rămîne mult de povestit despre o epocă de adînci frămîntări împrăştiate, cu participarea la ele a nucleului ***Faclei.***

Aproape paralelă cu ***Facla*** săptămînală, Cocea înfiinţase o publicaţie literară lunară. ***Viaţa socială,*** cu colaborarea colegilor de tinereţe şi pană.

Nărăvit să zacă inert, condeiul îndeobşte gîngav şi banal se intercalează în publicitate cum poate, şi fără să stîrnească zvîcnirea emoţiei, condiţie princeps a presei şi a cărţii. Peniţa lui Cocea, încan* descentă, scapără în fulgere la rînd. Uneori, el îşi aducea manuscrisul în ultimul moment al punerii hîrtiei în maşină şi, a doua zi, i se dăruia cititorului articolul cel mai tare.

în **1918,** Cocea venea în uniformă de la front. A irupt în odaia mea şi ne»am îmbrăţişat. Trebuia să ne împăcăm după o polemică excesivă.

Ceea ce preţuiam la Cocea, mai presus de toate, era nobleţea unei înnalte sensibilităţi. Incapabil de înfumurare şi pizmă, ca să se arate pe el. Nepă» sător de sine în efervescentul lui continuu entu» ziasm, n*a suferit de grava platitudine a vrăjmăşiei comune. Nu a pîrît niciodată, n*a intrigat, nu a lovit pe furiş. Generos şi fierbinte, s«a dăruit şi prietenilor, şi tuturora, întreg.

Sărută, soare, în fiece zi mormîntul unui oştean al splendorilor tale.

*9 | 9

ALEXANDRU DOBROGEANUGHEREA

N<am putea apune cît admirabil conţine hotă* rîrea unui deţinut, care în semnul că protestează împotriva unei puteri mai apropiată decît va £ a lui, se lasă nebăut şi nemîncat. Acest post sau această ajunare totală unora le pare, chemate din timpurile ichivniciei la noi, sublime şi altora ridicule şi copilăreşti.

Desigur că nu te poţi apleca să iei piatra de jos şi să arunci cu ea întnun om, a căruia carne, stăpînită de o idee, poate să îndure foamea cu seninătate şi suferinţa cu darul muceniciei. Sincerii tatea în orice convingere, fie cît de străină şi de adversă adaptărilor noastre la necesităţi, e averea morală a omenirei şi constituie un rezultat al culturii, în accepţia ei integrală.

Dobrogeanu'Gherea s*a văzut osîndit la opt ani recluziune, în calitate de comunist. Acum vreo treizeci de ani, cînd Ion Nădejde, decedat de curînd între membrii partidului liberal, încerca pe păreţii clubului din strada Doamnei chibritul inocent al focului socia ('democratic şi, latinist emi* nent, lîngă viitorul ministru Vasile Morţun şi George Diamandy, el era concediat din învăţămînt pentru credinţele Iui primejdioase, socialismul ins* pira acea spaimă cît şi comunismul de azi.

Dobrogeanu'Gherea, inginer şi fost director al Şcolii de meserii, şba ascultat osînda cu auzul desigur alterat. Nemaiputîndu«se răzvrăti împoj triva timpului şi autorităţilor care bau izolat, el **Sia** răsculat împotrivătşi, grevist al răbdării de foame. Era, mi se pare, în a cincisprezecea zi de foame şi în a zecea zi de sete. El trebuie să fi fost şi mai slăbit şi mai fantomal decît acum cîţiva ani, cînd ieşit din închisoare şi întîlnindume pe Calea Victoriei un unchîaş vremelnic, încovoiat şi titu» bant, în figura căruia nu puteam recunoaşte pe nimeni, el ne*a zis pe nume şi nea spus, şoptind abia, cu o voce stinsă, ca zgomotul unei batiste ee cade din buzunar, şi spre uimirea noastră că se cheamă. . . Dobrogeanu'Gherea.

Mîna lui se desltpea cu greutate de un baston şi uitase să mat stângă mîna ce i s«a întins cu compasiune confuză: «Am fost în greva foamei» nea explicat el, ca şi cum near fi făcut să ştim că se sculase din agonie. «Ştiu» i<am răspuns noi, care tocmai vizitasem pe un alt fost grevist, tovarăş cu el şi a căruia figură căpătase un straniu surîs involuntar şi a căruia respiraţie mirosea greu, ca primele vorbe ale Iui Lazăr, cel sculat din morţi. Cîteva cuvinte evazive, ca atunci cînd so isprăvit un eveniment dramatic şi ireparabil pe vecie: între Dobrogeanu'Gherea şi noi se găsea o deosebire de sensibilităţi şi de penetraţie, ca între peştele înnotător la suprafaţa apei şi pasărea care se scoboară ca să ciupească unda şi sâ bea. Mintea Iui se găsea pe un cîntar şi pe alt cîntar mintea noastră: nu ştiam să pricepem.

Azi, Dobrogeanu'Gherea, liber şi judecat, a dispărut parcă, din timpul procesului, ar fi trecut graniţa, s<ar fi dus în Rusia sovietică şi s*ar fi întors în ţara lui, în Bucureşti, să o comunizeze. . . Frumoasă naivitate a oamenilor care, trecuţi de cincizeci de ani, mai cred în fenomenul avalan* şelor sufleteşti şi al transformărilor subite!

De astă dată, e greu de spus că osînditul va mai dura cîteva zile, chiar dacă îşi ravizează funcţiunile

de nutriţie, reluînd biberonul, rămas în leagănul lui de prunc, pe cînd tatăl lui, criticul, socialistul ţi birtasu] Dobrogeanu'Gherea, îi urmărea jocurile si picioarele trandafirii duse Ia gură, cu privirea lui nevinovată albastră, de părinte tînăr şi de mar* xist idealist. * Saşa » trebuie să aibă aparenţa unui cadavru şi măruntaiele stricate.

Numai dacă în grava lui abstinenţă, care nu adaugă nimic la veracitatea ideii şt nu accelerează întru nimic mersul pe două cărări al timpului lent, Dobrogeanu*Gherea s*ar fi simţind întrtadevăr victorios şi fericit. Căci s»ar putea că, în momentul în care ar dori să bea un pahar cu apă cristalină şi de astă dată ar refuza»o înghiţitoarea, s*ar putea său vie gîndul parazitar, cu desăvîrşire dramatic, cum vin gîndurile tîrzit, că o credinţă se afirmă ca voinţa sălbatecă de a trăi şi nicidecum cu pasi* unea chinului si a morţii. . .

1929

II

Am cunoscut pe Gherea, ca toţi călătorii de cale ferată şi cititorii, acum douăzeci de ani adulţi — şi, relativ, ham cunoscut şi personal. Foarte relativ, din pricina constelaţiei socialiste în care strălucea şt de care noi eram o puzderie de ţărîna depărtată, şi din pricina, deoşijderi sau mai ales, a rezervei şi timidităţii personajului său adunate cu sfiielile şi rezervele noastre.

Educat în singurătatea noţiunilor, lipsit de acele gesturi largi şi declamatorii, care, mental, la unii din contimporanii lui şi ai noştri intelectuali, se înfăţişează ca nişte complectări abstracte ale formei fiziologice, ca o coadă de pene, ca o creastă de fulgi, sau ca o labă cu foarfecă de rac, Gherea nu suporta nici retorica nici atitudinea umflată. Adeseori, suferea foarte greu chiar discuţia contra* dictorie şi se lăsa uşor învins; acest lucru dintr*o pricină suplimentară: absenţa scînteierii rapide.

Niculae Cocea era aproape un socialist, un camarad al dogmei viitoare, care deocamdată a fost şi în trecut. EI i se adresa Iui Gherea, cu apela* ţiunea « Tov », care în societatea anterioară însem* nează « Domnule », sau, pe italieneşte, «Ilustre ».

— Tov. Gherea, îi spunea odată, optimistul nostru, licăritor ca o beteală, scriitor, tare eşti învăţat mata, dar cam fără ***gust. . .***

într*adevăr, ideea gustului încă nu intra teoretic în criteriul criticii din epocă, după cum organic

nu face prea multă parte nici azi din toate rezul* tatele literare. Simţind că fascia operei literare se răsuceşte şi cu firul nedefinit, care indică prezenţa în personalitatea artistului, a unor suferinţe de proporţie, de compoziţie şi de nuanţe, însă neînce* tăţenite în vocabular, critica ambelor părţi ale baricadei, aristocratică şi populară, s»au războit, pe nimerite, pentru controverse fără substanţă, căutînd să determine situaţia cosmografică a unui astru secret, într*o regiune goală.

Tovarăşul Gherea s*a gîndit un moment la impu* tarea admirativă a tînărului socialist şi găsind ***ceva*** în sîmburele ei, ceva analog, de fapt, cu substanţa discuţiilor sterile ale criticii, a clipit de cîteva ori din ochii lui naivi şi cinstiţi şi s*a învoit că poate să fie adevărată.

Cititorii mai noi, dacă vor fi fiind numeroşi, ai lui Gherea, autorul unei cărţi de bază, cum se poate zice, ***Meoiobăgia,*** trecător dezactualizată de reforma agrară, dar iarăş actuală peste vreo treizeci de ani, îl găsesc pe Gherea în bibliotecă. Noi ham întîlnit pentru întîia oară întrmn restaurant, în restaurantul gării din Ploieşti. Dacă cititorul nu se ospătează suficient la masa ideală a criticului literar, un prînz, în schimb în birtul gării din Ploieşti, era echivalent cu un regal. în toată România veche se mînca bine în două singure locuri şi în două gări, la Ploieşti şi laşi; bine, gospodăreşte bine.

între artă şi bucătărie, ca şt între monarhie şt bucătărie, a fost întodeauna ceva mai mult decît nişte simple aderenţe şi todeauna unui roman mai mult sau mai puţin bine macerat şi bine scăzut, însuş Balzac şi însuş unchiul Rabelâis şi chiar tata Goethe, ha preferat o friptură la cuptor şi o cupă de vin original. Bucătarul stă biruitor de multe ori alături de împărat şi de poet şi masa facilitează nu numai relaţiile internaţionale şi

dintre clase, dar şi colegialitatea artiştilor. Hrana cu zeamă de lămîie şi cu igienice borşuri filtrate întrmn cilindru de cristal farmaceutic, e pentru bolnavii şi scriitorii fără rînză.

Pe cînd îşi scria cărţile lui la tejghea, Gherea mirosea subtil parfumul divers al bucătăriei lui, întrutotul suculentă şi pură în materiile prime. Opt ani, ne*a spus criticul o dată, nu m«am sculat de pe scaunul tejghelei — şi aceşti opt ani cores* pund cu opera lui literară. între două trenuri, între cîte o sută, două, de călători îmbucînd un pateu şi un pahar şi plescăind în fugă, năvălit de guri, Gherea, ca un vameş al Infernului, pe o tejghea ca o catedră, lua fiecăruia, pe colţul manuscrisului, care orînduia ideile şi dezvolta un punct de vedere, gologanul de trecere în munte şi către baltă.

Probitatea intelectuală a lui Dobrogeanu*Gherea ca şi probitatea lui de bărbat, poate sluji de mare pildă fiecăruia din contimporani. înnafară de unghiul artistic al ideilor, care se deschide şi se închide, ca limbile unui ornic, după soare, acest discursiv al principiilor şi emiţător de dogme, era omeneşte cel mai bun şi mai milos dintre prelaţii gîndirii unei epoci. Dreapta lui a dat întodeauna şi inima lui, stîngă, a îmbălsămat în căldura ei multe şi fără de număr dureri. Nimeni nu a trecut pe dinaintea ei şi n*a căpătat fie mîngăiere fie bucurie.

Gherea nu a fost profesor, nici ministru, nici deputat, nici scriitor industrial, ca noi, care trăim din cerneală fi intelect şi, succesiv, din douăzeci de culori de cerneală şi din douăzeci de credinţe. El a realizat insul social îndoit, care serveşte ideile mai bine şi nu*şi dumică merindea din personali* tatea lui artistică, muncitor pentru pîine şi conteni* plator pentru intelect.

1930

C. ŞABAN FĂGEŢEL

Duminica trecută a fost marcată cu un semn împlinirea unei epoci de douăzeci şi cinci de ani. Creatorul acestei epoci a voit să puie semnul pe firmă şi săd închine revistei literare ***Ramuri.*** Modes* tia lui, dusă pînă la un ultim anonimat, se înţelege; semnul trebuie pus însă şi oprit pe Şaban, numele civil al domnului Făgeţel. în evul romantismului naţionalist, derivat în diminutive, cînd însuşi dom» nul Adolphe de Herz se chema în vechii lui exa» metri ca un firicel de iarbă, domnul Şaban şi»a conchis un pseudonim literar de la fag. Niciodată, nici chiar în timpurile de ferventă botanică şi erborizare n»au trecut la oamenii masculini şi la scriitori atîtea atribute vegetale, ca în vremea unui travaliu numit de altfel semănătorism.

Efortul ramurilor de fag şi de făgeţel a fost însă cu mult mai însemnat în rezultate decît urmările unei literaturi pornită dintr*o idee fixă şi definitiv oprită, ca o foarfecă, în ştofa ei. în copac s»a mişcat într«o zi, odată cu vîntul, o maşină şi cînd s»a ridicat sau a căzut decorul, a rămas o tipografie. Apoi, s»a ivit un palat. El stă în picioa* re, cu o atitudine de bazilică, la Craiova. L»am văzut duminica trecută, drept, împietrit în văzduh.

Monumentul e de»acum ridicat. El reprezintă pentru onoarea inteligenţei şi a stăruinţei roma* neşti împărecherea virtuţilor capitale şi asocierea lor cu o jertfă constantă. în piramida clădită atom cu atom, fragilitatea fizică a domnului Şaban, puţintel la carne, nervos şi iluminat, ca un fluture arămiu, apare ca semnătura în transparenţă a unui fenomen al naturii într*un chihlimbar îngheţat. Totul e Şaban în toate pietrele, la toate etajele, în toate caturile acestei construcţii, ridicată de hărnicia unei scîntei din nimic. Căci la început totul a purces din mai puţin decît atomul citat, din găoacea de aer a unei intenţii. Biserica din ***Ramuri*** nu e nici moştenită nici cumpărată; ea este frămîntată întreagă între două degete, ca o firimitură de pîine, din miez.

Am însoţit la Craiova un grup de scriitori, care s»au sculat de cu noaptea, înfruntînd informaţiile calomnioase ale buletinului meteorologic, din po< runca datoriei deta înconjură bunăvoinţa şi meritul domnului Făgeţel şi ziua lui de douăzeci şi cinci de ani, cu o ghirlandă literară. Au pornit din Bucureşti: un advocat, gata întodeauna să**»şi** pară* sească un proces remunerator pentru a sprijini cu inima **şi** cu delicatul lui talent, construit din filigrane **şi** surîsuri, meritul **şi** nevoile unui scriitor; camarad cu cel din urmă şi generos. Domnul Cezar Petrescu, taciturn, bosumflat şi bonom, al căruia ochi mic se mai micşorase, ca o lampă cu petrol, la masa de peste noapte, de sfintul Pamfil, a unui prieten. Domnul Gib Mihăescu, somnoros şi simpatic, încă nedumerit între Drăgăşani şi ortodoxie. Domnul Condiescu fostul aghiotant co» Tonei al prinţului, autorul ***Conului Enake,*** distins, protocolar şi atent, care cu o voce din Vatican citează amintiri de togă şi spadă. Domnul Ion Minulescu, călător cu o pălărie pariziană şi cu o căciulă de oaie, şi»a trezit Sfinxul cu deşteptătorul şi ba dat drumul pe calea ferată, învelit într*o pătură verde; el va recita în sala rece, o vastă magazie: ***Voilâ bourquoij'aimais Rpsine,*** cîntînd din coate şi jucînd din şold.

Iată literaţi şi profesori craioveni. Domnul Ion Dongorozi cu ochii de catifea în povestirea unei văduve, iubită de tată şi de fiu şi căsătorită cu tatăl. Domnul Ştefan Bălceşti, în uniformă prcas' pătă de căpitan, scînteietor şi ager, ca un vînător de capre, va citi o poezie. Domnul Păunescu*UImu, muncit de<o cizelură nouă, caută cu dalta în lectura Iui, pe dedesubtul nopţii, un material încă neîmpie* trit. Poetul N. Milcu, zvelt şi elegant pune la ceasornicul ochiului o sticlă rotundă şi citeşte o poezie cu şarpe. Domnişoara în albastru ultramarin va citi cu o voce discretă, de răsfoire, versuri din cîntece suspinate.

In biblioteca palatului Şaban, notabilităţi în grupuri; o lume surprinzător de interesată la realizările domnului Şaban, solidară din toate pro< fesiunile cu el. Banca, învăţămîntul, Biserica, Armata, Magistratura, Statul prin localnicii lui şi Proprietatea au ţinut să ciocnească un pahar cu ziditorul celor douăzeci şi cinci de ani de cultură frumoasă. Şi amestecată cu oaspeţii, cu literatura, ochiul satisfăcut urmăreşte gospodăria şi sănătatea căsniciei. Energia calmă a doamnei Şaban, tovarăşa tui graţioasă, pune să circule metodic şi inteligent invazia bufetului în saloane şi domnişoara, fiica lor, distribuie gingăşiile candide care fac bunurile din tăvi mai gustoase. în sfîrşit, domnul Şaban dăruieşte participanţilor cartea cea mai frumoasă ce s*a tipărit cu tipar românesc: numărul sărbătoresc al revistei ***Rfimuri,*** de grosimea Sfintelor Scripturi.

De la masa familiei şi din casa celor douăzeci şi cinci de ani lipseşte un om. . . Figura Iui strîmbă, cu barbă, apare ca o suvenire defunctă, în cîteva unghere. Un egoism steril şi o infatuare de sine obositoare hau descompus în casa şi în sufletul bărbaţilor care au clădit*o. A fost aci pe vremuri, a făcut inimile să tresară, focurile să se aprindă. Flacăra Iui era o văpaie, avînturîle lui erau feno*

menul unui acces de crîncenă megalomanie. El avea o sută de prieteni închinaţi lui, afară din obişnuinţă, ha dezgustat, ha ofensat, ha pierdut.

Mai bine. . .

i ***929***

II

Cînd i se aduce la pat un plic cernit bolnavul tresare. . . Murim încet, dar murim pe rînd.

Mi s»a deschis ieri, între perină si cot, ultima scrisoare a Iui Făgeţel. Ea nu mai purta semnătura tui. . . Era mesajul veciei al familiei din Craiova. Cu toată interdicţia medicală de a «lucra » — ţi a lucra în cazul acesta este a mînji alba hîrtie ţi a face meserie de inteligenţă stricată — nu mă pot rese* mna să rămîi mut în faţa cimitirului Sineasca.

Am norocul că numii lipsesc secretarii, cărora să>mi încredinţez părerile de rău printrmn dicteu. Fiica mea Mitzura şi fratele ei Baruţu, de o bucată de vreme colaboratorii mei, s»au apropiat cu caietul, ca să culeagă subt pomul ce se desfrun* zeşte în filele lui, cîteva foi pentru mormîntul lui Şaban.

Durata peste mijlocia vieţii face pe scriitor, obligat să publice periodicul necrolog, cioclul camarazilor lui. Ştiam că Făgeţel suferă de mai mulţi ani de o penibilă infirmitate chirurgicală, nevindecată, dar insul lui minuscul şi uscat, cu o vitalitate nervoasă acerbă, obişnuit sl iasă victorios din toate confruntările cu destinul, care n*au fost nici puţine nici mici, nu lasă să se creadă că poate fi biruit. Fizicul lui făgăduia, strîngîndu«se progresiv în sineş, o transmutare în minereu şi chihlimbar cu un fluture Ia mijloc diafan în transparenţă: sufletul lui darnic şi bun.

Făgeţel a fost un om bun, unul din puţinii buni cu adevărat, pe care i*am cunoscut, mai buni de calitate decît de bunătate.

L*am aflat pe Făgeţel, întîi adversar, un adver* sar leal, ce iarăş e rar. El era subt un stindard: eu nu aveam niciunul, oştean de unul singur, haidu* **cesc,** numai că flinta mea era încărcată cu argint şi prafuri de aur: rănile acestui material nu sînt otrăvitoare. Steagurile, tobele şi pro-clamaţiile indiscrete mbau displăcut: problemă de măsură.

Neam împrietenit în mijlocul unei lupte la baionetă cu condeiul. Neam strîns mîinile. Făgeţel era un caracter. Independent de apărarea pe care o purtam fiecare în fortăreaţa lui, ne*am salutat întodeauna peste metereze. EI a stat dea dreapta lui Iorga, cu Tomescu; lorga n*a fost niciun Făgeţel niciun Tomescu, tovarăşul defunct şi el, al celui ce*şi închise ochii la Craiova. Dimpreună cu fru* moaşa lui Doamnă şi soţie, care ţinea insufle* ţirea gospodăriei, Făgeţel îmi evocă oraşul olte* nesc, şezătorile literare olteneşti, Broştenii şi Turcenii Caboteştilor, amurgurile violete de pe Jii, speranţa ca Doljul să ajungă un focar intelec* tual românesc, îndreptăţit de valorile native locale. Lichidarea consecutivă a încercărilor de expan* siune în sus au pustiit neîntrerupt ţinutul întors o dată ta cîte zece ani cu douăzeci de ani îndărăt, la starea de provincie amorfa. Toate elanurile **stau** petrecut pe o schemă artificială şi după inte* resele cîte unui politic, Mecena de ocazie, că* ruia îi lipseau un portofoliu şi un bastion. Ca. pitalurile înghesuite consimţeau să renunţe o secundă la dobînzi, reviste, ziare, poeţi, pro< zatori, critici, ca nişte felibri. Ambiţiile fiind satis» făcute, Oltul bancar se retrăgea spre Bucureşti, lăsînd potmol şi luntrile înnămolite. Luntraşii se risipeau întristaţi sau rămîneau, unii din ei să vi*

seze într*un colţ din parcul Bibescu, ivirea unui nou paralelism.

Singurul credincios al Craiovei rămăsese Şaban Făgeţel. A plecat ţi Făgeţel.

1947

H. ST. STREITMAN

înnainte de toate e cel mai tînăr dintre oamenii cunoscuţi. La toate vîrstele, domnul Streitman e acelaş. Suferă todeauna de cîte ceva, evident, însă nu mai mult decît îi sade întodeauna bine: un mic bobo în părţile stomacului, care trece de cîte ori revine. Şi cum bolile acestea sînt, ca firmele mari, în legătură cu streinătatea, negreşit că maladia confratelui nostru nu se poate trata cu buruienile locale şi cere imperios cel puţin o dată pe an o deplasare în Europa depărtată. Să/l auziţi pe domnul Streitman cînd zice, de pildă: Vichy, o localitate unde rezidă un medic pe care îndată ced vede se face mai sănătos: gura şi vocea dumisale iau o expresie de moliciune caldă şi parcă ar spune; ajunge, nu mă mai săruta; te mai las o singură dată. . .

Să ne ierte medalionul, cunoaştem pe domnul Streitman de vreo — am zice — treizeci şi cinci de ani. Purta ochelari, ca şi acum, însă cu plăseaua neagră, de care flutura o panglică de moar purtată în epoca ei, în armonie cu lavaliera bufantă. Dacă azi toată lumea scrie şi face gazetărie, pe atunci singur domnul Streitman se îndeletnicea cu aceste două glume. El era gazetarul atîtrat, ştiut de cetăţeni. Şi surîdea de pe atunci: surîsul acela numai al ochilor, venit pe figură ca o incrus' tare de sidef pe fildeş. Afară de pălărie, domnul Streitman nu a schimbat nimic din figura domniei

sale. Niciodată nu ssa ras ca un actor şi nici nu şi»a lăsat una din acele podoabe, cioc, barbişon, cotlete, favorite sau barbă, pe care oamenii munciţi de fotografia lor, reprodusă pe zinc, Ie adoptă şi le intercalează succesiv. E o dovadă de stabilitate: pe domnul Streitman, ştii todeauna unded găseşti, pe cînd statuile politice se plimbă de dimineaţa pînă seara, plictisite în sufletul lor gol, şi nu Ie găseşti niciodată nici pe soclul unei reputaţii nici în ungherul ce le*a fost destinat. Invariabil fix şi tînăr definitiv, secretul acestei îndoite atitudini coincidente, îl deţine, credem, pentru domnul Streitman, familia. Puţini oameni în Bucureşti pot să aibă pentru familia lor cultul acestui inte* lectual cu aliajul cel mai pur, şi majoritatea lor nu recoltează în gospodărie, la domiciliu, decît căscaturi şi oftări. Pentru domnul Streitman inte* riarul are fascinarea totală, pe care ar trebui să o aibă pentru orice intelectual. Casa lui e un gineceu, e o biserică, o bibliotecă, o sală de muzică, laolaltă cu copiii, cu amintirile, cu pisicile şi cu cîinii. în puţine căsnicii dintre cele mai bogate, nepoftitul ca şi invitatul, poate să aibă sensaţia de plenitudine morală ca în casa confratelui nostru.

Opera literară a domnului Streitman nu este romanul în cinci sute de pagini, descrierea neo» bocită şi călătoria timp de patru posturi prin spaţiile unui subiect. Sintetic, spiritul acestui scrii* itor ştie şi cît artificiu încape într<o literatură şi naivitatea de a se fanatiza pentru ea. Momentele sale literare sînt mărunte şi purtate în buzunarul de la jiletcă, printre cheile de la arhivă, ca nişte păpuşi: fiinţe diafane cu baza de plumb. Dacă le scoate şi le înşiră la rînd într*o carte, este ca să te vadă sărind, culcîndude subt degete şi lăsîndude să se scoale. Dintr«un glonţ, îmbrăcat în celuloid, domnul Streitman face o epigramă şi o păpuşă miniaturală, care seamănă cu oamenii leit — şi

de multe ori o idee cu linia mare încape întrmn maimuţoi zîmbitor. Şi pipăitul autorului e polh ticos şi discret, cum îi este toată individualitatea socială; aşa că personajele sale nu sînt niciodată perfect asigurate, dacă mîna lui le sugrumă lent sau le face un masaj pentru gîlci. Un moment se simt mai rău şi un moment parcă se simt mat bine.

Pamfletul domnului Streitman nu e niciodată direct şi biciul său, ca să cadă, nu are nevoie de un spaţiu pentru o învîrtitură mare. O seînteie electrică în vîrful unui ac este de ajuns ca să usture convenabil. însă el nu are nici acea impre* ciziune de vid, care iese din lipsa valorii şi consth tuîe fondul cîtorva ţuguiaţi ai expresiei, îndră' gostiţi de falsa fineţă. Actul intelectual la domnul Streitman e todeauna integral şi de fecundare complectă. Căci sînt scriitori care cînd au scris: ***albastru,*** li se pare că au zis cu mult mai mult şi le vine sfîrşeală; şi cînd zic: ***este,*** cred că e nevoie să îngroaşe cuvîntul cu o literă afară din text. Adeseori un scriitor pune punct înnainte de vreme şî mai adaogă trei puncte, în care te sileşti să cauţi o idee. Punctele indică locul unde autorul alunecă şi cade cu nasul în zero.

în literatura politică domnul Streitman are o oglindă portativă, pe care o potriveşte la soare pe ochiul vinovat şid face să clipească şi să lăcrimeze — dar nu ha prins pînă acum nimeni cu fulgerele luminii ascunse în mijlocul palmii. Şi cînd a crezut cineva că a pus mîna pe el, s»a înşelat; căci, strecurîndmşi oglinda în buzunar, înnapoî, autorul surîde şi surîsul rămîne biruitor.

Punem şi noi trei puncte la sfîrşit. . .

1919

II

O zicală din redacţiile pariziene spunea că presa duce la tot ce vrei, cu condiţia să o pără<seşti la timpul condiţiei. Mulţi oameni politici, ajunşi dintre gazetari, au continuat să stea în presă şi după ce s»au despărţit de guvern. Jean Jaures, marele orator, era profesor, deputat şi ziarist în acelaş timp, şi mai ales ziarist, şi a fost asasinat, se poate zice, în redacţie. Zicala ar trebui să ia o formă mai adevărată. £ greu pînă te spurci, că nu te mai scoate din călimară nimic.

Dar un gazetar care să rămîie gazetar pînă la şaptezeci şi cinci de ani şi care să fie numai gazetar, şi ia şapte zeci şi cinci de ani să scrie ca la treizeci, şi să fie sprinten, proaspăt şi nou, afară de George Clemenceau, nu ssa mai văzut decît unul: H. Streitman al nostru.

De necrezut, acest cel mai tînăr dintre tineri, împlineşte la **16** februarie exact şaptezeci şi cinci de ani. Jubileul nu numai al lui, e al presei întregi şi al penei româneşti laureate. Ziaristul din condeiul domnului Streitman, e un scriitor de mare clasă literară şi un gînditor de infinite nuanţe şi subtilităţi, dublat de un văz politic clar, solicitat adeseori de conducătorii Statului în dilemă. Şi, pe lîngă strălucitele lui însuşiri de scăpărătoare inteligenţă şi de talent catifelat, domnul Streitman, unul şi din marii ebraişti ai culturii judaîce, e un domn, un gentlemen, un camarad cavale» resc, un prieten în cea mai curată accepţie a cuvîntului.

Intre biblioteca lui, pe care şba vîndut'**O** şi a refăcut.o de mai multe ori, după timpuri şi după mijloacele trădătoare — şi între orgă şi pian, însufleţite de talentul tovarăşei sale de o viaţă, acest înţelept, trecut încă demult dincolo de bine si de rău, duce o căsnicie exemplară, de soţ, de părinte şi de bunic.

între bunici, domnul Streitman e un adolescent.

I94y

CEZAR PETRESCU

Ne permitem o confidenţă; nu putem citi tot ce ne vine tipărit şi tot ce cumpărăm. Datoria noastră actuală de căpetenie este să citim manuscrise, fie cît de rău caligrafiate şi scrise cît de prost. însă cît este nevoie să ne ţinem, cum se spune, în curent, ceea ce nu ne soseşte cu poşta plătim ca orice cititor, în librărie. încă o dată însă, însă nu citim înnainte de o inspecţie asigurătoare. Timpul stricat cu o lectură mai proastă ca odihna e preferabil să fie plimbat sau dormit, căci ne găsim în deficit de somn. Pe cît te alină o carte bună, pe atît te supără o carte proastă — şi cînd ai experimentat puterea de optimism şi de renaşteri pe care o carte bună ţi*o aduce, cu cele necunos*cute trebuie să fii prudent.

Pentru că nu există un criteriu mecanic al cărţii bune, fiecare din noi îşi întocmeşte un criteriu personal, în care răspund rădăcinile sensibilită*ţilor Iui. Un public pentru o singură carte şi o carte pentru un public întreg, afară de abecedar nu se pomeneşte. Autorii şi cititorii se grupează pe similitudini şi preferinţe căci în toate epocile au trăit laolaltă autorii sarbezi cu poeţii sintetici, şi paralel elitele substanţiale cu elitele inferioare.

Inspectorul prealabil al cărţilor noastre ni ham ales în persoana unei cucoane bătrîne, din familia noastră şi criteriul de primă soluţie gustul acestei persoane, invariabil, precis şi probat. în mijlociu

ne vin cam vreo zece cărţi pe săptămînă. înto*deauna, sîmbăta, Cucoana Mare le ia acasă şi sîmbăta viitoare ne dă un raport rapid. Limbajul doamnei e concis . . . Imposibil de citit! . . . Cum scrie ăsta ar putea să scrie toată lumea . . . Palid şi fără personalitate . . . Clăfăteşte . . . Da proşti mai sînt confraţii dumitale cînd pretind că mă*garul ăsta are talent! . . . Poţi să faci focul cu ea . . . M»a interesat . . .

Cartea care o interesează pe Cucoana Mare, e dată deoparte pentru a fi bine citită. Cucoana Mare niciodată nu s»a înşelat. Cîte un confrate care a publicat o carte extraordinară, ne întreabă: ai citit volumul meu? ce impresie ţi*a făcut? Ne aducem aminte opinia Cucoanei Mari: detestabilă. Dar nu cutezăm să cităm pe Cucoana Mare. Ea nu are autoritate decît în academia noastră res*trînsă cu doi copii, o mîţă şi un cîine: cînd va făta pisica o să fie mai mulţi. încă nu am citit*o, minţim atunci, strînşi cu uşa. Doi ani nu nesau fost de ajuns.

Cucoana Marc ia şi cîte o carte, pe care o punem deoparte singuri, automatic; cărţile auto*rilor preferaţi. Nu vrei să mi*o împrumuţi pentru cîteva zile? Am răsfoit*o şi . . . m*a interesat. Cînd o carte interesează pe Cucoana Mare Ia răsfoire, este întodeauna, adică foarte din cînd în cînd, ori de cîte ori acest rar eveniment se întîmplă, o carte bună. Văduvă de treizeci şi cinci de ani şi singura-tecă, persoana noastră cititoare şba ascuţit la ma*ximum intelectul prin meditarea necontenită a mobilului cultural şi degetul cel mic de la piciorul ei ştie mai mult şi înţelege mai bine decît un critic profesional.

Bucuriile Cucoanei Mari n*au mai tresărit de*mult. Ieri a venit la noi şi ne*a întrebat: — Spu*ne*mi ceva: cine e Cezar Petrescu? — Ai citit cartea lui! . . . — N*am mai putut*o lăsa din mînă.

răspunse Cucoana Mare. — Zău, e așa de bună? am întrebat noi. — Bună ? ar fi prea puţin. E una din cele cinci, sase cărţi care mhau plăcut mai mult. — Ce spui, frate? e*aşa de bună? Sînt în* cîntat. N*ai idee cîtă plăcere mi»ai făcut. Păi, dă«mi*o repede să o citesc si eu, — Cu o condiţie, ne*a răspuns Cucoana Mare: pînă citeşti volumul întîi să«mi dai şi volumul al doilea să*l citesc.

Era vorba de opera voluminoasă a domnului Cezar Petrescu, ***întunecare,*** cea mai vastă scriere, apărută în două volume deodată, de la război încoace şi care ruinează toate prejudecăţile de sobrietate, de muncă strînsă şi de exprimare lapi« dară a literatului avar cu metalele şi obişnuit la temperatura lentă şi ridicată a cristalizării. Domnul Cezar Petrescu dă din pârnîntul lui cu o abun* denţâ, cu o grăsime, cu o luxurie de Canaan. EI scrie mai repede decît îi numără literele tipograful ca să le culeagă şi pînă ce tiparul i«a isprăvit o carte, în zeţărie începe compoziţia volumului ur« mător. Dar la acest fericit scriitor tumultul şi rapiditatea tumultului, izvorul şi avalanşa se iscă din materialele esenţiale, pe care artistul obişnuit le adună încet, ca un botanist şi ca un pescuitor de melci, comparaţi la lumină. în anul de faţă mai multe case de editură sînt ocupate cu nunta mare a unei expansiuni în fertilitate din partea domnului Cezar Petrescu, fără precedent.

Cucoana Mare întreabă: — îl cunoşti? E tînăr, e sănătos? M«aş teme să nud ostenească prea mult atîta trudă. — Fii pe pace, Coană Mare; e şi tînăr şi voinic şi sănătos; are bună poftă de mîn< care, e voios, crede în steaua lui şi face parte din cei care înving.

— Să«l ajute Dumnezeau, că mult scrie frumos, îi urează Cucoana Mare, luînd volumul al doilea din ***întunecare*** cu o grijă superstiţioasă şi trecîn* du«şid în ghiozdan. Scrie te rog că eu nu m*am înşelat niciodată. Nici cînd dumneata, ţii minte? mhai citit primele dumitale prostii. . .

1919

ION GORUN

Viaţa individual izolată a scriitorilor noştri, care trăiesc fără cîrd şi, colectiv, se manifestă ca şoimii, zburind fiecare la înnăţţimea şi în spirala lui, face ca, atunci cînd unul din ei a căzut, să'ţi aduci mai repede aminte un punct de plutire decît *a* fizic nomie. Din întîmplare, pe Ion Gorun ham cu* noscut, ham cunoscut cu sensul minor al acestui cuvînt. Am putea să spunem dinaintea unei statui a scriitorului, că avea barba mai mică sau mai creaţă, ochiul mai licăritor, figura mai aristocrat tică, zîmbetul mai pur şi o ţinută de domn mai pronunţată. Cît îi era de caldă strîngerea mînii am ezita să ne aducem aminte, la temperatura bron» zului şi pietrei. înnainte de război, mîna Iui circula printre oameni şi trecători: mai tîrziu, ea rămînea acasă în cărţi şi manuscrise şi pe condeie. Ion Gorun a fost un intelectual discret şi cu contim* poranii lui şi cu sineş. Harul trist al Iui Beethoven, simţitor la rezonanţele interioare, da graiului o tăcere de şoaptă şi conştiinţei poetului, cu silabele încremenite, o sfiială de material etern.

Ion Gorun nu a fost fenomenal Ia şaisprezece ani, apelpisit la optsprezece şi ratat la treizeci şi nu a imprimat vieţii lui acel ritm de muscă/n haos, care grăbeşte existenţa inutilă a ţirîîtorilor de literatură, sustraşi de o influenţă greşită şi de o catastrofă a bibliotecii de buzunar, tehnicei agri* cole, industriale şi profesiunilor libere, satisfăcute

de rezultatele de fiecare zi. Ion Gorun, egal cu sineş, în toate momentele unei durate, consacrată unei singure preocupări şi activităţi, e o pildă a efortului consecutiv în literatura noastră, populată de improvizaţi, de pribegi şi de nemulţumiţi. Indh ferent de ceea ce se poate chema talent şi de prezenţa căruia în opera literară nimeni nu poate fi tras la răspundere decît de universitarii imbecili, literatura e o disciplină şi un drum de urmat, în orice bordei te*ai fi născut pe marginile lui. Pui talpam praf şî porneşti: drumurile mau niciun sfirşit. . .

în ţările de veche cultură, scriitorul e acest drumeţ, care nu se mai opreşte niciodată, orice<ar ducem traista Iui din băţ. Genialitatea lui perso» nală sau din vecinătăţi îl priveşte puţin: el merge la pas, ajutat de un elementar optimism. Viaţa lui e plină şi sentimentul că nu călătoreşte goală cîntă. Nu putem cere scurtei secunde a miraculoasei noastre călătorii prin lumină, mai mult decît i»a cerut albina, care umple celula, tot aşa după cum noi — plural fără intenţii de merit sau speciali' zare — adăugăm silabelor şi cuvintelor de ceară o picătură de aromă.

A fost Ion Gorun mare de tot sau mare numai pe din două sau mai puţin, meşteşugul acesta, de«a despica firul de păr în patru, aparţine unor dobh toace mai nule sau mai cifrate în valoarea de viaţă a faptului literar. El a fost un cărturar, un om de litere în totalul înţeles al cuvîntului, a fost ceea ce ar dori fiecare din noi să fie, ca să nu piardă nicio clipă a cadranului destinului precizat. Ca şi Ion Slavici, care, mai bătrîn ca el, la şapte» zeci şi cinci de ani lucra necurmat, zece ore întregi în fiecare zi, Ion Gorun şha desfăcut mînile pentru todeauna de pană, Ia masa Iui de lucru, căutînd o idee şi un cuvînt.

Pentru cristalizarea cîtorva noţiuni tardive, opera literară e chemată să se rostească din timp

în timp, dar pentru edificarea conştiinţelor viaţa unui scriitor este mai importantă. Scrii cum se întîmplă dar trăieşti cum îţi alegi şi în această alegere, de cele mai multe ori tragică şi consimt ţită în suferinţele ei, stă etica intelectuală şt tret buîe apreciată capacitatea de ardentă, de credinţă şi de civism planetar a scriitorului, drumeţul din furtuni.

Cînd va începe seria biografică a vieţilor roma» neşti, menită să dea pilda răbdării şi a speranţei, viitorilor recruţi sociali ai timpului românesc, din* tre cele douăzeci — treizeci de vieţi consacrate bunului nostru obştesc va face parte negreşit viaţa masivă a lui Ion Gorun.

1929

HORIA MANIU

Acum vreo două săptămîni, ziarele publicau o informaţie, după care Horia Maniu trebuia să fie numit întrmn post nou, care cerea capacităţile bine fixate ale unui om cu totul nou. Acest om putea să fie într«adevăr Horia Maniu şi cunoscâ* torii lui au avut sentimentul că de astă dată răspuiv derile funcţiunii se angrenau cu puterile de iniţia* tivă ale unui şef bine ales.

Horia Maniu a murit însă înnainte de a*şi fi luat în primire odaia de lucru şi cînd facem însem* nare de rapida lui trecere prin existenţă, el a şi fost înmormîntat la picioarele biuroului unde se umpluse cu cerneala proaspătă călimara lui de cristal.

Moartea acestui tînăr jigneşte încă o dată spe> ranţele de însănătoşire ale bolnavului, care zace în mijlocul nostru, paralitic de zece ani. Fatalităţile concertate împiedică şi atunci cînd alte obstacole au fost doborîte, cu lespezi de morminte, pe che» maţii noştri de elită, trîntiţi cu fruntea de un epi* taf. Un fenomen ocult determină pe oamenii sus* ceptibili de*a deveni oamenii noştri mari, să cadă, să fie înlăturaţi, robiţi blidului cu linte sau răstig* niţi între amintiri şi năzuinţe.

Dacă întreaga şi cotidiana porcărie a concurent ţilor şi a parveniţilor, asociaţi, nu a putut săd împingă pasul victorios înnapoi, o piatră aruncată din întunericul timpului în întunericul lui, ba

«farlmat în urna lui de lut, însufleţită de jurîm* prejur cu dansuri şi fugi de cerbi. . .

Horia Maniu a fost un al patrulea frate dintno familie dată la lumină de un părinte mare învăţat şi care a pus în privelişte pe Rodica Maniu, picto* riţa de siluete lungi şi pe poetul Adrian, ale cărui stihuri se mişcă libere şi dezlănţuite ca nişte frunze, scoborîte din pomii mari cu ramurile în văzdu* hurile de sus. încă foarte tînăr şi păşind cu sfiială printre cărţi, ca pe nişte valuri, dar sigur de cîteva idei cu bază prismatică, Ia care inteligenţa lui discretă de anahoret a colaborat cu studiul şi cu documentul, Horia Maniu a publicat la revista noastră ***Cronica,*** printre scriitorii cei mai noi ai momentului de atunci. El a făcut continuu im* presia unui frumos material de puternică rezis* tentă, încă inexprimat în obiectele uzuale, rezervat unei construcţii totale. Cînd s/a coborît cu stînca lui şi s*a apropiat de noi, a fulgerat de undeva, coherenţa rocelor a pierit, ca un suflet al steiului dur, transfigurat subit în cenuşă. De unde vin aceste răspunsuri la nişte întrebări care nu s*au pus ?

Ne aducem aminte cu un sentiment de suavi* tate privirea îngerească a băiatului şi surîsul lui de*o infinită tristeţe, care însoţea silabele lui, supravegheate cu o strictă măsură. în omul acesta pierdut la netimp din conţinutul vremii, mijeau cu flacăra lor măruntă o mie de scrupule la fiecare idee, ca o mie de candeli adiate şi cuvintele lui i se depărtau de buze ca nişte succesive saluturi trimise, fără să ştie, frumoasei şi nesimţitoarei vieţi. . .

Dacă orele sînt ca nişte fecioare care parcurg în şir unele în spatele celorlalte, timpul, cu frun« ţile plecate, să le sfătuim să calce lin, sovonite negru şi în selenară tăcere, pe mormîntul lui. . .

'9*9

{

A. A. BARDESCU

Moartea confratelui nostru Bardescu, directorul ziarului ***îndreptarea*** e încă una din faptele urîte cu care inconştientul animal al naturii ne constrînge să ne obişnuim. Un centaur idiot îşi pune în flori copitele groase şi dărîmă rozele impalpabile şi delicaţii bujori. Un vînt prost aruncă de păreţi vitrourile şi le doboară şi în acelaş timp înjunghie în cîmp aînul proaspăt al fetei bălane, care paşte oile creţe şi o ucide. Toate imaginile candide şi pure, îngrămădite ca nişte mustrări, nu ***sînt*** în stare să blesteme îndeajuns brutala voinţă oarbă, care a răstignit în fundul pămîntului, tinereţea de înger a celui mai blajin şi mai catifelat dintre camarazi.

O suferinţă demnă de marile canalii ale istoriei şi ale prezentului ha copleşit pe bietul prieten, de timpuriu, făcîndu»i creierul să putrezească treptat. EI care n*a urît pe nimeni şi a iubit pe toată lumea, şi a iertat*o cu o superioară înţelegere de distanţă, a trebuit să piară de moartea inchizi* torilor sociali şi politici.

Este foarte greu de stăpînit revolta goală şi fără scop valid, slîrnită în noi de moartea lui Bar* descu. Şi el nu e cel dîntîi care dispare dintre tinerii buni, în ultimele săptămîni. O rugină inex* plicabilă a rupt în scurtă vreme vîrfurile albe, ale băncilor unei generaţii, pornită biruitoare către

Soare Răsare, cu binecuvîntarea speranţelor liniş* tite. Sulîţi fără spic, stele desluminate.

Buchetele nu mai ajung, Iacrimele nu mai ajung, suspinele nu mai ajung . . .

1929

ZAMFIR ARBORE

Bătrînul răzeş care poartă acest nume, ca o piatră săpată, a trecut de optzeci de ani. Figura lui de mandarin s*a modelat din materialul ponţi' celor de catedrale cu socluri şi rabini în relief, în grădina păzită de turla unui plop, ridicatăm ceruri, boierul Arbore îşi găseşte toate mîngîierile Şi însufleţirile, ca un Immanuel Kant, care n*a ieşit din rConigsberg niciodată, şi ca un papă prizonier benevol.

Cu amintirile, cu cărţile, cu degetele lui aristo' cratice de ivoriu, cu nobilad înfăţişare de rar exemplar omenesc, între pisici cu coada de vulpe, între cîini şi plante, acest poet, acest monah se mărgineşte cu lumina şi cu Dumnezeu. La vîrsta ghebei şi amărăciunii, urmaşul Hatmanului, ager şi zvelt şi optimist, se scoală ca un tînăr şi aleargă să aducă, din casă în grădină, documentul pe care ba comentat, cu o sprintenă ascuţime de intelect. Aducerile lui aminte, ca şi fiinţa lui, sînt fragede şi curate şi toate cuvintele lui au o zare argintie mai mare decît chiar a cuvîntului scris şi căutat între stele. După douăzeci de ani, de cînd avea mimai şaizeci, Zamfir Arbore e identic cu sine, cum fusese identic cu sine, întraltfel cu alţi două* zeci de ani înnapoi. în toate timpurile linia dreaptă are o singură căutătură.

Boierul moldovean, nici nu s*ar crede, e unul din părinţii revoluţiei ruseşti şi din ctitorii împă<

rățîei republicane actuale, care a izbutit în formă bolșevică.

Nimic nu*l jignește pe acest apostol al unui timp realizat cu sprijinul unei mari generații împotriva generației insăș care ba pregătit, ca socialiștii în* guști. Una din fiicele lui, în vreme ce fiica lui, domnișoara Nina, îi toarnă ceaiul în ceașcă, Ecate» rina, e profesoară la Facultatea de medicină a Universității din Moscova. Cu domnișoara doctor Ecaterina Arbore, rămasă după război în Rusia, la bolșevici, s*a petrecut în casa cu plopul din poartă, din București, un eveniment, care a încercat inima tatălui, cumplit. Venind sâ*și vizi* teze inopinat, fata înatreinată, părinții, doamna Arbore, de bucurie sau de uimire, a paralizat. Apoi a murit pentru că fata ba fost expulzata din țara ei, de către un guvern românesc. Lui Zamfir Arbore îi mai murise și un fecior, harnicul inginer Arbore, întrmn accident de muncă. De cîțiva ani bătrînul șba găsit un refugiu în studiul astrono* miei, știința cea mai precisă și mai pură, și cea mai îndepărtată de idealismul de salariat al naturii, al omului de pămînt.

Nud mai văzusem de șase ani pe acest btînd și foarte inteligent singuratic, pe care ham iubit și bam dorit fără motiv analizat, dîntr*o pornire con» tinuă a moleculei morale. L*am găsit în acelaș loc, subt acelaș umbrar de vie, pe aceeaș bancă de lemn: parca trecuse numai un ceas. Țineam de mînă doi copii și am întrat lătrați de cîini. Plopul mai crescuse de cîteva palme, iedera îmbrobodise casa de tot. Domnișoara Nina Arbore, din acelaș cap de masă, unde o lăsasem acum cîțiva ani, ne»a împărțit cu linguroiul, în străchini de sticlă, duh ceață. Ochii ei verzi reflectau privirea de palid smarald a răzeșului anarhist.

O veste duioasă și tristă, ca vocea din urmă a clopotelor duminicale. Zamfir Arbore își face, la optzeci și unu de ani, aproape ca Tolstoi, sacul de călătorie. El pleacă pentru todeauna — pentru todeauna — ia Praga. Din generația lui mai trăiesc în Europa, cutreierată de visul revoluționar de acum vreo șaizeci de ani, cîțiva camarazi, străini de timp, străini de oameni, străini de lucruri și ***de*** sensibilitatea orelor de acum. Intre ei se găsește șî « Babușka » Revoluției ruse, care adunînd într» un turneu de conferințe prin America, o sumă neînchipuit de mare, a înființat la Praga un azil.— pentru ea și pentru camarazii ei din veacul trecut... Ei vor sta de vorbă seara, pe rusește, și vor constata documentar cum degenerează viața și năzuințele, ca niște pasări, care șbau pierdut aripile și penele și au rămas numai cu unghiile și ciocul.

Plopul nu se mai vedea, urzit în umbra luminii. Copiii au ieșit din casa lui Zamfir Arbore cu doi snopi de flori pe brațe, binecuvîntați de surîsul candid al vechiului revoluționar. Și ca să nu se împiedece copiii de pietrele porții, noi leiam purtat jucăriile, cu care plecaseră de»acasâ și două cercuri de lemn.

Despre cercuri. Pascal a zis acum trei sute de ani, că miezul lor este pretutindeni și marginea nicăiri. . .

1929

II

Patriarhul generaţiilor intelectuale actuale, a murit tocmai în ceasul cînd începeam săd credem etern, ca pe o divinitate, asiatică, de porcelan sau chihlimbar. Ce va fi fost el în viaţa ideilor, a revol» telor ţi a năzuinţelor sociale, se va spune încet, încet: cariera Iui de polemist a început în anarhia lut Elisee Reclus, o concepţie diametral opusă comunismului ţi care permite promovarea pînă la tabu a individului pur.

Noi am cunoscut un alt Zamfir Arbore, în redacţiile dinaintea războiului şi după război, în soarele unei bolţi de viţă din grădina lui, între lumini şi clini, între vrăbiile lui Thomas d'Aquin, şi în gospodăreasca supraveghere a Ninei Arbore, fiica Iui, artista atît de personală a unei picturi care sugerează domnia valului de nisip şi a undei de lut asupra naturii.

Noi am cunoscut un Zamfir Arbore bun, cum zice frumos românul, ca o bucată de pîine, şi ceea ce **neta** impresionat la el a fost mai ales excepţionala lui facultate de a rămîne camarad, vioi, şi tineresc şi lipsit de morga tinerilor şi de infatuarea bătrînilor, cald la suflet, proaspăt la minte — nedezminţit — ţi tolerant ca un mare gînditor, angajat pe poteca zeilor şi a marilor profeţi.

Rămîne în păretele sufletului nostru icoana unui Zamfir Arbore curată şi dulce, şi pe masa din mijloc un mănunchi de muşeţel viu de Ia el, şi care nu se poate veşteji.

MIHAIL SĂULESCU

Poetul Mihai Săulescu, înfricoşat de * tnstruo ţie » Ia o cazarmă şi refugiat pe front, fără să se n putut sluji de puşcă mai bine decît de bastonul lui civil, a murit fără utilitate pentru patrie, (a Predeal. El ar fi cinstit*o mai cu folos în versurile încă nescrise. Societatea Scriitorilor a însemnat locul aproximativ, unde bietul visător adolescent a căzut, cu o statuie. O prîzmă de calcar, tăiată cu sobrietate şi lipsită de farafastîcul statuar, poartâm creştet, ca o căciulă de bronz, încleştarea masivă a unui simbol. N<am putea spune ce intenţie grafică a înfierbîntat braţele modelatorului, fră' mîntînd într*o copaie de piatră, personajul tragic şi dur, care sugrumă steiul şi scutură bronzul dedesubtul cerului gol. Am văzut statuia numai din faţă. Dar putem spune altceva, că realizează ideea, oricare ar fi fost, magistral şi grandios. Ea se datoreşte sculptorului Han, acela care ne<a por' căit acum cîţiva ani, pentru că nu pricepuse boabă dintfun articol al nostru, ca un vizitiu. E al doilea lucru admirabil, pe cared cunoaştem realizat de acest animal. Din primul n*am putut obţine o reproducere, pe care am dorit*o fervent. Poate că din monumentul Săulescu să căpătăm o reducere pentru raftul nostru de cărţi.

Nu putem insista îndeajuns asupra acestei splen* dide întrupări, atroce şi vie, din materialul nesim* ţitor: şi dacă nu am cunoaşte mojicia puternicului autor al minunatului monument, l>am felicita fără înconjur şi cu brutalitate. Credem că bronzul lui Han e unic în toate epocile şi în toată lumea: ticălos artist, parşiv şi genial.

întîi, am refuzat săd asimilăm, pe urmă ne displăcu şi în cele din urmă ne«a captivat. încă o dovada că e vorba de o adevărată operă de artă.

Un singur defect şi un defect nenorocit. Soclul nu trebuia să poarte medalionul poetului; sculpto* rului nu trebuia să i se ceară să puie dedesubtul unei răzvrătiri glorioase, parcă a pămîntului întreg, şi a muntelui, şi care bate cu frumuseţea lui Bucegii, fotografia metalică a poetului. Numele acestuia pe soclu, ar fi fost de ajuns. Poate că artistul va putea să influenţeze autorităţile să re< nunţe la medalion, căci monumentul îi aparţine tot atît lui cît şi lui Săulescu şi poate că şi mai mult altcuiva, bunului gust.

Punctul de aşezare nu se putea să fie mai bine ales: înttre vînturi şi orizonturi. Este foarte pro< babîl că şi ha fixat însuş artistul, de vreme ce toată natura acestei răscruci de precîpicii se acordă atît de profund cu fiinţa muncilor lui. Şi, desigur, vor dispărea din preajma monumentului şi îngrădirea de mesteacăn şi florile şi jerbele, pentru ca piscul lui Han să rămîie singuratec şi pleşuv, între piscurile dimprejur.

Inaugurarea, prezidată de rege, care a dezvelit statuia, s»a petrecut pe un frig vioi şi într*o atmos* feră de baionete. Un colonel, pe care îl strîngea cizma de lac foarte îngrozitor, a evoluat dinaintea tinerilor vînători de munte, cu trefla cetinei la pălărie, purtînd un fulg alb în chipiu. [. . .] Au* torul lui ***Conu Enoke,*** colonelul Condiescu, în civil, dă lui vodă informaţii, explicaţii şi relatează. Politicosului colonel trebuie săd ardă o ureche. Dincoace de drum, în preajma tribunei, unde s»a sfinţit apa, îl înjură mocăneşte un confrate, care a

sosit gătit de mare gală, tocmai din Bucureşti, cu socoteala că toată lumea îl va arăta regelui, acla* mîndud cu inscripţia verbală: Aceasta e Corneliu Moldovanu. Desigur că îi zvîcneşte şi un discurs în buzunar. Majoritatea confraţilor au sosit cu cîte un discurs în sîn şi cu dorinţa ca timpanul majes* taţii sale să ia contact cu vocea şi cu talentul ora* toric respectiv. Dar toate discursurile au rămas ne* citite, şi al confratelui Ion Minulescu, care cumulea* ză funcţia de premiat naţional cu aceea de port.pa* rolă literară a ministerelor, subt toate guvernele fără poeţi, reangajat în calitate de tambur major estet.

In apropierea regelui, acest confrate îşi compune o mască de devotament disperat, îşi leapădă parde* siul şi pălăria ca şi cum ar veni în pas gimnastic tocmai din Făgăraş, înnainte de a cădea mort entru coroană. Joacă din spinarea covîrşită, din raţele legănate şi din figura aiurită de închinare, personajul teatralei paiaţe.

La discursul măsurat şi grav al confratelui Re* breanu, răspunde scurt, concentrat şi frumos mili* tăreşte, glasul de comandă al generatului IoneScu, care primeşte bronzul pentru vînători. Deşi pro* tocolul nu prevedea decît al treilea discurs, facub tativ, al regelui, majestăţii sale i s»a acordat pe* deapsa a două alte discursuri intercalare. Un domn profesor de gimnastică s*a poftit pe neaşteptate să*şi vocalizeze elocinţa, într*o postură caricatu* rală, greu de explicat, în vreme ce talpa prinţului Niculaie începea să*şi caute un derivativ, frămîn* tînd cu nervozitate o pietricică. Şi n*a putut pierde prilejul nici domnul Costăchescu de*a tronitrua un discurs, revendicîndu*şi fericirea sublimă, pe care încă nimeni nu i*o cunoscuse, de a proteja poezia, şi meritul de a citi versuri pe nerăsuflate. Dacă Săulescu ar fi fost în viaţă şi bar fi cerut spri* jinul să*şi tipărească stihurile, am fi avut de pizmuit o a doua mare fericire.

\ \

Discursul regelui carbonizează însă setea de dis* cursuri a zecilor de autori, agitaţi de neastîmpâr. Regele e departe, dincolo, pe dealul dimpotrivă, lîngă monument: cuvintele sale ne ajung în mono* silabe, clocotite de vîntul care treieră Carpaţii.

Dar cine*i arătarea cu joben şi papuci albi, în redingotă, care escaladează muntele din valea Timi» şului încoace, cu o chelie cu rotocolul flocos? Cine face pe ţăranii din vale să rîdă şi sad arate cu degetul, zmucindu*se din pămînturi, ca să ajungă înnainte de a se fi sfirşit totul de tot? E un strigoi în haine negre vechi, ieşit dintr*o groapă, ca să vie să*şi citească discursul? A căzut din tren? Stă pe dedesubt, pe undeva? Stranie arătare! E domnul Cincinat Pavelescu, care gîfîie şi se opreşte. Venea în goană din Braşov cu automobilul şi ma* şina i*a fost capturată de poliţia militară, între drumuri, jos între piraie. Nici el nu putea să sufere să nu fie văzut de rege, maestru şifonat şi amărît ca un clovn. La un pas mai lung, s*a petrecut însă ceva în insul maestrului, a troznit ceva, s«a scrîntit ceva; maestrul s*a împiedicat, a stat o clipăm loc, şi.a pipăit, palid, abdomenul.

1930

ÎN MEMORIA LUI DOSTOIEVSKI

De vreme ce asupra furtunosului scriitor rus domnul Serge Persky a publicat o carte de propor* ţiile şi importanţa' descriptiva a volumuluTXtTHg ***et l'aeuvre de Dostoievski,*** este derizorie orice încer* care a unui literator străin de ţara şi de limba acestor doi autori, de*a născoci motivele unui arth col, cu amplitudine documentate în studiul apărut la Paris (Payot, 1924). Cînd se vorbeşte de oxigen se cercetează literatura lui şi nu se adaugă nimic şi mai puţin se imaginează.

Fiul al unui chirurg militar, Dostoievski s*a născut la **11** octombrie **1821,** în apartamentul unui spital din Moscova, ocupat de funcţiunea de medic a tatălui. O viaţă care începe în atmosfera unui spital şi lîncezeşte în umbra lui pînă la adoles» cenţă, are un început nefericit. Salariul de sărăcie al medicului, îngreuiat de o familie numeroasă, temperamentul violent al tatălui şi firea maladivă a viitorului scriitor se însceneazã pentru un speo tacol dramatic. La şaptesprezece ani murindud muma, o femeie cu oarecare literatură, tînărul Fedor e internat într»o şcoală echivalentă cu Poli« tehnica, unde regimul de mizerie materială, corn* plicat cu mizeria morală, aplica severitatea unei discipline menită să sfărîme pe individ, în forma curentă a pedepsei corporale. « La regimentul nobh limii — scrie un martor care îşi primea educaţia Ia institutul militarizat, de inginerie — pentru o

simplă greşală în exerciţii, şcolarn erau bătuţi cu biciul pînă ce, pe jumătate morţi, erau scoşi din manej pe cearşaf».

La optsprezece ani îi moare tatăl, iar Ia douăzeci şi doi de ani Dostoievski, isprăvindu*şi studiile, ia gradul de ofiţer inginer la Petrograd. După un an, el demisionează, motivînd că «serviciul îl scîr» beşte ca şi cartofii». El pierde la jocul de cărţi, care îl pasionează şi face tot ce poate ca să nuaibă niciodată o singură rublă în buzunar. Doistoievski are douăzeci şi trei de ani şi plin de datorii cere intervenţia diplomatică a fratelui său Mihail pe lîngă rudele din Moscova, ca să poată fi păcălite săd trimită cinci sute de ruble. Lucrează la un roman pe care îl modifică de zeci de ori, hărţuit între nădejde şi îndoială pînă în **1845-** cînd apare prima lui carte ***Bieţii oameni,*** cu un zgomot care întrece toate succesele visate.

Elita rusească avea ca şi elitele occidentale cercurile ei literare, cu totul ignorate si pînă azi în România, unde domină clubul politic. Prinţul Odoîevsky roagă pe scriitor săd onoreze cu o vizită şi contele Sollogub îşi zmulge părul de ciudă că prinţul ha Iuat*o înnainte. Vanitatea firească a scriitorului devine nesuferită şi Turgheniev ho aţîţă şi i*o exasperează. în **1846,** scriitorul are două* zeci şi cinci de ani: el cere bani fratelui, care îi trimite. A l doilea succes vine cu povestirea ***Nopţile albe.*** Următoarele două lucrări literare, ***Dublul şi Gazda,*** sînt egale cu două falimente succesive, din care scriitorul scapă începînd să publice romanul ***Netocik.a hîexvanova,*** rămas neisprăvit. Starea Iui bolnăvicioasă se agravează progresiv, în tovărăşia unui suflet chinuit de spaimă şi descurajare.

în **1849** e arestat şi ţinut opt luni la regimul celular: fără să cam ştie de ce, poate din pricină că sensibilitatea lui şi mila lui creştină se mişca» seră la speranţa că ţăranii ruşi, robii Imperiului,

puteau să fie emancipaţi. EI fusese arestat dimpre* ună cu membrii unui cerc aproape politic, la de« nunţul unui agent. Comisia de anchetă trimite afacerea la o comisie de judecată, prezidată de un general, generalul Perovsky, care, din lipsă de dovezi, voia să achite pe toţi acuzaţii. Neputîn* du*se admite o achitare, o altă instanţă îi osîndi Ia moarte. În momentul execuţiei, cînd trebuia să se dea comanda «Foc!» ţarul Ie*a schimbat osînda Ia moarte cu patru ani de muncă silnică, urmaţi de încorporarea în trupele siberiene. Să cităm textual, din actul de acuzare al scriitorului: « A hrănit planuri criminale, a răspîndit o scrisoare a literatului Belinsky, plină de expresii lipsite de respectul faţă de biserica ortodoxă şi de înaltele autorităţi; a răspîndit scrieri revoluţionare, tipă* rite cu o mică maşină litografică . . . etc. »

Pînă la Tobolsk, Dostoievskî, care avea o criză pe zi a cunoscutei lui maladii, a fost transportat în sanie. Pe un frig de patruzeci de grade şi cu lan* ţuri la picioare, de la Tobolsk a făcut drumul pe jos pînă la punctul destinat, laolaltă cu bandiţii şi asasinii, trecînd prin toate închisorile infecte ale oraşelor străbătute de convoi şi alegîndu*se din viermuiala promiscuităţii cu o bubare veninoasă a obrajilor şi a gurii. Cei patru ani de muncă silnică au intrat în ***Amintirile din Casa morţilor.*** În martie i8rr Dostoievski părăseşte puşcăria, înrolat în al şaptelea batalion siberian cu reşedinţa în Semipala* tinsk. Misticismul Iui s*a cristalizat şi el crede că a meritat osînda, din bunăvoinţa lui Dumnezeu de ad pune în situaţia să afle « esenţialul ».

În 18C7 se căsătoreşte la Kusneţ. În I8J0 servi* ciul militar e terminat: scriitorul are treizeci şi opt de ani şi a mai scris două povestiri proaste: ***Visul unchiului meu*** şi ***Satul Stepancikfiva.*** Starea sănătăţii lui e gravă: epilepsia este manifestă şi diagnostb cată exact. EI cere împăratului Alexandru al Iblea

dreptul de a se întoarce acasă: * Sînt însurat şi soţia mea are un copil căruia trebuie său port de grijă». În 1860 scriitorul se poate stabili la Petro* grad, supravegheat de poliţie, pînă la finele vieţii, În 1861 el înfiinţează ***Vremia,*** revistă lunară şi tră* ieste perioada de mari reforme sociale: liberarea robilor, libertatea graiului, a scrisului şi a gîndirii. Revista a durat doi ani, condusă de fostul con* damnat şi de fratele lui, Mihail, atingînd cifra de cinci mii de abonaţi — şi publică un nou roman.

Anul 1862 e cîştigat în călătorii de sănătate. Dostoievski vizitează Parisul, Londra, CoI6nia, Dusseldorful, Mainzul, Baselul, Geneva, Lucerna, Turinul, Genua, Livorno, Florenţa. Revista dis* pare din pricina unui articol divers interpretat în 1863, cînd scriitorul face o a doua călătorie de trei luni în Europa, cîştigînd unsprezece mii de franci la Paris, la ruletă. Rezultat, un roman: ***Jucătorul.***

În 1863 activitatea i se divide între apariţia neregulată a unei noi publicaţii ***Epoca*** şi întreita moarte, a soţiei Iui ftizice, a fratelui său asociat şi a prietenului şi colaboratorului celui maijmn Gri* gonejl^Noua revistă dispare, autorul ele plin de lîâtoriL Creditorii vor săd aresteze şi el fuge în 186/ în străinătate, unde rămîne cinci luni şi în această epocă atroce a existenţei lui, el izbuteşte să scrie, printr*o sforţare fenomenală romanul lui de căpetenie: ***Crimă şi pedeapsă,*** şi zămisleşte pe Raskolnikof. În 1867 se căsătoreşte cu stenografa lui, Anna Grigorievna. E o soţie care îl iubeşte, o bună gospodină şi o femeie practică. Mulţumită ei se plătesc din datoriile lui şi ale fratelui decedat. O serie de povestiri remarcabile: ***O istorie urîtă, Krokpdil, Dulcea, Inimă slabă, Micul viteaz..***

Din 1866 pînă în 1871 soţii trăiesc în străinătate, Dostoievski sacrificînd ultimele lăscăi vechii lui patimi de jucător. Opere: ***Idiotul*** **(1868),** ***Vecinicul***

bărbat **U 8 6 9)** ***Posedaţii*** **C 1 8 7 0) .** Şi... doi copii. Apoi, o povestire: ***Memoriile unui subsol.***

In **1 8 7 1** soţii Dostoievski se întorc la Petrograd, unde începe o epocă bună pentru scriitor. **1873-:** ***Adolescentul.*** Prim*redactor al ziarului ***Cetăţeanul.*** Redactor al revistei lunare ***Jurnalul unui scriitor.*** **1880:** ***Fraţii Karamazov.*** Apogeu.

28 ianuarie **1881**: moartea lui Dostoievski — orele **8 , 3 0** seara.

Un muşuroi cît pumnul se ivise în capătul gră* dinii şi în muşuroi a călcat copita leneşă a bivo» liţei trecătoare. Şi au ieşit, ca o lavă neagră, din muşuroi, ca o spumă de păcură agitată, rîuri de miliarde de furnici. Şi purtîndu<şi fiecare firul ei de substanţă, au pornit pe două drumuri paralele şi s*au mutat, furnicile, dincolo de grădină, în **ceruri**

Aşa s*ar înfăţişa, într*un fel, viaţa torenţială a tragicului rus.

1931

BRATZU

Domnului Eustaţiu Măciucescu

A murit, nu ne putem închipui de ce, Braţu, ştii, Braţu, ăla cu barbă, cu ochii asirieni şi cu un rafinament al zîmbetului îngeresc şi abia desprins, candid şi naiv de muma lui, o floare. Cum, nu»ţi aduci aminte de el, de douăzeci de ani, de cînd hai cunoscut şi hai văzut, întorcînd foile mari, cînd ale unei partituri de orgă şi tăind pe dede» subt cînd paginile reeditate ale unei cărţi de bu* zunar? De douăzeci de ani de cînd te abordează surîzînd ca un seraf şi legănîndu*şi capul ca un sultan.

Ei da! a murit şi nu ştiu ce i«a lipsit Iui Braţu, ca să fie, înnafară de canapeaua din vitrina cafe* nelei, un mare bărbat de Stat, un mare orator politic sau un mare diplomat. Cînd era foarte bogat Braţu, al cărui nume adevărat s»a scris în generaţie boiereşte, cu ***tz,*** a purtat plastronul, reversul, haina neagră, gulerul, cu atitudinea ge* nealogică a miniştrilor imperiului britanic. Lord şi maharadjâ în redingotă, pasul pantofului de lac al acestui domn extraselect, se scobora din trăsură, dinaintea marilor hoteluri din străinătate, cu o lene ancestrală de vechi stăpînitor. Eu ham văzut în strada Berzei, cu picioarele goale, prin **1913,** cău» tînd un singur papuc. Pe la orele douăsprezece din zi el mai dormea, după o noapte de lectură.

ha lipsit ceva, desigur, acestui om, cel mai inte» ligent din cincizeci de mii din Bucureşti. O gravi»

tate mofturoasă. Şi avu ceva şi în plus decît oa» menii cu situaţie şi cu conforturi variate. Braţu avea prestanţa consecinţei şi intuiţia finalului ade* vărat; ceea ce ba ferit de bombastic şi declama* toriu şi ba făcut să prefere reticenţele mute şi feri* cirea colectivă pînă la cafeaua turcească subţire, dulce, cu un pic de rom.

Dacă ar fi avut vanitatea măcar cît chelnerul care ba servit cu prăjituri şi i*a dat pe credit, Braţu ar fi putut să facă o singură dată, o singură tiradă, pe patul morţii, şi să spuie cu mai multe temeiuri, ceea ce a crezut Neron despre sineş, în momentul trecerii în sepultură.

193 i

j

GEORGE ENESCLF

Maestrul Enescu, cum i se zice verbal şi în scris domnului George Enescu, împlineşte vîrsta de cinci» zeci de ani şi presa îl isărbătoreşte. Dacă melan* colia, aparentă pe fruntea cu lauri de hîrtie de ziar a marelui nostru lăutar, se va simţi mîngîtată pe închinăciunea greierilor negri ai rotativei mîzga* Hei, atunci să iasă în dansul tipsiilor şi săd treacă pe dinainte jucînd, toate literile mari şi minuscule, ale tiparului, dreptele, cursivele, aldinele, monu» mentalele şi groteştile din toate alfabetele, goti» cele, romanele, chirilicele, arabele, ebraicele, ca un drum de furnici între Bărăgan şi Eternitate. . . Vocalele să cînte şi consunantele să urmeze, pînă la elzevir. Şi să vie un vînt mare de foi irvcvarto, in*octavo, pergamentele, velinele, japonul, şi un vifor de pene, ca o lume de ciori albe împărăteşti, amestecată cu ciocurile avîntate din călimări în soare.

lată, poate, cortegiul de văzduh care tntîmpină ziua de naştere a pruncului, ales pentru răsunet, Cînd a împlinit o viaţă mai lungă, Ibsen, noi eram copii şi se pare că ţineam minte alaiul Scandina» viei, care a defilat o zi întreagă prin faţa balconului ilustrului unchiaş cu trîmbiţe, simbole şi trofee literare.

Firul de aţă de mătase, George Enescu şi ba purtat deosebit de urzeala generaţiei, din care şi

ba scos afară. Precocităţile speciale ale muzicii fac dintr'un copil de patru ani un magistru şid ridică în furia vieţii, de crud. Pe deasupra albiilor legă* nate cu piciorul gol al torcătoarei pe prispă, ele au pregătit meşterului vioarei, un loc argintiu în constelaţia prinţilor de sînge şi de blazon. Duio* şia corzilor şi<a făcut întodeauna mai repede loc şi mai de*a dreptul către inima învăluită în pur* pură şi hermină, decît geamătul scrîşnit al conde* iului singuratec — şi pe cînd încovoietorii noştri de cuvinte să găseau încă în potcovărie şi ucenicie, înflerbîntînd de zeci de ori fierul puternic şi prost ca săd silească la o strîmbătură apropiată de copita fantomei dintre uragane, George Enescu era o celebritate, avea tacîm la masa Cinei celei de taină şi se odihnea, răcorit, de tînăr, ca un Nagus, în faţa mării, într*un ritm de aripi şi evantalii.

Harul auzului melodic nud dăruit orişicui, ca să fie scrutată vioara şi lauda să se însoţească din harpă sau clavecin. Natura toată şi • zeii toţi au putut abia să dea naştere unui singur Pan, care a colindat mii de ani, căutîndu*şi părechea, inexis* tentă nici în munte nici în şes. Şi blestemat să îmbătrînească flăcău, pentru că nu poate iubi nici de tot ca omul nici de tot ca ţapul, stă nehotărît şi şovăielnic între două firi. Ce poate spune greaua noastră nepricepere, pentru care cîntecul are con* sistenţa fragilă şi nedeterminată! a unui al patrulea sau al cincilea ecou ? Cana noastră de lut poros nu s*ar putea ridica mai sus decît o lasă fragilitatea urechii, printre steaguri şi vîrfuri de lănci, ca să închine un strop de aur rece, în gloria celui mai consacrat.

Voi povesti pentru a doua oară în cincisprezece ani un eveniment, - pe care îl ştim din gura de paralitic a pictorului Luchian. După ce a murit,

toată lumea care ha scuipat nouă ani în paharul cu apă şi în petecul de lumină, al camerei lui de slăbănog, şi*a dat aproape seama că acest zugrav de flori a dezechilibrat gloria devastatoare, de divi* nitate secetoasă a pictorului Grigorescu, unicul şi clasicul de pîn*atunci, tot pe atît de nevinovat de tărăboiul exclusivismului care ha escortat, ca şi Luchian de viaţa mută a florilor lui. Afară de cîţiva preţuitori număraţi, în timpul neînchipuitei Iui existenţe, şapte părţi din nouă, abstractă, Lu* chian era un simplu caz medical, supus unui trata* ment fără rezultate şi nu ivise nici ca un început de caz artistic măcar.

într.o seară, cînd se făcuse noapte, cineva intra în odaia bolnavului, la permanenţă deschisă şi separată de apartamentul familiei printr*un vesti* bul. Fără să bată, fără să vorbească, încercînd numai cu pipăitul mîinti şi al picioarelor să se orienteze, străinul s*a comportat ca un strigoi. El scoate de subt pelerină o vioară. Şi începe să cînte. Şi două ore, trei ore — am uitat — vioara îşi rosti sufletul ei subtil şi suferind întrmn repertoriru ascultat din pat cu lacrimi. Luchian nu avea nevoie de intro* duceri şi comentarii ca să înţeleagă că Dumnezeu, autorul tufănicilor imitate şi răsădite în expresia lor difuză de pensula lui, i»a trimis un înger, ales printre îngerii geniali, ca să*i ţie, o seară, de urît.

Vizitatorul necunoscut, din noapte, era George Enescu . . . Desfăcut de convenţii şi de lumea în care bîiguia la lumina zdeî, lăutarul venise să se lămurească la căpătîiul zugravului. în culoarea unei secunde s*au întîlnît cu vîrful pensulei şi arcuşul, ca în preistoria astronomică, două comete.

Episodul nu conţine nimic din obişnuita banali* tate a schimbului de complimente. Totul s*a petre* cut ca şi cum nici nu s*ar fi petrecut şi poate că relatarea publică a ceasului cel mai frumos pro*

babil, pe care ba trăit artistul, în odaia vînătă de întuneric a suavului paralitic, ofensează discreţia domnului George Enescu.

Fapta muzicantului nu aparţine nici cabotinis» mului nici oamenilor ca noi. . .

JOHANN WOLFGANG GOETHE

Scurtă fifS biografică

Cîteva evenimente parcurg şi influenţează viaţa « geniului universal ». Calificativul aparţine fran* cezilor.

La Lipsea, poetul învaţă dreptul. La Strassburg îşi capătă diploma. După magie şi alchimie, paratei cu studiul legilor, isprăveşte un curs de anatomie. La Frankfurt, locul de naştere, se instalează advo* cat. Dacă ar fi trăit toată viaţa în provincia lui, nu s»ar fi ales de el nimic, afirmă poetul. Cu ***Lief durile*** delicate pe care le*a scris şi cu o dragoste înflăcărată, ivită în epocă, toate astea laolaltă fac un eveniment teritorial.

Un alt eveniment, repetat mai tîrziu în viaţa lui Wagner: prietenia afectivă a unui suveran. Ducele de Weimar cheamă la curte pe Goethe, şid ataşază, îl face consilier intim şi îi încredin' ţează gospodăria ducatului. Zece ani încheiaţi Weimarul are pe cel mai bun intendent în per* soana poetului celui mai mare: valoarea artistică nu exclude capacitatea practică. în massa evenb meniului întră pasiunea lui crîncenă şi stăruitoare pentru Charlotte Stein, mamă a cîtorva copii, femeie mai vîrstnică decît poetul însă frumoasă. Ea nu a consimţit să farmece de aproape personai litatea lui şi să i«o covîrşească, decît după o luptă cu sine şi cu el de cîţiva ani.

Eveniment intelectual: Italia, Goethe o străbate pînă«n vîrf şbn colţurile Siciliei doi ani întregi.

Concepţiile lui renasc într*o patrie de sud. Liniştea liniei lui ultime, sedimentul senin al stelelor pe fundul sufletesc, corectitudinea fină şi glacială care intră cu materiale noi în personalitatea poetului, îi vin din clasicismul mediteran.

în **1789,** Goethe trăieşte marea revoluţie fran* ceză, cu dezgust şi ironie. în **1806** francezii ocupă Weimarul. Goethe cunoaşte pe Napoleon şi»i recu* noaste geniul, afirmînd că ura naţională nu tre» buie să se ridice pînă la intelect,

A fost prieten, camarad şi frate cu Schiller, care a murit înnaintea lui şi a căruia individuali» tate ha slujit de propulsor şi regulator artistic.

Wolfgang Goethe a trăit optzeci şi trei de ani, de la **18** august **1749** P*"5 la **22** martie **1832.** Pro* babil că Inefabilul şi Subtilul Arhitect, Demonul şi Divinul, a ţinut ca poetul să*şi închidă ochii numai după ce a isprăvit deplin pe ***Faust,*** cared una din oglinzile Lui cu douăsprezece feţe.

Flacăra lui Goethe nordicul, al umbrei, al ceţei al goticului inspirat de la posomoriţii moliftţi, arză# toare cu intensitate, a fost o arşiţă şi un abur mare de foc. Ca într*o vitrină, jumătate luminată din Infern şi jumătate îndulcită de inocenţa blajinului azur, în văpaia lui a licărit şi a jucat viaţa şi din pietre. Pentru poet nimic nu stă pe loc. Un vînt, un talaz, răscolesc interiorul şi suprafaţa şi pun în vîrtej natura stabilă amestecată cu natura mo* bilă. Cînd se opreşte şi văzduhul, colindă parfu* mele . . .

Adoraţia lui pentru graţie, tinereţe şi femeie are instinctul pruncului, impetuozitatea zimbrului şi sfiiala monastică dinaintea icoanei Prea*Curatei. Sănătos şi puternic, Goethe nu şha permis nicio* dată să ia în derîdere sau cu amărăciunea imperti* nenţei amanta şi muma. Pentru el femeia este cel mai lung nenufar al misterului, care binevoieşte săd înflorească pe lumina apei. Şi nu şha permis

nici păcatul tăgadei, simţindu'se de o fiinţă cu acela pe care delicata noastră ignoranţă îngenun* cheată ha chemat în şoaptă cu numele de Dum* nezeu.

La toate epocile, adică în toate zilele, Goethe a iubit: nevoie extatică şi nu exclusiv de posesiune, ca să se multiplice şi să audă noi voci de viori şi de rugăciuni. în manuscrisele lui reapar figurile continuu transformate care hau impresionat mai adînc. Aci e Charlotte Buff, logodnica unui bărbat mai fericit decît poetul, cu întîia ei candoare. Dincolo e Frederica Brion, fata unui preot luteran, sau Minna Herzlieb, fiica unui librar. Toate femeile pe care le*a iubit poetul, capătă un nume şi îl păstrează, ca buruienile aflate, în munte, de o prinţesă sau de un învăţat. La şaptezeci şi patru de ani, văduv după decesul soţiei sale, născută Vul* pius, cu care s*a căsătorit la cincizeci şi opt de ani, Goethe e îndrăgostit ca un efeb, de UIrica Leve* zow, care poate să*i fie strănepoată . . .

Opera literară e vastă, a ciudatului nepot al lui Wotan, şi ea intră, ca şi personajul autorului, în mitologia germanică, al căreia ultim vlăstar pare să fie însuş Faustus. Cititorul neinformat este sur* prins cînd aude că Goethe a fost şi un om de ştiinţă, un fizician, un fiziolog, un botanist. El a pus în ştiinţă ce s*a numit « Compoziţia organică la vegetale » şi a descoperit în anatomie osul numit intermaxilar — dar îşi caracterizează literatura: fragmente dmtr*o spovedanie mare.

Publicul rămîne cînd la ***Faust,*** cînd la ***Liedurile*** şi baladele poetului. ***Clavigo, Goetz von Berlichim gen*** şi ***Egmont*** reţin admiraţia spectatorului. După părăsirea postului de semiguvernator al ducatului, Goethe a rămas directorul teatrului din Weimar pînă în seara introducerii pe scenă, din voinţa Ducelui, a unui personaj dramatic neaşteptat: un cîine. Cînd ***Scrisorile din Italia,*** cînd ***Elegiile ro>***

mane sau ***Wilhetm Meister*** atrag genuflexia publică.

Dacă ţi s*ar porunci să alegi din imensa biblio* grafie a poetului o singură lucrare, singura lui cea mai bună lucrare, poate că te*ai codi. Care»o fi la Goethe, ea? Să fie ***Hermann şi Dorothea?*** Să fie ***Werther?*** — Poţi să şti?

i 9 j *i*

PANA1T MACR1

Literatura are poziţii în şes şi în munte, dacă literatură trebuie să însemneze povestirea invenţi* unilor, în versuri şi proză, cu scopul unui amuza* ment al curiozităţii sau al contemplării. Literatura conţine mai mult căci toate cunoştiinţele cu o tendinţă de concret sau de abstract sînt obsedate de culoarea narativă şi de sinteza prin imagini. Este literatură şi corespondenţa descriptivă, cu referinţe, care precedează expediţia unui flacon de unsoare revulzivă. Complicaţia individuală ac* tuală, pînă la marile confuzii şi iluzii, provocată de o continuă şi intensă informaţie universală, dă literatură la fiecare optime de notă a claviaturii intelectuale.

In toate felurile, noi vorbim azi altă limbă decît a lui Panait Macri şi vorbim sute de limbi ale aceluiaş, cu aceleaşi radicale. Mai îndrăzneţ şt mai sHios simultan, intelectul reflectează în Iama lui, subţiată aproape de transparenţă şi inexistenţă, mitologiile încurcate ale vechimilor cu ale unor speranţe de fosforescenţă. Vrem o mulţime de lucruri neîmpăcate cu fabula, preferăm liniei mo* tivului şi motivului pretextul, pentru cea mai interesantă anemiere şi neurastenizare a strigoiului cerebral.

N*aş putea spune că această atitudine sublimă poate să dea tiparului altceva decît discuţii, care puteau să fie conduse şi isprăvite fără sprijinul lui,

întrmn hol sau cafenea: literatura se resimte de stările gazoase împrumutate fizicei artistice şi de Ia o bucată de vreme s*a putut obţine fumul fără foc, contestat de înţelepciune.

Complicaţia nu e întodeauna efectul direct al despicăturii la infinit a ramurilor de ceaţă. Morbi* ditatea filosofică, în absenţa unui crez artistic măr* ginit, a dat o epidemie, de care suferă şi valoarea şi nulitatea, mai mult din imitaţie cu sinceritate, adevăraţii bolnavi fiind discreţi şi oprindu*se să parvie la formă de operă. Literatura se găseşte în plină criză de rafinament indigest, sensurile se împrumută unele altora, florile desfăcute de arome, îşi trec parfumele pe rînd, si natura miroase deodată a hîrtie şi cerneală, ceea ce nu mai e artistic şi nu mai e măcar literar.

O reacţiune irezistibila şi brutală are loc după atîta alimentaţie cu peşte şi vegetale preparate cu tot mai multă miere artificială. Se apropie gustul analog al acelui moment sufletesc, remarcat de Octav Mirbeau care citind psihologiile lui Paul Bourget, simţea nevoia să strige ***merde!*** să mănînce ***merde*** şi să se tăvălească în ***merde.***

Ce departe ne găsim de ***L'Ombre s'Stend sur la montagne,*** de mediocritatea onestă a lui Eduard Rod întreg, un autor înlăturat. Şi ***Le bU oui leve*** a lui Rene Bazin, plat academician, dar povestitor, ce cusur are?

Elveţia toată citeşte, probabil şi azi, cea mai insipidă revistă cu putinţă. ***La Semaine litteraire.*** Ah! Doamne, ce dor te apucă de o literatură necomplicată. Ce sete de apă de puţ, după atîta oranjadă şi limonada.

Panait Macri a ocupat cu bordeiul lui, îngropat în lipan, în poala Maicii'Domnuluî şi în sulfină, un punct în poziţie de şes. A povestit cum s*a priceput, negîndindu«se la ziua de mîine a tuturor artelor, nesupărat de viermele autocriticei şi nes* scîrbit de sine niciodată şi urmărind cu înflăcărare şi voie bună firul povestirii lui pentru toată lumea. Oare toată lumea nu are dreptul să fie pentru un scriitor, mare sau mic, un criteriu? Bietul, a scris ce ba venit, cum ba venit, şi i*a venit mereu, pînă ce s*a dezgustat şi el odată, nutmi închipui de ce şi cum, şi nu a mai scris.

L«am cunoscut niţel acum vreo treizeci de ani fie bunul confrate. El nu pomenea de literatura lui, fiind un om cu bun*simţ neştirbit, şi nu*şi aducea aminte că fusese o celebritate şi poate că nici nu ştiuse că era. în cei din urmă ani, căpătase parcă o însărcinare ca să fie plătit la ziarul ***Uni* versul,*** şi parcă mai voise să reînceapă un meşteşug, multă vreme nemai practicat.

Să nu ne ascundem: Panait Macri pe de o parte şi Anton Pann pe de alta ne*au animat copilăria, de dinaintea autorilor recomandaţi. Dacă s*ar putea să ne întoarcem la nivelul acelei stupide şi adorabile simplicităţi, am fi mulţumiţi. Ne*am căznit. Şi o să ne căznim.

în orice caz, Panait Macri a făcut cărţi şi citi* tori, şi aceste două isprăvi sînt isprăvi de autor de literatură. ***Le rest on s'en fou. . .***

' 93 *

PETRE CIORĂNEANU

Toată generaţia lor şovăie cînd oamenii cad cîte unul, ca stîlpii aceluiaş gard. Mai vîrstnici sau mai tineri, într*un" fel şi oamenii şi bulumacii figurează într*o împrejmuire.

De cîţiva ani, Petre Ciorăneanu fusese împuţinat de ramura lui, retezată de un fierăstrău, care curmase şi fiinţa lui Hajdeu în două. Băiatul nefericitului confrate, un flăcău frumos şi ager la minte, aflase drumul dezgustului vremelnic, fără să se destăinuiască unui părinte, care har fi înţeles ca un camarad şi har fi documentat controversa. Pregătindu«se pentru examenul de inginer, fiul lui Petre s»a îmbolnăvit de dragoste, la vîrsta cînd entuziasmul crede, iubeşte si se suprimă cu inten* sităţi egale.

Din ziua dispariţiei copilului şi a sensului unei vieţi, Ciorăneanu ***&>a*** purtat în aer ca o fantomă a ceea ce fusese pîn*atunci, şi un scrum de piatră se aşternu pe chipul lui distant, de sceptic, şi sticla monoclului adaose culorii de humă şi per* ament a obrazului fin o licărire de halucinare. entru mine, el a murit şi a fost înmormtntat odată cu fiul lui. Toţi cîţi hau cunoscut mai mult decît pe trotuarul cu o bară de metal din faţa cafenelei ştiu că viaţa, cu toate nivelurile ei, îi ajunsese lui Petre Ciorăneanu indiferentă, şi din fizicul lui gotic, ca o iniţială ştearsă de manuscris medieval, ardea numai ţigarea, ca o anluminură.

Moralul lui fusese turburat pe o întindere mai vastă decît simţirea tatălui obişnuit în faţa cada* vrului material. El nu a priceput consimţirea lucidă a dispariţiei, căreia trebuia să i se opuie puterea unei educaţii aprovizionată cu idei juste şi cu optimism, şi mai ales a suferit de rezerva în care s*a fortificat în armura rece, agresivă, a morţii, copilul lui de toate orele şi prietenul lui mai tînăr de toate secundele, fără să i se împăr* tăşească. Pentru devotamentul sacru al unui părin» te, înlăturarea de la rezoluţiile mari ale copilului, ofensa priveşte şi sufletul şi intelectul, sîngerate şi trădate fără părere de rău.

Petre Ciorăneanu a murit singur în toată lumea prezentă şi viitoare, şi dacă figura lui, întîlnită **pe** Calea Victoriei, semăna cu masca mată a poetu- lui Henri de Rdgnier, plecarea lui dintre locuitorii pămîntului, vătămaţi prin sensibilitate şi alungaţi **de** aspecte, aduce aminte fuga de noapte a lui Tolstoi, absent din sine şi martor solitar în univers. El a murit între călimară şt pană, ducîndu*şi pînă la întreruperea fără voie rîndul început al artico» lutui cotidian. Gazetar eminent, el a ştiut să fie exclusiv gazetar, fără să provoace beneficiile alături de profesiune, obţinute din urletul principiilor puse să latre şi prin abilitatea dozajului într»o injurie sau într*un elogiu. El n*a luat bani pentru laudă şi insultă. Cînd a făcut una sau alta, cu o ironie stilizată şi slujindu**'Se de** cuvintele încovoiate cu eleganţă, sinceritatea singură şi cu preţul exce* siv al sacrificiului, ha mînat, Zarafii numesc aseme* nea ţinută a ziaristului naivitate. . .

Ciorăneanu scotea înnaintea războiului ziarul cel mai bine făcut şi profesionalmente mai corect, din cîte au apărut la Bucureşti în franţuzeşte, ***La Pctitiqtte,*** şi pînă acum cîteva ore, era direc* torul ziarului ***Dreptatea,*** care în fiece coloană purta

colaborarea în orientarea şi în linia ideilor, a semh tonului şi a nuanţei. Drept vorbind, Petre Cioră. neanu aproape nu a murit: el a scăpat.

9 i 2.

POHL ANTICARUL

Unde vor fi înmormîntate moaştele de schivnic, cu pardesiul lung cenuşiu al bătrînului Pohl, deca» nul şi rabinul anticarilor din Bucureşti? £1 şi*a sfîrşit cariera într*o prăvălie cît o cutie de tutun, din spatele statuii lui Mihai.

Pohl ştia tot ced trebuie unui profesor universh tar, adeseori informat la enciclopedia lui. Mîna lui fină şi fragilă intra numaidecît în activitatea gesticulării, adecuat cu lămuririle cerute, degetul gros i se compunea cu arătătorul întrmn inel şi, semănînd iconografic cu apostolul Petru, Pohl părea că blagosloveşte, închizînd şi o jumătate de ochi şi surîzînd.

Fusese prieten cu toată ierarhia veche şi un obişnuit al Sinodului călugăresc, Mitropoliţii Iosif Gheorghian şi Naniescu îl primeau între icoane la Mitropolie şi la Sfintul Antim, scepticul arhiereu Calistrat îi furnizase ediţiile princeps ale lui Voh taire, vlădica Valeriu care trecea de o sută de ani, îl aştepta dis«de»dimineaţă cu dulceaţă şi cafea.

Bătrînul Pohl admitea şi pe Isus tiristos, de vreme ce Fiul Tatălui Ceresc îi da prilejul unei aderenţe neîncetate cu ceea ced plăcuse, mai mult şi decît negoţul de cărţi vechi, cu teologia. A vorbi despre Dumnezeu era pentru Pohl o pasiune şi nimic nu i se părea mai actual şi mai palpitant, cînd barba i se rărea şi parul îi căzuse şi de la ceafă, ca Fiinţa mai presus de închipuire.

Bătrînul a văzut că clienţii lui de marcă hau părăsit unul cîte unul, atunci cînd au fost con» strînşi să opteze între bibliotecă şi viaţa de apoi. El mai umbla subsuoară cu o ediţie chirilică volu* minoasă, legată în piele de viţel, căutînd să explice cu degetul, cu zîmbetul şi cu uri ochi închis valoarea cărţilor fără cumpărător. . . între strada Brezoianu şi Universitate căpătau loc vitrinile neaşteptate ale sălilor de cinematograf. Armăsarii din Piaţa Teatrului, înhămaţi la birjile muscalilor splendide, dispăruseră, ca într*un decor artificial şi începea să intre în Calea Victoriei torentul circulaţiei automobile. Ce mai căuta Pohl într*o lume fără episcopi, fără călugări şi fără clienţi?

Dulapurile cu cărţi de pe cheul gîrlei şi Bulevard fuseseră desfiinţate de către un Primar estet şi organizator, cum se găsesc în toate epocile edilitare. Anticarii fură grupaţi într*o cotineaţă de zid, clădită ca o insulă de tencuială, în mijlocul unei răspîntii de şapte străzi, a căreia vastitate se văzu împiedicată într*un muşuroi. De la Pake Protopopescu, care fusese un mare cărturar, edilii se simţeau turburaţi de prezenţa cărţilor în unghe* rele zidurilor vechi şi voiau să « civilizeze » cu oricîte jertfe oraşul.

Domnule Pohl, de ce ai murit ? Ce mulţumit ar fi iarăş ochiul dumitale să vadă jucînd în colţurile oraşului pe suavul arlechin al copertelor pestriţe. Au ieşit iarăş cărţile pe stradă, domnule Pohl! Nu se mai caută tirajele de Ia mînăstirea Neamţu» lui deocamdată, dar Ie vine rîndul şi lor. Uite, colea, un anticar improvizat, un intelectual tînăr cu ochelarii daţi după urechi.

E librar şi cal. Ziua vinde la zid şi seara trage căruţa cu două roţi. îmi pare tare rău, domnule Pohl, că ai murit. . .

|
f
\
f
k

II

Mă simt de două ori obligat sad fac anticarului Fohl un necrolog: din veche simpatie şi mai ales pentru că bam mai înmormîntat odată de viu, anul trecut.

Curios vieţuitor, acest adunător de cărţi şi de timpuri. El a fost îngropat în total nu de două, ci te trei ori: întîia dată prin **1922** — şi a mai trăit două termene. Să fie adevărat de tot adevărat, că astăzi a murit? S*ar putea să ne pomenim peste cincisprezece ani că Pohl moare pentru a patra oară şi că se desminte şi decesul de azi.

In orice caz această reiterare în moarte nu se poate să nu aibă o tîlcuire ocultă, venită de cine ştie de unde şi cum, din marfa vechimii profesio* nale, din duhul cărţii, din dulapuri, pe unda mlădie a unui prezent devenit suvenir. ***Dimineaţa*** îmi pune dinainte fotografia tui. E Pohl în per» soană: Pohl fotogenic. El apare în transparenţă cu ticul lui sufletesc, bătut dintrmn ochi strîns în colţul de la tîmplă, pentru teologie. Nici că se putea într*altfel Ia un tip de asemănare al Sfîntului Petru iconografic.

Mai rămîne din generaţia portretului un singur reprezentant al marelui arhiereu şi al marelui anticar. Domnul Carol pe care dumneavoastră nud cunoaşteţi, directorul unui depou de cheres* tea din periferie. La optzeci şi cinci de ani cîţi are şi pe cared poartă curaţi, elastici şi bine periaţi,

domnul Carol, un ebraist şi un talmudic, a venit cu discreţie Ia mine şi între patru ochi mha măr< turisit un secret adînc al conştiinţei sale. Mha afirmat că a descoperit în Vechiul Testament pe Hristos şi că s«a hotărît săd divulge în adunările baptiste, ca invitat special pentru demonstraţii.

Cînd însă se destăinuia domnul Carol, mă gîn* deam la Pohl: citiţhi numele cum vreţi; la Pohl, care aşadară a murit. Există şi o figură de anth car, fără nicio îndoială: singur Pohl a fost înzes* trat să o aibă. El semăna şi cu cărţile, nu-numai cu apostolul Petru, cărţile trecuseră în el şi el trecuse în cărţi, cum trece prin foaia de hîrtie pagina ilustrată de un heruvim xilografic, lăsat cu aripile întinse peste un potir. Cît corp mai putea să aibă Pohl în costumul lui atîrnat în aer, cînd îi rămăsese acel cap evoluat, care te face să crezi într<un om viitor desprins de sine, de la guler în sus şt levitînd cu pălăria trasă pe urechi între Lună şi Venus? Mi (e pare că n'am uitat'o: pălăria lui Pohl era un demhjoben similheclezias* tic, între predicator şi rabin.

Şi trebuie să fi avut şt el de»a face cu lsus Hristos, în lecturile lui cu litera strîmbă ebraică. Era tur* burat în anticele lui certitudini şi nimic nud plă» cea mai mult, după cărţile Bibliei, decît lungile vizite la arhiereii ortodocşi, Cunoscuse pe Melchh sedec, un învăţat despre care nu s»a vorbit. L*am găsit adeseori în cerdacul dărîmat al bisericii de Ungă Poştă, de vorbă cu arhiereul Calistrat, un popă distrat la liturghie, îmbrăcat în şiac.

— îmi place popa ăsta, nu*ti faci idee, zicea Pohl.

Intrtadevăr, originile tăcerilor inteligente ale bătrînului Vlădică, păreau să fie adînci şi ţineau de îndoială.

— Ce*mi place Ia el, e că te ascultă, zicea Pohl. Şi ai văzut cum ascultă? Ca un lup zbîrlit.

Prea Sfinţitul Calistrat era zbîrlit pe dinăuntru. Se băteau în sufletul lui cap în cap cîteva capete dtn Apocalips cu osul tare şi simbolic cornut. Acum, cînd îl văd pe Pohl, văd şi ochii speriaţi de imponderabil al Vlădichii.

Odihnească'i Domnul pe amîndoi, în Ierusalh mul de sus, unde, desigur, bltrînul cumpărător de buchii vechi se va fi întîlnit la apariţia ziarului, cu fostul lui anticar.

— Thaduci aminte, Prea Sfinţite, ha spus aiah tăieri Pohl? îţi lăsam cărţile cu patruzeci la sută mai ieftin şi asta numai pentru dumneata fiindcă te iubeam şi fiindcă aveam şi eu nişte îndoieli ca dumneata. . .

"934

M. SEVASTOS

N<aş vrea să pară întîrzierea mea suspectă, cînd unul cîte unul, confraţii de literatură relevă cei opt ani ai domnului M. Sevastos, petrecuţi la foaia literară care şba pus o fărîmă de încredere în picătura mea de cerneală săptămînală. Prietenul vechi şi bun, Galaction, cu cotul căruia din sutană silabisesc alături de inima mea, pe colţul mesei literare, ritmul şi măsura cuvintelor dintre două puncte de text, a scris şi el o pagină, şi nu mai e de aşteptat. Nu o să fie afectat domnul Sevastos că manuscrisul meu trece la tiparul domniei sale: **un** om trebuie să suporte şi supărarea.

Opt ani nu fac un jubileu în istorie, dar compun un eveniment în durata unei publicaţii româneşti, răzimata pe singurelei puteri. Dacă ne gîndim la fenomenul stăruitor de dispariţie al tuturor publicaţiilor cu periodicitatea deasă şi precisă, scoa« se cînd de un ziar cu tiraj cînd de o grupare de colegi, nu e nevoie de alte date pentru a înţelege că ***Adevirul literar*** se citeşte şi se vinde, nici din pricina hîrtiei nici dintr*a literii, ci pur şi simplu din pricina domnului Sevastos.

Acest camarad, care la Iaşi lucra cu domnii Stere, Ibrăileanu, Sadoveanu, Topîrceanu, Demos* tene şi cîţiva alţi confraţi Botezi la ***Viaţa rcmâ* nească,*** şi alterna versul ghimpat cu măceşii pro* zei, nu s*ar fi ştiut că poate renunţa la pana cea mai lungă a păunului, purtată de poeţi cînd în coadă şi cînd pe vîrful nasului, în echilibru, şi că va da ziarelor o colaborare ordonată, o redac* ţie organizată şi o conduită trasată geometric.

îl cunosc pe domnul Sevastos de douăzeci de ani. îmi plăcea sănătatea ochiului cinstit, por* tretul lui deosebit de frumos şi distanţa politeţei, pe care o moştenea parcă de la o ascendenţă de mare boierie. în traficul circulaţiei dintre cărţi şi oameni, bunacreştere şi ţinuta sînt puţin cunos* cute. Din născare sau din subtilitate, nuanţa ar trebui să facă parte din raporturi, strecurată pînă în prietenie şi chiar mai departe. Confratele care te bate pe burtă şi te mojiceşte, este curent: există genuri de frăţie colegială, compuse. Cunos* cut cîteodată în ceea ce se cheamă intimitatea lui, literatul e departe de a fi dacă nu un domn, dar măcar un chelner rezervat...

Sînt oameni careţi dau cu * mă » şi*ţi zic cum te cheamă, în chiar momentul cînd ţi s*a umezit pipăitul de sudoarea mîinii lor. Ai senzaţia de oroare că leai băgat degetele în stomac sau că ţi»au prezintat să le strîngi la suflet ficatul. Şi acestor rîndaşi de la bucătăriea spitalului ţbar veni şi dumitale greu să le pui vorbele la o formă civilă: le răspunzi numaîdecît cu «tu», şi dacâu întrebi de sănătatea părinţilor alegi ecuaţia «ce face tattu?», ca să nu te laşi biruit.

Domnul Sevastos este dintre acei camarazi căruia i te adresezi cu « domnule », de douăzeci de ani şi care îţi răspund pînă la sfîrşitul zilelor cu « dumneata ». Francezul nu uitilizează fără sens, pe « ***vous*** » nici în dragostea de idilă şi de apar» tament. Discret, atent şi făcînd abstracţie naturală de persoana lui, domnul Sevastos a ştiut să*şi facă un prestigiu şi să şid menţie fără efort şi silă, în mijlocul colegialităţilor diverse.

AdevSrul literar poate fi cenzurat, criticat şi, evident, înjurat: regularitatea şi plenitudinea lui.

repetate de cinzeci şi două de ori pe an, sînt într*adevăr, supărătoare, dar nu poate să nu fie citit. Sobrietatea lui face autoritate şi aranjamen* tul textului, încolonarea lui, litera, pauza, titlul, gravura, distribuirea materiei atestă un gust, pe care bau încercat zadarnic alte foi. Primejdia unui ziar literar fiind pe de o parte trivialul şi pe de alta ermetismul, care amîndouă omoară, greutatea consistă în alegerea unei mijlocii constante, între selectarea exagerată şi între cititorul cultivat, care oricum s*ar pune problema, are dreptul să te urmeze sau să se lepede de dumneata.

Domnul Sevastos are totuş un defect: se duce la vînătoare. El şi domnul Sadoveanu pretind că şi vînează, trăgînd cu puşca într*o pasăre care străbate cerul. E cu neputinţă. Nu se poate ca eleganţa morală şi politeţea sensitivului Sevastos să nud strige cucului, cu puşca ridicată, înnainte de*a trage în sufletul lui:

— Dă*te la o parte!

N. MILCU

Toamna pentru poet nu e todeauna sala de concert cu văzduhul, în care plînge vioara şi murmură vîntul a orgă. Toamna e uneori o scan* denţă a unei vieţi şi frîngerea nădejdilor dintr*o dată, ca un snop de cînepă uscată.

A murit bietul Milcu. Fără să ne fi fost un prieten, din pricina eterodoxiei vîrstelor, poetul ne era ceea ce exprimă numai în româneşte nuanţa, foarte drag. Şi cu atît credem că a fost mai delicat sentimentul cu cît el nici nu ha bănuit.

Profesor, sau încă student — nu ştim dacă moar* tea ha găsit cu toate certificatele ştampilate şi iscălite — Milcu făcea parte, cu o bucată de gene* raţie în urmă, din acei intelectuali craioveni tineri, care, şovăind între catedră şi gazetărie, aduceau în colegiu un temperament evaziv şi în literatură o enervare didactică şi un clasicism de univeristate, fragmentar exprimat între cele două edituri ale Banatului oltenesc, ***Ramuri*** şi ***Scrisul românesc,*** Milcu era cel mai liber, cel mai înnaintat şi mai puţin împăinjenit în nehotărîri dintre toţi cama* razii lui, cărora, regretînd în Craiova Bucureştii, li se făcea Ia Bucureşti urît şi dor de geniul era* iovean. De suferinţa acestuia este atins, izolat în abnegaţiuni intimidate, şi scriitorul Tomescu, un literat cu clarităţi de expresie şi ovale de idei, de mare stil.

O delicateţă aproape androgină, o distanţă dis* tinsă, o discreţie de comerţ rafinată, o căutătură profund onestă deosibeau pe tînărul domnişor de cele mai multe personagii ale literilor, bombastice şi infatuate. Ştia el că stă printre noi mai puţin decît colegii lui de dată şi călimară? Simţea el că zi de zi puntea dintre goluri se subţia îngustată sub pasul lui uşure, care îndrăznea să calce abia, ca o balerină pe un fir de aţă? Ne aducem aminte tristeţea zîmbetului şi ceaţa în care începeau moţi* vele versurilor lui, sfîrşite într.o nebuloză. Ceva din cîntecele bolnavilor transpărea prin accentul paginii lui.

Cu toate că sărac, după cîte ştim, Milcu era departe de a fi un boem dezorganizat. La fineţea inspiraţiei se adaogă dandismul înfăţişării. Cravata lui era todeauna proaspătă, ca şi cămaşa, costumul căutat şi curat, detaliul artistocratic al ţinutei era cultivat — lucruri, dacă vreţi, fără mare impor. tanţă dar care precizează educaţia, extracţia, cate* goria şi personalitatea. Poate să nu placă omul civilizat, care îţi dă o mînă îngrijită şi un spec* taeol al fizicului, rînduit, măsurat şi decent? Milcu nu era dintre « artiştii » careşî pun temperament tele în mucegaiul subsuorii, în absenţa batistei şi în grăsimile cu mătreaţă ale unui guler bătînd în contraculoare.

Iată că tinereţea lui a căzut într.un mormînt, iată veşteda frăgemize a copilăriei lui dulci sufle* teşti. O viaţă care nici nu începuse, o lumină care nici nu pornise. Nici ţipet, nici zgomot. Frunza lui s*a scuturat de tot, amestecată cu pri* mele frunze galbene ale toamnei.

ˈ933

PENTRU MORŢI

Pomenirea lui Emil Gîrleanu, fostul ofiţer de marină, care ca şi Pierre Loti, Claude Farrere şi Jean Bart, s*a trezit într«o seară de reverie pe bord, cu spuma talazelor în călimară, ne aduce aminte o seamă de scriitori încă de ieri şi încă de azi, trecuţi, ca şi el, dincolo de viaţă. Ei au fost contimporani cu noî, mai vîrstnici sau mai tineri şi prieteni sau, cum ne măgulim deşertăciunea, adversari, dacă este măcar adevărată existenţa unei adversităţi reale între cărturarii peticelor de mânu* scris, bolnavi deopotrivă de aceeaş suferinţă şi de aceleaşi nădejdi, ne*a mai rămas din toată fiinţa lor terestră şi solară numai umbra de zinc şi sunetul imaterial şi ciudat al vocii, absorbit aproape şi el în vasta tăcere.

Dintrmn timp, în planul fotografic al amintirii, portretele încep să semene între ele şi să se con* funde, ca o povestire a ultimei asemănări dintre oameni, după ce, filtrate prin ţărînă, chipurile au dispărut, ca un al doilea suflet, de carne, Gîrleanu purta mustaţa lui neagră, încovoiată cu scîriionţi, şi poetul Anghel, care a ucenicit între florile unei grădini din preajma vechii Mitropolii cu zăbrele împădurite, ne mai prezintă o frunte intelectuali* zată romantic, împachetată în vine şi noduri şi un harbişon. Iată*l pe Iosif, o figură fără vîrstă, cu pielea roşcovană şi copleşită de o invincibilă tristeţe. Pe lîngă Cişmigiu pălăria respectuoasă

saluta silueta abairactă a lui Gheorghe Coşbuc, scufundat în studiul limbilor vedice şi al astrono» miei- Ultima oară, pe llarie Chendi bam văzut pe Bulevard, încurcat în romanul unei umbrele, pe care i»ar fi ascuns»o cineva. . . Dar capul cel mai frumos dintre cele cîteva generaţii întîlnite pe marginile războiului aparţinea unuia din monu» mentalii Hodoşi, Iui Ion Gorun, un literat prob şi un enciclopedist.

Ei încă din viaţă nu mai semănau cu ceea ce fusese fiecare, orientaţi către dezlegarea unanimă prin rîndurile portretelor succesive. Acum, cînd ne gîndim la ei, colaborarea pămîntului răzbeşte timpul cu emanaţia lui corozivă şi»i reduce în jocul de sticliri al vieţii continuat la un contras. Băţul lui Hamlet, scormonind cimitirul suvenirii, loveşte în cranii uniforme, cutiile goale ale unei foste substanţe.

Cei mai mulţi au murit de tineri, dintre scrii» tori. Trecerea de la sapă la pană ne*a fost cincizeci de ani funestă. Tatăl încă nu ştia să iscălească de tot, şi fiul înnainta sărind pînă Ia Paul Verlaine, Claudel şi Gide, şi pe Ia treizeci de ani se arăta decapitat, vizibil numai pînă la guler, de un feno» men care n*ar trebui sâ se mai repete cu genialităţi de optsprezece ani şi cu decavări de douăzeci şi cinci. Rezistenţa şi biruinţa colectivă pe poziţie, e un fenomen abia recent, al unei generaţii aflate în jurul unei cifre de cincizeci de ani, vîrsta acor» dată mai înnainte în literatura franceză numitului ***ieune debutant.*** Sadoveanu, Rebreanu, Stere, Iorga, în activitate permanentă ştiinţifică şi literară, şi refuzînd gloria pensionării pentru limită de vîrsta, fac parte din întîile generaţii izbutite compact.

Au trecut poeţii, prietenii şi adversarii dar ei au lăsat ceva mai durabil şi mai puţin coruptibil decît un portret, cîteva cărţi, în care se găsesc însufleţite oseminte. Flacăra lor se face uneori mai palidă, uneori mai alburie jau mai albastră, descreşte şi sporeşte: în rugurile cerului bat rîn» durile slobode ale apelor, ale uscatului şi ale pustietăţii. Este o legătură de consecinţă între scriitorii aceleiaş limbi, ori fiecare din ei trebuie să parcurgă circul văzduhului ca o aţă de păianjen scurtă, de sine stătătoare şi pieritoare, în călătorie? Un timp nu este explicat printr»altul, şi un artist nu datoreşte nimic artistului precedent, fie el oricare? Alămurile cuvîntului, frecate din sîmbătă în sîmbătă, mau ajuns la licăririle cristalului şi la evocarea unei similitudini de aur, fără această repeţire, şi ele păstrează în oglindirile lor interioare căutătura atentă a tuturor lucrătorilor de suprafeţe line, rezolvată în luciul indefinit. . .

'9)4

ALEXANDRU ODOBESCU

Pe Alexandru. Odobescu bani cunoscut. . . Puţine figuri mhau rămas în amintire neşterse; din vina mea, desigur, dar şi din vina figurii. Nici aparatul fotografic, cared un ochi mecanic şi îndatorat prin urmare să fie exact şi fidel, nu simpatizează cu figurile nule. Pune alături, un album de foşti potentaţi ai secundei şi o colecţie cartonată din arhiva poliţiei, diferenţa, acoperind urmele ori» ginii, contrastează. Din glodul timpului oamenii ies valvîrtej.

Poate că nu e nici asta o ispravă, să te naşti cu o figură: pergamentul putrezeşte, exact după legile muşamalei. Dar *jigura* se agaţă de pensula lui Da Vinci şi de creionul de oţel al lui Diirer— şi rămîne. E şi asta ceva, să rămîie ceva. Nu e mult, dar e aproape totul: esenţialul este şi el destul de mic şi de insignifiant.

Alexandru Odobescu a fost unul din cele mai frumoase lucruri, pe care ,le*am văzut, fără să excludem sufletele, edificiile şi peizajele. în epoca lui erau mulţi bărbaţi frumoşi pentru că datina poporului românesc voieşte ca fiinţele care se iubesc în cuptorul ei, după voia fatalităţii şi a lui Dumnezeu, să fie frumoase într*adevăr. Fru* museţea e un belşug românesc, n*ai ce*i face, şi toate muncile urîţilor sterpi ca să o degradeze sînt neputincioase. , .

în toată frumuseţea românească, frumuseţea lui Alexandru Odobescu, român în întindere şi adîn» cime, pe toate dimensiunile lui neaoş român, era excepţională, aleasă de noroc pentru figura unui domnitor.

Atît cît poate vorbi un adjectiv, nu am înţelege noţiunea «nobleţei», dacă nu vedeam pe Ale* xandru Odobescu. . . E greu să desinezi fără hîrtie transparentă voi să spui: certitudinile şi criteriile sînt de ordinul inexpresiei. Ai crede că şi roşul de Veneţia sau albastrul de Prusia sînt cifre abstracte şi că paleta nici în această serie de luminozităţi precise nu dă mai mult decît o aproximaţie de sens roşu sau albastru. Cînd înîh nesc într/un text cuvintele mele, mă gîndesc fără să vreau la Alexandru Odobescu — şi mă gîndesc Ia el de patruzeci şi şase de ani. Nimic nu s«a intercalat din experienţă pe figura lui, ca să o deplaseze sau să sporească noţiunea: prozatorul Snagovului era un model de criteriu.

Fabula e aproape curentă şi începe anecdotic la imperfect.

Aveam opt ani, de vreme ce eram în clasa a doua a unei şcoli de copii. Diaconul Abramescu, tînărul meu blond institutor, cu sprîncenile verti» cale, cu părul şi barba frizate mărunt, mă învăţase abecedarul: el mha rămas ca un alt criteriu nere* vizuit, şi după ce ham cunoscut din nou ani înde* lungaţi, pînă la moarte. A intrat în clasa noastră subţire, fin şi zvelt în reverendă, conducînd un alai de dascăli ai şcolii pe bărbatul cel mai frumos şi mai distins din toată amintirea mea iconografică.

Director al Şcoalei de Aplicaţie a institutorilor, Odobescu vizita clasele primare, însoţit de stu< denţi. Aceştia erau obligaţi să facă probe peda« gogice dinaintea maestrului. Ni se prezintă siste» mul metric şi decimal. în aparatele Iui cele mai

lesne de manipulat. Vîrsta noastră dominată de ocaua mare şi de ocaua mică, de cotul cu cinci rupi, de stînjen şi de poştă, era trebuinţă să fie introdusă în metoda unitară şi simplificatoare a greutăţii şi a măsurii. Nimeni nu înţelegea « chi* Iul», metrul şi litrul confundat cu litra, iar între grame şi dramuri, trebuia să lichideze controversa un cîntar. Circula în comerţul cu cobiliţa un subaltern elegant însă capricios, balanţa, o tirizie pe lanţuri, echilibrată de o greutate mobilă, con* dusă olteneşte pe crestăturile unei pîrghii. Era încă în floare răbojul, dacă am apucat şi mala* coful. . .

Odobescu ocupa catedra, supraveghind un cîn* tar cu două funduri aurii, dco parte şi de alta a unui ac perpendicular pe pîrghia mutată de la «paiantă» dedesubtul talgerilor de cumpănire. Aparatul venise din Franţa, autoarea sistemului acum generalizat şi care se inspirase în privinţa metrului de la meridian, divizat în fragmente. Odobescu, curat în toată persoana lui ca licăritul unei oglinzi, ţinea la cîntarul demonstrativ, ca la o bicicletă. Cu bastista lui mare, de olandă albă, care*i sta la piept, ca un ***jabot,*** el scutura din cînd în cînd, un crîmpei invizibil de praf de pe luciul portocaliu al tiriziilor de alamă.

Pentru ca demonstraţia să fie reţinută de copii, cîntarul funcţiona cu o singură marfă. Un zahăr admirabil, de trestie de culoarea şi de grăuntele interior al marmurei albe, ni se înfăţişa într*un borcan de cristal. Copilul cîntărea roşindu*se Ia faţă şi prezidat de zlmbetul de mare feciorie al Iui Alexandru Odobescu — şi după ce izbutea cumpănirea dintre zahăr şi « pietre », el era răs* plătit cu un zar de zahăr. . .

Primind din mîna lui, o mînă cum n<am mai văzut mai frumoasă decît la episcopul Gherasim Safirin, ale căruia degete lungi ivorii, cu unghii

ca migdalele înguste, serveau binecuvîntarea suav iconografic, bucata de zahăr, ca o anaforă pură, Odobescu m*a prins de un deşti, care voia să scape.

— Cum îţi zice? m*a întrebat Odobescu.

— Teodorescu, i*am răspuns.

— Cum aşa, Teodorescu?. . .

M<am gîndit du sfiială:

— Teodorescu N. Ion.

_ Aşa îţi zice la şcoală. Dar cum îţi zice mama acasă?

M*am codit. Dar aşa îmi zicea:

— lancu. . .

— lancule, mai ţine o bucată de zahăr. . . Odo* bescu îmi dete două bucăţi.

De ce mi>a dat el două, în loc de una?. . . Ca să nu uit nici pînă azi că intuiţiile Iui Alexandru Odobescu m*au identificat?. . .

II

lntr*al o sută douăzeci şi cinchlea an de Ia naşterea lui, îmi aduc aminte, din copilărie, de Alexandru Odobescu Ia cei şaptezeci şt nouă ai mei. Am uitat în schimb, unde şi cînd şi în ce ce formă a mai apărut nu prea de mult, ceva din amintirea de faţă. Capriciile paradoxalei memo* rii, aş fi citit mi se pare, pe undeva, că păstrează mai tinere împrejurările îmbătrînite şi pe cele recente le învechesc. La şapte ani în clasa noastră, întîia, a şcoalei primare Petrache Poenaru, am văzut intrînd un domn frumos, în redingotă. Nu mai văzusem o frunte înnaltă şi luminoasă ca a Iui. După ***ocaua mare,*** după cotul de opt ***rupi*** şi ***grefi,*** se introducea şi la noi aşamumitul sistem metric decimal. Un cîntar nou licărea aşezat pe catedră lîngă o mare pungă de zahăr « cubic ». însoţitorii cîntăreau iar domnul cel frumos, cu surîsul de floare, te lua de mînă cu prietenie, te mîngîia pe cap, pe breton, şhţi da o bucată dulce. Era Odobescu în persoană — director al Şcoalei Normale de Institutori.

Crescusem şi începeam să fiu un fel de om şt să mă spurc la pană şi cerneală. Trecînd pe dinatn« tea casei lui din Calea Victoriei, vecină cu a generalului Mânu, prieten cu Caragiale, ***m>&*** tur» burat zăbranicul negru atîrnat în balcon. . . Odo» bescu murise. . . O aventură amoroasă lichida pe bărbatul cel mai frumos, şi mai înzestrat din

Bucureşti. Fiinţa senzuală, oacheşă şi neastîmpă* rată, care pusese capăt unei vieţi în pltn elan, era nevasta unui profesor de geografie resemnat, amorurile repetate ale persoanei fiind de preferinţă didactice şi culturale.

Mi»aduc aminte de mîinile fine, cu degetele de puf şi petale, pe care Ie trecea uşor ca un mir pe obrajii noştri mîngîiaţi, din clasă, Odobescu, de făptura lui meticulos şt curat îngrijită, de glasul lui muzical, de gulerul cămăşii proaspăt, de cravata, de colţul batistei imaculate, aparent în reversul hainei negre, de mustaţa lui puţin roşcovană, de politeţea lui. N»a zis niciunuta ***tu*** şi ***mă,*** chemat la catedră. Toţi eram dragă, dumnea* ta, te rog şi dacă vrei, rostiţi cu zîmbetul florilor de leandru.

Iată, nu pot încondeia numele lui Odobescu fără să mă scol din scaun.

L*am iubit cînd era şîd iubesc cînd nu mai este.

E tot ce ne rămîne după pierderea unui ales dintre aleşi. Acest puţin să fie prea puţin? Un fulg.

PAUL ZARIFOPOL

Tristul folos al scrisului pentru morţii pe care bai cunoscut este că ei pot fi trataţi ca o materie primă, obiectiv şi Ia rece. Cît e viu omul se poate defini mai greu, şi gînditorul instabil, cu secrete şi surprize neaşteptat răscolite în rezervele celui mai ciudat corp careţi intelectul, se descoperă brusc într*o zăcăminte necercetată. Adeseori via, care produce vin, ascunde de subt rădăcină petrol. Că există concordanţă între substraturi şi flora evidentă, o afirmă tovărăşia dintre geolog şi botanist: anume lichen nu creşte la faţa pămîntului fără o justificare de epoci petrecute în adîncimile nestrăbătute. Şi nici blond sau oacheş nu e cine vrea. Lanţurile fine ale unui sistem nervos planetar păstrează solidarităţile neanalizate dintre miez şi aspect.

Nud mai văd pe Paul Zarifopol, cînd caut sămii aduc aminte de el, decît în cadrul uşii redacţiei, intrînd politicos şi distant, cu buzele greu deslipite de sfiiala lui. Acest om care îşi măsura cuvintele scrise cu centimetru şi strecura în ele substanţele unui fel de nuanţă cu pipeta, se ferea să nu*i scape o vorbă mai mult decît ar fi trebuit regulilor lui arbitrare şi să nu se simtă încurcat întrmn păienjeniş.

îi văd capul, frontal proeminent ca muchia toporului din profil. Natura il destinase unei medalii de Papă, care şba greşit cariera şi tihna, în toate icoanele catolice, în care sfinţii raşi vorbesc cu porumbieii şi în desenul cu apă tare, cîntă un diacon şi se uita din gravură un Zari» fopol cu gulerul de dantelă. Gura lui strînsă şi fără buze vorbea ca şi mintea lui exclusiv pe din* lăuntru şi chiar ochii lui erau întorşi către o contemplaţie interioară, ca statuile aflate în picioare şi nevăzute pe capătul unui stîlp de piatră mural. Şi însSş culoarea acestui trapist al literaturii se apropia de tonul bisericii, calcaros şi afumat de iarba*mare a nopţilor trăite pe soclu, în frig indi< ferent şi în arşiţă indiferentă.

Mi se pare că Paul Zarifopol şba făcut debutul la o revistă, pe care o scotea subsemnatul înnaintea războiului, ***Cronica.*** în plăcuse atitudinea neafir* mativă, pe semne, a revistei şi antidogmatismul ei ba hotărît să scrie româneşte, după ce publicase din Germania, unde a trăit în cărţi vreo două» zeci de ani, mi se pare, în nemţeşte şi parcă în englezeşte. Articolul lui s*a cam chemat « Baruch Spinoza» şi era echilibrat exact şi ocolit de o linie de centură trasată arhitectural. Zarifopol îmi scria din Sinaia, unde sta pe un munte, iarna şi vara, întocmai ca fraţii lui de calcar de catedrală — şi*i răspundeam. Scrisorile lui au intrat în arhiva dezordonată a podului meu, căreia încă n*am avut prilejul să*i dau foc. Obişnuitele manuscrise preferă constant publicităţii tipărite, o risipire pură în văzduh.

Cred că nu bam cunoscut în carne şi oase decît după ce îl cunoştea toată lumea şi într*un fel şi altul şi după ce fiecare confrate satisfăcut îl des* coperise direct şi integral, ceea ce se întîmplă de cinci ori anual şi cu autorii străini. Un harnic confrate a descoperit Ia vîrsta de cincizeci de ani trecuţi chiar pe Seneca într*o ediţie, mi se pare, chiar românească şi maturul entuziast, convins că nimeni nu l*a apreciat cum se cuvine pînă la el,

era ntţeluş în situaţia melancolică a unui amant îndrăgostit de o fotografie în cimitir. Şi cînd ham cunoscut, cum se cunosc oamenii, atingîndu*şi podul palmelor şi strîngîndu*se de degete, Zări* fopol mi»a adus numaidecît o imputare, că aş fi determinat pieirea Iui sufletească, îmbărbătîndud să nu se oprească Ia Baruch. Tensiunea imputării o apreciam din proprie experienţă: ţinusem de rău, fără nicio ipocrizie, pe N. D. Cocea, că a dat publicităţii, în absenţa autorului, versurile încre* dinţate unei păstrări confidenţiale, laolaltă cu alte boarfe. Dar în materia viciului scriitorul seamănă cu propagandistul şi prostituata care îşi fac un agrement pasional din deboşarea şi convertirea inocenţei naive la voluptatea şi stricăciunea lor politică, religioasă şi senzuală, amestecîndu*se şi în inconştientele cele mai brave şi mai curate puţină glandă şi oleacă de ţap, mai mult sau mai puţin, după un fanatism transpus din carne şi strîmbat în psih.

Paul Zarifopol nu a fost lăsat de sincerităţile lui complicate să fie un afirmativ şi nici criticul lui nu a fost un critic. Judaic în faşa spectacolului şi a creaţiei, ca să nu le tăgăduiască şi să dea inte* ligenţet muncite pe texte la lumina întunericului, el le*a discutat cu intenţia că le interpretează, ceea ce părea să denote o rafinare a curajului prin negruhanimal al cerebralităţii; că de foarte cerebral şi monstruos de cerebral, Zarifopol a fost un foarte cerebral, poate că unicul exemplar din epoca lui, dus pînă la înnalta frigiditate, care star putea cifra în Fahrcnheit cu absurdul cub al Iui zero de temperatură joasă. Sar preciza mai mult atitudinea lui neutrală în ecranul vieţii, luînduii de scurt preferinţele pentru timpurile revolute şî operele încheiate, nu numai încheiate, dar şi depărtate. E aproape un stil să scrutezi numerele desfăcute de cantităţi şi lumea desfăcută de timp, mai cu seamă de timpul sensibil, contem* poran. Mintea lui Zarifopol plutea în văzduhul tihnei şi era cu neputinţă să o debarci în aerul respirabil sau otrăvit, prezent mirosului nostru rapid. Să*şi fi ascuns criticul schemelor în sine o nesiguranţă de gust şi o confuzie a orientării, mascate de paravanele zării în spaţii şi timp? Se prea poate şi este aproape probabil.

Temerea de confruntările judecăţii cu o reali' tate concretă îl făcea să*şi exprime opiniunile asupra fluenţelor în curs, numat în mic comitet şi în cel mai mic comitet a patru ochi, făgăduin* du'si sieş, pentru o dată incertă, o Rusalie a para* lelismului actual, pe care nu o putea înscrie în calendarul lui; căci Rusaliile implică Pastile şi Pastile implică un Crăciun — şi pruncul persona* lităţii se naşte o singură dată şi întrmn singur fel. Nu e nimeni vinovat de aptitudini şi inaptitudini. Scos din fire de cîteva insistenţe colegiale, care mărturiseau prin înţelesuri ce anume coardă a lipsit viorii lui suspinate, o dată Paul Zarifopol s*a hotărît să fie din epoca lui şi să*şî calce vioara. Rezultatele, rămase în bună parte în manuscris, au fost de aşa natură încît aceiaşi colegi care hau scos din trecut, hau îndemnat să*şi reintegreze numaidecît miocenul.

Trebuie să lăsăm această mărturie că Paul Zări* fopol a fost în blazonul şi în armele lui un prototip aristocratic, simţit mai mult din strania şi indivi* duala Iui existenţă, decît dintr<o plastică pe care n*a avut nici timp nici atelier ca să o realizeze. Caz de mare actor, pe care trebuie săd ti văzut trăit şi care a pierit din univers odată cu geniul lui, anulat ca un parfum.

C1NCINAT

Da, a murit şi Cincinat, Cincinat Pavelescu, poet virgilian şi epigramatic, în tot păienjenişul din care **sta** muncit o viaţă întreagă să scape, ca să mai trăiască măcar un an fără obligaţii şi datorii. A murit procuror de Curte de Apel, la Braşov. Cincinat epigramist şi procuror, asemenea hibri» ditate nu se petrece în istoria literară de două ori.

Cincinat a făcut parte cu cravată şi baston dintrmn gcup de cinci scriitori care **stau** fotografiat todeauna împreună şi care parcă toţi au murit. Ei au colindat înainte de război Ardealul şi Bucovina, au citit, au declamat şi s»au cam oprit odată cu războiul, cînd au dispărut marii proprie* tari, marile averi, marile exporturi şi banchetele artă culinară pentru artă culinară. Mesele boiereşti invitau pe Cincinat şi verva lui petroniană condi» menta petrecerea pînă la ziuă. Dar boierii erau boieri chiar cu un poet, care fusese în prima lui tinereţe bogat. Ei nu se uitau la pardesiul subţire al poetului, cînd chelnerul aducea în camera separată a ospăţului blănile de samur — şi pe cînd boierii se duceau acasă în caretă, cîntâreţul pleca pe ploaie şi ger fără galoşi, pe jos şi fără adresă,

Neavînd sînge plebeu şt ştiindutse pe la spatele decorului înrudit cu bogătaşii care»i plăteau icrele negre, stridiile şi sticla de ***„Moet ei Cfianden"*** şi refuzau săd strecoare un pol valută aur în buzunar, Cincinat nu s*a putut revolta niciodată, dar sugru*

mat de mizerie şi îngrozit de generozitatea boie* rească, şi*a adus aminte de o diplomă de licenţă în Drept dintrmn geamantan şi a cerut ca toată lumea post, în luptă de atunci cu toţi prezidenţii şi consilierii, care nu ştiau să facă epigrame. Mută< rile bruşte dintrtun capăt al ţării în celălalt şi audienţele lui ministeriale de protestare au mers paralel cu cariera. .Viaţa lui Cincinat a fost o contradicţie permanentă şi o grijă de zi şi noapte, pe care exuberanţa şi optimismul lui le acopereau destui de greu. în confidenţă se ivea lacrima şi oftatul.

După război, pentru că Cincinat nu a fost nici* odată un singuratec, îndestulat şi fortificat în singurătatea lui, s*a simţit însingurat şi a rămas într*adevăr singur, singur cu ai lui, care pieriseră, şi singur de epocă, la o vîrsta cînd nu se mai putea hotărî şi regăsi. Acest clar şi bucolic talent a cunoscut prea devreme succesul şi satisfacţiile lui minore, şi lipsit de o mare suferinţă în tine» reţea lui, el a fost lipsit şi de facultatea ascetică de a reîntineri consecutiv în cîte o nouă lumină a cerului străbătut şi confruntat cu sine la timp.

Putem nota însă, apăsat pentru moravurile actu» ale că Cincinat Pavefescu a fost un bun şi generos camarad.

J *9i* 1

DIMITRIE CANTEMIR

Era şi greu să te h chemat Cantemir si să fi fost om de rînd.

Un destin al numelui, ca şi al formelor, aparent derizoriu hotărăşte excepţia şi orientează starea sufletească. Problemă de simetrie şi corespondenţă, este greu să primeşti însărcinările ascezei şi săd serveşti răspunderile cu un nume minor — şi nebo* tezat din nou şi cam toţi oamenii care au durat o flacără într*o candelă de obicei nescăpărată, au avut un nume fără circulaţie vulgară. De multe ori. cifrul reprezintă exemplare unice, după o instinctivă gramatică a scării de valori şi a clarităţii.

De altfel numele confratelui de acum vreo două sute cincizeci de ani era frumos.

Un dascăl de istorie, un foarte distins profesor, care nu intra niciodată în clasă, acum patruzeci de ani (nu mai puţin!) fără o impecabilă cravată plastron, perfect acordată cu o jachetă de stil, povestea, socotindu*se mai apropiat de Cantemir decît şcolarii lui, că Domnul cărturar fusese şi un bărbat frumos. între cucoane, de la generaţia bunicii trec în generaţia nepoatei, aproape vii emoţiile, şi memoria frumuseţii rămîne cea mai bine conservată. Profesorul era un moldovean şi este probabil că şi eleganţa lui avea cu patruzeci de ani îndărăt o vîrstă de două sute de ani.

La ceremonia din Constanţa, unde au fost aduse moaştele lui Cantemir, a participat multă

intelectualitate politică şi profesională, care dacă nu auzea chiar pentru întîia oară rostindu*se nu* mele ctitorului literar, se găsea niţeluş intimidată de absenţa unei informaţii, rămasă în voia fragili' taţii unei aduceri aminte didactice. Norocul este că azi lucrul e mai uşor decît pe vremurile lui Cantemir. Ca să poţi afla cîte ceva, nu trebuie să înveţi negreşit latineşte şi să citeşti în limbile sfinte. Norocul e cotidian şi costă numai trei lei de cap. Niciodată n*au servit ziarele mai mult ca în ziua sosirii vaporului cu pulberea lui Cantemir şi niciun pasager n*a ieşit din camera lui de hotel ptnă ce n<a luat cunoştinţe istorice utile.

La orele nouă şi un sfert toată lumea bine, ştia despre ce putea să vie vorba, aşteptînd pe un trotuar în faţa mării şi nimeni nu nimereşte mai instinctiv nuanţa, ca omul în panică şi în strîm* torare, săgetatîntrmn dialog. S»a spus la Constanţa între patru ochi şi în auzul indiscret al gazetarilor, care trăgeau şi ei cu urechea în vederea prozei, că Dimitrie Cantemir a fost un mare filosof. . . ceea ce era precis exact. S«a apus că el a văzut **corni** pact, cu două sute de ani maimnainte de răscolirea evenimentelor şi cel dintîi, o lume românească distinctă *în* Europa şi o cultură românească. Cine ştia ceva cu douăzeci şi patru de ore mai înnainte ***1***

Dimitrie Cantemir nu evoca pentru mulţi mai mult decît firma unei scoale secundare din Bucu* reşti. Fusese şi la jubileul de şaptezeci şi cinci de ani ai liceului « Lazăr», un asistent invitat de lumea politică şi a cărui suvenire oscila, pentru construirea mentală a unei ascendenţe, între Lazăr cel înviat din morţi în piaţa lui Taica Lazăr din Sfînta Vineri. Picătura, bulinul, linguriţa şi dramul pot să fie şi submultiplii ordinei culturale.

Cineva ar mai fi spus, dregîndu*şi nasturii de la jiletcă, ceva original şi despre simţul politic şi

i
i

elasticităţile dibâiuior lui Vodă Cantemir, sur* prinse în conduita lui diplomatică. Nu se putea nimereală mai bună şi mai demonstrativă, Plenif potenţiarul comunist al Uniunii Republicelor Sovietice, care se găsea convenabil costumat în mijlocul unei foarte agreabile societăţi burgheze şi care pusese pe racla lui Cantemir o frumoasă coroană de trandafiri, se gîndea poate la domnul Litvinov, ale căruia onctuozităţi, slujite de un mecanism intelectual din cel mai rafinat oţel cromat au luat surîzînd şi legănîndu'se todeauna cu o rezervă, direcţia iniţiativelor Ligii de la Geneva.

Nicolae Machiavelli a murit în **1/27,** Monsieur de Voltaire în **1778** şi Wolfgang Goethe în **1832.** Cantemir şha pus mîinile pe piept abia sau deja în **1723.** Clasic şi modern în acelaş timp prin cunoştinţele şi vivacitatea unanimă a unei inte* ligenţe care aparţine mat mult veacului petrecut de noi decît fostelor veacuri, personalitatea lui complicată ne ajunge, dacă nu ne şi întrece. El nu e cîtuş de puţin străin lucrului numit mentali* tate, al evului prezent. îl revendică pe el trei culturi, româneasca, rusa, şi turca, dar îl mai revendică dimensiunile şi capacităţile intelectuale actuale, inspirate de Ia cei două sute de ani de neant şi de cenuşă ai Iui Cantemir Vodă şi în care s*au făcut descoperirile şi invenţiunile justw ficative ale îndrăznelilor contimporane cu noi.

Rămîne de lucrat un «Dimitrie Cantemir» pentru cititorii de azi, un Cantemir adevărat însă şi bine visat şi scris foarte frumos.

Absenţa acestei cărţi din biblioteca noastră este ca un fel de mare ruşine. Urgenţa nevoii cine se obligă să o satisfacă?

H. BARBUSSE

împrumutînd tuturor ipotezelor o tinereţe gene* ros exaltată, tumulturi sufleteşti vaste şi de nimic zăgăzuite şi sînge fără socoteală, elita rusească veche, de aristocraţie a materiei şi a reveriei, absolutistă şi revoluţionară, a frămîntat oamenii, ideile şi continentul interior al unui imperiu fantastic, pînă dincolo de realităţile civilizaţiilor obişnuite. Am trăit în Elveţia amestecat cu viaţa de mari tensiuni a unui tineret preocupat exclusiv de fantome, pentru care diploma de inginer, de medic şi de fizician, chiar de teolog, nu comporta o semnificare de plasament şi un salariu de odihnă sau de huzur. El ieşea deopotrivă din tot ce avea poporul rusesc mai băştinaş, mai cuprins şi mai legat în tradiţii, cît şi din autohtonii recenţi şi paralel cu activitatea Marelui Duce, care condensa într<un colier de mărgăritare dăruit întno noapte dansatoarei, bugetul unei provincii. El accentua tenace acţiunea unui ucenic de Kropotkin, Ba* kunin, frecventat de nepoţii Marelui Duce. Facili* tatea trecerii unei fete de general imperial în ipoteza destinată să sfarîme ordinea în vederea altei orînduiri, nu avea nimic din conversiunea politică a unui Jaures, sau a unui Henri Barbusse, burghezi solicitaţi la o lume nouă de inteligenţă. Acolo era vorba de un fel de a fi particular, de o natură fără precedent, de un resort sufletesc absent Ia toate celelalte popoare şi nu de o adaptare;

ceea ce era uşor de văzut Ia o simplă convorbire a europeanului cu un rus, Totul, şi crima şi devoţiunea, se petrecea hieratic şi fără meschinării. Pila a fost necunoscută în instrumentele ruseşti, care procedau exclusiv cu tîrnăcopul, cu stînca masivă şi cu dinamita. Rasputin călca dintr<o dată din ţarina mujicului în palatul împăratului, şi mai făcea un singur pas pînă în împărăţia lui Dum< nezeu.

După ioor, anul pribeagului preot Gapon, visul părea înfrînt, dar energiile continuau în echi* valenţe. Tehnicienii ruşi studiau scoborîrea în lună cu ajutorul unui proiectil ca în satul Bondy de lîngă Paris şi toţi savanţii în bluză roşie şi cu barba bălană căutau piatra filozofală pretutindeni, unde ar fi putut să fie găsită sau presupusă în sfera ocultismului sau în celebrul cuptor al lui Moissan, silit să capete facultăţi monstruoase de fabricare a diamantelor cît oul găinii. Voltajul era de nestăpînit şi incomensurabil.

Izbînda ordinei noi a venit cu aceeaş impui* siune radicală şi pe neaşteptate, întrmn moment cînd, captate de război puterile sufletului rusesc erau îndrumate întrmn sens european. Lenin citea neturburat în mansarda lui la Ziirich, rece me» talie la minte. Numai ruşii puteau să fie în stare să puie piciorul instantaneu de pe fronturi pe haos. Şi nu cunosc din slăbiciunile curente şi gingaşe ale europenilor nici sentimentul prudenţei.

Henri Barbusse, care a murit în mijlocul priete* nilor lui comunişti din spitalul Kremlinului, adă» post între ziduri medievale al elitei noi, s*a silit să se adapteze cu mintea, cu talentul de artist şi de scriitor, fără o febră obţinută artificial, prin decantările judecăţii. De la ciorapul de lina francez Ia starea de mortificare a interesului individual, se poate merge atras de un pitoresc şi dezgustat de monotonia rentabilităţii automate, caz cu caz. în Rusia se prepară azi, într»un peizaj de sticlă ş' beton, omul cerebral, fără aderenţe, dezvelit de umbră şi debarasat de esenţe, stofe inuzabile, materiale cugetate şi drumuri fără ţarină. Să nu ne înşelăm; pentru experimentele de laborator se cere înnainte de toate să fii rus.

Acum cînd acest om istovit, din seria Panait Istrate, a murit pentru toată lumea şi pentru toate sistemele de ordine socială şi cînd societatea lui viitoare se confundă cu viaţa viitoare, rămîne mai sigur şi mai demonstrativ pe urma lui o literatură adînc chinuită, în care pîlpîie întu* ne'ricul şi focul, adunate întrmn mare talent incorw testabil. Şi a rămas noţiunea, întrmn exemplar omenesc ofensat de oameni şi de viaţă, la toţi cei scăpaţi vii din război, că o conştiinţă slobod* şi dreaptă nu este cu putinţă niciodată.

19 3;

UN ARTIST NECUNOSCUT

Cuvîntului i s*a dat această putere, cînd nimic nud mai poate aduce de dincolo de ceruri, să scoale morţii din pămînt.

îmi trece pe dinainte, fără sad fi chemat şi fără să ştiu, pianistul Dimitriu. L«am prohodit la moarte, întrmn manuscris. Cîţi ani să fie de atunci? Nu ham mat văzut pînă astâ*seară şi nu ştiu ce s*a mai întîmplat cu el. Nu ham mai întîlnît, nici ascultînd pianul, nici întorcînd în tăcerea lumii o foaie de carte. Din ce infern se întoarce el azi, legănat pe un baston, cu cravata lui neagră des* făcută ca o batistă în golul jiletcii. ? Parcă şi vocea i*o aud astă«seară, atît a venit de aproape de mine. Şi*a scos pălăria mare negustorească şi văd capul lui, gros şi frumos. îi văd ochii cu albastru de mărgică ascunşi, surîsul inefabil, ca o scrisoare de mărturisire, strecurată dintrmn plic. Omul ăsta greoiul, care nu se voia deosebit de un me* zelar, se plimba prin viaţă liniştit, după ce*şi lăsa halatul în cui şi, se închidea ca un ade* vărat om cumsecade, mulţumit de ziua Iui puţintică.

— Ce mai faci, domnule Dimitriu?

— Slavă Domnului, şi mulţumim dumitale.

La Dimitriu totul era întodeauna bine, şi la bine şi Ia rău — nu bam auzit plîngîndu*se. Trece şi asta, ofta el niţeluş, mîhnit numaidecît că a putut sa se arate covîrşit şi slab. «Asta» era o nedreptate, o neplăcere pe care i*o făcea colegia* litatea: necerînd niciodată nimic, oamenii voiau să ia de la el şi ceea ce apucase să aibă. Presa nu ştia de el şi admiratori nu recrutase cîntîndude la fericire şi beţie — şi se simţea împăcat. însă îndată ce mîinile acestui gospodar treceau pe cla* viatura unui clavir, muzicanţii alunecau într*o nestăpînită reverie numaidecît, ascultătorii se schimbau la faţă, ochii luceau de fulgere, febrili* tatea inspiraţiei şi încremenirea extazului participau la un fel de abolire a vieţii şi la un fel de reîn* jghebare din nou a ei, care se petreceau între patru păreţii unei case de cartier popular. Era o retrăire vie a gravurii cunoscute, în care Marele Surd stînd la pian, ascultătorii Iui se chinuiau dematerializaţi, pe lîngă păreţi.

Mîinile omului masiv şi voluminos contrastau cu fizicul, violent. Mîinile Iui Dimitriu erau aripile lui de seraf. Trecuse în ele Beethoven în miracu» loasa lui întregime. Am auzit, evident, fără nicio altă competinţă, decît a tresăririi şi vijeliei morale, cîntată de mulţi mari muzicanţi Evanghelia acestui Homer al sunetului convertit la semnificare. O auzim pe toate lungimile de undă şi azi, realizată de fanaticii ei mai noi. Ce folos! Dimitriu, care nu a lăsat după el decît o amintire sterilă, mînioasă şi caducă în urechea cîtorva prieteni, da muzicii meşterului preferat de pasiunea lut, graiul rămas adormit în toate instrumentele căznite săd re* producă.

La început era Beethoven — şi pe urmă tot Beethoven a fost, pînă la sfirşit. . . Dimitriu se ruga de trei ori pe zi cu rugăciunile lui, lui Dum' nezeu, la pian. Dimineaţa el întîmpina soarele încă nedesluşit prin auroră din întuneric, cu o utrenie beethoveniană, şi pleca la lucru întinerit. La masa de prînz, întîtul fel era sufletesc. Seara, vecernia era a Iui Beethoven. Dumnezeiescul

nostru mocofan, dintno mahala sucită a Bucures/ tilor, era apostol închinat pe viaţă si pe moarte al necuprinsului nou Mîntuitor, Lucifer în odăjdii de nimburi. El nu şi*ar fi jignit clavirul cu cîntece şt romanţe, şi vocile profetului personal căpătaseră aproape consistenţă tangibilă în odaia lui, încuiată ca un paraclis şi în mijlocul căreia, instrumentul de abanos, purta, triunghiular, pe trei picioare monumentale ca nişte socluri, altarul şi dolmenul unicului sfînt al căminului, spoit cu var. Camera căpătase în treizeci de ani de rugi necontenite o şlefuire şi o deprindere a rezonanţei, o sensibilitate umană şi aproape divină a lucrurilor dintrdnsa, macerate în ambianţă.

Particularitate curioasă, ca să fie « bine de tot », Dimitriu avea nevoie de prezenţa unui copil, şi vizitatorii lui, primiţi săd asculte, şi pe care artistul ţinea să<i îndatoreze printr»o execuţie dec* sebită, aveau grijă săd aducă, pe lîngă o sticlă de vin ales, un băieţaş. El aşeza copilul pe un scaun lîngă pianul lui, îl mîngîia cu aceleaşi mîini cu care trebuia să ungă moaştele maestrului cu miro< deniile mirului impalpabil, îşi ridica mînecile puţin, şi spunea: «Acum putem începe, cu voia luî Dumnezeu. . . »

Am povestit cîndva, un epizod, care cred că nu a fost băgat în seamă, căci a şi fost povestit demult, mi se pare că într*un ziar.

în vremea ocupaţiei, din marele război, era o chestiune de prestigiu, să se facă dovada în Bucu* reşti, că ţara nu era numai o cîmpie de grîu bogat şi o regiune de petrol. Pianistul Dimitriu îmbă* trînit în citeva luni, trăia în strîmtoare şi dezamă* gire. Nu se produsese în public decît o singură dată, în tinereţe, în străinătate, plimbat de un prieten al lui, care voia săd arate Europa. Suc< cesul ha înspăimîntat. Publicul ha ridicat de la pian pe braţe, întrmn delir de entuziasm, şi gras cum era încă de atunci şi timid cum a rămas toată viaţa, vicarul lui Beethoven pe pămînt a suferit purtat pe mii de spinări, şi în fizicul şi în şovăiala lui, de acest eveniment plăcut orisicui afară de el. Cu primul tren a fugit la Bucureşti, şi nu ***Sfa*** mai dat în spectacol pînă la epoca răz» boiului.

Cîţtva prieteni hau determinat să demonstreze germanilor, care maveau un interpret de statura lui decît în persoana lui Kreisler, pe vioară, ce ştie să facă un roman din Beethoven la pian. Concertul, ocupat la toate numerele exclusiv de Beethoven şi de Dimitriu, avea loc în fosta sală « Liedertafel ». Atras de un program neaşteptat, publicul era compus mai mult de jumătate din soldaţi şi ofiţeri germani, care plătiseră ca şi românii biletul la casă. Niciodată mînile lui Dimitriu n<au grăit mai adînc şi mai adevărat, şi cînd a văzut armata ocupantului aplaudînd în picioare, cu o halucinare admirativă împietrită pe fizionomii, publicul ro* mânesc a încercat sentimentul biruinţii.

Dar lîngă scenă, răzimat de rampă meditativ, se frămînta o caricatură de soldat, un om mic de*o şchioapă, de vreo patruzeci şi cinci de ani, chel, cu barba roşie şi cu ochelari mari de miop, agăţaţi de urechi. înnălţimea lut derizorie, şi împrejurarea că atitudinea lui socială nu simpatiza cu războiul patriei germane, făcuseră din ef o slugă la cai, şi prăpădit cum era de corvezi, soldatul adusese în uniforma lui de pitic un pronunţat miros de grajd. în civil grăjdarul era un savant profesor uni. versitar. . .

Intr*o pauză de ovaţii, soldatul roşcovan nu mai avea destule palme ca să bată, destulă voce ca să strige ***hoch,*** şi voia să dea dovezi de admiraţie mai concrete. Dispăru cîteva minute şi se întoarse cu un buchet, pe care îl ţinu ascuns la spate un moment. Apoi, pe Ia coada scenei suindu*se pe o

scară se apropie de Dimitriu, şi dîndu*i buchetul îi sărută şi mîna cu o comică reverenţă.

Buchetul fusese improvizat la repezeală în curtea teatrului, din cîteva anemice fire de buruieni, îm colţite printre blocurile de bazalt.

i 9>6

i

TONEGARU

\

1

Unui nefericit confrate, Tonegaru, ofiţer de bord şi advocat maritim, lovit de grea năpastă, i se face în presa cotidiană un portret amplificat de bandit, compus din tot ce a oferit reportajului, căzut asupra unui subiect, mai crud şi mai mons* truo» romanul poliţist.

Dacă morţii nu pot fi vorbiţi de rău, omul din temniţă nu poate să fie pălmuit de mîna înmînu* şată a gazetarului liber şi care încă n*a fost prins de prietenul lui cel mai bun ascuns în dulapul familiei unde obişnuieşte să cineze.

I
î
î

înnainte de*a fi fost sfărîmat de ceea ce se cheamă în limbajul artificial din cetate viaţă, Tonegaru era un începător de talent, care şba uitat însă, într*o zi, pentru asemenea viaţă, con* deiul de scriitor în foile unui dosar.

i 9* 7

N. DAVIDESCU

E interesant pentru amatorul de timbre uzate, cazul poetului N. Davidescu, care a servit de mai multe ori şi cu diverse destinaţii şi todeauna s*a dezlipit. Ce ba lipsit acestui doi centimetri de om, transpus pe doi centimetri de hîrtie constituie tragedia permanentă a vieţii unor semeni, buni de toate, apţi pentru numeroase trebuinţe şi veşnic vacanţi. O moleculă de clei în papul lui, un gluten vag, un foarte imprecis şi nedeterminabil amănunt în conştiinţa nativă, dar cared esenţial. Acelaş praf de nimic, aflat de pildă în cerneala altuia bo face indelebilă, pe cînd unuia iese îndată ce dă de lumină.

Domnul N. Davidescu a scris şi copiat enorm în viaţa lui de profesionist literar şi politic al condeiului, pentru toate tezele şi după toate mo* delele — dar parcă ar fi scris cu apă. Nu rămîne şi nu se cunoaşte. în fiecare timp a fost damnat să ia de la început kilometrul de hîrtie. De fapt el a scris cu scuipatul lui amestecat în lacrămile lui incolore.

îl cunosc, ca pe un amabil coleg de pălărie, de vreo treizeci şi cinci de ani, şi dîndu<mi seama de amărăciunile lui secrete, a cărora otravă ucigă* toare nu parvine pmă la condei, şi rămasă în celulă să i*o devasteze, îi îngălbeneşte fizionimia, vînătă de aşteptare şi crispată de dorinţi, am încer* cat său fiu, fără să ştie, util. Când mi s»a oferit o situaţie în presă şi am fost întrebat de cola* boratori, ham intercalat adesea numele lui de redactor într*o listă, de pe care ham văzut a doua zi şters. Ştiam că mă puteam bizui pe facilitatea lui de*a dilua punctul în spaţiul hîrtiei pe cîte o [redacted]agină întreagă de ziar, şi asemenea dexterităţi de [redacted]^ucoree, vătămătoare în literatură, sînt gazetelor, înnecate de proză, necesare.

Altădată mi s*a reproşat: « De ce bai recoman* dat? Nu*mi place! » E curios, domnul Davidescu n<a plăcut şi nu place şi pentru motive insezisabile de persoana. Sînt oameni cu mai multă mătreaţă pe umeri, cu ţinuta mai dezordonată, cu batista mai boţită, mai puţin spălaţi şi cu unghiile mai murdare, gura le miroase mai urît cînd îţi vorbesc lîngă nas, forţînd intimitatea pe scaunul unui biurou dar plac, sau orişicum, nu displac pînă la subita şi inexplicabila îndîrjire a refuzului, ivită tocmai atunci cînd domnul Davidescu ţine să<ţi devie mai apropiat şi mai simpatic. Ai impresia că se descalţă să»ţi întindă mîna piciorului, înnă* duşită.

Din timp în timp, ham întîlnit cîte un moment, întrmn vestibul, pe culuar, la un teatru, la un editor. Vedeam că« mai căzuse un dinte, că ţigaretul se anina tot mai mult pe gingie. I<am văzut figura din ce în ce mai adunată, ca un ciorap, gura zbîrcită. pielea căzută, ochiul mort. ham auzit limba alunecîndud pe lîngă cuvinte. L«am văzut de cinci ori mai bătrîn decît îi este vîrsta, diminuat şi mocnit în greul sclavaj al personalităţii, ros pînă la limfă de succesul altora, de cancerul moral.

Şid întrebam, fireşte, todeauna, cum îl voi mai întreba dacăd întîlnesc, ştmîine: «Ce mai faci? » — automatic. Şi el răspundea, cu silabe aproape tuşite, mereu cu o notă mai jos. ca un bolnav, cum se răspunde: « Bine, mulţumesc ».

Bietul Davidescu nu era niciodată bine.

El încearcă acum, una din ultimele lui dramatice amărăciuni. Vrea săd placă domnului Iorga şi rîvneşte săă placă într*o împrejurare favorabila recompensei. Domnul Iorga caută cu sete aderenţi. Dar nu*i place nici domnului Iorga! Se pare că e un fel de»a fi lichea şi un fel de*a te oferi care dezgustă pe toată lumea.

*917

VASILE PÂRVAN

Vasile Pârvan a murit de zece ani şi nu doar că fantoma lui aşteaptă un omagiu cu cădelniţî sunătoare la împlinirea unui soroc. Istoricul ***Geticei*** a fost prea protivnic osanalelor în viaţă, ca să le suporte după ce şha lepădat şi dramul de materie de libelulă a fiinţei lui efemere. El na avut carne ca săd îmbete, mădular ca sad răsfeţe, gură ca să apuce, înghiţitoare, namilă, poftă. Animalul lui, puţin la trup, n*a fost mai mare decît o vioara, învelită cu o pînză cernită. Nu şha băgat meritele în seamă şi aproape nici nu şi Ie*a ştiut şi s<a sfiit de geniul lui, ca de un lucru străin ce nu trebuia păstrat prea mult şi care trebuia restituit. N*a zis niciodată « Eu », nu s*a jăluit că se jertfeşte, şi nu s«a lăudat că împlineşte, nu şi*a făcut un speo tacol din suferinţa lui adevărată. La uşa de basillcă a timpului nu şi*a arătat buba din subsuoară, ca să capete pomană grasă, n<a dat cu cîrja cînd i s»a umplut strachina şi tigva. A fost un înger în argint, n*a fost un bivol cu toba marem spinare, bătută cu coada.

Boaba de smirnă a lui Pârvan s«a sleit în mireas' ma<i proaspătă şt curată, atunci cînd fumul de paie şi băligar duhnea în învăţămînt, în politică şi în literatură.

Un moment înnaintea lui Vasile Pârvan, neaş* teptat şi detestat la ivirea lui pînă la moarte, studiul istoriei, lipsit de un constructor, părea să

fie un dulap de documente, răzleţe, animate de sfoara şi undreaua care le*au strîns întrfo scoarţă cu numele arhivarului tipărit pe copertă. Această muncă grea şi migălită s*a deosebit de catagrafie, registre pe rubrici şi de statistici, numai prin aceea că adunînd petice glorioase, cifre şi nume dintr*o vreme adîncă, frumuseţea lor da şi buricelor care le atingeau, linse cu limba, un luciu frecat de pergament. Degetul se făcea chirilic, fiindcă pipăise şi unghia sfinte moaşte. Era de ajuns ca strîngătorul de rămăşiţe domneşti să fi fost niţel ţîcnit, că ostentaţia omului care fuge pe un butoi sau care parcurge sîrma pe velociped, devenea domnească şi ea, cerînd parte din domnie. Meseria istoriei neputînd să fie controlată ca mineralogia sau ca medicina, în legătură de cauză şi efect §i în faţa trecutului emoţia fiind copleşitoare, isto* ricul abuziv putea să se propuie martor al veacu* rilor, săVşi facă o carieră personală desfrînată şt să terorizeze viaţa oamenilor şi timpurile, pe măsura şi viteza digestiei. Prestidigitaţia, ipocrizia, lipsa de cuviinţă şi a sentimentului îndoielii puteau să dea istoricului, odată cu prestigiul haosului, auto* ritatea hienei şi confortul păduchelui de lemn.

Pârvan a dispreţuit împrejurările, posibilităţile, apuntamentele practice. El n*a fost un culegător şi un cîrpaci savant — ci de*a dreptul un creator care a trecut dincolo de dosare şi dulap. Materia* lele nu şi le*a făcut mărfuri, lăsînd altora să trans* forme harurile pe care nu sînt apţi a le pricepe, să negocieze, ca preoţii venali, necutremuraţi de misterul preoţiei, veniturile mirului, maslului şi euharistiei.

Aristocraţia tînărului învăţat şi filosof, întristat contemplativ şi mistic în toată făptura lui, ca un monah dintre primitivi, aliat în personalitatea Iui cu Sf. loan al Apocalipsei şi cu arhidiaconul Ştefan, rămîne o mare danie făcută cărturărieî, o pildă de educaţie adevărată, fără farsori, făţarnici şi mincinoşi.

Din lutul, din piatra şi din cenuşa vetrei roma* nilor de altădată, el a scos ca un compozitor sosit din marile tăceri şi întunecimi, o muzică nouă. Vasile Pârvan nu a trăit pentru sine o singură secundă, nu s*a fermecat, nu s*a gîdilat, nu s/a întins, nu s*a lins, n*a făcut în cultură nici broaşte, nici rîme, nici gîndaci, nici gunoi.

II

La 2t iunie sînt de Ia moartea profesorului de istorie douăzeci de ani, decedat la o vîrsta deabia trecută de patruzeci.

Il văd şi acum fără săd ti cunoscut faţă către faţă, ascetic, uscăţiv, îmbrăcat în negru sever, cu o haină pe el încheiată sus, ca o manta flotantă de peregrin şi misionar. Tip de pastor de congre* gaţie calvină, acoperit cu o pălărie mare, asortată cu costumul şi cu sufletul Iui adînc, si trist. Trist de o eternă şi indicibilă melancolie,

A fost unul din tinerii noştrii învăţaţi, care au suferit cel mai mult, atît din pricina sănătăţii şubrede, cît şi de ura capricioasă a mai marilor din Universitate. O dată, la curs a leşinat, păti* mind între bolile lui felurite, ca şi Jean Calvin, de o boală a sfîrşelii, netămăduită.

Studenţii i»o cunoaşteau şi bau lăsat să se ridice singur din criza ced prăvălise peste catedră. Trezit după cîteva minute, tînărul dascăl şba continuat lecţia, spunîndude mîhnit şi umilit, auditorilor lui, cared iubeau ca pe niciunul din profesori: « Biata făptură omenească! ».

rârvan începe în Universitate seria profesorilor lepădaţi de orgolii şi ostili înfumurării de sine; adevărat camarad, coleg şi frate al ucenicilor lui. Niciun patos, nicio stridenţă în vorbirea lui, frm mos moldovenească şi în caracteristica lui inteleo tuală. Erudit şi poet în acelaş timp, personalitatea Iui plutitoare aparţinea mai mult decît pămîntului cerurilor depărtate situate într*o zodie prin care trec siluetele umbrite ale ideilor în reverie şi familiarizată cu ele ca un copil care visează gingaş,

Getica Iui Pârvan duce rădăcina românească mult mai departe decît istoria învăţată pînă Ia ea şid desluşeşte pulsaţiile şi aderenţele întnun spaţiu de timp, dincolo de hotarul unde începea vechiul şi putredul întuneric. în singurătatea lui de călu* găr, rămas întodeauna student şi nei6pitit de răsfă» ţările în care se gîdila şi se masturbează vanităţile oamenilor « mari», bohăiţi de bunuri şi lacomi de onoruri, Vasile Pârvan scria şi o ***Dacică*** al căreia manuscris fragmentar ar aduce aminte notele lui Blaise Pascal, curmate şi ele de o moarte timpurie şi adunate postum în cartea ***Pense'es.*** Jansenistul proiectase o apologie a creştinismului. Pârvan voia să scrie apologia spiţei româneşti.

în strădania de autodepăşire, oricît de însemnate ar fi realizările ştiinţifice sau literare, disputate de gloria stearpă sau de posteritate, interesează mai cu seamă această strădanie însăş, care dă nobleţe unei vieţi si serveşte rîvna şi jertfa, aşteptate de la fiece cărturar, pentru împuternicirea morală a generaţiilor succesive, izolate în vremelnicia lor ***şi*** raportate sufleteşte la predecesori.

Vasile Pârvan a fost un profesor nou dar şi unul dintre noii români, încă nu prea numeroşi în disciplinele universitare şi care pun mai presus de interesele pipăite cu laba, nişte datorii cuprinse cu sensibilitatea.

1947

ALEXANDRU SAHIA

f

Tinereţea intelectuală începe să dureze puţin. Cîţiva scriitori de vîrste apropiate au dispărut la scurte intervale, de la Gib Mihăescu la Anton Holban şi la Sahia, după numele părintesc Stă» nescu. Cel din urmă nu împlinea treizeci de ani si ce a rămas din el e un mormînt în sudul judeţului, Ia Mînăstirea, acoperit acum cîteva zile.

Ca şi alţii din generaţia Iui, Alexandru Sahia a colaborat sau poate şha făcut debutul literar la ***Bilete de Papagal,*** seria cotidiană. Copil sfiios, cu o pînză de tristeţe aşternută prea devreme pe ochi, îl întîlnesc în suvenire aducînd un mânu* scris de liceean Ia prima noastră redacţie dintr*o tipografie. Vom căuta în colecţie să dăm de con« tribuţia lui, destul de rară, ca sâ«iprezintămcitito* rului o imagine a scrisului acestui băiat isprăvit, care a fost în mijlocul colegilor de anii lui, un bun, corect şi inimos camarad.

între douăzeci şi treizeci de ani, ssa manifestat şi la el, ca la majoritatea tinerilor cu o intuiţie, acea stare sufletească de nedesluşire şi haos fră* mîntat pe care o cunoaştem subt numele de criză, cînd au loc conversiunile, devotamentele, eroiss mele şi cele mai multe sinucideri. . . E timpul sincerităţilor primejdioase şi al jertfelor dezinte* resate, pubertatea fecioarei chemată de acţiune. Un loatl Evanghelistul şi un Werther sînt constant

prezenţi în emoţia fragilă a fiecărui tînăr cărturar, aşteptînd vocaţia, dragostea sau pieirea.

Odinioară, în catedrala Notre Dame din Paris am asistat la tunderea în monarhism a cinci doctori în medicină, a doua zi după diploma definitivă. Niciunul din ei nu era mai bătrîn de douăzeci şi trei de ani şi fiecare se înfăţişa în frumuseţea tine* reţii lui prea curate ca un sfînt din epoca marelui creştinism. Tinerii medici călugări se consacrau leprozeriilor din colonii, adică unei morţi hidoase care pe unii îi chinuieşte o viaţă şi pe alţii îi ucide în cîteva luni. Tărîmul conştiinţei e cel mai delicat şi cine se aventurează să calce prin tăcerile lui, trebuie să se spele în aghiazma astrală de orice ţărînă şi de orice gunoi. [. . .]

1937

CAMIL PETRESCU

După războiul precedent, pe care ha făcut pe front, ofiţer, poetul crezuse că*şi poate găsi un astîmpăr în învăţămînt. A fost un timp profesor, mi se pare de limba latină, ia Timişoara. Acolo era în legătură cu un foarte bmv bănăţean părim tele Imbroane. De cîte ori da preotul prin Bucu> reşti, venea să mi se plîngă în toate chipurile împof triva lui Camil Petrescu: că stă ascuns, că citeşte, că meditează, că e sucit, complicat şi că e un om imposibil, pentru că nu vroia să fie. . . « liberal». Defunctul părinte era şeful partidului liberal din Banat şi îşt făcuse un ideal, săd convertească pe tînărul dascăl latinist la binefacerile unei situaţii cu zgardă. Ştiindu*mă prieten cu el rma rugat să intervin şi mi se pare chiar că am intervenit: « Fâtte odată, dragă, liberal, ca să scap şi eu de Imbroane ». Camil Petrescu putea să fie cel puţin o dată ministru şi să nud mai găsim pe lîngă noi, şi cel puţin vre un director general, vre un consî* lier important, cochetînd ca un berbant frumos între funcţiuni mari, subvenţii şi niţică literatură.. Aşa era pe vremea de atunci. O fărîmâ de panaş, adaogă ceva distins la portretul administrativ şi didactic.

Cu toate că foarte inteligent, preotul bănăţean nu putea să înţeleagă un băiat, care de*abia ivit în viaţa organizată cu statute, nu voia să fie nimic, nici măcar deputat. El vroia să rămîie numai Camil Petrescu şi nimic mai mult. Dar nici mai puţin. . .

Ce era acest Camil Petrescu, ca să aibă dreptul să fie năzuros, cine putea să ştie pe vremuri, cînd el era atît de tînăr— mai cu seamă în Banat? Spiritul critic al omului vrea să ştie mai mult decît îi dă drumul inteligenţa personală. Nici azi nu se dumiresc prea bine confraţii, ce este la urma urmei Camil Petrescu, Cînd îl cred poet, el e romancier; cînd au stabilit că e romancier, el e autor de teatru. De*abia s«au învăţat cu el autor, că e matematician. Cînd încep să se deprindă cu această fază, Camil Petrescu se mărturiseşte filosof. . . în toate cazurile, el refuză să afirme că e scriitor şi totuş e scriitor. . . Eu aş prefera sad ştiu atît: scriitor. Este el mai mult decît scriitor? este el mai puţin?. . . Ceea ced sigur, este o mare individualitate.

Pentru un intelectual de rînd, atîta aglomeraţie de aparenţe contrarii, ar fi un material de simptome complect pentru stabilirea unui diagnostic de dile* tantîsm. Camil Petrescu a excelat însă în toate capitolele spiritului enciclopedist. E poet, cu ade* vărat poet; e prozator, cu adevărat prozator: (în proză, a emis şi o teorie, că un scriitor nu trebuie sa fie artist ci grefier.)

E autor de teatru adevărat. E şi critic incisiv. Ca matematician n«aş putea săd măsor nici valuta aritmetică iar ca filosof nici atît: filosofia îmi face o detestabilă oroare. în toate diametralele opuse, Camil Petrescu are talent, ceea ce mor înclina să cred că se bucură de haruri excepţionale. într*o vreme hau pasionat boxul şi mingea lovită cu bocancul; chiar şi strategia militară, dar ca o recreaţie. . .

Autorul *Aitoarei* poate fi asemuit cu o boare de mireasmă, care trece prin toate apartamentele inte*

lectului, din odaie în odaie, egal, nemodificat şi insezisabil.

In schimbul de idei şi de calificative, şi în senti» mente există cuvîntul: neînţeles. Cărturarul vrea cu orice preţ să înţeleagă şi nu admite locuri neîn» ţelese decît în dauna lor, nu într*a lui.

înţelesul e o strecurătoare, pe care cărturarul o pune în dreptul fluviului de creaţie, ca să se poată bucura de imaginile care vin pe apă neturburat.

Aci, ca să zic aşa, ***e o neînţelegere*** . . . Tot ce trăieşte este neînţeles. Nu e de vină nici analistul că nu pricepe, în sensul gros al cuvîntului, nici, de pildă, opera de artă. Aşa sînt făcute lucrurile, minţile, sufletele: să nu se acopere unele pe altele, decît parţial. Oamenii sînt ca nişte discuri, care alunecă şi se perindă unele în dreptul altora, lăsînd întodeauna o margine dezvelită. Pe marginea aceea se strecoară toate misterele, de la om la om, de la gînd la gînd, de la viaţă la viaţă şi de la viaţă la moarte . . . Cărturarul se deprinde foarte greu şi foarte tîrziu cu situaţia că nimeni nu înţelege ab» solut nimic, satisfăcut cu atît, că înţelege măcar acest ***ciudat şi admirabil fenomen . . .***

Camil Petrescu e unul din . . . ***tinerii,*** cu care mă cunosc de treizeci şi trei de ani şi cu care n»am izbutit să mă cert niciodată, cu toate că am încer» cat. Vream săd vad cum îi stă necăjit, cît se poate supăra şi pînă unde. El aştepta serios şi grav, gata de o replică abruptă — şi surîdea odată brusc , „ Surîsul lui fraged îi copilăreşte pe neaşteptate toată figura, şi în ochii lui albaştri, tresare ca o mărgică un punct azuriu de inocenţă. Supărarea sia is» prăvit . . .

Era să ne certăm amîndoi, tocmai acum, mier» curea trecută, cu prilejul avanpremierei de azi. El voia să mă aibă naş, dar fiind mîndru, adică şi sfiios şi orgolios, mă cerea indirect, printrmn terţ. Pe de altă parte, îmi plăcea şi mie săd fiu naş, dar

-A

mă prefăceam că mă codesc . . . Nici nu vă închi» puiţi ce lesne se împacă doi cîntăreţi, care se uită strîmb ***unul la altul, dar care în secret, unul pentru altul au slăbiciune.***

Sînt sigur că nu v»aţi aşteptat la o prezintare critică şi la un dictat. ***Afioara*** o să o vedeţi. . . Publicul a mai văzut şi altă piesă de teatru a lui Camil Petrescu, asigurîndud un succes conside» rabil. Autorul consfinţise la concesii, care nu par să fie chiar în natura calităţii lui, dar fără de care f»oate că piesa n»ar fi ţinut afişul atît de mult cît |>a ţinut.

Cei care nud cunosc îndeajuns pe Camil Pe» trescu, şi cine poate fi, dintre scriitori, îndeajuns de cunoscut? — ar putea să creadă că, în definitiv, un scriitor este ceea ce afirmă cuvîntul, cared califică activitatea . . . Nu prea e aşa. Din grosul scriitorilor se deosibeşte, ici, colea, cîte unul, cîte un exemplar unic, şi din această unicitate a cîtorva (în cazul cînd nu cumva e fiecare în parte unic) se alege un fel de elită . . . un fel de aristocraţie . . . Poetul nostru de azi face parte din această clasi* ficare şi are dreptul să fie şi întortocheat, şi capri* cios, şi excesiv.

Camil Petrescu, pe care unii din noi îl iubim cu această dragoste policromă şi confuză, repre» zintă în paralelismul epocii un nivel; el nu e un om (niciun om nu e numai om): el e o linie (frîntă uneori) dar o linie tangentă pe om şi pe viaţă.

1943

II

Era prin marele prim război mondial, în care intraserăm în **1916** şi noi: plural convenţional, căci ***noi*** era de fapt ***alții,*** domnii. Le umbla prin cap catechismul filosofilor cu pinteni că războaiele rege* nerează popoarele, dîndu«şi seama că pe al nostru bau degenerat. Părăsind balurile grămadă dansînd şi convinşi cu naivitatea prostiei că războiul era un vals în continuare, erau şi purtătorii de stea* guri înseilate la croitoresele cucoanelor din « elită », mai pricepute la fuste şi combinezoane, cerînd în pantofi de lac şi frac, sus şi tare, răz* beiul. Neastîmpărul orgoliului sec şi al vanităţii sterpe era nepotolit. Poetul St. O. Iosif îndemna ***La arme*** « să cucerim ce*avem de cucerit» şi compozitorul Castaldi de la cafeneaua « Terasa », îi punea îngînările pe note. Surpriza Turtucaiei, cu armata întreagă înnecată în Dunăre într*un dezastru fără precedent, se încheia comod cu acuzarea generalilor strategi care, nud vorbă, co* mandau operaţiile militare şi distrugerea inami* cului Ia telefon, din tripouri. Mii de familii înec* puseră să cerşească.

La Bucureşti se fabricau « marii europeni» şi partidele boiereşti devenite subit revoluţionare lipeau pe ferestrele palatului bilete «de închi* riat ». Linsă cu delicii pînă în ajun, deodată savoa* rea regală nu le*a mai plăcut Ia locul ales.

Dăm aci numai o schiţă vagă a tabloului de funingini în care îmi apăruse silueta lui Camil Petrescu, întors acasă în uniformă de front.

— A sunat un domn ofiţer, ţipă Mariţa pe coridor.

Un coridor lung de douăzeci şi cinci de metri măsuraţi, mă despărţeau de uşă. Dau fuga şi*mi cade în braţe Camil, necunoscut mie pînă atunci, tăvălit în luptele de pe Dunărea bulgară. Ţinea braţul sus cu o falangă frîntă de glonţ şi cîrpită la infirmerie întruun bandaj de sînge uscat.

Copilandru frumos şi cărturar deştept, el mi*a povestit viaţa învălmăşită în bătaia tunului şi a mitralierei. Mulţi soldaţi de*ai noştri mobilizaţi, nu mai văzuseră puşcă şi trăgeau la ordin, în spaţiu, orbeşte, cu degetul mare de la picior, desculţ, pe cocoş.

Ne*am sărutat de buna cunoştinţă. Apartamen* tul meu din fostul bulevard Elisabeta, era şi redacţia revistei ***Cronica,*** săptămînală, ilustrată de Şirato, cu colaborarea diletantului Paul Zarifopol, stabilit la Sinaia, ginerele mi se pare, al lui Gherea şi sosit de la studii, din Germania, unde scria la o publicaţie, apreciată în Reich.

între timpurile destul de zăpăcite, ale momen* tului, Camil avea o catedră de limbă latină, la Timişoara, împrietenit cu diaconul Imbroane, însărcinatul partidului liberal, lipsit de aderenţi în Banat, să recruteze membri pentru brătie- nişti.

Constrîna în dilemă, Camil vine în Capitală şi mă întreabă: ce poate să facă. Dragă, îi răspund, întreabă*ţi conştiinţa. Conştiinţa tăcea. Atunci taci şi dumneata şi nu te mai face libăruş.

Cunoscînd stima ce ne*o purtam reciproc, Camil şi subsemnatul, părintele Imbroane aleargă într*un suflet la Bucureşti, cu fantezia stranie săd deter» min pe Camil să devie « naţional » . . . Păi, dacă

nu vrea? Are sumedenii de avantaje, răspunde şi mi le enumera pe cinci degetele lui.

Pesemne că detestă avantajele liberale, răspund. La insistenţele repetate ale agentului politic în sutană, se adăugau numaidecît insinuările nece» sare. Are multe slăbiciuni, îl pîrăşte clericul. Nu poate trăi fără valet după el. — Ei şi! îl întreb: nu/i băiat bun? — Foarte bun băiat! răspunde . . . Nu ştie latineşte? — Ba al dracului de bine . . . Păi, atunci ce mai vrei? — Aş vrea să fie naţional liberal! 1 se deschide o mare carieră.

Despre talentul şi personalitatea profesorului de latină, habar mavea defunctul Imbroane, gîdilat totuş de o muscă literară pe la Vîrşeţ.

îmi pare rău că ham sîcîit şi eu uneori, din pricina unei devoţiuni ca un cult pentru Stendhal şi influenţat peste măsură de ***Kpuge et*** A/Wrml romancierului francez.

Că în vocaţia literilor şi gîndirii, stâpînea o expresie şi o fibră de incontestabil logaritm, a demonstrat'o singur, Camil, de ajuns.

Camil Petrescu a fost — am un suspin la acest perfect compus — şi un subtil orator şi polemist — ba încă ceva, destul de rar — vai! — un carac* ter, un om de cuvînt, un om de ispravă, de inimă, şi un mare prieten şi coleg! — Un Om. Mi se pare că e tot ce poate fi mai dificil pe lumea asta de oameni.

COŞBUC

în mahalaua de lîngă Gşmigiu, unde a locuit şi a închis ochii poetul, s«a slujit deunăzi parastasul lui. Cînd nu»şi mai aduc oamenii de semenii lor mai mari aminte, îi pomeneşte preotul, dinaintea unui altar dintr^o biserică goală.

Am stat o parte din viaţă prin preajma cartic rului Sf. Constantin. Mă întîlneam adeseori la râspîntiile liceului « Lazăr » cu Cosbuc, pe care nu am avut prilejul săd cunosc întnaltfel, Upsin» du*mi pe lîngă alte coincidenţe cu el şi obiceiul de a importuna contimporanii cerîndude autorizaţia să mă zgîiesc la ei admirativ.

Poetul nu mai consimţea de voia Iui să trăiască în lumea meseriei şi căuta o mîngîiere la chinul că trebuia totuş să dureze, de la bibliotecă şi de la studiul cerului, deschis văzului tuturora şi neîn* ţeles. Se ştie, probabil, de către toată lumea că Gheorghe Coşbuc, literat, era un erudit care ştia şi cîteva limbi de altădată, şi că scormonea în matematici şi stele cu o pricepere de savant. Fusese, pe vremuri, pe la biserica unde s«a slujit paras* tasul, un fel de schit, o chinovie intelectuală, a cîtorva învăţaţi şi scriitori ardeleni, strînşi pe acolo, ca o familie cu melancoliile puse în comun, între care Hodoşii, defuncţi ori risipiţi, şi unul din ei Ion Gorun, un bărbat falnic, talentat, dintr*o spiţă de cărturari, toţi frumoşi, de bună carte latb

nească, şi crescuţi înnalţi, într*adevăr ca nişte goruni.

De la un timp, din Gheorghe Coşbuc rămăsese o schemă palidă şi fugară. II 2ăream ascuns în pălăria lui mare, trasă pe frunte. îşi pierduse băiatul, un flăcău. Lovitura fatalităţii n»a cruţat nici pe tată nici pe poet. Fără voie, tîrît spre su< fietuf lui de o turburare instinctivă, ham salutat o dată, făcînduti loc pe o margine de bulevard, şi ochii lui s»au uitat la mine speriaţi, bas fi sărutat mîinile. De atunci, de cîte ori m<am încrucişat cu el, m»am descoperit cu închinăciune. Un om se alătura în treacăt de neîmpăcata Iui suferinţă, şt oamenii se răriseră din viaţa lui de tot.

Mita comunicat un participant cum a fost paras» tasul. Mi»e ruşine să spui. Afară de doamna văduvă Coşbuc, se mai găseau de faţă şase persoane . .. Cura nu aveau să»şi dovedească fidelitatea festivă faţă de niscaiva autorităţi, declamatorii atitudinilor şi costumaţii prezenţelor înghesuite, au lipsit. Ni» meni nu s»a simţit dator cu nicio nuanţă de omenie faţă de tovarăşa de o viaţă a poetului, atît de citat cînd e vorba de o căpătuire pe spinarea unui seri* itor şi în virtutea unui simulacru de sentiment, purtat între cocarde. Coşbuc a fost timp de treizeci de ani codexul de buzunar al tuturor paiaţelor politice, al buneheredinţe deficitare, al demagogiilor smălţate cu locuri comune literare.

Consolarea numai a tiparului şi a gazetarilor, singurii care nu au uitat pe urzitorul ***Firelor de tort*** şi crainicul inspirat al strigătului ***Moi vrem pâmînt,*** nu era de ajuns inimii decepţionate a tristei doamne din strana dreaptă a bisericii goale. Oa« menii n»au venit săd arate că dragostea şi recunos» tinţa naţională, streine din fosta viaţă a poetului îşi amintesc măcar de ţărîna lui. N»a fost niciun părtaş la răscolirea ei după liturghie, nici Acade* mia, nici Universitatea, nicio . . . moun . . . m» meni, nimeni. Şase oameni răzleţi, văduva si popa . Atît. Bucură»te ţară!

1943

II

Sîntem în plină zodie a poetului Coşbuc, căzut acum un veac pe neaşteptate din cerul românesc.

El s*a ivit în firmamentul naţional ca un bolid peste scăpărările lui Vasile Alecsandri şi flăcările Iui Eminescu. Literatura românească s*ar fi putut opri aci, dar destinele noastre literare au refuzat să rămîie încremenite în aceste două bariere.

Cercurile literare din Bucureşti nu bau primit în ele cu prea multă prietenie. Era o epocă a unui parnasianism franţuzesc exclusivist şi dominat, întrmn exces de pauză, de poetul Alexandru Mace* donski.

Coşbuc aducea în capitală un poet nou şi o poezie nouă. Dar, se înţelege, că poeţii pînă la el, învechiţi şi cam gălăgioşi, şhau pus repede mîna la gură şi au tăcut. Nu se putea întnaltfel, concu* renta literară fiind slabă în mediocritatea ei.

îmi pare rău, foarte rău, că deşi aproape vecin jj de casă cu Coşbuc, nu ham cunoscut măcar ca pe i(un vecin. Neştiuţi unul altuia, ne întîlneam zilnic pe bulevardul dintre noi, citind de multe ori umăr lîngă umăr la un chioşc de ziare afişele mari de gazetă. Răspîntia chioşcului era încrucişarea bule* vardului cu strada Schitul Măgureanu, Ia colţul liceului « Lazăr ».

Ştiind cine era vecinul meu de afiş, îl salutam probabil cu o vioiciune remarcată şi niţeluş cam uimită. Coşbuc se întreba, probabil, cine îl saluta cu atît.respect, uneori dîndud din mîna chioşcarului ziarele pe care învăţasem că le preferă. De multe ori îmi venea săd iau în braţe şi săd duc o bucată de drum pe sus. Mi se părea că acest om avea meritul special să fie purtat de mine.

Ca poet exprimat bam cunoscut în casa Iui Gala Galaction şi în cărţile acestui prieten vechi. Cu mai variate, mai complexe şi mai adînci sensb bilităţi pentru artă, întnadevăr artă, Galaction profesa un adevărat cult al lui Coşbuc, pe atunci ignorat dincoace de academia liceului «Sfintul Sava». Neuitatul profesor de limba latină, Calo< ianu, se închina la un singur poet, la Coşbuc, amîndoi cumulînd în personalitatea lor atît poezie cît şi felurite ştiinţe,

Locuinţa lui Coşbuc conserva întrmnul din un* ghere un adevărat observator astronomic, la care poetul studia bolta cerească cu de*amănuntul. îi zăream pe fereastră planşeta de matematician şi geometru în careţi nota observaţiile ascunse din timpul nopţii. . . Vedeţi că nu e vorba de oareş* care insignifiant amator de versuri şi proză, căci dincolo, întrialtă odaie erau îngrămădite capodo* perele literaturii indiene. Ştie lumea ce e ***Zendat Vesta ?*** Biblia indiană, Zenda*Vesta, copiată în sumedenii de foi de hîrtie. fusese studiată în limba originală timp de tot atîtea zile şi nopţi, pe masa consacrată publicaţiilor continuie în aceeaş limbă, primite din streinătăţi.

între marii poeţi de felurite limbi, trebuie defi* nitiv aşezată poezia lui Coşbuc, o mare poezie nestudiată încă şi am constatat că absentă din bibliotecile măcar ale scriitorilor.

în limba noastră românească G. Coşbuc a creat o limbă nouă: aviz facultăţilor de filologie; căci într.adevăr noul nostru mare poet ne aduce în graiul scris o lume nouă odată cu o limbă nouă.

O trista inferioritate a noastră — s*o spunem drept şi pe faţă — fusese pînă mai deunăzi uitarea lesnicioasă a marilor noastre valori. Ele nu se repetă, nici nu stagnează. Se înlănţuiesc şi se vor înlănţui la ncsfîrşit: ardeleanul G. Coşbuc e o verigă de aur.

1966

AL. PHILIFPIDE

Nu ştiu Coco, de ce»mi vine numele poetului Philippide în condei, cel puţin fără să mă fi gîndit la el, aşa, de la sine şi nepotrivit cu nimic. Voiam să fac nişte însemnări cu de totul altă natură şi m>am pomenit scriind pe pagină sus A1. Philip» pide, ca în spiritism. Mă gîndesc că fantoma lui astrală, tocmai trece pe lîngă mine. Sugestie mişte» rioasă, venită pe nesimţite ca un bătrîn neaşteptat, în ciorapi de lină.

Fie binevenit, dacă a venit, şt haide, Coco, să desinăm o pagină pentru poetul Philippide, ce»o ieşi să iasă, o floare ori un arabesc. Nu înţeleg de ce n*am creionat însemnările astea de acum două» zeci de ani şi ce am aşteptat ca săd scoatem aşa de tîrztu un bilet cu ciocul tău. Pesemne că o discreţie involuntară te face să vorbeşti mai mult de lucruri decît de oameni şi mai mult de anonimi decît de oamenii cărora primeşte condeiul să le zică pe nume. De altfel se petrece şi act absenţa din cores» pondenţa prin scrisori: le seri celor de care vrei să te scapi şi pe cei mai apropiaţi în vre un fel de tine îi păstrezi conservaţi în tăcere, în paraclisul din fundul casei, cu o candelă aprinsă,

Ţhaduci aminte de cînd îl cunoaştem noi pe Philippide? De pe cînd era soldat şi pleca din Iaşi tuns cazon, la piele. Pe urmă, a tot umblat cîţiva ani prin Europa, cam peste tot locul, sprinten şi neaatîmpărat, iute şi zvîcnind a nerăbdare ca un

pui de armăsar. Prin scrisul lui se ivea cîteodată un interval de vedeai pînă«n depărtări, ca prin despicarea unui masiv de copaci, daţi la o parte o secundă de suliţa vîntului, cărarea albastră din cer.

Nu ştiu, mă trădează memoria sau este aşa. Mi se pare că poetul Philippide, şi omul şi scriitorul era pentru noi, Coci, pilda întreagă a omului de contrast, care pînă Ia un timp e unul şi de atunci încoace altul, în cumpănire: atît cît ham cunoscut, la fruntaria lui de contact cu viaţa, trăită laolaltă. El a mers o bucată de timp mult încoa, o mare bucată de timp, şi ca un om care şi*ar fi' uitat inelul acasă şi din superstiţie nu se mai poate depărta fără să şid simtă în deget şi se întoarce, să şid caute şi să şid găsească, dacă nu cumva s»ar fi pierdut, a făcut o pauză, la o răscruce de drumuri, şi a luat»6 îndărăt.

Lui Philippide îi stă deopotrivă de bine să cală* torească şi spre vest şi spre răsărit, dar o dată mha părut că e în costum albastru şi apoi îmbrăcat mohorît. Gura lui amară şi marea văpaie statorni» cită în ochii lui duri nu le*am mai văzut de la portretul cu cravată şi halat al lui Baudelaire. Pe acest poet francez ha trecut în româneşte cu o dibăcie de meşteşug, care indică identitatea, izbu* tind să împlinească suculentele şi ideile din original cu un accent în plus. Volubilitatea şi dialectica scăpărată a poetului nostru a făcut loc tăcerii lui de azi, gînditoare, întreruptă de un surîs de copil frumos.

Parcă de la o vreme, lui Philippide har părea rău că e artistul pe cared cunoaştem şi căuta să se răzbune prin derogare, de ermetismul lui, cu o culantă nouă şi cu analiza critică, pe înţelesul citi» torului mijlociu, a mijloacelor acceptate în areană. Sfinta Sfintelor meşteşugurilor dintre lumină şi obscuritate, dintre cantităţi şi măsuri. O tendinţă către popular şi explicit, pare să atragă excesiv intelectul ascetic al acestui schivnic de bibliotecă.

Nu*i păcat, dragă Coco. Philippide va fi ajuns să se realizeze acolo unde nu se poate afirma uşor un singur scriitor în doi scriitori distincţi.

i 94 i

UN POET: C IGNĂTESCU

Pe vremuri, impresarii, care în muzică sînt cores» pondentul din pictură a iniţiatorilor de « galerii», negustori de tablouri şi tot atît de buni animatori ai viitorilor mari artişti, cu tinereţea ofilită în man* sardă, străbăteau oraşele franceze şi Italia, halele, pieţile, cartierele, cu urechea ciulită.

Ei ştiau să exploateze cîntăreţii luaţi în întreprins dere, dar să şi discearnă în tumultul bulevardelor vocile care trebuiau puse în valoare prin disciplină. Cel mai bun bariton francez al unui moment de operă fusese vînzător de portocale la Bordeaux, prins pe stradă, instruit ca un cal de curse, luat de la căruţă, şi lansat.

Criticii literare îi lipseşte curiozitatea descope* ririi, resemnată la o aprobare de ultimă oră a unui scriitor impus de o circulaţie îndelungată. Lipsă de curaj ? Teama că o posteritate oarecare nu ratis fică un aviz răspicat? Frică de ridicul într'o ambb anţă de modă a unui model diformat şi de suro< gate? Cîteodata fetelor Ie place sl calce în patru picioare şi adoptă încălţămintea, cu talpa de un lat de palmă, propusă de către un higienist misogin.

în literatura de manieră s*a ivit de«o bucată de timp, de vre un an şi jumătate, un poet, ocolit cu toată băgarea de seamă de comentariile literare trezite întrucîtva, acum în urmă, în cazul altui poet de talent, Vania Gherghinescu, de«abia întrmn

i

'

r

,

necrolog, la decesul revistei sale, ***Claviaturi;*** simp» tome de anemiere a interesului literar, degenerat.

Poetul necunoscut marc cine ştie ce nume sonor: îl cheamă Ignătescu. El a scos de curînd un volum ***Isvcade,*** rău prezintat pentru bibliotecă şi vitrină, cu o economie explicabilă cînd un autor fără editor se tipăreşte singur, mai mult o broşură decît o carte, dar plină pînăm marginile paginii şi pînăm cusutură de un material îndesat, din care o casă de editură ar fi scos în librărie o carte de cîteva ori mai voluminoasă.

Originile poetului Ignătescu nefiind cafeneaua nici generaţia calibrului curent, el a putut sâ pară şi criticii, deocamdată, suspect. Dacă am auzit bine, domnul Ignătescu vine dintr*o lume unde simt şi gîndesc mulţi fără să exprime şi căreia îi sînt aproape interzise în filosofia literară mani' festările de artă şi talentul. El a fost de meserie poştaş, ceva ca un şef oficiant sau inspector.

în scrisul lui se vede însă un meşteşug de lungă meserie ascunsă, ceea ce presupune abnegaţie şi stăpînire de sine severă. L«am şi cunoscut, Dărbic rit ca toată lumea, fără zbenghi estetic, fără sein lionţi, fără acel Cap fotogenic care compensează cu o poză interesantă substanţa; sfiios, rezervat, un burghez cu cîţiva ani peste vreo treizeci şi cinci, el pretinde că are cincizeci şi patru, după un certificat de naştere evident mincinos. Meritul descoperirii acestui poet nou nu revine unui critic literar, ci dimpotrivă ***Săptămmii C.F.K..*** domnului Maxim, care*şi permite să ducă în spinare, printre şine, de la un vagon Ia altul, mai mult ca toate revistele cu Ifos subtil, o sumedenie de poeţi şi prozatori, unii făcuţi, alţii pe cale de a se preciza.

Cu pseodonimu! Jap, poetul s»a afirmat în pubtb caţia muncitorilor ceferişti, printr*o serie de cre nici rimate, în care se putea bănui mai mult decît o facilitate abilă şi iriza o fină transparenţă. întîm*

pinarea cuvenită din partea cititorilor ha deter* minat şovăielile să se împuţineze, contribuind ca poetul sâ*şi cîştige încrederea în pana lui, căreia i s*ar putea aduce imputarea, poate favorabilă, că e prea îmbelşugată. Evoluţia îi e rapidă, şi pro* babil că experienţa publicităţii o va deprinde, după ce se lasă dusă de o fantezie todeauna dis< cretă, să se întoarcă **şi** să taie din pagina scrisă aproape jumătate. Tînărul debutant are de unde risipi.

Versul e mînat gospodăreşte, rima e todeauna excelentă, ***„ce bijou oui ne vaut qu'un sau".*** Culoarea locală şi trecutul, prins pe la spate cu mîinile la ochi intră în toată poezia lui, visată parcă întrmn conac de arendăşie, între pădure şi livadă. Ceva La Fontaine, ceva Zamacoi's, ceva Creangă, ceva Topîrceanu, ceva Sadoveanu pluteşte în inspiraţia Iui, dar şi mult Ignătescu: de la vecini, mai atîrnă pe gard cîte o tidvă. Confratele trebuie să se silească să iasă din horă, ca să rămîie jucător de unul singur. Căluşarul din mijloc are şi vioară, şi sări* tură, şi chiot.

Peste încă vreo doi, trei ani, şi după ce va seri şi o piesă de teatru în atmosfera plasticelor sale imagini chirilice, pe care ho doresc neîntîrziată, despre domnul C. Ignătescu se va vorbi şi seri, mai ales, mai mult.

***943**

PANAIT MUŞOIU

A fost sămehidă ochii şi acest om ciudat, pe care moartea se părea căd uitase. El făcea parte încă de multă vreme din regnul materialelor muza* bile ale naturii, păstrîndu<şi o tinereţe metalică şi pietrificată, Higienişţu şi amatorii de longevităţi ştiinţifice vor putea să studieze în omul care a dormit toată viaţa fără foc şi care se scălda în apele aproape îngheţate, o nouă, a mia şi a suta formulă de împăcare a rezistenţei cu timpul.

Vizitat de agenţii Siguranţei de cîteva ori pe lună, acest cărturar al şcolii Celei mai bune şi care învăţase singur să citească şi să scrie, tîlmăcind din limbile străine cărţile reputate primejdioase pentru tihna socială, trăia cu uşile deschise, ca să*şi poată primi la orice oră din noapte vizitatorii în pat. îşi trăgea pătura peste cap şid lăsa să caute şi să ia din percheziţii tot ce le plăcea, cu condiţia să nu i se stingherească, aşezate în zeci de rafturi pînă*n tavan, colecţiile lui. ***Revista ideii şi*** ediţiile numeroaselor lui cărţi şi broşuri, imprimate con* tinuu timp de cincizeci de ani cel puţin.

Originalul pustnic, todeauna cu barba, cu părul curat pieptănate, cu cămaşa proaspătă (spălată şi călcată de el), cu lavaliera de mătase înnodată peste haina de catifea cu dungi în relief, tăiată drept, uneori cu o garoafa roşie în colţul buzuna* rului batistei albe, locuia în uliţe cu nume pito* reşti asortate, strada Iepurilor, strada Turtures

lelor, fundătura Pipăilâ... Cînd pleca dcacasă, el îşi lăsa cheia în broască: poate că venea în lipsa lui vre un camarad, urmărit sau nu, care putea să tragă un pui de somn: ori îi venea o inspiraţie nouă Siguranţei şi mai avea nevoie de o perene» ziţie. Muşoiu nu a fost niciodată un clandestin şi un conspirativ. Onoarea îl obliga să lucreze la lumina zilei, scriind si publicînd cu **o** conştiinţă sigură de sine şi liniştită.

Problema, pe care nu o putea înţelege poliţia, e **o** problemă, greu înţeleasă şi azi, nu numai de organele represive, dar de către confraţii de presă: cum poate un om să aibă o concepţie riscată, a lui, personală, neplătită, şi cum i s<ar putea con* sacra ei fără să i se cunoască un venit de slujbă, cînd e aşa de lesne cu o fărîmă de cotor de condei să te şi procopseşti? Panait Muşoiu trăia ca pasă* rile cerului, rabdînd cînd navea ce duce la gură, vînzînd cîteva din cărţile lui, autor şi colportor în acelaş timp, economisind polul şi leul pentru păstrarea unei independenţe integrale şi pure. Pe cînd plicurile se vindeau cincizeci de bani mia, el era singurul scriitor din Europa care utiliza pe cele primite, şi benzile vechi întoarse pe dos.

Un perfect echilibru şi o neîntreruptă egalitate cu sine caracteriza pe acest înţelept calm, nesu* parat de nimic şi rectilin. O parte din existenţă şha dus»o alături de cel mai bun camarad al lui, doctorul Panait Zosîn, într»o colaborare strînsă de vreo zece ani laborioşi, supranumiţi pe vremuri « doi Panaîţi». Amtndoi sjau străduit ea dea, cu mijloace reduse la minimum, publicului cititor maximum de confort tehnic al lecturii, o literă clară, o cerneală sincera, o paginaţie agreabilă, cu textul împins, bineînţeles, pînă la marginile hîrtiei, extrem dc economisită. Muşoiu avea printre prie» tenii lui cîte un tipograf, mic patron al unui tighel cu un regal, în cîte o periferie neştiută, unde»şi transporta manuscrisul, făcea corectura, lega pa* chetele cu broşuri şi le depozita în odaia lui tăiată de rafturi pline paralele. Sîrguinţa, oneştii tatea, rezerva, nobleţea şi sărăcia lui de bunăvoie, monahală, alături de o fire cu entuziasmul candid, îngeresc, îi creaseră un prestigiu chiar în lumea sceptică a poliţiştilor, deprinşi cu făţărniciile ideo* logice care, servesc costume şi măşti atîtor impos* tori şi demagogi ai hîrtiei tipărite. [. . .]

Cineva ar putea să creadă că originile omului de mare caracter care s<a isprăvit frumos, vin dintr»o burghezie înfumurată. Ele au fost mai mult decît modeste. Muşoiu a fost fiul unui aer» ent de stradă, mi 6e pare că de pe la Bîrlad. fuperioritatca lui incontestabilă asupra multor muritori iluştri, este că şha trăit viaţa cum a voit el.

i944

V. DEMETRIUS

Aş fi voit sad fac poetului Demetrius o come* morare mai demult şi nu imam înlesnit. De Ia trecerea lui din viaţă într«o lume în care nu a prea crezut, îl mai pomeneşte doar numele fiicei lui, ca un ecou gingaş, rămas pentru ochi în maşina de tipar.

Vorbesc de el şi de bunătatea lui cu copiii. Le povesteam aseară în legătură cu norocul, care s*a ţinut după mine întodeauna, că n*am izbutit încă pînă la vîrsta mea să rămîn nicio zi nemîncat.

Odată totuş m»am aflat întrmn oraş din străină; tate fără nicio lăscaie în buzunar. Reţeta mea de viaţă era să nu mă arăt sărac, să nu fiu dator şi să mă port riguros de curat îmbrăcat. Ştiam că între streini, în codul cărora figurează şi delictul lipsei de domiciliu, trebuie să treci drept om cu stare. Creditul meu moral era real, şi în cercul în care trăiam, încolţit de greutăţi, mă bucuram chiar de reputaţia unui tînăr avar, ceea ce venea bine în opinia micei burghezii locale.

Mai aveam o reţetă pentru lipsa şi caz de boală: mă culcam şi trăgeam un somn, care uneori m*a scutit de cheltuiala unui prînz — şi mă sculam sănătos. învăţasem medicina de la animale.

Nu cîştigasem două zile nimic şi a treia zi se anunţa proastă, M«a sculat la ora mesei o aprigă foame. Poşta era lîngă mine şi aveam, între abo» naţi, o cutie a mea. M*am dus la poştă să*mi iau, dacă era, corespondenţa. Uitîndu*mă prin zăbrele am văzut un mandat poştal din România. îmi trimitea poetul Demetrius suma de cinci lei.

O masă destul de bogată, costîndumiă, dinu preună cu o « pişoletă » de vin, cincizeci de bani, imam descurcat satisfăcător şi am fumat şi o havană adevărată de douăzeci de bani.

Demetrius era, la Bucureşti, funcţionar plătit slab la o firmă de librărie, şi agonisea mai puţin decît mine pe continent,

*945

D. TOMESCU

E o epocă de moarte. După un război de aproape şase ani, viaţa s*a deprins cu gustul morţii si oamenii, învăţaţi **să** cadă cu miile şi cu milioa* nele, grămadă, cad cîte unul şi pe rînd, zi de zi. Scrisorile sînt înnapoiate cu inscripţie « Decedat », şi telefonul răspunde că prietenul viu, cu care ai stat de vorbă aseară şi care aştepta un răspuns, e pe catafalc sau brusc paralizat. Tba rămas de Ia el portretul, obsedant: literă stranie a unei limbi nedefinite. Aşa că în fiece dimineaţă te*ai obişnuit să te întrebi, şovăind să ridici receptorul, cine a mai fost furat peste noapte, de întuneric. Şi umbli lin şi încet, cu băgare de seamă. îţi faci pasul mic şi pitit. Să nu cumva săd împiedici în sîrma cu ghimpi, care împăinjeneşte ţărîna: vegetaţia Dia* voiului şi buruiana destinului încîlcit.

Dumitru Tomescu, de la Craiova, criticul literar al unei pleiade olteneşti sămănătoriste, un moment semnificativ, şba **puB** mîinile pe piept, acum cîteva ore, întmin spital de peste munţi. Prietenul Iui cel mai concret, Făgeţel, de la ***Ramuri,*** îmi comu* nicase cu cîteva zile mai devreme ca fostul Iui tovarăş de bine şi de rău şi de mai puţin bine decît de **rău,** zăcea greu, bolnav şi nehrănit. . . Boala lui de piept cerea o alimentare, pe care timpurile nu mai pot să o procure nici oamenilor nevoiaşi sănătoşi. Pe cînd volumul concetăţenilor cu ifosul bine plasat năzuieşte către sferă, zăcatoare şi bun duf, semenii discreţi, rezervaţi şi cu măsură, ca Tomescu, se ofilesc pe picioare şi se usucă în aşternut.

Colegul de pană şi călimară, totuş păstra în averea lui abstractă devotamentul presupus al cîtorva patricieni ai banului politic, spirijiniţi de el să parvie şi să dureze şi destul de înstăriţi ca săd scutească de inaniţie şi de salteaua de paie a carităţilor municipale. Unde sînt aceşti miliardari absenţi de la căpătîiul celui ofticat între ambiţiile lor trufaşe, interpretate pentru prostirea citito' rului de ziare alegător? în lunile de suferinţă nu a binevoit să se arate niciunul. Dacă pe talerul de înmormîntare moneta lor s*o fi amestecat din în» tîmplare cu gologanii adunaţi din sînge ai priete; nilor săraci, această tardivă contribuţie funerară nud scapă de o răspundere, care cînd e lichidată cu violenţa toamnei anului **1944** îi impresionează ca o calamitate nemeritată.

Condeiul lui Tomescu nu a cruţat sticlirea zor» zoanei şi neantul din interiorul mărgelelor goale de băşici poleite. A existat o asemenea vîrsta îu literatura noastră, de reacţiune legitimă, însă mi* noră, împotriva unei platitudini masive, a unei >roze fabricată la Iaşi, Bucureşti şi aiurea, « pentru ărani», autorii unei poezii, adeseori superioară iteraturii zise cultă şi capabili să simţească mai repede accentele înnalte ale inspiraţiei, liberă de academii şi de clasicisme, propuse de cîte un belfer ţeapăn Ia minte şi de sensibilităţi cu manual şi regulament. O literatură de « pentru ».

Lupta, dacă aşa se numesc împotrivirile Ia un talaz inedit, lupta şcoalei lui Tomescu pornea din cele mai bune intenţii, de fapt aceleaşi care mînau furtuna în teritoriile limbii, a unei noi expresii româneşti. Dar punctului de vedere bau lipsit valorile de calorie, destinate să cristalizeze şi să facă dint.r»un punct o stea de orient, defect îm»

părţît de altfel pe din două cu potentele slabe, hibride şi deocamdată şubrede, mai tîrziu birui* toare. Un vînt cu gunoi de bălegar da piept în paginile revistelor vremii cu un suflu de petice şi crîmpeie de afiş, iscat în cafenea. Şi unii si alţii din combatanţii vîrtejului premergător ploilor germinative, au fost egal de mediocri sau egal de nuli.

M*am întîlnit cu Tomescu de multe ori, fâcînd acelaş drum spre casă, în Bucureşti, unde ne înţepam cu suliţi de distanţă dar strîngîndume mîinile cu o înţelegere aproape reală. Şi el simţea ceva mai mult decît dogmatiza, şi eu mă încre* dinţam din ce în ce mai mult că aveam de respectat o mare sinceritate, valuta universală şi în eroare. Neiam întîlnit la Craiova, ne*am întîlnit la Cluj. Acolo, Tomescu scotea o gazetă pentru exponentul oratoric al unui guvern care plătea hîrtia şi tipo* grafiia cu ţîrîita, silindud pe nefericitul director, să fie lunea în capitală, ca să poată pleca vinerea înnapoi, pentru plăţile de sîmbâtă, cu buzunarul gol şi expus ameninţărilor din redacţie şi tipo* grafie. Enorma oboseală a bătutului apei în piua politică, a redus vitalitatea cărturarului la jumătate.

îl văd şi acum strecurîndu*se prin el însuş fără niciun orgoliu, nici al ideii nici al persoanei lui, anonimă. ÎI văd zîmbind cu un înţeles acoperit, datorit şi greutăţii lui de a fi limbut. îi văd ochii strînşi, de mare miop, canonit să descifreze un text vîrît lîngă frunte. Pipăitul palmii îşi aminteşte şi de o insuficienţă a strîngerii lui de mînă — ori îvavea un deget ori avea un deget bont şi îndoit de gros. La Cluj, nimerisem în zile de turburări — tineretul din două taberi universitare se bătea dinaintea Iui Matei Corvinul, în piaţa catedralei, în restaurante, în berării... Se devastase o impri* merie — litere de bronz şi organe de maşini zăceau întrmn noroi întins. « Priveşte sălbătecie!» îmi arăta Tomescu, plimbîndume prin Cluj. Bas* tonul lui era un băţ gros de cioban, cu măciucă,

în lagărul din Tg. Jiu, mă învecinam cu Craiova. Nici Tomescu, nici Şaban Făgeţel nu m*au dat uitării. Et au avut un gînd amical şi pentru prizo* nier şi pentru familia lui stingheră de*acasă. Nu e locul de mulţumit acelora din prietenii lor din Gorj, care i*au purtat de grijă: în ultimă analiză, eram cu toţii olteni şi, în literatură, precupeţi . . . Dar o carte groasă a Olteniei, apărută în cursul internării, cuprindea un articol, pe care mid ceruse Tomescu, redactorul ei. De vreme ce ima* ginile locale din manuscris trebuiau inevitabil să evoce figura lui craioveană, în urzeala textului încăpuse şi ea. Tomescu m*a rugat, cu o insistenţă, explicabilă temperamental, să*l elimin riguros, după ce cu ferocitate se ştersese pe corecturi, de pretu* tindeni.

Oricum, s*a pierdut un scriitor cu adîncimi. Ceea ceti mult mai rar, a pierit un om. Mai mult, un om de caracter, şi prob şi leal camarad şi adversar.

Marţi, j iunie **194**j.

BENJAMIN FONDANE

A fost odată, ca în poveste, un debutant îndrăzneţ de critică literară, B. Fundoianu, şi mai încoace un poet. Benjamin Fondane, strămutat din Bucureşti la Paris, şi devenit francez. N»aş putea să afirm în cifre la sută cît a putut să elimine el din sine şi cît a fost în stare să cîştige el din sensi* bilitatea cu totul particulară a spiritului patriei de adopţie, ca să însemne ceva în marea ei lite* ratură.

Am citit o singură bucată semnată Fondane, publicată recent în primul număr al revistei, ***FranceiRoutnanie,*** redactat de nume franţuzeşti şi româneşti, cu titlul, dacăd citez exact, ***Complainie de l'Fmigri,*** titlu aproape echivalent, cum am zice noi, şi poate că şi cum am seri, la urma urmei, «Jălania Pribeagului*, încercare, vreau să prech zez, izbutită, de a strămuta o simţire naţională în spaţiul limbii franceze, socotind şi pe Mor^as, poetul cel mai identificat cu graiul dintre Medite* rana şi Canal, titlul poeziei lui Fondane e un argu* ment şi o mărturisire . . . Cred cu putinţă că scrii* torul, foarte rafinat şi care suferea în taină dar vizi* bil de tremurul echipajului sufletesc, plutind pe suprafeţe inegal agitate, să se fi simţit în raport cu pămîntuî continuu căutat pentru a*şi planta, pe viaţă, arborele lui, din ramurile căruia să poată contempla static universul, ca o corabie în cală* torie prin faţa aspectelor, turburate de nostalgii

contradictorii, în pantă şi orizontale, ale conţineţi* tului înconjurat.

E punctul de tragedie al omului dezrădăcinat, şi Fundoianu îşi pierduse rădăcina de două ori, fiind, din nefericire pentru complexiunea lui sufle* tească inoportunistă, necomercială şi de o demni* tate dureroasă, evreu. [. . .]

Pentru a renunţa la o limbă, rămasă cu suferinţa ei în tine, adoptînd o altă limbă, învăţată întîi în carte şi experimentată apoi la izvoarele naţionale, nu e imposibil. îţi dărîmi casa de*aeasă şi ţi*o recon* struieşti într*altă parte, cu o parte din vechile materiale, ajustate. Dar cuibul rîndunelelor, spart, rămîne în reminiscenţă, cu cîinele bătăturii, cu mîţa vetrei, cu salcîmul de peste cerdac: toate astea nu se mai refac şi nici încăperile rezidite nu mai sînt aceleaşi, de vreme ce nici tu nu mai eşti acelaş, încorporat întrmn alt echilibru. Şi totul e complicat cu cea mai complicată inaderenţă, limba franceză.

Am avut şi eu de luptat — îmi permit o confh denţă, concludentă în specie — cu trebuinţa de a mă fixa în interiorul acestei limbi de heruvimi, Plecasem din ţară ca să nu mă mai întorc, şi ani de zile am rămas nehotărît între limba mea şi o limbă care nu putea să fie nicidecum a mea. Dacă m*aş fi lăsat îmbătat de elogiile primite pentru felul cum mi se asocia condeiul cu limba, poate că aş fi fost azi un scriitor cotat artificial la bursa literară din Paris. Dar era prea mult angrenată în reverie conştiinţa. Mi se părea că pe de o parte jefui şi pe de alta reneg — şi m*am întors acasă, unde mă aşteptau tot atîta dragoste cît şi necaz.

N*aş putea să cred că Benjamin Fondane, pe care ham cunoscut mult, a putut să se simtă înv păcat. Moartea lui a fost fioroasă, asasinat într*o carceră cu gaze.

îmi vine să cred că în momentul morţii prin asfixie şha adus aminte şi de mine, fiind una din

învierşunatelelui preferinţe literare. în timpurile de crîncenă adversitate împotriva iritantului rrieu condei, pornită din Academie şi universităţi şi patronată de toate marile competinţe ale clipelor fugace, el, Fundoianu, a militat, fără sa ne £ văzut Ia faţă, cu tenacitate şi exagerat, pentru accep* tarea unui poet nou în lirica unui anotimp propice leşinării şi regimului anemic de floare de tei cu zaharină. Diabetul artistic literar şi tuberculoza aripilor trebuiau să constituie, dictatorial, ultima şi definitiva formulă a expresiei scrise româneşti.

Nu le*am numărat, dar aş putea să jur că patru» zeci de articole, cu care şi«a compromis poziţia literară, au fost semnate de nefericitul B. Fundo< ianu.

îmi demonstra şi mie, care după ce i*am strîns mîinile îl ascultam ca un adversar, dar ca un adversar surîzător, ceea ce nu puteam în ruptul capului să admit, de voie bună, că versurile mele echivalau cu o descălecare. Cînd i se părea că nud iau dcajuns în serios, Fundoianu devenea agresiv, în stare să*şi ia la bătaie scriitorul pe cared iubea mai mult, şi cred că ceea ce ba oprit să*mi ţie piept cu bastonul, refuzînd epitetele lui de ini* moaşă şi de avîntată admiraţie pînă la absurd, n*a fost atît dragostea lui, totuş incomparabilă, cît aspectul meu fizic, pe atunci atletic. Poetul asa* sinat cu aburi de otravă avea mai mult pantalon şi sacou decît carne pe el.

O imensă părere de rău, pentru că uneori n*am fost destul de atent cu suava lui grijă de mine, mă crispează şbmi dă o durere de nelecuit.

Dacă m*aş lăsa dus de pană, în nevoia de a mă scăpa de o remuşcare obsedantă, aş seri, pentru sufletul acestui tînăr de har excepţional, o carte întreagă . . .

CRISTIAN SÎRBU

Acum cîţiva ani am primit pe neaşteptate, vizita unui grup de tineri poeţi, adunaţi din toate pro* fesiile într*o bisericuţă literară de cartier. Fără să trebuiască să fie ştiuţi dincolo de mahalaua lor, adeseori se ivesc în periferia, cunoscută Centrului mai mult prin isprăvile rubricii cotidiene de fapte diverse decît prin merite, spontan ivite, cu caracter artistic, abilitaţi remarcabile, muzicale şî de teatru. Am indicat odinioară talentul cu totul straniu al unui gardian din penitenciarul Văcăreşti, trans* format, seara, după încetarea serviciului de tem* nicer, în creolă spaniolă . . . în aer liber, pe o platformă improvizată la circiuma răspîntiei Man» dravela, din Şoseaua Olteniţei, balerina masculină, cu graţii delicate, slujea de atracţie gratuită şi de invitaţie Ia grătar şi vin, şi sute de oameni de prinprejur aplaudau, ferindu*se de automobile şi claxon, pe talentatul actor de adevărată rasă.

Ce a devenit, nu ştiu, nici cum ba chemat. A dispărut şi din spectacol şi din penitenciar.. De cîţiva ani încoace dispariţiile subite fac parte dintr*altă artă, profesată şi fără personalitate, a războiului.

Altădată, un profesor secundar din acelaş cartier al periferiilor ŞerbamVodă, şi care iarăş nu ştiu ce a devenit, domnul Spiru Sprinceană, un cărturar substanţial, înjghebase un Ateneu, strîngînd cu iniţiativa lui pe cei cîţiva intelectuali ai locului şi

mai multe doamne şi domnişoare, într*un cerc muzical, instrumente şi voci. O dată pe an, veneau şi la schitul meu şi ctntau colinde, iar aproape săptămînal, într*o şcoală, uneori mai înlăuntrul oraşului, se produceau cu un program complex şi studiat. în corul acestor artişti de vocaţie, se distingeau glasuri care ar fi făcut onoare teatrelor cîntate cu tămbălău, din capitală, umplute cu personaje de conservator, fără talent.

O muzică de gură trece pe la gard: un copil. O vioară trezeşte, pe înnoptate, o curte cu doi salcîmi şi un sentiment. Talente, talente care se ignoră, talente de cea mai bună calitate, neîncer* cate de înfumurările de mediocritate, citadine, declarative şi manifeste printr*o impertinenţă ne* justificată de un exponent.

Grupul de poeţi, la care mă întorc, are o veche activitate tipărită în broşuri, pe măsura mijloacelor de colaborare ale membrilor, funcţionari şi meşte* sugari săraci. Unii din ei trăiesc frumoasa utopie a încrederii în sine, aflată în vacanţa unei împrejură* ri încă neîntîlnite.

Domnul Cristian Sîrbu, care îşi face azi, cu numărul de faţă al revistei, intrarea în literatura patronată de ţeluri necunoscute, e un talent autentic şi sigur. Apariţia lui între scriitorii pri* miţi de opinia literară, poate că*i va folosi să se dezvăluie şi să se arate întreg. EI capătă, cred, în locul îndoielilor unei modestii în vîrsta de vreo patruzeci de ani, o certitudine utilă.

Domnul Cristian Sîrbu e cizmar.

1946

POMPILIU

Pompiliu Constantinescu a fost furat pe neaş* teptate noaptea, deunăzi, tînăr şi*n plină voinicie. Brusc, ceasornicul inimii i s«a oprit în somn, pe cînd altele, mai vechi, continuă să bată. E un făcut, că împotriva nedreptăţilor noastre, nici durata oamenilor inegali sâ nu fie egală.

De la om la om, l»am cunoscut prea puţin. Nicio împrejurare nu ne*am aglomerat într*o redacţie şi nu ne*am pus cot la cot la o masă de lucru. L*am întîlnit, din cînd în cînd, şi de la întîia strîngere de mînă, cu ochii în ochii lui de majolicâ, am simţit că dau mîna cu un om cinstit. Impresia s*a menţinut şi a sporit, documentată de articolele lui de critică literară, duse pe o linie dreaptă, poate ca niţel prea albă, dar onestă. Un caracter se prezintă, într«adevăr, ca o coardă de vioară, întinsă; pe altul trebuie săd descurci şi să*l deznozi, ca o jurubiţă încîlcită prin sinuo* zităţi de intenţii şi duplicităţi.

Poziţia criticii implică o atitudine de responsa* biHtate şi franchețe, situaţie delicată pentru un profesor, cumpănit între interese şi amabilităţi contrarii şi tentat de oportunisme. Ea derivă pe tangenta evazivă.

Odată, ca să amintim un incident, nu prea onorabil pentru obrazul specialităţii, criticii au stagnat într*un impas penibil în disputa dintre poezia şi proza lui Tudor Arghezi cu trustul

Nicolae Iorga, stăpînul absolutist al Universităţii, Academiei, Literaturii şi al tuturor instituţiilor în contiguitate cu catedra.

în critică, proporţionalitatea dintre om şi scriitor e mai obligatorie decît în scriptura artistică, unde licheaua se distribuie şi se pierde în imagini şi prozodie. Talentul necesar nu e chiar prima şi indiscutabila cerinţă; e nevoie mai ales de ţinută, de om. Pompiliu Constantinescu a fost întîi un asemenea om.

Mheste peste măsură de greu să mă fac cioclu lui şi să duc un mormînt pe poteca unei coloane de ziar. Nu mă lasă cugetul, nu mă Iasă spinarea.

După spusele unui prieten comun, care nua chemat la îngropăciunea de duminică, unde n»am fost în stare să fiu, « Pompiliu s*a pregătit de ani de zile săimi facă o vizită la gospodărie şi s«a sfiit...» A fost caracteristica lui, sfiiala. Coph landru şi la faţă, rumen ca o păpuşe de porceelan, şi gingaş la suflet şi retractil ca mimoza, proaspăt ca o virginală petală de roză, Pompiliu Constan* tinescu, rebarbativ la cea mai favorabilă ambianţă, a ocupat locul cel mai curat, străin de complicaţii şi complicităţi, sincer ca fluturele întrmn petic de lumină.

O reticenţă uşor de înţeles nuar împiedeca să mă refer la o carte întreagă scrisă de el asupra celor socotite de el izbutiri ale mele. în ceasul morţii şi după ce benedictinul comentator a pierit, sînt cu îndurare mîngîiat să mă gîndesc că, fără să fi ştiut şi fără să ne vedem unul pe altul, am stat alături, în spirit şi inefabil, multe nopţi, de vorbă împreună, o parte din viaţa lui, atît de iute trecută, eu cu slovele mele, el cu scrutările lui...

Mha zburat o pasăre, pe care nu o să o mai găsesc în ramurile mele niciodată.

1946

II*

Iubiţi, aş zice, colegi, din pricina colegialităţii, la toate vîrstele, în dragostea tuturora, pentru Pompiliu Constantinescu, care dacă nu mai tră* ieşte pe pămînt e tînăr şi viu în inimile celor ce hau preţuit.

Aş fi dorit mult să fiu nu numai cu gîndul între foştii luî ucenici, adunaţi întru însufleţită lor amintire. Dar la anii mei şi la nesănătatea mea mă mulţumesc fără mulţumire să vă trimit o lacrimă scrisă şi celui ce«a fost, dar pentru noi încă este, un mesaj. Nu cred că umbra lui cu lumina luî nu»şi face Ioc azi printre prietenii Iui. îl simt de departe că a venit să vă mîngîie şi mai de departe.

Pompiliu Constantinescu nu a fost numai un profesor — ceea ce constituie o nobleţe în rapor* turile îndrumătorilor cu ascultătorii: era un om întraripat, îndrăgostit de misiunea lui, entuziast în chemarea lui, un caracter de mare corectitudine profesională, un frate inimos, un prieten emoţionat în tot ce a trăit şi a lucrat.

Textul scrisorii pe care Tudor Arghezi a trimisto liceului «Aurel Vlaicu » cu ocazia festivităţii organizate pentru comemorarea criticului Pompiliu Constantinescu de la a cărui moarte s<au împlinit cincisprezece ani.

M»am întîlnit cu el ultima oară în dreptul Mării, pe o potecă de flori, zvelt, frumos, zvîcnind ca un izvor, inima lui blîndă şi mintea lui ageră fiindud pravila vieţii şi activităţii. N»aş fi putut crede, prinzîndud mîinile curate şi cinstite că, pe neaşteptate, Pompiliu Constantinescu avea pă* mînteşte să dispară. Laş fi dat încă o sută de ani de viaţă.

Critica literară, întortocheată, angajată în zig» zaguri şi meandre era la ivirea lui aproape o învo* ială de bîlci între autorii acceptaţi şi criticii curenţi.

Franc, leal, întreg, unitar şi vertical, nu ştia să şerpuiască pentru oportunismele calculate.

El a fost o mare conştiinţă clară a scrisului românesc răpită la netimp de fatalităţile vrăjmaşe.

[9 iunie 1961,

CONSTANTIN GRAUR

Acum şase ani a închis ochii unul din cei mai buni camarazi cu putinţă, camarad în sensul că, de la el la fiecare coleg şi subaltern de redacţie, el s»a purtat aşa, nu ca un şef, nu ca un director, şi a fost aşa: camarad. Prieten cu toate vîrstele mai tinere, săritor, generos, Constantin Graur cred că n»a putut să aibă niciun adversar afară de cei de idee, şi a lăsat după el, mutîndu*se într«o lume scutită de manuscrise şi rotative, de partide politice şi de conflicte ridicule, dramatice şi mes» chine, mai mult decît o amintire; acea prezenţă diafană şi încă animatoare, după dispariţia fizică a oamenilor princeps care îi continuă în posterităţi.

Gradaţiile inteligenţei şi ale culturii cărturăreşti dau în apogeul lor un tip de spiritualitate, degajat de contingenţe şi mai presus de dogme, pe inte» lectual: o modulaţie între înţelepciune şi facultatea de a fi artist. E forma stilului celui mai ductil rafinament în gîndirea critică, mătăsos ironică, de un scepticism aristocratic egal de supărătoare pentru orice fel de teze şi dogme, scrutînd certi» tudinile brutale cu o subtilitate situată la o egală distanţă faţă de toate — ceea ce permite o atitudine de independenţă în viaţă şi în literatură. Constantin Graur e definiţia intelectualului adevărat. I s«ar putea opune în discernămînt un singur analist cunoscut prin activitatea lui, mai puţină şi mai limitată, Paul Zarifopol, însă cu un spor în plus

asupra acestui alt intelectual; o claritate care la Graur lasă să se vadă, odată cu fructul şi rădăcina, de obicei ascunsă ca întrmn peizaj de cristal limpede în toate dimensiunile lui.

înnainte de ad fi strîns întîiaş dată mîna, francă şi cinstită, a marelui gazetar, la şcoala căruia s*au definit sumedenii de ciraci din mai multe generaţii, am făcut cunoştinţă cu pana lui, înmuiată în lumină — la revista ***facla,*** termenul unei foste prese mocnite şi începutul unei înflăcărări a cernelei şi a hîrtiei, cu văpaia din ce în ce mai înnaltă.

Nivelul presei cotidiene s«a confundat cu ridi* carea nivelului literar şi, de la Graur încoace, condeiul ziaristului a fost în acelaş timp al proza* torului şi al poetului, fără nicio discriminare, atelierul scriitorului alăturtndu*se redacţiei, des* părţit de forfota intensă a ştirilor, informaţiilor şi a faptului senzaţional, cu o perdea transpa' rentă.

După o absenţă de mai mulţi ani, veneam din Elveţia, unde am trăit partea de formaţie a tinereţei mature, în ambianţa unei democraţii, ideal de liberă, la care m*am spurcat definitiv şi ireme* diabil, între Rousseau şi Wilhelm Teii şi în mijlocul a trei milioane de urmaşi ai lor, deopotrivă de liberi, oameni cu căutătura dreaptă, leală şi cu capul sus, — a doua patrie, primitoare şi curată, a sentimentului de sine. în persoana Iui Graur care venea dintr*altă ambianţă, muzicală dar împă* rătească, de la Viena, am cunoscut Ia Bucureşti un reprezintant al aceleiaş libere democraţii, neconstrînsă de nici o ipoteză, şi luptătoare.

Graur n*a variat, ca îndeobşte majoritatea oame* nilor suspecţi de intelectualitate, niciodată şi cu atît mai puţin atunci cînd, ajuns la comanda todeauna primejdioasă a opiniei publice, de pe o catedră încercată, conducea două ziare de opinie opozantă şi de vast răsunet, ***Adevlrul*** şi ***Dimineaţa.***

Absenta lui Constantin Graur rămasă ca o dîră de gol, au cel puţin melancolica mîngîiere, cei ce mai durează încă, să o releve şi să aducă me* moriei unui întemeietor şi ctitor, în ziarul, re* născut din dezastre multiplicate, elogiul recules at conştiinţei şi al modestiei.

1946

PROFESORUL RAINER

Am dinaintea tabletei de azi un volum, primit de la doamna doctor Măria Trancu*Rainer, în amintirea profesorului Francisc Rainer, decedat acum doi ani.

Cînd porţi un condei nu poţi mulţumi pe simplă carte de vizită pentru rîndul, tremurat cam cu acelaş condei, pe întîia pagină a cărţii, de mîna care i»a strîns»o, în ceasul definitivei despărţiri, pe a marelui învăţat. Sentimentul se cade să ia forma unei pagini de tipar, care să adaoge, fără competinţă, o fărîmă de prinos Ia omagiile ***pc-st* morteni,*** din cuprinsul frumosului volum.

Răsfoirea lui dinaintea cititorului supleneşte cu mai mult folos aprecierile de ignoranţă ştiin» ţifică ale unui comentator fără voie şi care ar fi preferat poate, să păstreze pentru panoul plastic al valorilor româneşti, numai conturul în acuarelă punctată cu aur al unei umbre, copiată după complecta personalitate de la Institutul de antropologie. Dar şi aci se interpune pauza definitivă, ca în tot universul, a singurătăţilor izolate, din care încolo şi încotro începe de» abia ascunsă de oameni, spiritualitatea omului adevărat.

Profesorul Rainer nu a prea circulat ca moneda curentă omenească trecuta prin toate mîinile, maculată şi tocită, comparată zilnic cu dimensiu» nile intelectului marfă. Depăşindu»se continuu şi mereu întrecîndu*se pe sine, el se găsea încă mai înnainte de a se fi măsurat cu semenii, cu camarazii şi cu colegii, la o înnălţime neajunsă cu mîna şi atinsă numai cu schela de unde în arhitectură pornesc turlele ascuţite ale catedralelor, care nu mai privesc în jos, căutînd numai deasupra, o stea potrivită cu vîrfurile de piatră.

L*am întîînit de foarte puţine ori într*o viaţă, la cîte o răspîntie de galerii din nu mai ştiu ce institut, sfiios pe dinafară, concentrat întno rezervă ermetică, închis ca o vioară într*o cutie încuiată. Trebuia să afli cheia care descuie, să încerci mai multe, să desfaci şi să pui degetul pe coardă. Fericitul care putea să»şi strecoare pipăitul pînă Ia arcuş <eu cred că acest fericit nu s«a întîînit niciodată de>a dreptul cu sufletul lui Rainer: am avut o dovadă în persoana unora din ucenicii lui cei mai buni> dădea de un tezaur de vaste, cereşti armonii.

Savantul sta de vorbă cu personajele de obicei nevizitate dincoace de Paradis şi de Infern, cu oamenii în carne şi oase defuncţi, cu poeţii Eladei, a căror limbă îi era familiară, cu Goethe, cu Beethoven, şi cu cei asemenea lor . . . Ce mai putea el să afle de la oamenii fără dimensiunile misterului în compoziţia lor, şi cum n*ar fi rămas de dînşii strein ?

In ce priveşte munca lui de învăţat, în laborator, cine a egalatm? Intrat în Institut de cu noapte, el ieşea din cripta lui de anahoret pe întuneric, probabil tot mai întristat că tainele lui Dumnezeu, în care credea ca un creştin torturat, nu se lasă desfăcute de sigilii.

Dacă numărăm colecţiile realizate de Rainer, numai craniile, pe care Ie*a examinat din punctele de vedere variate ale preocupărilor lui filozofice, aplicate la viaţă, sînt peste şase mii cinci sute în Institut.

Academia Română, pe temeiul unui legat, a întreprins publicarea manuscriselor marelui Pro* fesor, marelui Om şi marelui Artist.

946

PROFESORUL NEDIOGLU

Ascultam aseară dulcea voce a cîntăreţului Folescu, cea mai dulce din cîte am auzit. Rareori vocea cîntată a putut să aibă o catifelare mai stranie şi mai adîncă. E şoapta, făcută glas, din scripturile credinţei şi ale speranţei, turburate de melancolii; e plînsetul zilelor ce trec şi te rănesc; e un adio de despărţire către noapte. Timpul o ia încolo, pe întuneric şi sufletul încoace.

Ascultasem steaua de peste mormînt. Cîţi ani, cîţi nori şi cocori, cîtă frunză s<au risipit, de cînd a murit murmurul acestei rugăciuni de frămîntare, care a fost geamătul melodic al Iui Folescu?

Mii de ani, zvonul cîntăreţilor s#a spulberat, în clipa chiar în care tremura. Mii de ani, accentul şi tonul s*au pierdut. Ai năzui să auzi profeţii şi oratorii; pe Pavel, pe Demostene, pe Cicero, pe Bossuet, strigătul dacilor în apărare şi atac. Din toate elanurile nu a rămas nimic! Vibraţia elocvenţei e defunctă. Afară doar, dacă nu cumva, după presupunerile ştiinţelor noi, corurile antice nu ne învăluiesc încă, fără să simţim. Impercep* tibile auzului terestru ele plutesc în eternitate şi haos, cu pipăitul pe clape al lui Beethoven şi Bach şi cu Predica de pe Munte . . .

Imnul şi sunetul şhau descoperit în cele din urmă un tipar. Discul de ebonit, mai rezistent ca pergamentul scriitorului, păstrează pentru to* deauna glasul, vioara, clavecinul şi harpa. Din

semnele şi punctele lui înviau aseară emoţiei mele, suspinul dulce al lui Folescu,

> *« Priponit de*o garofiţâ*
> *Paste calul lui Gheorghiţă*
> *Garofiţa* sta *uscat...»*

N*am înţeles de ce şi cum, de la stihurile lui Folescu gîndul s*a dus tocmai departe. Ia profe* sorul Nedioglu. . . Marele dascăl de limbă roma* nească e directorul pensionat al liceului «Şincai». Poate că o analogie, între pierderile de odinioară şi ingratitudinile meseriei de educator. Din admi* rabilul apostolat al profesorilor nu rămîne iarăş nimic: din cînd în cînd o statuie şi*atît.

Pe creştetul pieziş a măgurii de aer şi cer imens, deschis în fruntea căii Şerban*Vodă, e adevărat că, sobru şi aspru — şi vast, se ridică monumentul uriaşelor energii ale lui Nedioglu. E adevărat că din şcoala lui el a făcut o universitate. Acolo s*a învăţat bunul simţ, dragostea de patrie şi limbă, noţiunea echilibrului şi a măsurii. E adevărat că marele profesor a fost şi un mare gospodar, un om de ordine severă şi de caracter, drept, corect, bun şi tolerant la trebuinţă, ireproşabil şi demn camarad ascultat de profesori şi şcolari. E adevărat că auditorul claselor superioare, ale liceului, a petrecut numeroase ore de bucurii delicate în faţa catedrei inspiratului cărturar. Lecţiile de limbă, de discernere şi de disciplină intelectuală ale profesorului Nedioglu au fost unice în epoca lui, e adevărat.

Dar o furtună de brutale suferinţe, de care au parte, mai cu seamă, aleşii Domnului şi răstigniţii vieţii, ha copleşit. Azi, foştii lui ucenici se întîlnesc pe cîte o uliţă tăcută cu un om trist şi decepţionat. Salutul lor spune mai mult decît un omagiu şi o închinăciune la dascălul copilăriei şî adolescenţei lor. O lacrimă nestăpînită le mijeşte în sunetul. tumult, aglomerat de ecouri, ca o grotă de stalactite. Ei îl aşteaptă să se întoarcă . . .

Mă opresc uneori în dreptul aleii din grădină, a intrării din latura şcoalei, pardosită curat. Zaplazul de iederă înnaltă, plantată de directorul Nedioglu îşi freamătă velinţa de frunze, spînzurată de văzduh. Totul e cum a fost lăsat din mîinile lui. Numai directorul e absent. El e absent de pre* tutindeni. . . Unde*! va găsi acest bilet al meu, încredinţat adierilor dintre iederi? Dar în cance* tarîa liceului mai arde, aprinsă de el, candela de toată ziua şi noaptea? Zidită în părete, ea păstra în văpaie amintirea camarazilor din învăţămînt, căzuţi în primul mare război, pentru ţară.

Profesorul Gheorghe Nedioglu a scris cărţi limpezi pentru şcoala lui. Aş dori ca slovele de faţă, dacă nu îndrăznesc prea mult, săd ademe* nească inima pustiită către o nouă menire.

Magistrul, care şi>a răscumpărat amar persona* litatea şi a plătit datoriile omului de conştiinţă cu o dobîndă exagerată, mai are o datorie de înde* plinit: o resurecţie de consolare. El trebuia să scrie şi pentru noi, cei de*o vîrstă morală cu el.

1946"

!
i

IOSIF NĂDEJDE

La o scăpărare de secundă îmi răsare brusc din întuneric figura în trei colţuri a fostului, aş putea spune, camarad. Şi nu vreau să opresc să cadă, odată cu frunzele toamnei, peste mormîntul lui, o foaie de hîrtie. Poate că nu o să mai am acest prilej, pe care -mul dă conferinţa comemo* rativă de duminica trecută . . .

Colaboram cu acest mare om de ispravă la revista săptămînală ***Facla,*** acea de la care a început, să mă ierte predecesorii, o presă românească propriu*zis revoluţionară, dar o presă, unde ideile se împărechiau cu simţul estetic şi cu grija de stil: revista prietenului N. D. Cocea, paralelă cu cealaltă revistă lunară, ***Viaţa socială.*** Porniserăm la bătaie o seamă de băieţi.

Sînt vreo treizeci şi şase de ani de atunci. Deschideţi volumele colecţiei la orice pagină: ea se citeşte, spun cititorii, cu acelaş interes şi azi, atît de puţin îmbătrînesc împrejurările care nu se schimbă. Puneţi alte nume pe feţele defuncţilor şi vedeţid retrăind în siluetele mai moderne. Cu o singură deosebire . . .

Numai o simplă coincidenţă de nume face ca Iosif Nădejde să evoce pe Ion Nădejde, profesorul latinist şi şeful partidului «roşu » din copilăria mea. Socialişti amîndoi, Ia două epoci. Iosif no fost niciodată Ion, nici înrudit cu el într* altfel decît printno concepţie, părăsită de către cel dinţii în folosul omonimului de mai tîrziu.

Ţăran în toată făptura lui fizică şi morală şi stăpîn fără pripeală pe impresiile şi concluziile lui, Iosif Nădejde întîrzia, şi din temperament şi din voinţă, să dea reticenţei, firească la el, expresia unui răspuns. îi rămăsese nevoia unei pauze, între soli* citare şi hotărîre, manifestată la plugari cu scărpi* natul din fundul căciulei. în preferinţe moderat, şi chibzuit în polemică, pana lui nu poate fi acuzată că a supărat vreodată pe cineva. Adversarul era pentru el un prieten aflat în greşală de sinceritate şi tratat cu măsura riguroasă şi cu o permanentă rezervă. Dar necheltuite în gesturi, convingerile lui erau întemeiate şi definitive.

Se înţelege că fostul camarad de la ***Facla*** şi de la ***Adevărul*** nu era numai un om foarte bun, gata de orice dragoste dezinteresată, dar şi un blajin liniştit. El nu s*a certat niciodată cu un semiton mai sus de graiul lui blînd, n?a tras o palmă, n«a trîntit un scaun. A primit, a suportat, a răbdat, prin toate vocaţiile unui temperament împăciuitor în formă şi întristat în fond.

Cum ssa făcut ziarist politic tuam înţeles, pro* babil că prin derogare. Natura îl destina unei catedre de profesor meticulos şi cinstit, profund cinstit, sau unui loc de bibliotecar, dacă nu rolului de preot şi duhovnic. Pentru tainele sufletului, împărtăşite întnun ungher de redacţie, nu se putea găsi o inimă mai subtil înţelegătoare decît a cuvio* sului Iosif.

El trece acum pe dinaintea mea cu surîsul Iui melancolic şi îi surîd, văzîndud cum se uită Ia mine cu ochii lui de mongol, depărtaţi către tîmple, deasupra umerilor obrajilor proeminenţi ca o icoană primitivă, spoită cu pensula pe un părete de mînăstire.

— Ce mai faci, domnule Nădejde?,.,
— Binişor . . . Dar dumneata? Ai adus ceva? ham adus manuscrisul de faţă . . .

1946

r

PAUL ADAM

în Franţa, o vastă literatură de război si de ***«maqvis »*** a scos la lumină poeţi şi prozatori, apăruţi şi repetaţi în tot felul de ediţii, de la formatul cît palma, în cîteva pagini, pînă la volumul antologiei. în vremea rezistenţei, acţiunea ilegală, manifestată, afară de Jugoslavia, mat viu şi mai puternic decît intr*alte ţări cotropite, cu o mişcare mai mult sau mai puţin clandestină sau mai mult abstractă, a consistat dîntrm maşină de mînă, un «boston» aşezată sub nasul ocupantului, întrmn beci, întrmn pod, întrmn colţ de apartament.

Francezii erau obişnuiţi de multă vreme cu tiparul ilegal şi revoluţionari ca geograful Elisăe Reclus, Zo d'Axa, Madame Severine, Jean Grave, şi alţii, printre care figuraseră şt români ca Zamfir Arbore şi Georges Diamandy (autorul ***Chemării codrului),*** din prima fază anarhistă, a socialismului de mai tîrziu, nu conteneau să scoată foi şi broşuri în mansardele Parisului, vizitate de poliţişti. ***des Jlics)*** şi trădate de ***mouchards.*** Almanahul ***Du Pere Peiriard*** («Moş salahor», cum ar veni, oarecum pe româneşte) a rămas modelul genului de pro* pagandă cu biciul.

O rîvnă generoasă în sacrificiul vieţii, cea mai eroică şi mai adevărată ofrandă momentelor de concesii ambiante şi mai presus de orice imorta* lizarea, impune în fiece pagină, în fiecare rînd. Sînt accente pe care, pentru puterea şt prestigiul

lor, te*ai simţi stingherit să le asculţi tolănit pe un fotoliu de intelectual trîndav şi ai da să citeşti fascicolele acelea subţirele şi să le auzi, ca la biserică, în picioare. Valoarea literaturii acesteia vine din depăratarea de sine. într*unele ceasuri din orologiul timpului singură vibraţia trebuie percepută indiferent de ritmul şi silueta ei.

La Bucureşti, oficialitatea franceză tipărea o revistă ***Ecrits de France,*** ca să ţie în curent publicul românesc cu evoluţia literaturii din epoca absenţei Franţei din România, revistă continuată cu ***Pages Jrancaises.*** într*amîndouă numele noi se încru*cişau, în oscilaţii şi pe meridianul personal cu Valery, cu Gide, Claudel, Cocteau . . .

E de adus însă o imputare sentimentală iniţia*tivelor de editură. Nu se mai întîlneşte pe nicio pagină venită din lumea franceză numele lui Paul Adam, autor al unei opere, pe cît de puternică pe atît de recunoscută, şi de uitată, egală cu a celor mai caracteristici stilişti. Clorul timpului a lăsat*o intactă. Artistul atîtor bijuterii de oţel nu a scris'**O** cu tibişir şi cărbune. Energica lui proză, viguroasă şi simplă, e ruptă cu ciocanul şi gravată cu acul. Nu e de aflat cîţi francezi mai citesc pe Paul Adam şi au putut auzi de acest aristocrat al geniului celui mai frumos de pe glob, ci de întrebat oamenii de gust din patria tuturor revo*luţiilor de intelect cum de muşi mai aduc aminte de scrieri ca ***Le Serpent Noir*** sau ***Les Trusts.***

Paul Adam reprezintă chiar în avuţiile literaturii franceze mai mult ca o seamă de reputaţii stabilite şi pana lui sterilizează cîteva succesiuni de poeţi şi povestitori. Dacă permite critica literară, critica sau super şi metacritica, o clasificare neuzitată, ar trebui proclamat că Paul Adam, ca şi Rgmy de Gourmont, e un scriitor . . . sintetist.

1946

ION LUCA

Ara citit, cred, toate lucrările domnului Luca. Vreo şase, şapte, nu mai ştiu. Pentru că num trecut de faza lecturii şi nu mi*a ajuns nici curiozitatea literară, în ceea ce priveşte pe noii candidaţi ai dafinului nostru literar, la gloriosul scepticism. Aş cuteza chiar să afirm că interesul mă poartă de preferinţă către debutanţi şi scriitori tineri ceilalţi fiind prea repede şi prea uniform ajunşi nişte far*macişti de provincie, monotoni, şi care repetă reţeta, standardizată la un singur medicament uni*versal. La febră, la cord, la stomac, la gangrena, la dureri de cap şi de picioare, literatura se ia la întrecere, burghezită şi neîncoronată de probleme personale, cu o pilulă bună de toate şi de nimic, care ocupă de patruzeci de ani pagina de publici*tate din gazete, pentru descurajaţi şi creduli. Mă simt obligat să urmăresc gradaţia periodică a per*sonalităţii artistice prin continuile generaţii, fără să mă dezarmeze nici similitudinile, nici copiile, nici emfaza goală.

Domnul Ion Luca lucrează exclusiv pentru teatru. De ce exclusiv, astad priveşte. Dar priveşte şi spiritul critic, care trebuie sa vadă aci un fel de a fi determinat, şi acest lucru are însemnătatea lui. Nici studiile sale, două doctorate ***magna cum laudae,*** nici clasicismul sever, nici cariera de preot, căreia i se consacrase la început, nu concordau cu

scena şi cu meşteşugul de spectacol. E prin urmare vorba de o determinare ineluctabilă şi adîncă, de un instinct, şi cazul trebuie cercetat cu seriozh tate. Datele de originalitate a formaţiei spirituale, demne să reţie atenţia, sînt de ajuns. Lcam aflat mai tîrziu, după ce ham citit pe domnul Luca, şi am datoria să privesc stăruinţa şi prezenţa acestui scriitor ca un caz. Teatrul trebuie văzut: nu rrvam învrednicit săd văd. Iar fiindcă ştiu să citesc, m<am obişnuit oarecum să şi văd.

In ce consistă cazul domnului Ion Luca? Să vedeţi. Scrierile sale pentru scenă cunosc cele două consecinţe demonstrative, cînd se produc paralel, ale ivirii unei personalităţi exacte: succesul şt insuccesul, rînd pe rînd şi alternativ. Nu şi insuc* cesul de public — asta e încă altceva — ci de cronică dramatică. Această specialitate, pe care o poate profesa orişicine, de vreme ce mă vîr într* însa cam în silă, şi eu, după ce am abandonata net, acum vreo douăzeci şi cinci de ani, e în mare parte monopolizată, ca şi însuş teatrul. Cînd găseşti în presă o părere distonantă în raport cu o părere unică, distribuită majorităţii cronicarilor, ca dintrio centrală regizată, eşti mulţumit şi acolo de prezenţa unei judecăţi în răspăr cu normativul intereselor apărate solidar. Cronica de teatru e ocupată de cîteva nume, care ocupă intermitent şi afişul, iar principiul ,,Iaudă'mă ca să te laud" trece din culise în redacţii şi invers, pentru cele mai riscate Inepţii.

Lucidităţile de scriitor ale domnului Ion Luca sînt frămîntate. Se observă în textul lui că pana nu scrie de*a joaca, de»a licheaua si de»a succesul facil. Condeiul trădează o vocaţie de suferinţă. Inegal adeseori, adeseori revelator, tragicul lui frumos ţine de conştiinţă, de o atitudine categoric situată în faţa universului, închis în lacăte grele. Nu pot fi tratate dimensiunile acestui scriitor cu centimetrul şi cu ochelarul. Ele vin de«a sine în cuadrant şt teodolit.

Pînă la totala înflorire a daliilor sale, care făgă» duiesc teatrului românesc o mare exuberanţă, ar trebui, pentru onoarea epocii, ca la cazul domnului Luca să corespundă simetric tihna utilă a unei fertilităţi, ce se anunţă valoroasă: cine trăieşte are timpul să vadă că nu vorbesc numai ca să mă aflu în treabă. Sînt informat şi contrariat să fiu indis* creţ, cum că autorul trăieşte neînchipuit de greu.

Prezenţa în literatura dramatică a domnului Ion Luca turbură crocodilii confortabil instalaţi.

i o 4 6

EUSTAŢIU MĂCIUCESCU

In ploaia toamnei triste prelungită peste decern» brie, un clopot sună din turlele mînăstirii de peste drum a sfîrşit de viaţă. Lumina crizantemelor cărămizii încă nu s*a stins în lanul cu flori întîr* ziate, ţi celelalte crizanteme, albe, cu învolbu< rărea penelor aristocratică, stau ca nişte porumbei ghemuiţi pe tulpină cu ciocul scufundat în guşe şi fulgi.

Şi cum sună clopotele îmi aduc aminte de Eus< taţiu Măciucescu, un cărturar discret, dintre marii cărturari necunoscuţi, tăcut, ascuns, într*o ob* scuritate, care le vine bine, cu bijuteriile închise în cutii căptuşite de catifea.

De ce nu am însemnat niciodată anii trecuţi cu frunzele, cu vîntul, cu ceaţa, cu ploaia, peste mormîntul lui? Nu ştiu. Probabil ca să prelungesc taina în care s*au complăcut gingăşiile lui de inte» ligenţă şi soliditatea Iui de caracter. E omul care n*a vorbit de două ori în două feluri deosebite asupra unui şt aceluiaş subiect, şi care n<a avut decît două credinţe, contradictorii intercalate una într/alta: una în privelişte şi cealaltă între patru ochi.

Dar cine a fost Eustaţiu Măciucescu, de care Societatea Scriitorilor Români nmşi mai amin* teste? El a murit tot aşa de discret şi de ascuns, după cum a trăit. într*o dimineaţă, fiul său, ingi» nerul ha găsit stînd pe marginea patului. Murise trăgîndu>şi ciorapii.

A fost Măciucescu un scriitor? Nu, Măciucescu a fost însă organizatorul Societăţii Scriitorilor şi pavăza ei de toate zilele şi de toate intemperiile. Prieten de aproape cu întemeietorii, poet şi pro« zator, al Societăţii, acum vreo patruzeci de ani, ani de zile Societatea a stat închisă în bturoul lut, într*un sertar: lista membrilor, registrul de cotii zaţii gol, ştampila uscată, statutele şi toată arhiva. Marele război şi consecinţele lui au găsuvo în sertar, de unde n<ar mai fi ieşit niciodată fără stă' ruinţa lui Măciucescu, care, migălind, cerînd şi punînd şt din buzunarul Iui, destul de mic dar întodeauna deschis, a izbutit să»i facă Societăţii Scriitorilor un local, un local spaţios, prezintabil şi civilizat. Fiinţa ei de azi, Societatea pretinde că reprezintă un prestigiu, se datoreşte lui Eustaţiu Măciucescu.

S<ar cere totuş chiar ingratitudinii o fracţiune de memorie. Măciucescu nici n<ar dobîndi, nici n<ar pierde nimic, dacă un basorelief al efigiei lui ar întîmpina cu surisul lui frumos, ca altădată viu şt nevestejit de timp şi întodeauna colegial şi proaspăt, în sala de lectură, sosirea membrilor, adunaţi să se încălzească la soba socială . . .

Dar Societatea ar avea mult de cîştigat.

i 9 4 6

I. BRĂTESCU*VOINEŞTI

Poziţiile din vîaţă sînt tot atît de justificate cît şi cele din faţa morţii.

O epoca întreagă am contestat valoarea perso» nalităţii literare a celui ce a fost Brătescu*Voineşti. El e autorul sărăcăcios al cîtorva bucăţi de proză, decolorate în sute de reeditări şcolare. Toată opera lui, impusă de criticul Ibrăileanu — autorul mai multor reputaţii, e de cuprinsul unei broşuri. Brăf tescu'Voineşti era un sentimental convenţional, lacrima lui de cerneală a fost semuită, sensibili* tatea lui tremura de un spasm premeditat, la limita simţămintelor cu îndoiala şi ambiguitatea.

întorcîndu*mă acasă dintr*o lungă pribegie de tinereţe ham găsit glorios, între mica burghezie din Tîrgovişte şi clubul partidului, din care făcea parte în calitate de as cultural. Era partidul, riscat prin autoritatea şefului respectiv, într*o «entinţă de dicţionar, citată în Parlament pe latineşte ***Prii mum vivere***. . ., indicînd desinteresul ironic faţă de sensul literaturii în activitatea naţională, consa» erată de preferinţă marilor venituri şi redevenţe. Asupra persoanei lui, aleasă de sufragiile unui mic comitet, s*au vărsat pentru a se simţi achitată conştiinţa odată pentru todeauna şi filantropic, o seamă de faceri de bine, refuzate scriitorilor, soco* tiţi la scont şi rescont paraziţi sociali. La o impu> tare că oamenii de specialitate politică nu contri* buiesc la ţinerea în viaţă a celor denunţaţi că se

consacra strădaniilor lui Eminescu, fiind incapa* bili de o treabă cu tarabă, ei puteau să răspundă; Păi, noi ne*am făcut datoria. Avem pe Brătescu; Voineşti.

Convins că el reprezintă în scriptura românească incolorul, amestecuşul şi căldicelul şi toate acele aptitudini nici prea*prea, nici foarte*foarte, vecine cu nicidecum care în mişcarea ideilor şi a Insufle* ţirilor întodeauna derivate sau înăbuşite, au împie* dicat caracteristicile şi au dat constant vremurile îndărăt, aveam obligaţia săd prezint pe nefericitul defunct drept ceea ce era un factor de amorţire prin monotonie, cuminţenie, obedienţă şi subal* ternare căutată. Puteam să mă gîndesc şi la omul din scriitor: scăpasem din vedere. Mă gîndesc la el cu părere de rău, de*abia după ce şi*a încrucişat mîinile pe piept.

în urma unei tablete de astă*vară ***Zvtrtuga,*** întDO seară mba sunat telefonul. Voce necunoscută. Voia să mă documenteze pe larg asupra vieţii extraordinare a peştelui şarpe, trimiţîndu*mi o carte franţuzească. La întrebarea insistentă: Cine vorbeşte? vocea răspunse după mai multe pauze şi codeli: «. E omul pe care i»ai batjocorit şi amărît o viaţă întreagă ».

Nu*mi aminteam să fi batjocorit pe cineva vreo» dată. Aveam impresia că fusesem întodeauna nu* mai obiectiv, dar cum nu e mai puţin exactă afir* maţia lui BufFon, că ***Le Style c'est l'homme meme,*** decît realitatea ***Le style c'est plutât l'cbjet dont ont parte,*** stilul adecuat subiectului putea să dea naştere şi la confuzii din partea cititorului parţial. Am răspuns; « Am uitat. Vă rog precizaţi» — şi am auzit: « Brătescu*Voineşti, arestat la domiciliu».

Un om în lanţuri nu mai e un adversar. L*am rugat să*mi ierte sincerităţile exagerate şi ham asigurat că*l compătimesc. Şi am mai semnat după aceea o tabletă, prin luna iulie, care ba

emoţionat, căci iarăş mi*a telefonat, şi de atunci telefonul a tăcut. Suferinţa, matca supremelor înţelepciuni, trecea cu viscole peste el. Brătescu? Voineşti a murit, Dumnezeu săd ierte. Moartea ba amnistiat.

1946

II

Telefonul permite orişicui să*ţi intre în casă şi în ureche anonim şi dîndu*şi pe faţă din toate identităţile lui, singură vocea, să rămîie brav nu*mai o fracţiune. Eu primesc în cămin toate vizi*tele din întuneric ca şi din lumină, obişnuit din grădină cu tot felul de vieţuitoare, fie că zboară, fie că sar sau se tîrăsc, fără să le întreb cum le cheamă şi cine le*a trimis. Toate»mi plac şi cucu*vaia şi toate au aflat că se simt ferite de primejdii în petecul meu de pămînt.

După publicarea tabletei despre scriitorul Bră*tescu*Voineşti, decedat deunăzi, am fost mustrat de un glas antipatic şi nu lipsit de spiralele formei, că haş fi bătut cu pietre mormîntul. Imaginea mi*roase a literatură şi părea să fie a unui scriitor, dar a unui scriitor care nu prea ştie să citească.

în Brătescu*Voineşti s*au cuprins, după clasîfh carea curentă, două potente: un scriitor şi un om.

Omul a închis ochii, scriitorul nu a murit. Acestuia îi doresc imortalitatea, nu a unui acade*mician de fotoliu, ci a lui Homer, deşi ***Prepeliţa,*** citată de interlocutorul meu de telefon ca opera lui de rezistenţă, nu egalează exact ***IUada.*** în momentul morţii a început posteritatea scriito*rului. Tableta mea s*a adresat o secundă posteri*taţii incipiente, reproducînd pur şi simplu, con*densate, opiniile scrise şi semnate timp de vreo patruzeci de ani.

Nu cer decît să greşesc, dar e o greşaiă de since> ritate şi pe care puteam cu aceeaş sinceritate să o retractez întrmn elogiu, dacă scriitorul provocat de opoziţiile mele, ar fi putut să răspundă cu sonorităţile unei cărţi adînci. Brătescu*Voineşti mi*a cunoscut opiniile literare. L»au făcut să sufere, e drept: scriitorul se iubea pe sine.

La omul din el acuma isprăvit, am făcut în articolul meu o singură aluzie şi aceea sentimen* tată: să nu mi se escamoteze atitudinea într*o con* fuzie tendenţioasă ori oarbă. Pot acum să insist— în treacăt, bineînţeles. Omul m*a urît cu înver* sunare, pentru că dominat de autor nu putea să se despartă de el. îmi aduc aminte de mesagiul pe care mi ba trimis BrătescusVoineşti de la o şedinţă bucuroasă din Academie, acum aproape nouă ani, cînd zăceam de un an subt morfină şi scopolamină şi cînd ziarele dăduseră ştirea ulti* melor mele ore de agonie: «L*a bătut Dum* nezeu! » Mă bătea Cel de Sus, aliatul lui, că*i contestasem valoarea literară.

Dar pe acest om, de care nu pomenisem în tabletă, ham mîngîiat în arestul etajului al cincilea al Prefecturii, dimpreună cu alţi deţinuţi, cu un articol de gazetă, în răspăr. N*am dat cu pietrem el: mi se atribuie o murdărie care cade asupra celui ce mho hotărăşte. Omul din Brătescu*Voh neşti avea şi alte cuvinte că ştie că m*au încercat durerile lui, de vreme ce, dînd literatura deoparte, astă<vară, după patruzeci de ani de viaţă laolaltă fără să ne cunoaştem, a venit la mine, la urechea mea, la inima mea, omul lui către omul meu şi mi s*a spovedit.

La acelaş telefon la care m*a anchetat un admi* rator al lui, mai Brătescu'Voineşti decît Brătescu* Voineşti.

1946

ARTUR ENĂŞESCU

Făcusem, odinioară Cuiva, de la Fundaţii — e mult de atunci, de*abia lua fiinţă întîia Fundaţie din ultimele patru — o propunere, care nu i s*a părut Cuiva, cum aveam dreptul să mă aştept, imbecilă. Mi s*a cerut un memoriu: ham înna* intat. Un eveniment, care n<a fost în sine măcar un eveniment, dar din care au curs consecinţe de mare eveniment, a dat peste cap totul.

Pe icifcolea, mai făceam cîte o vagă aluzie la propunerea învechită. Nu am găsit urechi destul de plecate la un suspin auzit, de timpanele mai detectoare, din tineretul cărturar.

N*aş fi putut să dau în cifre numărul pe an al deşeului nerecuperat de ţară, rămas din şcoală şi literatură. El nu e imens dar e important şi mai ales valoros. în grădina mea vin din cînd în cînd unele păsări, aş putea crede exotice, aduse de o furtună cardinală sau împinse de instinctul migra* ţiunii: se odihnesc de un zbor lung pe cîte o ramură de pom. Au venit unele negre, cu aripile de dedesubt cărămizii, ca nişte arhiepiscopi căptu* şiţi cu catifea. Unele galbene, vinete, roşii în între* gime. Ca să nu le stingheresc tihna mă pitulam, examînîndude cu luneta în amănunţitele lor fru* museţi şi splendori, Le*aş fi găzduit în odaie. Le*aş fi purtat de grijă, pînă şi*ar fi luat zborul din nou către climatul căutat. între noi şi ele nu e înţele* gere şi pasările au dreptul să*l repudieze pe om.

Dar nu veneau numai zburătoare. Mai des decît mbaş fi putut închipui că e normal, poposeau la mine şi zburătorii fără aripi, studenţi, poeţi, artişti, pribegi şi refuzaţi de viaţa organizată pentru cîti» mele asemănătoare.

Inadaptabili, ei nu puteau să ia nici locul ce Ii s»ar fi cuvenit, nici împuterniciţii de situaţiile în» nalte să»i înţeleagă şi să*i recruteze la o activitate în concordanţă cu aptitudinile lor, uneori remar» cabile şi intodeauna utile. în vreme ce alţii, infinit mai puţin înzestraţi, monopolizau avuţiile sociale, ei trebuiau să se resemneze şi să dispară.

îmi aduc aminte, umbra tragică a lui Artur Enăşescu. Mă gîndeam şi la el în propunerea făcută.

Era vorba ca la Fundaţii să se alipească o mînăs* tire, Căldăruşanii sau Cernica. Mai apropiată, la Cernica Miron Cristea instalase o tipografie. Dacă n»a fost încă vîndută, stă şi rugineşte, ca şi atelierele lui Nicolae Iorga de la Vălenii de Munte, dispu» tate de către moştenitorii din două căsătorii.

Mînăstirea, fără să fie clintită din rosturile ei, putea să fie împrospătată cu călugări cultivaţi, însărcinaţi, subt privegherea Fundaţiilor, să dea ospitalitate cît de îndelungată şi fără alte condiţii eliminatorii decît năravurile de impertinenţă, inte» lectualilor în răspăr cu epoca lor, tinerilor intimi» daţi de haos, caracterelor rebele, care puse întno ambianţă favorabilă sînt cele mai docile. O librărie cu sală de lectură şi de discuţii pentru studiu şi adîncurile liniştite, s»ar fi putut fără greutate întocmi, iar un buget special tot atît de uşor. Problema consistă în conştiinţa sentimentului de necesitate, pivotul unei atari întreprinderi.

Pensionarii mînăstirii n»aveau după proiect nicio constrîngere în sensul că trebuie să se călugărească. Ei ar fi lucrat în toată gospodăria, destul de întinsă a mînăstirii, variind intelectul cu munca manuală.

care odihneşte spiritul şi*l disciplinează^ O parte din întreţinerea lor, poate că şi toată, ar fi fost cîştigată de pensionari. Le»aş fi dat şi îndatorirea să scrie o carte, o broşură, un studiu, un eseu pe an.

Unor tineri le lipseşte curajul, temperamentul, norocul. Acest lucru iraţional e o realitate: unii n»au niciodată noroc, ori îl au în răstimpuri şi nu ştiu săd aştepte, unora le vine mult prea tîrziu. N»au alţii caracter, n»au o ţinută, n»au o credinţă ori sînt vicioşi. O familie depravată şi o şcoală fără camaraderia catedrei se adaogă la un detes* tabil cinism personal uneori, bun de orice ispravă. De pildă, un caz care ofensează pudoarea virgi» nală a poeziei, fără scuza tineri poeţi; da, poeţi. Ei îşi povestesc aventura cu un haz maladiv, cu orgoliul. Bănuind că o bătrînă infirmă îşi păs* trează bijuteriile în piciorul de lemn, i bau furat. . .

Pentru toate calibrele dezordinei morale şi ale degenerării o formulă sigură, de echilibru, înte* meiază, purifică, este educativă şi înviorătoare.

Artur Enăşescu într»un mediu de incitare calmă ar fi dat literaturii lucruri de calitate. Măcar epoca lui nu bar fi avut pe conştiinţă. Indiferenţa colec* tivă aliată cu morbiditatea lui personală, bau ucis.

Am răsfoit cu tragere de inimă şi cu o lacrimă de miloasă omenie, volumul ***Revolta zeului*** apărut în editura « Boema » şi prezintat pe un plan pieziş, carcmi place mult, de doamna sau domnişoara Ştefania Stîncă, un nume indicator, de talent. îi mulţumesc că mi ba trimis.

1947

ADOLPHE DE HERZ

Mă uit la turlele Văcăreştilor, unde gem, vino* vaţi şi nevinovaţi, vreo trei mii de oameni şi iată trecîndu.mi pe dinainte o seamă de camarazi. Am trăit cu ei la închisoare. De treizeci de ani încoace, penitenciarul, care altădată făcea să tremure carnea pe cetăţenii notabili, reprezintă un criteriu de selecţiune. Rînd pe rînd, au intrat în temniţă foştii guvernanţi şi au ieşit din ea guvernele urmă* toare. Sistemul roţii care se întoarce.

Un camarad proeminent: Adolphe de Herz. Autorul ***\uiMârgeluş,*** al atîtor alte comedii intrate în repertoriu şi nu ştiu de ce lăsate după succese de public entuziaste, în cartoane, şi al piesei ***Sorana,*** a fost cel mai caracterizat prin vocaţie om de teatru. ***Sorana*** are o istorioară. M*am ocupat de ea la vreme, fiind unul din punctele de pole* mică urîtă cu defunctul Brătescu»Voineşti. Au murit amîndoi.

De Herz trăise de copil în cercul palatului regal, în domnia regelui Carol I von Hohenzollern şi a EHsabetei von Siegmaringen, Carmen Sylva. Fiu al baronului de Herz din Viena, căsătorit cu o romancă şi care*şi strămutase panoplia şi arborele genealogic în Bucureşti, dramaturgul a trăit covîrşit de atmosfera locală. Politica şi a regelui şi a ţării urmase punctul de vedere şi de simţire şi interesele de atunci, ale Triplei Alianţe (Germania — Aus» tria — Italia, cu satelitul român) şi această politică a fost patruzeci de ani a Statului şi a tuturor parti» delor şi personajelor din orbita coroanei.

Situaţia acestora în preajma primului război oscilînd, însuş de Herz — scriitorul ajunsese de două ori suspect, atît pentru că familia lui fusese cuprinsă în influenţa palatului cît şi din pricina numelui germanic, bănuit a fi fost evreiesc, con» vertit la catolicism şi aristocratizat de împăratul — căutase un refugiu asociindu»şi pe afişul tea* trului cît şi pe textul tipărit de «Cartea Roma* nească», numele lui Brătescu*Voineşti. în liber* tate şi mai ales la închisoare, analizînd pe îndelete cu el împrejurarea, nu m*a surprins prea mult confidenţa lui, că nicio replică şi nicio iotă din ***Sorana*** nu aparţine colaboratorului de copertă şi publicitate.

Lucrul era de la sine evident, Brătescu*Voineşti neavînd în trecutul lui nicio încercare teatrală, nicio înclinare către acest gen de literatură, pe cînd de Herz era din vîrful capului pînă în vîrful picioarelor un om exclusiv făcut pentru teatru, gen de literatură, pe cînd de silinţe ale lui de a scrie versuri şi nuvele, întodeauna mediocre, excela. Momentul coincide cu secarea facultăţii de a scrie a lui Brătescu, căruia i se reproşase respi* raţia literară prea scurtă.

Ceea ce a înrăutăţit siutaţia literară a lui Bră* tescu*Voineşti, a fost un act fără precedent. Aflîn* dusse de Herz subt teroarea politică, Brătescu* Voineşti a tras- o a doua ediţie din ***Sorana*** pe numele- lui, ştergînd numele autorului, care în cel mai bun caz pentru el îi era colaborator şi rămînînd pe coperta ediţiei a Iha singurul autor. Se poate verifica fără greutate şi ediţiile contradictorii şi murmurul de presă care a urmat. De Herz n*a putut să sufle un cuvînt, fiind din fire fricos şi încărcat cu ponosul că stătuse la închisoare pentru o politică antinaţională, de care Brătescu*Voineşti

se lepădase cu oportunitate, avînd dreptul să ane» xeze şi piesa lui de Herz.

De Herz putea să spuie pe patul de moarte, atît de tînăr căzut, cu mult mai multă legitimi* tate decît Neron, despre sine: «Ce mare artist piere odată cu mine! » Neron a fost numai un cabotin, dar la cabotinismul genial al lui de Herz se adăugau o limbuţie spirituală de cea mai variată şi mai pregnantă valoare, continuu frămîntată de o ilaritate jumătate comică şi jumătate tristă si o imaginaţie instantanee miraculoasă. în zgomotul infernal din dormitor cl improviza unul după altul, cîte spectacole voiai, autor şi actor în acelaş timp, unul mai deslănţuitor decît celălalt, de hohote de rîs sau de podidiri de lacrimi.

într*un timp, am fost cîndva, prin streinătate, şi ***soufleur.*** Am văzut toate celebrităţile teatrale din Paris şi din Italia. în România, am făcut cronica dramatică timp de zece ani, pînă nvam desgustat şi de autori şi de actori, mai cu seamă de actriţe. Niciodată n*am dat în ridicula mea carieră de comentator de spectacole şi grimase, de o personalitate mai complexă, mai universală şi mai sintetică în admirabilul şi ticălosul meşteşug al scenei ca baronul Adolphe de Herz.

***947**

i

|

£

G. 1BRAILEANU

Mi se pare că întîia oară baş fi zărit în strada Doamnei, la clubul socialist al ziarului *Lumea nouă,* o casă cu etaj, cu faţada acoperită mai tîrziu de scuturile de reclamă spînzurate de faţadă, ale unei firme de maşini de treierat.

Aveam vreo şaisprezece, şaptesprezece ani, virsta socialismului romantic. Ibrăileanu, dacă nu mă înşel, cel mai feroce cititor al bibliotecii, purica pe cotoare raftul de cărţi. Mi*au rămas de atunci în suvenire ochii lui, că întrmn peizaj variabil, lacul neschimbat şi acelaş.

Unde am mai văzut aceşti ochi de catifea? m*ara întrebat la Iaşi, cînd aveam treizeci şi cinci de ani. Erau singurii, cu o expresie unică; o căutătură iconografică, dreaptă, sinceră, neiscoditoare, adîncă; surîs de încredere şi de suferinţă. Pe omul cu ochii aceia puteai să întemeiezi o certitudine definitivă şi de intelect şi de caracter.

lată. un om pe care studiul nu ba făcut pedant, pe care catedra nu ba ciocoit, care mavea un stil pentru academie şi altul pentru fitecine, care nu era dublu, triplu, nici încincit ca personalităţile de rînd ale gradelor urcate: scara cetăţii trecea pe la spatele lui, sus de tot, şi el sta pe cea mai de jos, simplu, tocmai din pricina imensei lui corn» plexiunî, şi omogen: la cincizeci de ani, el îi avea încă pe cei vreo douăzeci, cu care pornise, pelerin singuratic, pe un drum de cipri fără sfîrşit în

noapte, desluşind printre ramuri strălucirile eter* nităţii.

Numai o asemenea sensibilitate de primire şi de împăcare a contrariilor putea să adune şi să păstreze în ambianţa ei, făcînd din redacţia revistei ***Viaţa Romanească*** o şcoală subtilă, unităţile dispa* rate şi totuş prinse unele întreitele, cu un cheag de la el la Stere, la Cantacuzino, la Teodoreanu, la Topîrceanu, la Otilia Cazimir, domnişoara Mantu, Brătescu* Voineşti, Hogaş, Bădărău, Slătineanu şi Ia opuse şi mai depărtate.

Aflîndu<mă la Geneva în strîmtoare şi luînd cunoştinţă din coperta revistei, trimisă de cumnatul meu, un ofiţer care ar fi fost un mare scriitor, dacă nu se intimida dinaintea hîrtiei albe, colonelul Felix, că, lucru nemaiauzit la noi, ***Viaţa Românească*** plătea colaborările la număr, ham trimis lui Ibrăh leanu, un nume încă nerostit în valori literare, cîteva manuscrise, în versuri. Contrariu regulei publicate, că manuscrisele se ard, ale mele au fost puse deoparte şi am primit şi o scrisoare semnată, G. [brăileanu. Poate că se mai găseşte pe undeva prin vreo ladă cu corespondenţă, scăpată de bom* hardamentele din **1944.** Secretarul meu gratuit, care va fi cîndva moartea poate că va da de ea, dacă nu cumva voi mai face un foc frumos într*o zi, în grădină, cum mă bate gîndul, din urmele scrise, ale unei vieţi, trăită coincident cu con* deiul.

Ibrăileanu plătea «onorarii » din sărăcia unei publicaţii, cea mai reprezentativă pe vremuri: [. , .] tiraj patru mii exemplare, abonaţi două mii neplătiţi; vînzare în librării, neglijabilă. [. . . J

în treacăt fie zis, e momentul cînd s»a hotărît de fraţii Brătianu, decepţionaţi, apariţia unei reviste enorme, redusă în cele din urmă la o fiţuică de nouăzeci şi şase de pagini, ***Cugetul românesc,*** încre* dinţată direcţiei subsemnatului, de*abia scos din

puşcăria unde mă angajaseră aceleaşi ilustre perso* naje. Opereta politicii româneşti are întodeauna toate fazele de alternanţă, tragică şi bufonă.

La Iaşi ham văzut de mai multe ori pe Ibrăi» leanu. Mă duceam chemat într*acolo de vîrfurile Cetăţuii, de liniile Galatei, de Rîpa galbenă şi mai ales de frumuseţile ascunse ale marelui intelect de atunci, al Moldovei. Ultima oară, dus de braţul lui Topîrceanu care tocmai creştea întrmn potcapet preoţesc un pui de vulpe sau de lup şi în colţul odăii un păianjen, ham vizitat în fundul unei curţi mari, într*o cameră vastă. Parcă în strada Română. Era bolnav sau obosit. Ibrăileanu lucra de predh lecţie noaptea, cînd zgomotul trece.

între timpuri, apărînd ***Viaţa sociala*** a priete* nului Cocea, cu oareeari mostre din manuscrisele mele — e*o viaţă, de atunci — ne<am pomenit pe neaşteptate, cu Ibrăileanu, în biroul unde bîj* bîiam pe nişte hîrtii în serviciul unei tipărituri de afaceri scrisă în două limbi, din care una franceză. Aveam numai două scaune şi pe cel paralitic pusesem dosare. A trebuit să mă lupt ca să prh mească scaunul valid şi am stat de vorbă stupefiat de vizita care*mi făcea o nespusă plăcere, el pe al meu şi eu pe o ladă. Nu mai ştiu ce mi<a spus. Era îmbrăcat frumos, întrmn costum alb, probabil de mohair mînăstiresc, in şi mătase, purta pălărie de fină panama, dulce, gesticulînd lîngă piept cu nişte mîini de la încheietura cărora lipsea numai dantela, ca să pară ale unui monsenior.

între războaie nu ham mai văzut pe Ibrăileanu. Aproape nici nu ştiu cînd a murit. Mi se pare că a murit. Nu prea cred, dar mi se pare că*i adevărat, de vreme ce nici nu*mi scrie nici nu*mi trimite nicio vorbă cu nimeni — şi de vreme ce nu o să mă mai întîlnesc cu el niciodată.

1947

ION MINULESCU

In joia Paştelui, acum trei ani, poetul Minulescu, a trecut din Bucureşti in Cosmos: cred că expresia prin evitarea cuvintelor uzate nu i<ar fi displăcut. La biserica Sfîntului Elefterie, s*a slujit azi, după datina, o slujbă, iar pe casa din parcul Cotroceni a poetului, placa de piatră intercalată în zid, a fost, probabil, stropită cu aghiazmă. E mormîntul lui cel mai adevărat, o prelungire a căminului în care a trăit.

Cine nu*şi aduce aminte figura lui Minulescu, după ce nu mai este, şi vocea lui, după ce a tăcut? Expansiv, generos, şi sonor, persoana harpistului pe coardele în surdină era una din cele mai carac* teristice şi mai interesante din mişcarea odinioară impetuoasă şi frămîntată, a oraşului din centru în care boema si mondenitatea trăiau paralele cu cafeneaua, cu teatrul, cu Bursa şi cu hipodromul. Minulescu arbora întodeauna un fular nou, barb olat, un pardesiu de croială exotică, o pălărie, o încălţăminte londoneză şi nişte mînuşi de con* trast — şi ştia să le poarte, şi toatei veneau bine, ca unui bărbat de gust şi într*adevăr frumos, a cărui frumuseţe francă şi masivă era mai cu seamă inteligentă.

Făcînd parte dintnaltă constelaţie socială decît a lui, nu pot să spui că am avut cu el alt conflict decît are Capricornul cu Lyra. N*am avut acele aderenţe de ambianţă pe care le cultivă priete* niile şi înrudirile apropiate, dar am fost atras de politeţea lui caldă, de genul lui de omenie civili* zată, de un fel de camaraderie particular. In ultimii lui ani de viaţă ne*am văzut o singură dată, la o conferinţă, la Ateneu. Minulescu a citit o poemă: doi bătrîni, ca două jucării stricate, cu un succes de public extraordinar. Aş voi să audă şi acum, el, căruia ovaţiile îi plăceau ca unui mare actor şi compozitor, să le audă din mormînt (ce vorbă urîtă!) aplauzele furtunoase din sală. Se spune în fizica eterului că toate glasurile şi sunetele, odată rostite, nu mai dispar şi că plutesc în eternitate: pentru mîngîierea poetului, că nu mai locuieşte planeta unde literatura era ademenitoare, şi havana bună, şi ceaşca de cafea suculentă, aş vrea ca însufleţirea de continuă primăvară a personali* taţii lui să se întîlnească, pasăre inefabilă, cu ele.

N*aş putea să ascund că de Ion Minulescu mă animă şi o simpatie regională. . . Poetul era Oltean, din Slatina. Pentru tot ce*i oltenesc am o slăbiciune congenitală. De*abia ieşiţi din precupeţie, juveţii de peste Olt, deştepţi, îndrăciţi şi independenţi, au dat dovezi de sensibilitate inedite şi o scrip* tură renovatoare, îmi convine să cred, de cea mai originală calitate.

Oltenibs felibrii valahi şi Minulescu e Mistralul lor. Lăutari de la Jii, struniţbvă viorile şi cîntaţi! Poetul nu a murit.

1947

FABULĂ

întrmna din nopţi a sunat clopotul din poartă.

— Cine e? am întrebat.

Vizitatorul întîrziat vorbea cu un accent curios, transcendental.

— Sînt un fabulist, mha răspuns . . . Elizer Steinbarg.

IVham dat repede jos ţi ham primit cu neîncrc dere, cu toate că vizitele nocturne între oameni de meserie nu sînt un lucru prea neobişnuit.

— Parcă aş fi auzit că nu aţi mai fi din lumea asta, am insinuat cu oarecare nesiguranţă.

— Asta n*are nicio importanţă, misa răspuns.

— Evident, niciuna. în sferă, cuvintele îşi pierd înţelesul municipal.

Fabulistul venea din nişte regiuni în care se cuprindea şi paradisul.

Ţinea subsoară două cărţi: « Fabule » intitulate amîndouă. Una cu subtitlul « din idiş de A. Clain ». cealaltă «în româneşte de Emil Dorian ». Aceeaş dată: **1947.**

— S*au pus doctorii pe capul meu, mha spus Steinbarg rîzînd. Cît am fost în ceea ce voi numiţi viaţă nu mi»a deschis uşa unul. Am fost tradus. Uite la Bacău şi la Bucureşti de medici. Nu vrei să citim împreună.

— Bucuros. Numai că sufăr de o inferioritate. Printre multele mele ignorante mai am una gravă: n*am învăţat idiş. Ştiu numai atît: ***At a id a vabăli.*** Ştiu să o şi cînt . . .

— Nud nimic. Comparăm textele unul cu altul şi vedem noi. Dar teiam deranjat. . . Scriai . . .

— Nişte prostii . . . nişte tablete . . .

Am citit împreună şaizeci de bucăţi, cîte con* ţine cartea domnului doctor Dorian. A docto* rului Clain are şaptezeci şi patru. Am ales una: ***Acul ţi aţa*** (Dorian), D ***Acut ţi bumbacul*** (Clain).

1. Acul ţi aţa.

Aleargă acul repede (ţi plin de viaţă)
în mîna croitorului zelos,
în urma tui se tîrîia un Jir de aţă.
Şuacufmpunge şi vorbeşte mînios:
— Ia spunetmi tîrîtură neagră, coadă lungă !
Ce tot vii după mine>oriunde sînt ?
Auzi !. . . O umbră, care vrea să mă ajungă. . .
Vai, cîte secături sînt pe pâmînt !
Şi aţa spune: — Acule, ai urechiusa ta,
Mă poţi de acuma asculta.
Eu nws decît un simplu firicel,
Pe cîte vreme tu eştifier şi ceşti) oţel,
Deci lucrul cel mai de temei.
Dar, uite cei:
Bucăţile de pot să ţie,
E datorită numai mie.

Vreţi să aflaţi ce*aveam de spus
înfabula aceasta de mai sus ?
Nu .'Niam să vă explic defel
Să se descurce firul, singur el!

1. Acul si bumbacul

Şedea la masa lui de lucru croitorul
Da zor cu acul.
luteiiute aleargă acuţorul
Şi după el se tîrîie bumbacul.
Şi aculfuge neîncetat şi dă din gură
— «Ce te ţii de mine, tîrîtură,

Coada lungă, umbră de năpîrcă?
Ce sînt eu ca să te port în cîrcă?
Sînt fel de fel de scai (!> pe lumea asta.
Se ţine după mine ca năpasta.
Şi'i spuse firul: întrebi în ureche
Acule, această vorbă veche
Şimvaţă!
Tu vezi? Eu nws mai mult decît o aţă
Tu eşti de oţel, tu faci împunsătura
Dar graţie (f) mie ţine cusătura.

Ştiţi ce cred eu această pildă mică?
Mu, ntam *să vă spun — la o adică*
*Ttrîie*se aţa singurică.*

— Ce deosebire găsiţi, domnule autor, am întrebat.

— Incontestabil. Doctorul Dorian e mai meşter. Scriitor vechi, ce vrei? poet. ***Cîntecele de adormit, Lelioara,*** nu sînt ale Iui? Dar şi doctorul Clain a nimerit cîteodată. « Intrcţi în urechi » e bine găsit. Dar nu«mi plac diminutivele, dragă terestrule. Tendinţa sS faci lucrurile drăguţe!

Dînd foile volumelor peste cap, vizitatorul scoase dintre ele un manuscris cu creionul.

— Ştii că m*am jucat şi eu de*a traducerea în româneşte. Ascultă. Steinbarg mai citi o versiune:

Lucrează acul hainatnseilatâ,
Cusută din bucată cu bucată.
Crezînd că înţepînd e de ajuns
Şi cusuturan numai din împuns,
E supărat că, sprinten pe tighel,
Tîrîş se ţine aţa după el.

A ocărîUo şi omjură
Cum îi venise mai urît la gură.

— Tc cam grăbeşti, răspunde aţa
Tu nu şti croitoria fi nici viaţa.
Eşti ascuţit şi ştii sămţepi.
Atîta te pricepi.
Şti să tiveşti, să intri, să ieşi; te scoţi, te bagi:
Majungi să prinzi un petec pe nădragi,
Dar ce faci cînd postavul e croit
De meşterul în foarfeci, iscusit,
Bucăţilemtre ele să semnine ?
Tu, acule, nu poţi nimica fără mine.
Căci fără aţă, stofele frumoase
Sînt nişte cîrpe, dragă, de lînă şi mătase.

— Ce părere ai? m*a întrebat fabulistul, pe care nu vroiam cîtuş de puţin săd indispui.

— îţi place şi dumitale să fii clasificat fabulist? isam răspuns.

— Nu prea, zise domnul Steinbarg.

— Eşti un poet liric iubitule, venerabile, un sentimental şi un mare gingaş.

"947

POETUL G. TUTOVEANU

Un telefon al unui profesor din Bîrlad:

— La **20** noiembrie poetul nostru împlineşte şaptezeci şi cinci de ani şid pregătim o sărbătoare.

— Cei mulţi înnainte! am răspuns cu acelaş tempo precipitat. Ce face Tutoveanu între trans dafini lui din Tutova, cu numele cel frumos?

— E bine, sănătos . . .

Drept să spui, nu mă îndoiam. Flăcăul ăsta, turnat în perfectă verticală dintrmn metal care nu cocleşte, nici nu prinde rugină, e hotărît să îndure patru sute de ani, cu o continuă pubertate, fecio» relnic ca un înger în spaţii înnalte, este un arhan' ghel. Ceea ced deosibeşte, la fizic, de îngeri, e redingota, e gulerul întodeauna cu lustru, e cravata, e mărgăritarul ei, e batista de in alb din comisura buzunarului de la piept, şi sînt mînuşile impecabile. Un om cu miros a lavandă, un om porumbiel, un om construit din sidefuri şi refle* xele scoicii.

El face parte din seriile inefabile ale naturii, olecuţă cum se zice pe la Bîrlad, olecuţă ametist, olecuţă porfir, olecuţă matostat şi ceva*ceva chiciură de micaşişt. Elegant ca o lebădă şi ca o chiparoasă, curat ca o crizantemă, uşor ca un fluture imaculat, discret ca o candelă înstelată de altar, poetul, văzut, auzit şi pipăit e un model fericit izbutit pe care hau zămislit muncile subtile şi încrucişate ale pămîntului făcător de flori şi ale cerului ţesător de azur, pentru căpătarea între noi, inşii vrajbei, ai urilor şi răzbunărilor, a unui exemplar cu ceva întrdnsul de Iisus.

Nu mă pot gîndi la el fără să fiu copleşit de imagini matinale şi de arome. El îmi evocă şi argintul şi libelulele, şi lalelele, şi liliacul, şt chihlimbarul, şi miresmele amărui ale unui ierbar de terapeut. îl găsesc oriunde haş căuta, în rosti* iile frumoase ale vieţii, în cuc, în mierlă, în ia* somie, în cetirea de la loan, în strugurele urzit din zale tămîioase.

Dacă plugarul înfăţişează pe ogorul lui nobleţea supremă a neamului omenesc, haş alege din peticul lui de grădină, pe bardul Tutoveanu, deputatul cel dintîi pe lîngă Majestatea Sa Timpul, ca săd ducă prinosul gîngăvelilor noastre întrmn acatist de frîngere a inimii şi extaz.

Aci, în cîteva slove omagiale, aş fi dorit să se cuprindă şi fiinţa şi poezia lui Gheorghe Tutoveanu la şaptezeci şi cinci de ani. FătfFrumos din lacrimă şi rouă.

1947

ANTON PANN

« Poarta condei la ureche,
Ca sân zicem logofete. »
(Anton PANN)

întrmn an, odată, prin preajma primului mare război din ultimele două, fosta Societate a seri* itorilor hotărîse să dea o agapă în onoarea unui mare eveniment. Societatea cîştigase printre stră* danie personală primele fonduri importante, fără să mai cerşească de la bunăvoinţa capricioasă a guvernelor succesive, derizoriul bacşiş anual.

Sînt de atunci vreo patruzeci de ani trecuţi şi ceea ce se numeşte azi scriitor răspundea la o noţiune prea puţin aproximativă, cu toate câ de la un folclor admirabil, ignorat de o pro* tipendată de domnişori fals franţuzită, literatura românească atinsese, cu poezia lui Eminescu, un „apogeu.

Trebuie spus că, deşi în răspăr temperamental, ca mai todeauna, cu colegii de meserie, comitetul, din care poate mi*aş aminti că fără săd frecventez, făceam parte şi eu, m*a însărcinat, după ce încer* case mai multe viori obosite, să redactez ornamental o listă de bucate literară ... Se obişnuia stilul facil şi de o puerilitate senilă al schimonosirii epigramatîce, în calificările acordate conţinutului farfuriilor şi paharelor cu băuturi.

Aveam nevoie şi de un desinator, care n*aş fi voit să fie pe gustul orişicui — şi ham ales pe cel mai inteligent, mai cultivat şi mai puţin acceptat dintre toţi, pe mult regretatul tînărul Henri Sanielevici, ucis pe frontul din **1916.**

— Să facem, dragă Sanielevici, un menu demn de o asociaţie de scribi, bam spus. Un chenar pătrat de frunze înfăşurat într*o panglică de zigzaguri, pe lăţimile căreia să scrim cîte o sentinţă, cîte o vorbă, cîte un crîmpei de frază, de jurîmprejur.

Modelul nu era genial, ba era chiar destul de mediocru, parcă inspirat din felicitările de Anul nou ale factorilor poştali, tipărite cu bronz şi reprezentînd un porumbiel cu plic în cioc. Realizat cu creionul lui Sanielevici, el era mai mult decît interesant. Rămînea de găsit sentinţele necesare. Cinstea literară ne interzicea înv prumuturi din limbile streine. Se impunea un text românesc.

In ce mă priveşte, selecţia era făcută. Pregătisem pe masă ***Povestea Vorbit,*** a lui Anton Pann. Dar încă îmi lipsea consimţămîntul desinatorului cu care e obligatoriu să fii de acord.

Am deschis cu băgare de seamă cartea Iui Pann. Am citit ceva împreună, apoi altceva şi, în sfîrşit, am stat o noapte întreagă amîndoi, citindud şi re* citindu'l pe Pann pînă la ziuă. Exploziile de rîs ale pictorului verificau sentimentul meu din belşug. El nu*şi închipuia că deasupra unui mormînt uitat, de şaizeci de ani, juca vîlvătaia unei comori îngropate. Am ales vreo sută de zicale, pe care le*aş cita cu însufleţirea din momentul culesului făcut, dar le*am pierdut.

Nu i*am citit Comitetului zicalele adunate, şi oaspeţii agapei, cu prozatori şi poeţi, au luat cunoş* tiinţă de ele de*abia la masă. O întrebare circula printre camarazi: cine era autorul? Binevoitorii şi prietenoşii mă felicitau. Pizmaşii presupuneau că inscripţiile cu care îşi imaginau că am de gînd să mă laud, le furasem, ca un plagiator, din cine ştie ce literatură. Niciodată blestemata invidie nu*ţi permite, în concepţii şi idei, dreptul de primo* genitură. Am lăsat masa să sofisticheze pînă ce

nvam încredinţat cu detamănuntul câ le*am pre* parat coWgUor, ca ultim desert, o ruşine meritată. Am scos din buzunar ***Povestea vorbit,*** al căreia singur titlu e o bijuterie verbală, şi le*am arătat subliniate cu roşu sentinţele reproduse. Oameni de spirit, ei ar fi rîs inteligent. Dar nu erau oameni de spirit. Ca nişte vinovaţi, ei au îngălbenit. Niciunul din intelectualiştii prezenţi nu citise nimic din literatura obscurului cîntăreţ de strană scrisă pe genunchi.

Anton Pann şi Creangă se găsesc pe aceeaş linie, şi în împrejurări sociale şi artistice, la distanţe de sute de ani şi de posti, aproape identică cu Franţois Rabelais, autorul vestiţilor Gargantua şi Pantagruel. La Rabelais şi Creangă suculenta condeiului, delicioasă, consistă mai ales în stil, în limbă, de aceea tîlmăcirea amîndorura îi deco* lorează şisi face searbezi, dovadă traducerea ve* chiului text rabelaisian în franţuzeasca modernă, cît şi a românului nostru din bojdeucă. Facultatea de invenţie a lui Anton Pann, într*o formă pe care el însuş o recunoştea, scriind în lăbărţarea grabei, inferioară intenţiilor lui, e, relativ, copleşitoare; el scrie, aleargă, se frămîntă, se sperie hîrţuit întrepasiuni rebele şi nobile preocupări, terorizat de Zamfira lui, de nevestele altora, care toate au avut pesemne de ce săd iubească la nebunie, fugind de la una la alta de frica unui bărbat, negustor de porci sau a unui boier înşelat, dintrmn dulap sau pe fereastră, săracul, pînă la bătrîneţe. Şi, ca Jeanjacques Rousseau, mai avea şi copii, mai mult sau mai puţin legitimi. Dar, ca Balzac, a murit decepţionat că nu şha găsit răgazul să«şi revizuiască manuscrisele literare.

După un portret desinat cu fidelitate de peniţa altui scriitor, Barbu Delavrancea, Anton Pann era un bărbat tare frumos. Profilul lui fin, ochiul lunguieţ şi visător, buza întredeschisă ca pentru o perpetuă sărutare, îi trădează inima amoroasă. Parul îi era lung, călugăresc.

Pann a scris de toate, pe lîngă literatura caren face un loc însemnat între clasicii noştri. Căci năzdrăvanul nostru paracliser, dascăl, cîntăreţ, compozitor şi profesor de * parlaghie », a publicat pentru străduinţele slujbei şi ale învăţăceilor lui tot soiul de cărţi, originale sau compilate. Compo» zitorul în parlaghie scrie cu note culcate, fără portativ, înşirate unele după altele, ca nişte cunei' forme şi chirilice orizontale, pentru opt tonuri denumite « glasuri ». în ceasurile lui de secretă pocăinţă, dezminţită a doua zi de scăpărarea îmbietoare a ochilor verzi ai unei credincioase, prezintată la uşa altarului cu pomelnicul, prescura şi lumănărica de acatist, Pann trebuie să fi cîntat adeseori în sine entifonul pe glasul al patrulea:

«Din tinereţile meele
Multe paatimi se luptă cu mine.»

*

«De prin lume adunate
Şi iarăşi la lume date.»

iată două stihuri, din substanţa cărora porneşte ***Povestea vorbii.*** Ele indică pe de o parte originile profunde ale acestei povestiri, şi pe de alta, meş< teţugul transpunerii din gura plugarului pe foaie de pergament, a înţelepciunii rafinate.

Un studiu asupra lui Pann, cu numele parcă predestinat, va avea sarcina săd analizeze calitatea ironiei şi satirei, susţinute la nivel de la un capăt la celălalt al operei lui. Poate că trebuie adoptat, şi în ced priveşte, acest neologism cărturăresc, rezervat pentru etichetarea, niţeluş pedantă, a unei construcţii literare omogene, masivă de la temelie la vîrf. E vorba de un scriitor realizat integral şi cu pasiune, şi nu de un diletant, care,

alternînd meseria de protopsalt cu vocaţia, s»ar amuza, ca mulţi dintre contimporanii noştri încă recenţi, să*şi adaoge o floare la ureche şi să sîcue o coardă maimuţărită.

«Mulţi mari lucruri socotesc
Şi nici mici nu isprăvesc,»

«Scriind îmi petrec vremea foarte dulce », spunea undeva omul care se îndulcea din toate şi care putea foarte lesne, fără demonul interior, să rămîie lipit, ca o muscă pe altă linguriţă, cu o dulceaţă mai apropiată de buze fi limbă decît de minte.

Pann trebuie de«abia descoperit.

Optica dascălului bisericii Olteni, e ea şi senti» mentală oarecum, dar mai ales caricaturală. în felul lui, Pann a fost şi un portretist, cu prefe* rinţe pentru grotesc. Citiţi: ***Ascultă, mamă Mart ghioală,*** citiţi ***O văduvăm vîrsta:***

«Bătrînâ, zbîrcită,
Cu doi dinţi în gură, barbă ascuţită,
Mas cît pătlăgeaua, la vorbămţepată,
Cu ochii ceacîră, gura lăbărţată,
Fruntea cucuiată, faţa mohorttă,
Peste tot negoasă şi posomorită,
Umblamtunecatâ şi tot înnorată,
Mu o vedea nimeni să rîză vreodată.»

îmbelşugarea variată a moşului şi strămoşului de natură să mire, şi ea nu vine atît « de la lume » cum îi place lui să afirme, cît din izvoarele proprii, şi snoavele şi înţelepciunea lui se ţin întrmn stil, care«i numai al lui.

Pann scrie: « Bărbatul să aducă cu sacul, muierea să scoată cu acul şi tot se isprăveşte », şi asta pe limba lui nevorbită în tîrg şt în folclor.

« De scund este scund, dar nud dai de fund » e de Anton Pann, nu de altcineva, cît şi «Omul

nu moare de cîte ori se îmbolnăveşte » cît şi * Omul nevoiaş semeacă şi pe uscat ». Cine a mai spus că «Găina ouă atunci cînd îi vine?». Un profesor de literatură grăieşte într»altfel; el zice «momentul de creaţie » sau «creativitatea ».

Mă rog, în treacăt, şi alte mostre de plasticitate şi stil: « La copacul căzut toţi aleargă să taie crăngi». în manieră cultivată, asta se exprimă cu «lovitura măgarului » şi cu « ingratitudine ». Pann nu voia să fie un cultivat, făcînd abstracţie de cîtă turcească, grecească şi italienească ştia. Dintr»unele adîncituri ale slovelor lui se zăreşte că el ştia şi mai mult.

«Te mîngîie cu ghimpi », « In faţă te nete» zeşte şi în spate te ciopleşte », sînt ale lut Pann. Nici «După ce răstoarnă carul, atuncea vede drumul cel bun » nu poate fi expresia unui altuia. Nimeni n»a mai zis: « Lelea joacă pînă*n noapte, iar bărbatu»i e pe moarte », nici « Dacă m.am căsătorit, nu m»am şi călugărit ».

Zice: «Au mîncat aguridă părinţii şi li s*au strepezit copiilor dinţii ». Tot el zice cu mult înţeles, ca în toate aluziile şi stîrniturile lui, că « Mărgăritarul stă în fundul mării şi mortăciunea pluteşte pe deasupra apei ».

Poporul, pe care îl iubeşte — rădăcina lui — şi care l»a răsplătit citindu»!, pe cînd lumea selectă şi cărturarii ei se lepădau de el, ca de un răzleţ vulgar, bun pentru băieţii din piaţă, e unanim prezent în scrisele lui. Citiţi şi ***Cucul şi privighet toarea,*** o fabulă în care estetul, cumpărător de valori examinate, e Măgarul cu urechea subtilă.

Temele lui nu ies, prin seria filiaţiilor admise, din Esop, din La Fontaine, din Homer, din poves* tirile Seherezadei. Ele sînt neîntrerupt originale şi noi. Un ilustrator va găsi întodeauna în sentinţele, în morala şi imaginaţia lui Pann, motive şi pretexte proaspete şi virgine. Tot el scrie: « N»aveai para

de ac » şi « paşte vînt ». A tîlmâci în româneşte este Ia el «a români » o bijuterie. Vocabularul lui spune de un om, care se întristează, că se « meîancoleşte ». A şovăi se zice în Pann; « a sta în două gînduri » şi cînd cu gîndul nu gîndeşti se zice: « gmd cînd mai ». Iţi plac astăzi parth ctpiul « înzîmbit », abreviaţiile nerefuzate de ge* niul limbii, ca « une », în Ioc de « unele ». Şi. . . unele rime, cînd prozodia lui Pann calcă exact ritmul, accentul ideii şi silaba, examinate astăzi sînt neaşteptat de bune.

Plăcută mult e sfiiala de sine, acea stare puţin întîlnită mai cu seamă la scriitorii de duzină şi sută, şi care dă artistului ceea ce se cheamă moi destie. o sinceră şi cinstită modestie, şid împiedică de la înfumurare.

Desigur că dacăd căutăm noduri în papură lui Pann, ***a*** găsim cîte poftim, dar valoarea sîmburelui le face caduce şi insignifiante. Nici finul nu se ia din stoguri cu furculiţa, nici porumbul nu se măsoară cu ţoiul şi degetarul. Şi vom ţine strictă socoteală de epoca în care înaintaşul nostru a trăit, tocmai ceea ce face din el un ***primus inter pares*** şi un clasic adevărat.

Anton Pann a trăit şaizeci de ani.

Pe mormîntul Iui şi în curtea bisericii Lucaci din Bucureşti se citesc şi astăzi, cînd se împlineşte un veac de Ia pobreganie, versurile lui, scrise în vederea morţii săpate în piatră.

«Aci sta mutat cu jale
în cel mai din urma an
Care în cărţile sale
Se citeşte Anton Pann.»

ION SLAVICI

După o absenţă de cîteva luni de boală, de la gazetă, a pomeni un om care a fost şi nu mai este, nu mi se pare discordant. In jocul de spital al vieţii, morţii alternează cu viii şi se prezintă în horă la braţ.

L>am cunoscut pe Slavici, de la om la om, de*abia într.o închisoare. Pînă atunci numai îl citisem. Se împlinesc treizeci şi şapte de ani: o existenţă . . . Slavici era obişnuit cu puşcăria, încă demult. El trăise epoca eroică a românilor arde* leni, din care am apucat şi noi un final. Rîndurile de studenţi ai liceului «Şaguna » purtau trico> lorul cusut în şapcă, Ia fund, arătîndud cu sfiială şi pe furiş în librăria Ciurcu, unde localnicii şi « regăţenii » se întîlneau la cumpărături.

M»aş feri să abuzez de cifre şi aproximaţii, însă în anul **1918** cred că scriitorul era în vîrstă apropiată de şaptezeci de ani, cărunt în bărbia de satir, tăcut, delicat şi cam scurt de statură. Şovă* ielnic în hotărîri, contrariat şi indecis. Deocanv dată ni se alesese un domiciliu între baionete, la un hotel rău famat, unde odăile se închiriau cu ora. Ca să ne consoleze de o arestare sîngerată după spusele unuia din miniştri care venea din cînd în cînd să ne « vadă », * din afară », stăpî» nirea, conştientă de actul ei excesiv, închidea ochii şi ne lăsa să lipsim cîte două, trei zile din caricatu> raia ei închisoare. Ba, o dată, ne*a oferit şi paşapoan te cu sfatul de a evada ***in corpere,*** în Bulgaria.

Iritat, * moşul nostru » Slavici, cu care simpatia noastră era în toate împrejurările solidară, a strigat în numele deţinuţilor că preferă să fie împuşcat şi că el nu'şi părăseşte ţara-

Tărăgănîndu»se detenţiunea şi hotelierul dorind să reintre în profesiunea întreruptă, deţinuţii au fost mutaţi într*o bună zi la penitenciar. Singurul rebel la o nouă faza de arest era Slavici şi el a trebuit să fie luat pe sus. La penitenciar, ni sra dat cîte o celulă pe un coridor lung. Căzuse o iarnă cumplită. Sentinela dîrdîia de frig şi o auzeam în toiul nopţii, cu mîna îngheţată pe armă, murmu* rînd printre cucuvăile, îngheţate şi ele, «c Sărac de maica mea! Ce ţhoi fi făcut Doamne, să mă pedepseşti aşa? » Pe ferestruica uşii încuiate de gardieni, le strecuram soldaţilor degeraţi cîte o cană de ceai fierbinte, cîte o ţigară. Dar şi de la temniţă ne luam cîte o vacanţă acasă, de consolare.

Celula lui Slavici era dedesubtul coridorului de sus, pe pamînt. Iarna trecînd, el şha făcut un petec de grădină de zarzavat în pragul celulei Iui. Cultiva minuţios ceapa, usturoiul şi pătlăgelele necesare. Pe cînd colegii lui de temniţă se adunau la pocher, cu cărţile uneori măsluite de un parte< ner poet, la crîmpeiul lui de masă, Slavici îşi fierbea supa cotidian pe o feştilă cu spirt şi scria. Zece ore pe zi, nemişcat de pe scaunul lui, lucra hîrtia cu peniţa, imperturbabil şi egal cu sine. La cîte trei, patru zile, strînşi cu toţii în jurul lui, pe coridor, el ne citea o povestire nouă, ieşită din călimara lui, o schiţă, o nuvelă. Indiferent de calitatea manuscrisului, ceea ce avea însemnătate era faptul brut al muncii, dusă cu o regularitate umihtoare pentru camarazii de puşcărie mai tineri. Slavici nu suferea de nerăbdarea lor speriată şi nu era niciodată « plictisit » .Rădăcină ardeleană sănă» toasă, el nu s<a văicărit niciodată că e nedreptăţit, asuprit şi închis, primind regimul temniţei cu

bravură şi cu un surîs de senin optimism. Melan< colia, vagul sufletesc, ***spleenml*** englez, descura» jarea, care măcinau hibriditatea morală a celor mai mulţi pînă la tărîţe, îl făceau să zâmbească, sigur de tăria lui. Generaţiile cuprinse în durata perso» nalităţii sale, ostenite la netimp, se denivelau, bolnăvicioase.

De altfel, Ion Slavici a fost, pe lîngă ceea ce se cheamă un caracter, în care putea să se refugieze şi să se păstreze intact, un erudit, informat aăînc. Unele seri, petrecute laolaltă cu intelectualitatea mai multă sau mai puţină a închisorii, dovedea diversitatea agreabilă a inteligenţei lui de mare cărturar. Omul ăsta, mititeluţ, trăia într*o pers* pectivă a eului vastă, şi prezenţa lui de duhovnic între noi ne dădea tăria, la cei mai mulţi falimentara.

La un soroc fixat nu prea se ştia cum şi de ce, directorul închisorii, gătit ca de ceremonie, cu tresele de aur la chipiu şi paradind din inele şi briliante, a venit să ne înştiinţeze că sîntem liberi. Slavici a refuzat să»şi lase celula, subt cuvînt că se simte bine şi aclimatizat. A fost nevoie de*o luptă de argumente. Un condamnat la douăzeci şt cinci de ani muncă silnică îşi isprăvise osînda şi adus la penitenciarul central i s*a dat drumul pe poartă în costumul nou pe care şid pregăteau mîngîindud toţi marii osîndiţi. Bucuria ha fost omului liber atît de neaşteptată încît emoţia ha copleşit şi bietul om a fost găsit mort la cincizeci de paşi de puşcărie.

— Mai lasă«mă o zi şi o noapte, domnule director, să ruga Slavici, să<mi isprăvesc o nuvelă. . .

Directorul nu aflase încă ce era o nuvelă, nu ştia nici că Slavici era un Scriitor şi nici că a fi scriitor constituia o profesie acceptată, neprevăn zută de codul menal.

MESAJ CĂTRE CEHOV

De la piesa ***Trei surori*** jucată la Bucureşti, cu neuitatul Gribov, n*ai mai avut nicio ştire de la mine. Dămii voie să*ţi mai scriu.

Pînă acum te cunoşteam de pe dinafară, adică din tipar, din cîte am apucat să te citesc, nu prea mult, dar de ajuns ca să te aşez în iconografia mea. Fiecare zăţuitor de cuvinte, mai mic sau mai mare (dimensiunile sînt numai verbale, nici* unul neîntrecîndu'se din pudoare cu altul), fiecare îşi are asceza Iui, schitul fui, bisericuţa lui, catape* teasma mucenicilor lui literari, de care îl leagă o slăbiciune. Nu ştiu dacă îţi place cît mie acest cuvînt, dar pe româneşte slăbiciune însemnează dragoste şi sentiment. Noi, aceşti vizitii de cuvinte, trăim întrmn cor secular de glasuri, care răsună de cînd **sta** pornit întodeauna şi din care cîte o voce a tăcut, fără ca totuş să se piardă de tot; rămîne un ecou genial, încîntările ce nu se mai sting. Şi nusmi pare ciudat că în isonul tuturor altarelor cîntătoare, se amestecă accentele tuturor preoţilor poeziei, de la Homer pînă la dumneata şi pînă mai încoace, pînă azi.

Am fost la dumneata acasă, la Moscova, şi m»ai primit prieteneşte. E o casă roşie, aşa cum o lăsaseşi, de aceeaş culoare, patinată de vremuri, cu aceeaş intrare strîmtă. Bătînd cu inelul din deget în uşă, am tresărit. Pe scîndura ei, neatinsă era prinsă ca pe vremuri eticheta dumitale de medic,

0 placă îngustă: Dr. Cehov. Pe acolo intrase cîte un bolnav sărac, fără îndoială, venit din depărtări să fie cercetat Ia piept de urechea doctorului bolnav şi el, şi slăbănog, şi să*i ceară o tămăduire neştiută pentru sine.

Leacurile de suflet ţi Ie da condeiul. Ltam văzut pe masa de lucru, răzimat de călimara uscată, între două sfeşnice. L*am luat între aceleaşi trei degete cu care ai scris şi dumneata, şi nu<ţi pot ascunde că şi degetele mbau tresărit. îţi plăcea să seri la Iumînare. Vezi dumneata, ce ţi sra spus în fum de candelă şi feştilă, cu pana, parcăd mai bun decît ce se gîndeşte la becul de o sută waţi, cu maşina de scris.

Surioara dumitale are nouăzeci de ani şi ţine custodia muzeului Cehov de la Yalta: ai aflat? Soţia dumitale Knipper»Cehova a împlinit de<abia optzeci şi patru şi, în calitate de artistă a poporului, 1 se serveşte salariul Teatrului de Artă; acela care a jucat şi la noi în Bucureşti Iar acum, la Londra, se afla „Balşoi Teatr". Nu ştii, probabil, că s«au vîndut spectatorilor englezi, conservatori, lorzi şi laburişti, toate biletele cu mult înnainte de pre* mieră. Iubitule, toate neamurile pămîntului iubesc arta rusă.

Ţi*aş mai spune că le/am făcut cîte o vizită mai tuturor contimporanilor, mai mult sau mai puţin ai dumitale, contimporani, dacă nu exact pe orologiu, prin preocupări şi idealuri; ei aduceau în ghiozdanul cu manuscrise, fiecare cu semnul lui, făgăduiala epocii leniniste. Tolstoi, Gogol, Dostoievski, Puşkin, Gorki msau primit cu aceeaş prietenie. Au binevoit să stea cu mine de vorbă. Tolstoi mba dat din grădina Iui un buchet de ***myo> sotis*** pe care nevastămiea le»a închis într*o cutie de mătase, pentru că floarea se cheamă «Nu mă uita».

Cum aş putea să uit atîtea prietenii şi să nu Ie mărturisesc? în casa Iui Gorki mi*a venit în braţe

o pisică. Poate că bunică*sa i*a stat şi lai pe ge* nunchi.

îmi dai voie, doctore Cehov, să mă socotesc şi eu pe măsura mea, prietenul dumitale şi al tuturor prietenilor şi ucenicilor dumitale ?

Are să te bucure, cred, să ştii că la casa dumitale se înmulţesc pelerinajele cu flori, ale poporului sovietic; că în jurul mesei unde a iscălit în tinereţe Antoşa Cehonte, muncitorii şi intelectualitatea de azi, care au realizat revoluţia şi opera ei monu» mentală, citesc şi recită în auzul adunării scrisele dumitale.

19 j 6

MIHAIL SADOVEANU

Nu cred că numai din egoismul vîrstei căderea din tronul literar al celui de al treilea mare Mihai, după un domnitor şi un rapsod, m*a cutremurat pînă a nu fi putut creiona săptămîna trecută, pen< tru el, care nu mai e el, un necrolog — urîtă vorba de grai şi dicţionar. Mi<a cerut conştiinţa să îngăim în ultimele timpuri atîta proză atare, încît începea să mi se strecoare întrînsa impresia de cioclu.

La oştire, generaţia e contingentul. Din con* tingentul **1880** fuseserăm cîţiva mai mulţi, căzuţi cîte unul.

Eram în aceeaş tranşee cu el.

Deodată, drapelul fruntaşului s»a cernit, mutat în balconul Academiei. A rămas în rînduri un gol cu zăbranicul mototolit.

— Sadoveanu Mihai! a strigat de prin văzduhuri o voce selenară.

— A plecat! Iatăd stindardul. L<a furat dum* neaei. . . cucoana cea cîrnă, cu ochii de găoci, care, nepăsătoare, trece pe dinaintea noastră în fustă murdară tîrîtă prin morminte. Doamna rîn* jeşte fără buze, facîndume şi nouă, rămaşilor sin* guratici din contingent, semn de întîlnire. Semuind pe mireasa se logodeşte pe furiş cu cei mai tineri dintre oameni, pizmaşă pe viaţa cu care se întrece să o biruie şi, neputincioasă, se răzbună pe bucu*

riile ei, strîngîndude în fiece cămin însufleţit de văpaia unei frumuseţi.

Printre cireşii în floare canalia îşi ia mirii de braţ, şid duce, vals legănat, în cimitire.

Canalia ştie să aleagă.

i **9 6** i

încă tremurînd în văzduhurile ţării de miază) noapte, se mai aude vaierul clopotelor Drago» mirnei, Voroneţului, Agapiei şi Putnei. Cîntarea lor legănată a întîmpinat trecerea prin codrii mînăstireşti a harului despărţit de fiinţa ultimului nostru cronicar.

Una cîte una, asculţi şi căderea frunzelor de toamnă, cum se lăsau şi pe slovele lui.

Aplecat din umeri, pe trunchiul retezat al cîte unui stejar cu ghinda îngropată acum patru sute de ani, povestitorul îşi împletea cu ele covoarele graiului moldovenesc. De prin pătura de frunze ruginie aşternută la poalele pădurii ţîşneste şi greierele amintirii, ***KritKri:*** cînd am citit întîia pagină a lui Mihai Sadoveanu?

Să fi fost cam între anii **1900** şi **1903.** Şi sa tot fi avut şi eu vreo douăzeci şi doi de ani. Lipsindu» mi o încăpere de singurătate şi colţul de masă pentru caligrafia literei mai bine ghicite, mă oprisem în tihna unei chilii de paraclis. începuse să se trezească o apucătură, de care nu s*a mai putut lepăda condeiul nici pînă Ia vîrsta veche a zilelor noastre.

La Panciu, prietenul de todeauna, entuziast, generos şi bun camarad, Nicu Cocea, fusese numit judecător de pace. Mi*a dat o toamnă de odihnă Ia gazda lui, o bătrînă preoteasă, într*o casă de şindrilă. Tînărul magistrat judeca procesele bote*

rilor moşieri cu ţăranii, dînd, fără şovăială nici greş, dreptate numai celor ce aveau dreptul la ea, ţărănimii. Era pătat încă de la început în opinia proprietarilor, arendaşilor, prefecţilor şi ministerelor, în mîhnirea unanimă că un fiu de general regesc nu putea face pe placul stăpînirii, că nu denunţa pe săteni cînd cîrteau, că nu da pedepse plugarului si sărăcimii. Sfintele acuzări **aie** jandarmeriei. Cocea le anula în şedinţă. Ne» simţitor la presiunile Excelenţelor, a şefilor, a unchilor, a deputaţilor şi **a** personalităţilor din preajma Majestăţii Sale, învoite să tempereze avîn» tul tînărului jude, indiferent şi la făgăduieli şi la ameninţări.

în gospodăria preotesei, Cocea îşi improvizase la Panciu o schiţă de gospodărie personală. Pe un Sîtec de bătătură îngrijea de un şir lung de stupi, elgianul Maurice Maeterlinck, contimporanul poetului Emil Verhaeren, tocmai scosese o carte seducătoare, ***Viața albinelor (La vie des abcilles).*** Alături, Cocea încerca o cultură de ***soia.*** Fanaticul apostol şi propagandist al plantei japoneze, chi» mistui doctor Robin, îi atribuia sumedenii de virtuţi, chemate să îndestuleze plugărimea flă* mînzită cu baniţa de mălai plătită moşiereselor în muncile unui an întreg de sudoare cu sînge. Boaba rotundă ca mazărea a noului soi de fasole, avea să dea lapte, cafea, brînză şi unt, în speranţa că ar mai putea să producă, poate şi zahăr, ţigări şi chibrituri. Totuş, pînă la urmă, izbutind să dea undelemnul aflat de cîţiva ani, astăzi, în comerţ.

în casa lui Cocea s*a ivit o altă simpatică mare surpriză. Dormitorul, o vastă încăpere cu două paturi de campanie, era paradisul şoarecilor mă» runţi, domesticiţi pană la colegialitate şi prietenie. Ni se suiau în aşternut, ne gîdilau pe La ceafa, îi prindeam în cămaşă. Ne ronţăiau firimiturile la masă. Cenuşii roşcovani, albi şt bălţaţi, frumoşii lor ochi inteligenţi scăpărau ca nişte bijuterii în fugă. Spaţiul de podină dintre paturi era o arenă de alergări. Oaspeţii noştri practicau toate spor» turile, familiarizaţi cu ele: capra, pirueta, fusul, toboganul, datul peste cap şi mingea. Erau la îndemîna şi îndelăbuţa lor coşurile cu struguri, pere şi prune cumpărate pentru Nicu dimineaţa, la răspîntia tîrgului, de către aprodul judecătoriei.

între albine şi şoareci, apăruse ***Sămănătorul*** lui Iorga care introducea în literatura pseudo»senti* mentală de pînă atunci, cojocul, iţarii şi opincile unui naţionalism, justificat la început ca o pro» testare oportună împotriva unui ciocoism franţuzit la « ***Afoulin Kpuge*** » şi degenerat cu timpul chiar pînă (a abjectul asasinat degradant al naivului mare profesor.

într*o seara la cină, Cocea adusese un număr al noii reviste. Răsfoindu»l împreună la lumina fumu< rîe a unei lămpi de petrol, ham descoperit pe Mihail Sadoveanu, într*o schiţă de neaşteptat înce* pător.

— în sfîrşit! — zise Cocea sărind de pe scaun. Acest «în sfîrşit» anunţa un început. începea noua proză românească.

i **961**

CREANGĂ

Căd chema şi Ion parcă ţi se tulbură auzul şi dispare unicitatea. Floarea e floare. Copacul e copac şi tovarăşii animali de viaţă ai omului, nu suferă să aibă generic două denumiri. Calul e catul, boul e boul, cîinele'i clinele.

Povestitorul moldovean e un singur Creangă, Creangă. Existenţa lui nu o mărturiseşte buletinul de naştere dar pagina din literatura scrisă de mîna lui binecuvîntată, ivită din neguri şi neştiut, acum o sută douăzeci şi cinci de ani. Ia Humuleşti. în Cartea cărţilor răsfoită, o pagină întreagă de per* gament e a lui Creangă, cei care au mai scris întrdnsa de ia Facere la Apocalips şi de la Alberic (al unsprezecelea veac) pînă la noi, numeascăsse în toate limbile orişicum. Pentru că de la stele pînă la garoafa de colea, din ulcica de pe masă, viaţa e vasală morţii, ba fost scris (dincolo de cărţi), asemenea scris neputînd niciodată să fie corectat sau şters, ba fost şi Iui Creangă scris să moară, acum şaptezeci şi trei de ani, în **1880,** cînd începusem şi eu, copil, săd citesc pe frînturile din Cartea de Citire, pe apucate. Anul morţii lui nud mai pot uita şi din pricina unei coincidenţe cu Eminescu; unicul şi el, şi prieten de inimă cu povestitorul.

Pe la vîrsta de nouă ani, nu aveam impuls nici împrejurare să fi aflat de poetul codrului legănat, dar numele lui mba intrat în auz, păstrat cu accentul de atunci.

A trecut pe stradă, pe lîngă mine, cu pasul zvăpăiat, un chipeş bărbat grăbit, cu gulerul cămăşii descheiat şi cu focuri în ochi. Am auzit o voce zicînd: « Uite»! pe nebunul de Eminescu! » Atît reţinuse un dobitoc de cititor din semenul lui Goethe, boala nebuniei de care nud cruţase destinul. De altfel, o evocase ca o ticăloşie întno epigramă, a căreia poantă proastă era cinică, o insultă, şi un poet dispreţuit pe drept cuvînt de atunci încoace. EI pălmuia cu bravura laşităţii un om în lanţuri închis în temniţa suferinţei lui, neputincios sâ răspundă. Asemenea vitejii s*au repetat şi în alte cazuri, mai apropiate de noi, cînd adversarul, mut atîta timp cît îi puteai reteza pofta nemerniciei, aşteaptă să te lovească jubilînd, pe patul de spital ori la închisoare.

Publicul a ştiut să pedepsească asemenea înscrieri la celebritatea căutată cu orice preţ chiar al infa» miei, refuzîndu'i orice audienţă.

O întîmplare, fără să pară stranie, ciudată, a făcut ca minunatul povestitor să poarte haina preo* ţiei. Pare ciudat într<adevăr, că strana şi altarul au dat la noi, începînd cu Dositei, Antim Ivireanul şi Anton Pann o seamă de valori proeminente. Ar fi de ajuns citarea lui Agârbiceanu şi Gala Galac* tion. O mînăstire janseîstă, ca Port'Royal, a dat literaturii universale un spirit de înălţimea lui Blaise Pascal, unul din întemeietorii adinei ai scrisului francez şi al gîndirii lapidare.

Numeri pe mînă cîte altitudini de mare frumu» sete a putut atinge omul într<o singură viaţă. Creangă mi<a căzut pe degetul cu veriga de aur. . .

1962

ION AGARBrCEANU

29 mai

Ascult la telefonul meu vocile clopotelor din Cluj, confundate cu şoapta emoţionată a confra* telui de la ***Tribuna,*** Alexandru Căprariu, care*mi loveşte inima subit cu spusa că Ion Agârbiceanu a murit.

Va să zică a dispărut şi el. . . Va să zică basmul vieţii trăitei adevărat mereu: cîte unul trebuie să piară toţi. . .

De la vechiul povestitor dispărut primisem de curînd o scrisoare.

Unde săd răspund şi cum săd răspund? îmi cere o lacrimă condeiul dar slova lacrimilor nu se cunoaşte pe hîrtie. Ce pot face mai mult decît săd dau fierbinte drumul în gol ?. . .

1 *96}*

î

ADRfAN MANIU

Cred că era prin **1913,** în războI— primul răz* boi — prefaţă la celelalte două următoare, caii* ficate în Istorie de mondiale. Era în timpul guver. nului Titu Maiorescu, critic literar (vezi «Juni** mea », care lepădîndu*şi tichia de ***Magister dixit*** arborase bicornul diplomatic.

S»a întîmplat în balul mascat al istoriei, că ori de cîte ori jobenul s»a schimbat la garderobă cu chivără decorativă sau cu chipiul şi jobenul, a rămas pe hartă, mai imediat, mai devreme sau mat tîrziu, semnul unui punct catastrofal. Inteli* genţa politică luînd forma aşa numitului ***Jler,*** de Ia ogari, actele de guvern se realizau, la noi, mai mult cu nasul.

Orişicum, sînt vreo cincizeci de ani de atunci. întors de curînd acasă, dintr«o lungă peregrh nare, lucram profesional, în lipsă de altă treabă, pentru coşniţa căsniciei, la un cotidian de seară, proprietatea unei disidenţe de partid latifundiar, crăpat ca un dovleac răscopt, în mai multe rupturi: carpistă, marghilomanistă, cantacuzină, takistă etc. Fraţii prin degenerescentă colectivă, vitregie sau avort, îşi scoteau unit altora ochii cu condeiele de presă. Redacţia gazetei complexă, calităţi şi dis* cordanţe a durat pînă la risipirea ei provocată de două acte urîte, cu consimţămîntul şi din im« pulsul patronilor politici, asociaţi la ele, nevăzuţi însă ştiuţi. Improvizaţia hibridă număra, ca promi*

scuitatea ***Azilului de noapte*** al lui Gorki, o scamă de evadaţi din viaţă, refugiaţi, mai mult sau mai puţin muşcaţi de soartă; un filolog amator, un financiar subiectiv, doi filosofi în controversă, ad* vocaţi, diletanţi, critici, demagogi, dar şi talente adevărate. Un poet pasager, recoltat în drum, era în stare să scrie cîte şase articole indescifrabile pe zi, în două ore, fără să trădeze gramatica şi contradicţiile dintre subiecte.

Pretextînd lipsa de domiciliu, un fost căpitan, încă în uniformă, transformat în reporter de « fapte diverse », dormea în redacţie pe o saltea de colecţii, scotocind noaptea prin coşurile de biurou si ducînd zilnic la Siguranţa Generală, manuscrise, frînturi, corecturi şi scrisori primite de redactori. ..

Dar iacătă că apare un vizitator neaşteptat. Bătînd sfiios în uşe şi salutînd redacţia colectiv. Un tînăr şovăitor în călcîie pe parchetul dintre mesele de lucru ne impresionează deodată pe toţi. Fruntea lui, pieptănată stufos, părea neo» btşnuit de largă. Necunoscutul purta subsuoară un teanc de petice ieroglife, de format inegal, grămădite în scoarţele unui caiet de şcoală. Vorbea limbile străine. Dezordinea de boemă inteligenţă a foilor şi a ţinutei ni ba făcut imediat tuturor simpatic. După plecarea lui, delicat politicoasă. s«a dat citire cu voce tare zdrenţelor manuscrise, întrerupte la lectură de o punctuaţie încîtcită şi de încolăciri de idei şi fraze, tremurate.

Tînărul era poetul Adrian Maniu şi chirilica lui mărturisea admirabila poezie a unui mare talent. El anula dintrmn condei, toate categoriile de poeţi toboşari şi trîmbiţaşi, iritaţi de o nepu* tinţă limbută.

Sînt, va să zică, de atunci cincizeci de ani. . .

Bună vestire pentru cititorii de poezie adevă* rată, de poezie poezie: manuscrisele lui Adrian Maniu sînt la tiparul Editurii, care le*a dat de curînd plăcerea să citească şi poezia lui Oetavwn Goga Cine mai poate minţi că Republica Poporului Românească, nu are toată nobila ei solicitudine pentru artişti, salutată pretudindeni in lumea

Pana iui Adrian Maniu e dintr-aceelea ce nu îmbătrînesc, pe cînd altele, mai tinere la vîrsta. cad în caducitate precoce şi desuet.

1964

TUDOR VIANU

Dimineaţă cenuşie. . . Un presentiment de în* trîstare, parcă, filtrează printnal doilea cenuşiu, al perdelei.

îmi intră Paraschiva în chilie şhmi pune palma deschisă pe creştet, cum fac şi eu cu prietenii mei cîinii, cînd mă duc săd împac cu aşteptările deopo» trivă de mîhnite şi pentru semenul lor cu cravată.

Oftează şi tace.

— Simt că tu mi«ascunzi ceva. . .

Paraschivei i se umezesc ochii. . .

într»adevăr. . .

Către prînz, în săptărnînalul condus de confra' tele Ivaşcu, citii că Tudor Vianu s*a prăpădit. . . O zvîcnire a inimii, vulcanică, ha prăbuşit din verticală: o verticală, piatră cu piatră, relief după relief şi mozaic pe mozaic, pînă la ultimul capitel în acantă.

— Domnule Vianu! Niciun răspuns. . .

Au căzut florile pomilor, zilele şi nopţile peste el. . .

lată că poetul Bănuţă, directorul Editurii pentru Literatură, îmi aduce o carte apărută prin osîrdiile sale: Tudor Vianu. ***Arghezi poet al Omului*** (vai mie!). M*am sculat de la lucru, şovăind şi eu pe oblica mea verticală, ca să primesc, îndurerat şi mut, mesajul de mărturisire de dincolo de lume.

Mă uit uimit pe fereastră, cît de mult cer se întinde peste atît de puţina noastră viaţă.

— Iubite Domnule Vianu!. . - Nimic.

S>au isprăvit un om ales, o chemare, o metan* colie, o eleganţă. . .

Se aude dangătul înnecat în depărtări al unui clopot, pierdut şi el. . .

19*04

L

GOGA

Nu aş prea vroi sâ mă repet dar la Goga m<a emoţionat, pentru că i«acn cunoscut generozitatea, nu omul politic şi social, ispitit ca şi alţii cîţiva de o dictatură personală, nici chiar literar, ci omul Om. Colegul, prietenul, camaradul, n»au lipsit niciodată din Goga şi el s*a dăruit tuturora ca niciunul din semenii lui de condei, din nefericire flămînzi de sine şi duşmănoşi sau cel puţin nepă* sători.

E vorba de talentul adevărat, nedespărţit nicic dată de omenie, nu de aparenţele înşelătoare, cub tivate de un criticism superficial, chiar atunci cînd par pornite din sincerităţi, deobicei calculate sau din nerozia sublimă.

L*am văzut pe Goga în similitudinile lui de triumf, ademenit de spiritul dictatorial şi excluşi» vist, care a precipitat două ţări contaminate de fascism în catastrofă, L»am văzut în căderile lui în gol. De două ori s»a făgăduit definitiv manuscri* selor literare, şi n<a putut să se ţie de cuvîntul dat, ademenit de influenţele partidelor guvernante sau opozante, nerăbdătoare să aibă în conducerea lor un ardelean de marcă. Mai tîrziu, au încercat să*l facă ardelean pe Camil Petrescu, dîndud o catedră la Timişoara, Agentul libăruş era diaconul Avram Imbroane.

Goga putea să lase mai mult în arhivele litera» turii decît a lăsat. Păcat! Păcatul nu*i chiar al lui

dar al vremii de harababură, de învierşunări şi contradicţii extreme, fără nicio altă speranţă, venită de la ţăranii lui masacraţi de Averescu în **1907** sau de la muncitorimea din temniţă şi lanţuri.

Nu e meseria noastră interpretarea şi analiza versurilor lui Octavian Goga. Concret şi elocvent e un singur lucru: ele se citesc şi azi cu aceeaş patimă şi dragoste din momentul primelor lui antologii. Intuiţiile publicului ţin locul de orice critică silabisită şi comentarii alambicate.

1966

OSCAR WALTER CISEK

Ajungîndu'mă vestea morţii acestui perpetuu tînăr mare erudit germanic, născut în România carpatină de apus, au suspinat în condei patruzeci de ani, Pe cîte undeva ne amestecasem cerneala împreună. E mult de atunci dar uitîndu*mi mei moria inima ba ţinut cu dragoste minte.

îl pierdusem din vedere. L*am regăsit la Viena în ziua premiului Herder. Ne*am reîntîlnit în Casa scriitorilor vienezi, şi întors în ţară mam contenit să mă gîndesc la eleganţa sensibilităţilor lui de poet autentic.

Se zicea pe vremuri că un bărbat foarte distins, era un « domn ». Cu toată noua terminologie a [redacted]oliteţii au fost şi mai sînt cîţiva tovarăşi domni, [redacted]i cunoaştem cu toţii pentru ţinută şi extrema delicateţă personală. în toată lumea pe unde călă* toresc sînt primiţi ca domni. Asta vine odată cu omul, de la născare, îi simţi numaidecît pe domn, încă din exterior. Cînd îl aprofundezi, ai face din el o icoană. îl vezi, e domn. Ai nevoie de el, e domn. Domnul vine dinlăuntru, din adînc.

De aici încolo rămîne din Oscar Walter Cisek, o amărăciune: un mormînt.

Pune, condeiule, o lacrimă pe numele lui săpat într*o lespede albă de marmoră statuară.

1966

I. C, VISSARION

Se împlinesc cincisprezece ani de la moartea scriitorului ţăran autentic, I. C. Vissarion, uitat de toată lumea, pentru că n*a fost niciodată nici cap de listă, nici bărbat politic al cîte unui partid agreat de protipendadă a cărei stăpînire i s*a părut a fi, pentru ţară, o încremenire pe loc. Va veni odată ziua în care se va examina, fără mici şi mari monopolişti, valoarea cîntărită a scriitorilor de circulaţie, puşi la locul cuvenit.

Mă întreba odinioară Octavian Goga, ce părere aş avea despre un prozator, cel mai superlativ elogiat de o critică intimidată. ham răspuns:

— Cui trebuie să adresez părerea mea, minisi truluî numit de curînd, sau confratelui ? — fiecare fiind situat la un diapazon contrariu,

— Mi se pare că mai fost niciodată Ia mine Ia Ciucea. Din pridvorul conacului mă uit, în fiece seară, la întoarcerea vacilor de la păşune, fiecare purtătoare de o saca de lichid inexprimabil în literatură. De*a latul şoselei s*ar fi zis că cireada s*a apucat de scris, cu punctuaţia necesară, din cînd în cînd, a unei plăcinţi. Am impresia că citesc proza colegului de literatură. Atîta părere am despre ceea ce voiam să te întreb.

Mai erau de faţă cîţiva de*ai noştri, care s*au umflat de rîs. Nu se aşteptau ca poetul să pro* feseze o părere atît de materialistă despre proza* torul trîmbiţat.

Goga se oprise definitiv la proza lui Vissarion, a cărui evlavie pentru pămînt, viaţă şi om avea şi alţi preţuitori.

Cum a putut să fie uitat de editori acest adevărat tîlmaci de suferinţă al plugarului răbdător? Să lid aducem aminte, măcar cu această vinovată întîrziere.

Acasă, pe la Costeştii din Vale, au rămas, după ştirea mea, o sumedenie de manuscrise, peste care zace, probabil, rogojina uitării.

Vissarion a scris mult, ca şi alţi mînjitori frumos ai bîrtiei.

Vissarion a trăit între tîrnăcop, lopată şi mânu* scrise, fără veleităţi, fără ambiţii nepotrivite cu condeiul, şi nu s»a mişcat dintre ţărani. O singură dată a cerut şi el ceva; o sfoară de ţărîna pentru experienţele lui tehnice şi agricole.

Trebuie adaos că Vissarion era şi un inginer înnăscut, şi un ins de factură universală. El avea în proectele lui, pierdute pe undeva prin mucegai, zeci de maşini destinate să îndestuleze lumea de la sate.

Am fost prieteni cu Vissarion toţi cei din preajma lui Gala Galaction.

Care au fost lecturile lui, nu ştiu, însă erau variate şi fundamentale. El era medicul satelor dimprejur, şi în complexitatea personalităţii Iui cunoştea bine chimia şi tot ce s*a gîndit pînă la metempsihoză. Mă surprindea uneori cu măr* turisiri ciudate, visările din somn traducîndude în lucruri vii şi adevărate. Adeseori m»a surprins cu preştiinţele lui, trăind în două lumi şi două metode, plugar acasă la el, şi fantastic în gîndirea lui. Mba spus de mai multe ori, cu tonul confidenţei, că întnaltă viaţă el ar fi fost preot, şi era de fapt şi în viaţa trăită la Costesti, un preot bun sta* tuitor, cercetat pentru soluţia problemelor corn* plicate.

I. C. Vissarion e unul de»ai noştri, un rumân de mare calitate, care trebuie înviat din morţi, dimpreună cu caietele lui risipite.

După deces, un deces de toate zilele, de om muncit şi neluat în seamă s«a găsit cîte un mintos care să insulte şi omul şi literatura lui.

Am uitat multe lucruri mari. Ne trebuie un curs universitar despre uitarea de multe ori totală de noi înşine. Cît o să mai dureze uitarea de sine? E pata neagră, aruncată uneori şi de multe ori peste biata noastră ţărişoară şi peste tradiţiile noastre.

Să ne felicităm că dintre noi, ca să nu zic dintre noi toţi s*a ridicat o conducere lapidară de*aci încolo în fruntea poporului nostru de mult aştep* tată care n*a uitat, şi nu uită, şi nu va uita.

Scriitorul I. C. Vissarion n*a avut parte cel puţin de o placă amintitoare tencuită pe casa lui, pentru a fi citită de săteni şi de trecătorii prin faţa bietei lui grădini, unde a visat, a iubit şi a cinstit neamul din care face parte. La final să ne mai aducem aminte şi de atitudinea de cetăţean luminat în timpul duratei boiereşti.

I. C. Vissarion e un premergător al răscoalelor din **1907.**

1066

TREI DISPARIŢII AMARE

Ca trâznetul şi furtuna se iscă uneori şi moartea din senin. Cam în acelaş timp au pierit dintre noi trei valori adevărate: doi poeţi şi un tragedian.

într»o dimineaţă de aşteptări virginale ţi*ai ridicat perdeaua şi vezi în dreptul ferestrei trei mor* minte. . .

Iancovescu a făcut din teatru poezie. Alfred Margul Sperber era un mag al poeziei româneşti. Cu Sorbul teatrul neînsemnaţilor Bucureşti a intrat în poezia universală, ham cunoscut pe cîteşitrei. Aş căuta trei calificative demne de aceşti artişti de mare har şi mi*e ruşine să mărtu* risesc că n*am ajuns la ele.

Cu Iancovescu făcuserăm o înţelegere îndrăz» neaţă, eu săd dau o piesă nouă în fiecare lună şi el să o joace deasemeni. înţelegerea n*a putut fi realizată dar dintrdnsa a ieşit un teatru nou: Teatrul Mic. Am fost amîndoi naşii acestei noutăţi acum vreo patruzeci de ani. în ce priveşte pe Ion Iancovescu îmi permit să«mi fac un merit din singurul petec de proză ce s*a scris întrmn mo* ment de hulă dramatică generală pentru el.

Sperber aduce în literatură ceva din geniul poeziei universale, iar în Germania se bucura de un prestigiu caret punea alături de valorile clasice ale literaturii lui Schiller.

Sorbul a fost pus în evidenţă de un critic literar de clasă inferioară.

EI se ivea din necunoscut întrmn timp de panică literară dramatică cînd înnafară de Caragiale, de Davila şi Ronetti Roman scena românească era departe de a fi naţională. Individualitatea lui acoperă şi azi cea mai mare parte a repertoriului nostru.

Moartea care pîndeşte orbeşte sa secere trebuie împiedecată în drumul ei în zigzag, de tineretul noilor talente aşteptate de publicul nerăbdător. Mai pe tăcute, mai cu sfiială, aceste talente, mai mult sau mai puţin exprimate există şi vor contribui la evoluţia din ce în ce mai afirmată a literaturii dramatice.

1967

ION VINEA

Cînd. intervine cîte o pauză a lipsei de contact mai îndelungată, îţi aduci aminte de cîte un rieten cu care ai trăit intelectualmente o mare ucată de timp — fără să fi băgat de seamă că el murise încă de mult.

La ziarul ***Seara*** se stabilise un fel de a gîndi în exprimare altfel decît era obiceiul. Unii redactori literari căutau o formă nouă a scrisului în expresie şi vocabular. Nu ştiu dacă mai e vreunul din ei în viaţă. Cred că în majoritatea lor au fost precb pitaţi în abisul morţii.

întrmn fel sau altul erau toţi inovatori. Unul din ei şi cel mai bizar îndrăzneţ a fost Tristan Tzara care a consternat Parisul artistic cu un aşa numit ***dadaism*** pe care ba şi renegat în cele din urmă. Cei mai personali însă dintre ei au fost Adrian Maniu şi Ion Vinea, pe numele de familie Iova» nache.

Ultima întîlnire mentală cu Vinea s*a petrecut acum vreo patru ani, cînd mua şi împrumutat o carte polemică a lui Leon Daudet cunoscut în străinătate din campania furibundă dusă împotriva medicilor francezi ***<Les Morticoles).***

Ion Vinea prins la încrucişarea unui soi de simbolism şi « decadenţă », s»a scuturat de influenţe intrînd în inspiraţia tradiţiei româneşti. Presa a trebuit să suporte o atitudine aş zice revoluţie* nară şi finalmente de voie, de nevoie, critica a trebuit săd accepte. Cititorii de literatură aleasă făceau cunoştinţă cu un condei rafinat şi cu o minte de mare fineţe.

în ce mă priveşte nu pot şovăi să spun că ham iubit şi admirat.

O datorie a editurilor atît faţă de scriitor cît şi faţă de limba romanească este să nu lase ascunsă moştenirea aşa de recentă a manuscriselor lui Vinea, cu atît mai mult cu cît o mare parte din ele cuprind o valoroasă contribuţie la publicistica noastră. Datorie şi obligaţie certă atît morală cît şi materială.

Morţii trebuiesc inviaţi din ţărîna lor de aur. Uitarea lor ne acuză şi e o jumătate de moarte pentru clasicismul naţional.

1967

MORȚII: *Adevărul,* an. *61,* nr. 17015, 2 decembrie 1947, lemnat T. Argliezi.

TH. CORNEL: *Viața socială,* an. II, nr. *1,* februarie 1911, semnat Tudor Arghezi.

SCRISOARE DESCHISA LUI JEAN-JACQUES ROUS' SEAU: *Facla,* an. III, nr. 24, 16 iunie 1911, semnat T. A.

II: *Bilete de papagal,* nr, IJ», 8 iulie 1918, semnat T. Argheii. (A apărut cu titlul: *Ceco la Rpusteau.)*

1. L. CARAGIALE: *Viața Romanească,* an. VH, nr. 9, aeptem* brie *t^n,* semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Peru tru Caragiale.)*

II: *Seara,* an. IV, nr. 1577, 10 iunie 1914, semnat T. Arghezi. (A. apărut cu titlul: *Cuvinte pentru Caragiale.)*

HI: *Adevărul,* an. 61, nr. 16881, 11 iunie 1947, semnat T. Arghezi. (A apârut cu titlul: *Caragiale.)*

IV: *Gazeta literară,* an. IX, nr, 4J0, 7 iunie 1961, semnat T. Arghezi. cA apSrut cu titlul: *Caragiale.)*

V: *Gazeta literară,* an. IX, nr. 431, 14 iunie 1961, semnat T. Arghezi. (A apărut CU titlul: *Pribeagul Caragiale.)*

MIHAI EMINESCU: *Facla,* an. IU, nr. 38, 11 septembrie 1912, semnat Block/Notes. (A apărut cu titlul: *Păduchii lui Eminescu.)*

II: *Seara,* an. IV, nr. 1/8), 16 iunie 1914, semnat T. Arghezi, (A apărut cu titlul: *Admiratorii . . .)*

III: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 418, *11* iunie 1919, semnat T. Arghezi. cA apărut cu titlul: *Cocă la Eminescu.)*

IV: *Secolul,* an. I, nr. 10, 17 aprilie 19J), semnat T. Argheii. (A apărut cu titlul: *Ce te legeni?.)*

V: *Adevărul literar si artistic,* an. XIII, nr. 716, *16* august 1934, semnat T. Arghezi. cA apărut cu titlul: *Poetul Eminescu.* J

VI: *Conferință* ținută la 17 februarie 1943, la Ateneu, tipărită la Editura Vremea, 1943, și Editura Eminescu, 1975. (A apărut cu titlul: *Mihai Eminescu.)*

Vil: *Tribuna,* an. VIII, nr. 3, 16 ianuarie 1964, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *La steaua care-a răsărit.)*

PANAIT CERNA: *Seara,* an. IV, nr. 1149, 23 martie 1913, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul : *Moartea pot etului Cerna.)*

II; *Seara,* an. IV, nr. IIJI, 30 martie 1913, semnat A. (A apărut cu titlul: *Cerna.)*

ST. O. IOSIF: *Seara,* an. IV, nr. 1134, 14 iunie 1913, semnat T. Arghezi.

II: *Seara,* an. IV, nr. 1317, *iț* septembrie 191}, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Impârnîntenire.)*

ILARIE CHENDI: *Seara,* an. IV, nr. 1137, 27 iunie 1913, semnat T. Arghezi,

II: *Hiena,* an. II, nr. 12113, 12 septembrie 1920, semnat T. A. (A apărut cu titlul: *în umbra lui llarion.)*

MARC A, JEANJAQUET: *Seara,* an. IV, nr. 1140, jo iunie 191), semnat T. Arghezi.

CEZAR BOLIAC: *Seara,* an. IV, nr, 1417, 24 decembrie 1913, semnat T.

FELIBRUL: *Seara,* an. IV, nr. 1497, 18 martie 1914, semnat T. A.

MIHAI CODREANU: *Seara,* an. IV, nr. 13*1, 13- mal 1914, semnat T. A.

POMPÎLIU ELIADE : *Seara,* an IV, nr. 1366, 30 mai 1914, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul : *Om de țarină.)*

CEI DE AZI: *Seara,* an. IV, nr. 1/93, *16* iunie 1914, semnat T. A.

EMIL GîRLEANU: *Seara,* an. IV, nr. 1602, *j* iulie 1914, semnat T. A. țA apărut cu titlul: *Frunze negre.)*

MIRCEA DEMETRIAD; *Seara,* an. IV, nr. 1674, irseptem* brie 1914, semnat T. A. (A apărut cu titlul: *Mcrmîntul Im «Mircea».}*

D. ANGHEL: *Cronica,* an. 1, nr. 1, 12 februarie 1913-, semnat T. A.

II: *Adevărul,* an. 60, nr. 16734, *S* decembrie 194a, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *D. Anghel)*

ALEXANDRU DAVILA: *Cronica,* an. I, nr. , 12 aprilie I§IJ, semnat T. A,

GALA GALACTION: *Cronka,* an. I, nr. 17, 7 iunie 191;, semnat T- A. <A apărut cu titlul: *G. Galaction.)*

II: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 378, 3 mai 1919, semnat T. Arghezi. {A apărut cu titlul: *Gala GaUxtion are cincizeci de ani.)*

III; *Bilete de Papagal,* an, II, nr. 428, 3 iulie 1929, semnat T. Arghezi. <A apărut cu titlul: *Premiul părintelui Galaction.)*

IV: *Luceafărul,* an. II, nr. 8, iv aprilie 1939, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul; *Gala Galaction.)*

V: *Contemporanul,* nr. 11 (7J4>, 14 martie 1961, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Drept necrolog. Galaction.)*

VASILE ALECSANDRI: *Cronica,* an. 1, nr. 29, 30 august 191/, semnat T. A. tA apărut cu titlul: *Mirceştii.)*

II: *Adevărul literar ți artistic,* an. IX, nr. 3-09,7 septembrie 1930, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Vasile Alecsandri.)*

CONSTANTIN MILLE: *Adevărul literar fi artistic,* an. VIII, nr. 314, 10 februarie 1917» semnat T. Arghezi.

II: *Adevărul,* an. 61, nr. 16792, 19 februarie 1947, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Const. Miile.)*

N. SANIELEVICI: *Cronica,* an. I, nr. 47, 31 ianuarie 1916, semnat A.

C. A. ROSETTI: *Cronica,* an. 11, nr. 70, 1» iunie 1916, semnat Ț. A.

TOMA FLORESCU: *Hiena,* an. II, nr. i, 31 octombrie 1910, semnat Un magazin de paltoane, pt. conf. T. A.

BEETHOVEN: *Adevărul literar ti artistic,* an. VIII, nr. 329, 27 martie 19*7, semnat T. Arghezi.

LEO BACHELIN: *Țara noastră,* an. VIII, nr. 20*11, 12 iunie 1917, semnat T. Arghezi.

G. TOPÎRCEANU: *Bilete de Papagal,* an. I, nr. 3,4 februarie 1928, semnat T. Arghezi.

II: *Bilete de Papagal,* nr. 1(479). 19J7j nesemnat. (A apărut cu titlul: *G, Topîrceanu.)* .

OTILIA CAZ1M1R: *Bilete de Papagal,* an. I, nr. 4, *j* februarie 1918, semnat T. Arghezi,

II: *Adevărul literar ţi artistic,* an. XIII, nr. 704, 3 iunie 1934, semnat Coci, pt* conf. T. Arghezi. (A apărut cu titlul *Biletul lut Coci.)*

III: *laţul literar,* an. XV, nr. II, februarie 1964, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Jupîniţă Cazimir.)*

MIHAI PÂŞCANU: *Buc te de Papagal,* an. I, nr. 6, 7 februarie 1918, semnat T. Arghezi.

N. N. BELDICEANU: *Bilete de Papagal,* an. I, nr. 14, *17* februarie 1918, semnat T. Arghezi.

URMUZ; *Bilete de Papagal,* an. 1, nr. *16,* 19 februarie 1918, semnat T. Arghezi.

HENRIK IBSEN: *Bilete de Papagal,* an. 1, nr, 47, 16 martie 1918, semnat T. Arghezi.

GEORGE RANETTI: *BiUte de Papagal,* an. I, nr. 80, 9 mai 1918, semnat T. Arghezi.

ION DRAGOSLAV: *Bilete de Papagal,* an. I, nr. 81, 10 mai 1918, semnat T. Arghezi.

JEAN ZAHAREANU: *Bilete de Papagal,* an. I, nr. 96, 30 mai 1918, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: Coco *la Jean.)*

II: *Adevărul literar ţi artistic,* an. XI, nr. 621, *6* noiembrie 1932, semnat T Arghezi. cA apărut cu titlul: *Jean Zahareanu.)*

ARHIBALD: *Bilete de Papagpl,* an. I, nr. IJ-8, 10 august 1928, semnat T. Arghezi.

LEON TOLSTOI: *Adevărul literar si artistic,* an. IX, nr. 4pr, 9 septembrie 1928, semnat Ţ. Arghezi.

PĂRINTELE ABRAMESCU: *Bilete de Papagal,* an. I, nr. zor, 4 octombrie 1928, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Preotul Micolae Abramescu.}*

II: *Adevărul literar ţi artistic,* an. X, nr, 379, 10 ianuarie 1932, semnat T. Arghezi. cA apărut cu titlul: *Părintele Abramescu.;*

1

SABIN DRĂGOI: *Bilete de Papagat,* an. I, nr. 206, *j* octonv brie 1928, semnat T. Arghezi.

N. D. COCEA: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 308, 6 februarie 1929, semnat T. Arghezi.

II: *Contemporanul,* nr. r (643), 6 februarie 1939, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul *:N. D. Cocea. >*

ALEXANDRU DOBROGEANU.GHEREA: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 318, 17 februarie 1929, semnat T. Arghezi.

II: *Adevărul literar şi artistic,* an. IX, nr. 494, 23- mai 1930, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Gherea.)*

C. ŞABAN FĂGEŢEL: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 31J, 23 februarie 1929, semnat T. Arghezi.

II: *Adevărul,* an. 61, nr. 17041, 17 decembrie 1947, semnat T. Arghezi. <A apărut cu titlul: *Costacke Şaban Făgeţel.)*

H. ST. STREITMAN: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 333, 7 martie 1929, semnat T. Arghezi.

II: *Bilele de Papagal,* an. XVII, nr. 46, 12 februarie 1945-, semnat T. A. (A apărut cu titlul: *7^ de ani: H. Streitirum.)*

CEZAR PETRESCU: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 339, 14 martie 1929, semnat T. Arghezi.

ION GORUN: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 3/8, 7 aprilie 1929, semnat T. Arghezi.

HORIA MANIU: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 411, 24 tunte 1928, semnat T. Arghezi.

A. A. BARDESCU: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 437, ij iulie 1929, semnat T. Arghezi.

ZAMFIR ARBORE: *Bilete de Papagal,* an. II, nr. 437, / august 1929, semnat T. Arghezi.

II: *Progresul social,* an. II, nr. 4, 10 aprilie 1933, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Zamfir Arbore.)*

MIHAIL SĂULESCU: *BiUte de Papagal,* an. III, nr. .74, 14 septembrie 1930, semnat Coci». (A apărut cu titlul: *Crochiuri din Predeal.)*

ÎN MEMORIA LUI DOSTOIEVSKI: *Adevărul literar şi artistic,* an. X, nr. 3-31, 8 februarie 1931, semnat T. Arghezi

BRATZU: *Adevărul literar si artistic,* an. X, nr. 3-48, 7 iunie 1931, semnat T. Arghezi.

GEORGE ENESCU : *Adevărul literar ţi artistic,* an. X, nr. 3*9, i noiembrie 1931, semnat T, Arghezi. (A apărut cu titlul : *Un jubileu dc lăută.)*

JOHANN WOLFGANG GOETHE: *Adevărul literar fi artistic,* an. X, nr. 390, 27 martie 1932, semnat T. Arghezi.

PANAIT MACR1: *Secolul,* an. 1, nr. 21, io iulie 1931, sem. rtat T. Arghezi.

PETRE CIORĂNEANU: *Adevărul literar şi artistic,* an. XI, nr. *616,* 4 decembrie 193], semnat T. Arghezi.

POHL ANTICARUL: *Adevărul literar şi artistic,* an. XII. nr. 638, 26 februarie 1933, semnat T. Arghezi.

II: *Adevărul literar si artistic,* an. XIII, nr. 731, 9 decembrie 1934, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Pohl.)*

M. SEVASTOS: *Adevărul literar ţi artistic,* an. XII, nr. 6/6, 2 iulie 1933, semnat T, Arghezi, (A apărut cu titlul: *Tabletă prieteniei. M. Sevastos.)*

N< MILCU: *Dimineaţa,* an. 29, nr. 9611, jo septembrie 1933, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Moartea poetului.)*

PENTRU MORŢI: *Adevărul literar ţi artistic,* an. XIII, nr. 711, iulie 1934, semnat T. Arghezi.

ALEXANDRU ODOBESCU: *Convorbiri literare,* an. LXVII, nr. 719, iulie •septembrie 1934, semnat T. Arghezi.

II: *Contemporanul,* nr, *16 (664),* 3 iulie 1939, semnat Tudor Arghezi. cA apărut cu titlul: *Inscripţie.)*

PAUL ZARIFOPOL: *Adevărul literar fi artistic,* an. XIII, nr. 717, 1 septembrie 1934, semnat T. Arghezi.

CINCINAT: *Adevărul literar ţi artistic,* an. XIII, nr. 731, 9 decembrie 1934, semnat T. Arghezi.

DIMITRIE CANTEMIR; *Adevărul literar ,i artistic,* an. XIV, nr. 739, 23 iunie 1933-, semnat T. Arghezi.

H. BARBUSSE: *Adevărul literar şi artistic,* an. XIV, nr. 770, 8 septembrie 1933-, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *în loc de prohod.)*

UN ARTIST NECUNOSCUT: *Muzică ţi Poezie,* an. I, nr. 4, februarie 1936, semnat Tudor Arghezi.

TONECARU: Bilete de Papali, ar. 1 (478), 19)7, nesemnat.

N. DAVIDESCU: *Bilele de Papagal,* nr. 2 (479'. i«7, nat T.A. (A apărut cu titlul; *Idiosincrasii.)*

VASILE PÂRVAN: *Bilete de Papagal,* nr. *1 (4791,* 1937, ne. semnat.

II: *Adevărul,* an. *61,* nr. 16883, i) iunie 1947, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Vasile PJrvan.)*

ALEXANDRU SAHIA: *Bilete de Papagal,* voi. I, nr. 9, 19)7, nesemnat.

CAMIL PETRESCU : *KaUnde,* an. II, nr. 4-3-, aprilie.mai 1043. semnat T. Arghezi.

II: *Gazeta literară,* an. XII, nr. 4 <j67>, 21 ianuarie 1963-, sem. nat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Camil Petrescu.)*

COŞBUC: *Informaţia Zilei,* an. 111, nr. 487. 13 mai 3943, semnat T. Arghezi.

11: *Gazeta literară,* an. XIII, nr. 37 (734). septembrie 1966, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Coşbuc.)*

AL. PHILIPPIDE: *Infirma Zilei,* an. III, nr. yoj, 31 mai 1943, semnat T. Arghezi.

UN POET: C. IGNĂTESCU: *Vremea,* an. XV, nr. 7.3, 12 septembrie 1943, semnat T. Arghezi,

PANAIT MUŞOIU: *Revista Fundaţiilor Regale,* an. XI, nr. 12, decembrie 1944, semnat T. Arghezi.

V. DEMETRIUS: *Bilete de Papagal,* an. XVII, nr. 23-, 16 ia. nuarie *1945,* semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: I *lei.)*

D. TOMESCU: *Revista Fundaţiilor Regale,* an. XII, nr. 8, august 1943, semnat T. Arghezi.

BENJAMIN FONDANE: *Revista Fundaţiilor Regale,* seric nouă, an. XII, nr. 4, decembrie 194/, semnat T. A.

CRISTIAN SÎRBU: *RevisU Fundaţiilor Regale,* an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, semnat T. A.

POMPILIU: *Adevărul vremii:* an. 60, nr. i6j6}-, 18 mai 1946, semnat T. Arghezi.

II: *Gazeta literară,* an. VIII, nr. ir «379', ij" iunie 1961, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Scrisoare.)*

CONSTANTIN GRAUR: *Adevărul,* an. 60, nr. i6j8r, 7 iunie 1946, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Ziaristul.)*

PROFESORUL RAINER: *Adevărul,* an. 6c, nr. 1660;, 6 iulie 1946, semnat T. Arghezi.

PROFESORUL NEDIOGLU, *Adevărul,* an. 60, nr. 1663-9, 10 septembrie 1946, semnat T. Arghezi.

IOSIF NĂDEJDE: *Adevărul,* an. 60, nr. 16691, 17 octom» brie 1946, semnat T. Arghezi.

PAUL ADAM: *Adevărul,* an. 60, nr. 16707, j noiembrie 1346, semnat T. Arghezi.

ION LUCA: *Adevărul,* an. 60, nr. 16737, 8 decembrie 1946, semnat T. Arghezi.

EUSTAȚIU MĂCIUCESCU: *Adevărul,* an. 60, nr. 16740, 11 decembrie 1946, semnat T. Arghezi.

I. BRĂTESCU. VOINEŞTI: *Adevărul,* an. 60, nr. 16749, ·· decembrie 1946, semnat T. Arghezi.

II: *Adevărul,* an. 60, nr. 167/3, 31 decembrie 1946, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Comentariul.)*

ARTUR ENĂŞESCU: *Adevărul,* an. 61, nr. 1678', 6 februarie 1947, semnat T. Arghezi.

ADOLPHE DE HERZ: *Adevărul,* an. 61, nr 16781, 7 februarie 1947, semnat T. Arghezi.

G. IBRĂILEANU: *Pygmalion,* nr. 1, *ij* februarie 1947, semnat T. Arghezi.

ION MINULESCU: *Adevărul,* an. 61, nr. 16836, 11 aprilie 1947, semnat T. Arghezi.

FABULĂ: *Adevărul,* an. 61, nr. 16897, 19 iunie 1947, semnat T. Arghezi.

POETUL G. TUTOVEANU: *Adevărul,* an. 61, nr. 17019, 10 noiembrie 1947, semnat T. Arghezi.

ANTON PAJWQ^ja^jgJ"fff£^n^ILax..ix,..oai;tn.- J°^5^j^^.je^nat Tudoj^A^ghssi-

ION SLAVICI: *Contemporanul,* nr. țoacc), 19 țulie_iqff, ~~semnaf Tudor ArgfiezîT

MESATTATwTCETîbV: *Contemporanul,* nr. 40 (JU), 3- octombrie lojfc, semnat T. Arghezi; ți în voi. *Din drum,* 1937; *Tablete de Cronicar,* 1960.

MIHAIL SADOVEANU: *Contemporanul,* *ar.* 44 (786), 3 noiembrie 1961, semnat Tudor Arghezi. <A apărut cu titlul: *Zăbranic.)*

11: *Contemporanul,* nr. 46 (788), 17 noiembrie 1961, semnat Tudor Arghezi. cA apărut cu titlul: *Kri,Kri,)*

CREANGĂ: *Tribuna,* an. VI, nr. XI «67), 13- martie 1961, semnat Tudor Arghezi.

ION AGÂRBICEANU: *Gazeta literară,* an. X, nr. 11 (481), 30 mai 1963, semnat Tudor Arghezi. {A apărut cu titlul: *Ultima secundă).*

ADRIAN MANIU: *Gazeta literară,* an. XI, nr. 3 (jip, 16 ianuarie 1964, semnat Tudor Arghezi. cA apărut cu titlul: *Amintiri.)*

TUDOR VIANU: *Contemporanul,* nr. *17* <9*J>, 3 »"lie 1964, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *O voce de dincolo...)*

GOGA: *Gazeta literară,* an. XIII, nr. ij 1699), }i martie 1966, semnat Tudor Arghezi.

OSCAR WALTER C1SEK: *Gazeta literară,* an. XIII, nr. *2ț* (711), 13 iunie 1966, semnat Tudor Arghezi.

I. C. VISSARION: *Gazeta literară,* an. XIII, nr. 4; <7U>, io noiembrie 1966, semnat Tudor Arghezi.

TREI DISPARIȚII AMARE: *Gazeta literară,* an. XIV, nr. *t* (741), 12 ianuarie 1967, semnat Tudor Arghezi.

ION VINEA: *Gazeta literară,* an. XIV, nr. *$* C744>, * febru* arie 1967, semnat Tudor Arghezi.

MIT2URA ARGHEZI

CUPRINS

t

SCHITE DE PORTRET
1911-1967

